[Finland.]

Ålandsarbetsgruppen

FÖRSLAG TILL NY SJÄLVSTYRELSELAG FÖR ÅLAND

Betänkande av Ålandsarbetsgruppen

Justitieministeriet
Lagberedningsavdelningens publikation
7/1989

ISBN 951-47-3143-3
ISSN 0356-8431

Statens tryckericentral
Helsingfors 1989

JUSTITIEMINISTERIET

Justitieministeriet tillsatte den 12 december 1988 en arbetsgrupp med uppdrag att på grundval av Ålandskommitténs betänkande (1987:31) och remissyttrandena över betänkandet i form av en regeringsproposition göra ett förslag till en ny självstyrelselag för Åland samt till lag om ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland.

Till ordförande för arbetsgruppen förordnades överdirektör Leif Sevón. Till medlemmar kallades häradshövding Sune Carlsson, juris kandidat Göran Lindholm, justitierådet Per Lindholm och avdelningschef Nils Wirtanen. Arbetsgruppens sekreterare har varit lagstiftningsdirektör Matti Niemivuo och kanslichef Peter Lindbäck.

Arbetsgruppen antog namnet Ålandsarbetsgruppen.

Arbetsgruppen har sammanträtt 15 gånger.

Arbetsgruppen hörde under arbetets gång följande sakkunniga: överdirektör

Osmo Sarmavuori, regeringsrådet Jarl Hagelstam och äldre regeringssekreterare Matti Tanner från finansministeriet, byråchef Olli Rekola från jord- och skogsbruksministeriet, överingenjör Touko Hahkio och äldre regeringssekreterare Samuli Haapasalo från trafikministeriet samt överdirektör Eero Nordberg från jordbruksstyrelsen och överdirektör Heikki Muttilainen från sjöfartsstyrelsen. Vidare hörde arbetsgruppen diplomingenjör Jan Mikael von Schantz och diplomingenjör Jan Kåhre som representanter för de utflyttade ålänningarnas organisationer. Dessutom inbegärde arbetsgruppen en skriftlig utredning om Ålands ställning i relation till de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter av tf. professor Matti Pellonpää.

Arbetsgruppen har i enlighet med mandatet gjort upp ett förslag till regeringsproposition med förslag till ny självstyrelselag för Åland.

Efter slutfört arbete överlämnar Ålandsarbetsgruppen högaktningsfullt sitt enhälliga betänkande till Justitieministeriet.

Helsingfors den 20 september 1989

Leif Sevón

Sune Carlsson

Per Lindholm

Göran Lindholm

Nils Wirtanen

Matti Niemivuo

Peter Lindbäck

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till ny självstyrelselag för Åland

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

Propositionen innehåller ett förslag till en ny självstyrelselag för Åland. Lagens allmänna mål är att stärka den åländska självstyrelsen. Reformen avser inte att ändra landskapets statsrättsliga ställning.

Enligt lagförslaget utvidgas Ålands självstyrelse på lagstiftningens, förvaltningens och den offentliga hushållningens områden. Landskapet får enligt förslaget överta lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet på områden som har särskild betydelse för självstyrelsen och inom vilka ändamålsenligheten talar för en enhetlig reglering i landskapet.

Landskapet skall enligt lagförslaget få ny eller utvidgad lagstiftningsbehörighet bl.a. såvitt gäller hyra och hyresreglementering, fornminnen, socialvård, utskänkning av alkoholdrycker, arkivväsendet, postväsendet samt radio och television. Även rätten att anta straffstadganden för överträdelser av landskapslagstiftningen skall utvidgas. Enligt förslaget skall däremot lagstiftningsbehörigheten rörande arbetsavtal överföras från landskapet till riket.

Behörigheten i förvaltningsangelägenheter skall följa lagstiftningsbehörigheten. Landskapets förvaltningsbehörighet kommer därför att gälla även de områden på vilka landskapet får ny eller utvidgad lagstiftningsbehörighet. I vissa för landskapet betydelsefulla angelägenheter som faller under rikets behörighet erfordras enligt förslaget att landskapsmyndigheterna har lämnat sitt samtycke, avgivit utlåtande eller blivit hörda. I några fall förutsätts samråd eller samarbete mellan rikets och landskapets myndigheter.

Stadgandena om förvaltningsrättskipningen förtydligas. Enligt förslaget kan genom rikslag inrättas en särskild förvaltningsdomstol i landskapet. Den skall ersätta länsrätten och kan ersätta även landskapsstyrelsen som besvärsmyndighet.

Lagförslaget upptar ett flertal reformer som betonar landskapets självstyrelse och den åländska befolkningens särställning. I detta syfte föreslås bl.a. att landshövdingstjänsten ombildas till en tjänst som riksombudsman. Förutsättningarna för förvärv av åländsk hembygdsrätt förtydligas så att kravet att sökanden har tillfredsställande kunskaper i svenska skrivs in i lagtexten. Arv som enligt lag tillfaller staten skall enligt förslaget tillfalla landskapet. I fråga om skattefrihet och därmed jämförbara förmåner som tillkommer staten skall landskapet åtnjuta samma rätt som staten. Rätten att använda landskapets flagga skall utvidgas. I pass som utfärdas i landskapet till den som har hembygdsrätt skall ingå ordet "Åland".

Det föreslås stadganden som har till syfte att trygga ålänningarnas språk och kultur. Dessutom föreslås det att genom landskapslag skall kunna stadgas om rätt för medborgare i Danmark, Island, Norge och Sverige att använda sitt modersmål i ärenden som handläggs av landskapets eller kommunernas myndigheter.

I fråga om landskapets hushållning föreslås ett nytt finansiellt system som är enklare och överskådligare än det gällande och som dessutom ger landskapet en ökad ekonomisk självständighet. Enligt förslaget skall utgifterna för självstyrelsen täckas med ett årligt avräkningsbelopp av statsmedel som beräknas i relation till statsbokslutet. Avräkningsbeloppet beräknas med hjälp av ett visst relationstal, avräkningsgrunden, som är 0,48 %. Avräkningsgrunden kan ändras under förutsättningar som anges i lagen. Landskapet skall fritt kunna disponera avräkningsbeloppet inom ramen för sin egen budget. Landskapet skall dock eftersträva att de sociala förmånerna för landskapets befolkning är minst desamma som för befolkningen i riket i övrigt. Enligt förslaget kan landskapet dessutom erhålla bidrag av statsmedel i exceptionella situationer som närmare anges i lagen.

I lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland föreslås en sådan ändring att även fång genom arv underställs de inskränkningar som lagen innehåller. Med avvikelse från huvudregeln skall dock bröstarvingar och den efterlevande maken ha rätt att genom arv förvärva egendom i landskapet. Det samma skall också gälla makes rätt att vid avvittring på grund av dödsfall förvärva fast egendom. Med fast egendom jämställs andel i ett sådant dödsbo som äger eller besitter fast egendom. Det föreslagna tillståndssystemet har till syfte att trygga att jordegendomen kan förbli i den i landskapet bosatta befolkningens händer.

Avsikten är att de föreslagna lagarna skall träda i kraft vid ingången av det andra året efter det år då lagarna har antagits av riksdagen och godkänts av Ålands landsting samt stadfästs av republikens president.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sidan

ALLMÄN MOTIVERING 9
1. PROPOSITIONENS SAMHÄLLELIGA BETYDELSE 9
1.1. Mål 9
1.2. Medel 10
1.2.1. Allmänt 10
1.2.2. Utvidgad lagstiftningsbehörighet för landskapet 10
1.2.3. Utvidgad behörighet och ökat inflytande för landskapet i förvaltningsangelägenheter 11
1.2.4. Utvecklad förvaltningsrättskipning i landskapet 11
1.2.5. Tryggande av landskapets språkliga och kulturella ställning 11
1.2.6. Inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom i landskapet 12
1.2.7. Reform av det finansiella systemet 12
1.2.8. Övriga förslag 13
2. RÅDANDE LÄGE OCH DESS BAKGRUND 13
2.1. Den historiska bakgrunden 13
2.1.1. Ålands ställning under olika historiska skeden 13
2.1.2. Självstyrelsens tillkomst 14
2.1.3. Senare skeden i utvecklingen 16
2.2. Gällande lagstiftning 16
2.2.1. Lagstiftningens uppbyggnad 16
2.2.2. Åländsk hembygdsrätt 17
2.2.3. Fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan riket och landskapet 19
2.2.4. Lagstiftningskontroll 26
2.2.5. Förvaltning 27
2.2.6. Rättskipning 29
2.2.7. Språkstadganden 29
2.2.8. Landskapets hushållning 30
2.3. Praxis 32
2.3.1. Förvärv av hembygdsrätt 32
2.3.2. Förvärv av fast egendom i landskapet Åland 34
2.3.3. Republikens presidents bruk av vetorätten 38
2.3.4. Överenskommelseförordningar 39
2.4. Bedömning av nuläget 43
2.5. Andra självstyrelsesamfund i Norden 44
2.5.1. Färöarna 44
2.5.2. Grönland 49
3. Beredningen av ärendet 51
3.1. Tidigare utredningar 51
3.2. Ålandskommittén och utlåtandena om dess förslag 52
3.3. Ålandsarbetsgruppen 53

4. Huvudpunkterna i förslaget ... 54
4.1. Självstyrelsens grunder ... 54
4.2. Hembygdsrätten ... 56
4.2.1. Förvärv och förlust av hembygdsrätt ... 56
4.2.2. Rättigheter som är anknutna till hembygdsrätten ... 58
4.3. Lagstiftningsbehörighetens fördelning mellan riket och landskapet ... 62
4.3.1. Allmänt ... 62
4.3.2. Överföring av olika ärenden till landskapets lagstiftningsbehörighet ... 63
4.3.3. Ökat inflytande för landskapet i angelägenheter som hör till rikets lagstiftningsbehörighet ... 66
4.3.4. Överföring av lagstiftningsbehörigheten från riket till landskapet genom förordning ... 67
4.3.5. Överföring av ärenden till rikets lagstiftningsbehörighet ... 67
4.3.6. Ökat inflytande för landskapet vid ingående av internationella fördrag ... 68
4.4. Lagstiftningskontrollen ... 68
4.5. Förvaltning ... 69
4.5.1. Förvaltningsbehörigheten ... 69
4.5.2. Ökade möjligheter för landskapet att påverka i förvaltningsangelägenheter ... 70
4.5.3. Överenskommelseförordningar ... 72
4.5.4. Övriga förslag ... 72
4.6. Rättskipning ... 74
4.7. Stadganden om språk och kultur ... 75
4.8. Landskapets hushållning ... 78
5. PROPOSITIONENS FÖRHÅLLANDE TILL DE INTERNATIONELLA MÄNNISKORÄTTS-KONVENTIONERNA ... 85
6. PROPOSITIONENS VERKNINGAR I FRÅGA OM ORGANISATION OCH PERSONAL ... 86
6.1. Organisatoriska förändringar ... 86
6.2. Verkningar i fråga om personal ... 86
7. Propositionens ekonomiska verkningar ... 87
7.1. Statsekonomiska verkningar ... 87
7.2. Landskapsekonomiska verkningar ... 87
7.3. Kommunalekonomiska verkningar ... 88

DETALJMOTIVERING ... 89
1. MOTIVERING TILL LAGFÖRSLAGEN ... 89
1.1. Självstyrelselag för Åland ... 89
1 kap. Allmänna stadganden ... 89
1 § ... 89
2 § ... 89
3 § ... 90
4 § ... 90
5 § ... 90

2 kap. Åländsk hembygdsrätt ... 91
6 § ... 91
7 § ... 91
8 § ... 92
9 § ... 93
10 § ... 93
11 § ... 93
12 § ... 94
3 kap. Lagtinget och landskapsstyrelsen ... 94
13 § ... 94
14 § ... 95
15 § ... 95
16 § ... 95
4 kap. Landskapets behörighet ... 96
17 § ... 96
18 § ... 96
19 § ... 103
20 § ... 105
21 § ... 105
22 § ... 106
23 § ... 107
24 § ... 107
25 § ... 108
26 § ... 108
5 kap. Rikets behörighet ... 109
27 § ... 109
28 § ... 116
29 § ... 117
30 § ... 118
31 § ... 123
32 § ... 123
33 § ... 124
34 § ... 124
35 § ... 125
6 kap. Språkstadganden ... 125
36 § ... 125
37 § ... 126
38 § ... 126
39 § ... 127
40 § ... 127
41 § ... 127
42 § ... 128
43 § ... 129
7 kap. Landskapets hushållning ... 129
44 § ... 129
45 § ... 130
46 § ... 130
47 § ... 130

48 § ... 130
49 § ... 132
50 § ... 132
51 § ... 133
8 kap. Riksombudsmannen och Ålandsdelegationen ... 133
52 § ... 133
53 § ... 134
54 § ... 134
55 § ... 134
56 § ... 135
57 § ... 136
9 kap. Internationella fördrag ... 136
58 § ... 136
59 § ... 137
10 kap. Särskilda stadganden ... 137
60 § ... 137
61 § ... 137
62 § ... 139
63 § ... 139
64 § ... 140
65 § ... 140
66 § ... 140
67 § ... 141
68 § ... 141
69 § ... 141
11 kap. Ikraftträdelse- och övergångsstadganden ... 141
70 § ... 141
71 § ... 142
72 § ... 142
73 § ... 143
74 § ... 143
75 § ... 143
76 § ... 144
77 § ... 144
78 § ... 145
79 § ... 145
80 § ... 145
1.2. Lag om ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland ... 145
Lagens rubrik ... 145
2 § ... 146
3 § ... 146
Övergångsstadgande ... 147
2. NÄRMARE STADGANDEN OCH BESTÄMMELSER ... 148
3. IKRAFTTRÄDANDE ... 148
4. LAGSTIFTNINGSORDNING ... 149

LAGTEXTER ... 150
1. Självstyrelselag för Åland ... 150
2. Lag om ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland ... 175

BILAGA ... 177
Parallelltexter ... 177
Lag om ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland ... 177

ALLMÄN MOTIVERING

1. Propositionens samhälleliga betydelse

1.1. Mål

Landskapet Åland intar i Finland en statsrättslig särställning. I folkrättsligt avseende utgör Åland en autonomi, där områdets demilitarisering är betydelsefull. Representanter för landskapet deltar med en egen delegation i Nordiska Rådets arbete. Viktigast är emellertid den grundlagsfästa åländska självstyrelsen.

Landskapet Ålands självstyrelse har sin grund i Nationernas Förbunds beslut av år 1921 och i den första självstyrelselagen av år 1920. De viktigaste författningarna rörande Åland är självstyrelselagen för Åland (670/51) och lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland (3/75), den s.k. jordförvärvslagen. Självstyrelselagens syfte är att garantera landskapets befolkning dess svenska språk, kultur och lokala sedvänjor samt att göra det möjligt för befolkningen att själv ordna sin tillvaro inom gränserna för landskapets statsrättsliga ställning.

Sedd som en helhet har lagstiftningen om Åland bildat en god grund för en allsidig utveckling av landskapet och dess befolkning. Samarbetet mellan statens och landskapets myndigheter har även löpt friktionsfritt och i en anda av samförstånd. Det är likväl uppenbart att en reform av lagstiftningen behövs. Ändringar krävs särskilt beträffande fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan riket och landskapet, vilken inte i alla delar är helt ändamålsenlig. Det finns många ämnesområden på vilka lagstiftningsbehörigheten på goda grunder kunde överlämnas till landskapet. Likaså ligger bestämmanderätten i vissa förvaltningsangelägenheter onödigtvis hos rikets myndigheter. Dessutom är systemet för den ekonomiska kostnadsutjämningen mellan riket och landskapet alltför komplicerat och styvt.

Ett behov att revidera stadgandena om Ålands självstyrelse föranleds även av att det snart har gått 40 år sedan den gällande självstyrelselagstiftningen trädde i kraft. Lagen bygger till stor del på ett beredningsarbete som inleddes redan på 1930-talet. Lagen svarar inte längre mot dagens förhållanden.

Utgångspunkten för reformen är att Nationernas Förbunds beslut och Finlands åtgärder i anledning av beslutet samt andra internationella åtaganden fortfarande skall uppfyllas. Vidare är målet att Ålands självstyrelse skall byggas ut så att kompetensfördelningen mellan riket och landskapet blir ändamålsenlig. Också det finansiella systemet skall utvecklas så att det blir enklare och överskådligare.

Lagtekniskt avser reformen att modernisera självstyrelselagen till systematik, struktur, terminologi och språk. Lagens ställning i lagstiftningshierarkin bör även förtydligas.

1.2. Medel

1.2.1. Allmänt

Landskapet Ålands självstyrelse skall stärkas och statstillsynen minskas särskilt genom att utvidga landskapets lagstiftningsbehörighet och dess behörighet och inflytande i förvaltningsangelägenheter.

För att bevara jorden i den på Åland fast bosatta befolkningens händer föreslås vissa preciseringar i stadgandena om rätten att förvärva jord i landskapet.

För att skapa ett enkelt och överskådligt finansiellt system föreslås det att ett årligt avräkningsbelopp av statsmedel tas i bruk. Det skall uträknas i relation till statsbokslutet.

1.2.2. Utvidgad lagstiftningsbehörighet för landskapet

Lagstiftningsbehörigheten är av central betydelse för landskapets självstyrelse. För att stärka självstyrelsen skall lagstiftningsbehörigheten enligt lagförslaget i största möjliga utsträckning överföras till landskapet på alla de områden som har ett betydelsefullt samband med självsstyrelsen och där ändamålsenlighetsskäl talar för en sådan reglering. Landskapet får ny eller utvidgad lagstiftningsbehörighet bl.a. i följande angelägenheter:

- användning av landskapets flagga,
- hyra och hyresreglementering,
- fornminnen,
- socialvård,
- rätten att skänka ut alkoholdrycker,
- arkivväsendet,
- postväsendet samt radio och television, likväl med undantag för internationella angelägenheter, samt
- straffstadganden.

Härutöver kan landskapet enligt förslaget genom förordning helt eller delvis tilldelas lagstiftningsbehörighet, så vitt gäller folkbokföring, handels-, förenings- och fartygsregister, arbetspensionsskydd och annan socialförsäkring, alkohollagstiftning, bank- och kreditväsendet samt arbetsavtal och samarbete inom företag.

Lagstiftningsbehörigheten i fråga om arbetsavtal föreslås bli överförd på riket.

För landskapets möjligheter att inverka på beslut av riksmyndigheterna som gäller förhållandena i landskapet är det av betydelse att landskapsstyrelsens yttrande skall inhämtas i förväg, när det är fråga om att utfärda en författning som hör till rikets lagstiftningsbehörighet men som uteslutande angår landskapet eller annars har särskild betydelse för det.

1.2.3. Utvidgad behörighet och ökat inflytande för landskapet i förvaltningsangelägenheter

Behörigheten i förvaltningsangelägenheter skall, liksom för närvarande, följa lagstiftningsbehörigheten. Landskapets behörighet kommer därför att gälla även de områden på vilka landskapet får ny eller utvidgad lagstiftningsbehörighet. Dessutom finns det vissa angelägenheter beträffande vilka lagstiftningsbehörigheten hör till riket men i vilka självstyrelsemyndigheterna handhar förvaltningen i stället för statens eller kommunernas myndigheter, t.ex. den interna lufttrafiken och konsumentskyddet.

Landskapets möjligheter att påverka angelägenheter som hör till rikets behörighet föreslås även bli utvidgade. För det första förekommer det enligt förslaget åtgärder som kan genomföras endast med landskapets samtycke. För det andra gäller i ett flertal fall att samråd skall äga rum med landskapets myndigheter innan beslut fattas. Så skall förfaras t.ex. vid handläggning av frågor rörande hastighetsbegränsningar för handelsfartyg i farleder inom landskapet eller i övriga sådana frågor rörande sjötrafiken som har särskild betydelse för landskapet. Samrådsförpliktelsen har i vissa fall utsträckts även utanför den egentliga förvaltningsapparaten. Sålunda skall beslut av Finlands Bank som kan väntas få särskild betydelse för landskapets näringsliv eller sysselsättningen i landskapet såvitt möjligt fattas efter det att samråd med landskapsstyrelsen har ägt rum. Dessutom har landskapsstyrelsen rätt att jämte statsrådet vara företrädd vid förhandlingar med producenternas centralorganisationer om inkomsten för lantbrukare och fiskare och om styrningen av lantbruksproduktionen och fiskerinäringen.

För det tredje gäller beträffande vissa angelägenheter inom rikets behörighet att landskapsstyrelsen skall höras. Så skall förfaras t.ex. innan beslut fattas om sådana ändringar i importskyddet för lantbruks- och fiskeriprodukter som särskilt kan beröra lantbruksproduktionen eller fiskerinäringen i landskapet. För det fjärde förpliktas den behöriga statsmyndigheten i vissa fall att inhämta yttrande av landskapsstyrelsen innan ett ärende avgörs. Yttrande av landskapsstyrelsen skall inhämtas bl.a. innan tillstånd beviljas för utövande av en reglementerad näring. För det femte förekommer det slutligen angelägenheter som skall handhas i samarbete mellan rikets och landskapets myndigheter (insamlande av statistiska uppgifter).

1.2.4. Utvecklad förvaltningsrättskipning i landskapet

Enligt förslaget skall i självstyrelselagen tas in stadganden om ändringssökande i förvaltningsärenden. Enligt förslaget kan en särskild förvaltningsdomstol inrättas genom rikslag. Den skall ersätta länsrätten och kan även ersätta landskapsstyrelsen som besvärsmyndighet.

1.2.5. Tryggande av landskapets språkliga och kulturella ställning

Reformen befäster landskapets ställning i fråga om språk och kultur. Landskapets kulturella särställning skall tryggas bl.a. genom att landskapet får lagstiftningsbehörighet i fråga om television- och radioverksamhet i landskapet

samt beträffande fornminnesvården och arkivväsendet. Också de föreslagna stadgandena om utbildningväsendet tar sikte på att stärka landskapets kulturella identitet. Vidare skall i självstyrelselagen ingå mera detaljerade stadganden än för närvarande om ämbetsspråket, om rätt att använda finska språket, om skriftväxlingsspråket mellan myndigheter, om översättningar, om undervisningsspråket, om språkkunskapsfordringar för statstjänst i landskapet och om information och föreskrifter på svenska. Dessutom föreslås det att genom landskapslag skall kunna stadgas om rätt för medborgare i Danmark, Island, Norge och Sverige att använda sitt modersmål i ärenden som handläggs av landskapets eller kommunernas myndigheter.

Förutsättningarna för beviljande av hembygdsrätt skall enligt förslaget preciseras i fråga om de insikter i svenska som krävs av sökanden. På särskilda grunder kan hembygdsrätt likväl beviljas även om sökanden inte fyller nämnda fordringar på språkkunskap.

1.2.6. Inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom i landskapet

Den ändring som föreslås i jordförvärvslagen syftar främst till att förhindra att reglerna om jordförvärv kringgås. Enligt förslaget underställs även fång genom arv de inskränkningar som lagen innehåller. Bröstarvinge och make skall dock ha rätt att genom arv förvärva jordegendom i landskapet även om de inte har hembygdsrätt. Landskapsstyrelsen skall i vissa fall ha rätt att yrka på skifte av dödsbo, vari ingår fast egendom i landskapet.

1.2.7. Reform av det finansiella systemet

I fråga om det finansiella systemet har utgångspunkten varit att staten såsom hittills skall uppbära sina egna skatter i landskapet. Någon ändring i landskapets behörighet i fråga om skattelagstiftningen har inte föreslagits. Däremot föreslås det att den hittills gällande ordningen, som bygger på en ordinarie utjämning och extraordinarie anslag, skall ersättas med ett system som är enklare och överskådligare och som samtidigt markerar landskapets ekonomiska självständighet.

Enligt förslaget skall landskapets utgifter täckas av staten med ett årligt avräkningsbelopp som beräknas i relation till statsbokslutet. Avräkningsbeloppet beräknas med hjälp av ett relationstal, avräkningsgrunden, som vid lagens ikraftträdande är 0,48 %. Avräkningsgrunden kan ändras under de förutsättningar som anges i lagen. Landskapet får fritt disponera avräkningsbeloppet inom ramen för sin egen budget. Landskapet skall dock eftersträva att de sociala förmånerna för landskapets befolkning är minst desamma som för befolkningen i riket i övrigt.

För landskapets behov kan enligt lagförslaget upptas obligationslån och andra lån såväl här i landet som i utlandet. Upptagande av lån i utlandet skall inte längre kräva samtycke av republikens president. Under sådana exceptionella förhållanden som anges i lagen skall till landskapet betalas särskilt bidrag av statsmedel. Ett sådant bidrag skall utgå för det första till förhindrande eller undanröjande av väsentliga rubbningar i samhällsekonomin, vilka särskilt drabbar landskapet. För det andra skall bidrag utgå för täckande av sådana kostnader

som föranleds av en naturkatastrof, en kärnkraftsolycka, ett oljeutsläpp eller en därmed jämförbar händelse.

Ålandsdelegationen skall, såsom hittills, handlägga landskapets och rikets inbördes ekonomiska angelägenheter. De viktigaste besluten skall stadfästas av republikens president.

1.2.8. Övriga förslag

Utöver ovan berörda reformer rörande landskapets behörighet innehåller propositonen förslag till olika åtgärder som betonar landskapets och den åländska befolkningens särställning. En del av förslagen har främst en symbolisk betydelse. Propositionen innehåller bl.a. följande:

- Gränserna för landskapets område skall förbli oförändrade. Det blir emellertid möjligt att beakta landskapets intressen för den händelse Finlands ekonomiska zon skulle utvidgas.
- Benämningen på Ålands lagstiftande organ "landsting" föreslås bli ersatt med "lagting".
- Landshövdingstjänsten föreslås bli ombildad till en tjänst som riksombudsman. Riksombudsmannen är regeringens representant på Åland.
- Danaarv som enligt lag tillfaller staten skall i landskapet tillfalla landskapet.
- Landskapet skall ha samma rätt som staten i fråga om skattefrihet och därmed jämförbara förmåner.
- Rätten att använda landskapets flagga kan utvidgas.
- I pass som utfärdas i landskapet till den som har hembygdsrätt skall ingå ordet "Åland".

2. Rådande läge och dess bakgrund

2.1. Den historiska bakgrunden

2.1.1. Ålands ställning under olika historiska skeden

Den första invandringen till Ålandsöarna skedde för över 5 000 år sedan. Jägar- och samlarfolk drogs till öarna av den goda tillgången på säl, fågel och fisk. Den första invandringen österifrån följdes av en invandring från väster med början ca år 2500 f.Kr. Folkvandringstiden inledde en ny era för svearnas stamförbundsområde, som var koncentrerat till östra delen av Sverige. Erövringstågen ledde till öppnandet av nya handelsvägar vid vilka borgar och handelsplatser grundades. Åland fick på 500-talet genom dessa erövringståg en bosättning som hållit sig kvar till våra dagar.

Med det svenska rikets konsolidering drogs Åland in i rikets maktsfär och på 1100-talet uppfördes på öarna små fästningar och försvarskyrkor. Kastelholms fästning fick på 1300-talet en militär och administrativ betydelse. Efter att ha varit hertigdöme, slottslän och en kort tid ståthållardöme hänfördes Ålandsöar-

na genom 1634 års regeringsform till Åbo och Björneborgs län som ett skilt härad. Genom en förordning av den 13 juni 1918 avskiljdes Ålands härad till ett särskilt län. Genom lagen om självstyrelse för Åland av den 6 maj 1920 (124/20) ombildades Ålands län till det självstyrda landskapet Åland och lämnades utanför den normala länsindelningen.

Genom fredsfördraget i Fredrikshamn 1809 med Ryssland förlorade Sverige Finland jämte Åland, som hade tillhört det svenska riket under närmare sex århundraden. Med tanke på Ålands strategiskt viktiga läge påbörjades ett stort ryskt befästningsarbete i Bomarsund. Under det s.k. Krimkriget erövrades fästningen av fransk-engelska flottenheter och sprängdes 1854. Vid fredsförhandlingarna i Paris 1856 gjorde Sverige anspråk på Åland. Ryssland kunde inte förmås att avstå Ålandsöarna, men biträdde en konvention om demilitarisering av öarna. Det s.k. Ålandsservitutet tillkom genom fördrag mellan Ryssland å ena sidan samt Frankrike och England å andra sidan.

Ålandsservitutet förnyades och kompletterades på initiativ av Nationernas Förbund genom en konvention om Ålandsöarnas ickebefästande och neutralisering av den 20 oktober 1921 (64/22). Finland förband sig också i fördraget mellan Finland och de Socialistiska Rådsrepublikernas Förbund angående Ålandsöarna av den 11 oktober 1940 (FördrS 24/40) att demilitarisera Ålandsöarna. Enligt fredsfördraget efter andra världskriget, som undertecknades i Paris den 10 februari 1947 (FördrS 20/47), skall "Ålandsöarna förbliva demilitariserade i enlighet med nu rådande sakläge".

2.1.2. Självstyrelsens tillkomst

Den åländska självstyrelsen kunde träda i kraft först efter mångahanda omgångar. I augusti 1917 hade vid ett interkommunalt möte på Åland antagits en proklamation som uttryckte den åländska befolkningens vilja till återförening med Sverige. Detta blev starten till den s.k. *Ålandsrörelsen,* som efter Finlands självständighetsförklaring i en massadress uttalade sin önskan om en återförening med Sverige.

I juni 1918 hade tillsatts ett landsting, vilket emellertid inte hade något stöd i gällande lag. Dess viktigaste uppgift var att verka för en återförening med Sverige. Landstingets verkställande utskott vände sig i november 1918 till Förenta Staternas, Frankrikes, Italiens och Storbritanniens regeringar och hemställde, att "vid fredsverket principen om nationernas självbestämmanderätt skulle tillämpas även för den åländska befolkningen och Ålands återgång till Sverige därigenom möjliggöras". Detta krav understöddes av den svenska regeringen. På dess initiativ fördes ålänningarnas krav på en återförening till fredskonferensen i Paris, där en åländsk delegation i januari 1919 fick framlägga sina krav på självbestämmanderätt.

Under intryck av den internationella opinion som därvid uppkommit och sedan ålänningarna i juni 1919 yrkat på återförening i en adress som hade undertecknats av 95 procent av alla myndiga personer i landskapet, skred Finlands regering till åtgärder för en reglering av Ålands ställning. Regeringen avlät till riksdagen en proposition angående *lag om självstyrelse för Åland*

(reg.prop. nr 73/1919 rd.), vari bl.a. ingår följande uttalande: "För att utan dröjsmål avlägsna alla även i någon mån berättigade anledningar till missnöje har det befunnits nödigt att, utan att avvakta den allmänna organisationen av självförvaltning av högre grad, uppgöra ett särskilt lagförslag om mycket vidsträckt självstyrelse för Åland. Sålunda skulle ålänningarna tillförsäkras möjlighet att själva ordna sin tillvaro så fritt det överhuvud är möjligt för ett landskap som icke utgör en egen stat." Lagen antogs av riksdagen i den ordning som gäller för stiftande av grundlag och däri stadgades att lagen inte kunde ändras, förklaras eller upphävas och ingen avvikelse från den kunde göras på annat sätt än med landstingets samtycke och i den ordning som är stadgad om grundlag. Sedan riksdagen hade antagit lagen om självstyrelse för Åland uppmanades ålänningarna vid ett möte i Mariehamn att tillämpa lagen, men lagen avvisades av företrädare för befolkningen i landskapet.

Efter notväxling mellan regeringarna i Finland och Sverige hänsköts Ålandsfrågan på engelskt initiativ till Nationernas Förbund för avgörande. Parterna underkastade sig på förhand rådets domsrätt. Folkförbundsrådet beslöt den 24 juni 1921 att tillerkänna Finland suveräniteten över Åland, varvid det dock förutsattes att starka garantier för ålänningarnas nationalitetsskydd infördes i den redan existerande självstyrelselagen. Nya garantier för ålänningarna skulle införas i lagen, och ögruppen skulle neutraliseras och demilitariseras för att därigenom trygga "freden, det framtida goda förhållandet mellan Sverige och Finland samt öarnas egen välgång och lycka". Garantierna utformades av de båda tvistande parterna i den s.k. *Ålandsöverenskommelsen,* vilken godkändes av folkförbundsrådet den 27 juni 1921. Rådet ansåg att garantierna uppfyllde tidens krav på minoritetsskydd.

I Ålandsöverenskommelsen förklarar Finland sig beslutet att säkerställa och garantera Ålandsöarnas befolkning bevarandet av dess svenska språk, kultur och lokala sedvänjor och att i lagen om självstyrelse för Åland inta garantier, enligt vilka bland annat:

1) undervisningsspråket i skolorna skulle vara svenska,

2) fastighet, som överlåts till den som är bosatt utom landskapet, kunde inlösas av landskapet, kommun eller i landskapet bosatt enskild,

3) inflyttad finsk medborgare skulle erhålla rösträtt i kommunalval och vid val till landstinget först efter det att han varit fast bosatt fem år i landskapet,

4) landshövdingen skulle utnämnas av republikens president efter överenskommelse med landstingets ordförande,

5) landskapet skulle ha rätt att för sina behov använda en viss del av de från landskapet härrörande skatterna och

6) Ålands landsting skulle ha klagorätt hos folkförbundsrådet över tillämpningen av garantierna.

Detaljerade bestämmelser om inlösningsfrågorna i samband med fastighetsöverlåtelse skulle ingå i en särskild lag, som kunde ändras, förklaras eller upphävas blott på samma sätt som lagen om självstyrelse för Åland.

De överenskomna garantierna infördes i en särskild lag. Lagen innehållande

särskilda stadganden rörande landskapet Ålands befolkning (189/22, *nedan garantilagen*) stiftades i samma ordning som lagen om självstyrelse för Åland och kunde upphävas och ändras endast på samma sätt som sistnämnda lag.

Efter det att garantilagen hade antagits av riksdagen fann ålänningarna inte längre hinder att tillämpa lagen om självstyrelse för Åland (124/20), garantilagen och lagen angående bringande i verkställighet av lagen om självstyrelse för Åland (125/20). Den 9 juni 1922 sammanträdde det lagstadgade landstinget första gången.

2.1.3. Senare skeden i utvecklingen

År 1951 utfärdades en ny självstyrelselag för Åland (670/51, nedan *självstyrelselagen* eller *den gällande självstyrelselagen*). Genom den upphävdes självstyrelselagen av år 1920 och lagen om dess verkställighet samt garantilagen. I självstyrelselagen hade inarbetats alla de stadganden som förut hade ingått i garantilagen, med undantag endast för vad som gällde landstingets rätt att anföra klagan hos Nationernas Förbunds Råd.

Den särskilda lag som enligt Ålandsöverenskommelsen och garantilagen skulle stiftas om ett inlösningsförfarande vid jordförvärv tillkom först år 1938 till följd av meningsskiljaktigheter mellan riket och landskapet rörande tolkningen av Ålandsöverenskommelsen. Lagen om utövande av lösningsrätt vid försäljning av fastighet i landskapet Åland (140/38) ersattes 1951 av en lag med samma rubrik (671/51). Sistnämnda lag upphävdes i sin tur genom lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland den 3 januari 1975 (3/75, nedan *jordförvärvslagen*).

Representanter för Åland har sedan början av 1970 deltagit i *Nordiska Rådets* arbete. Genom en ändring år 1983 av det s.k. Helsingforsavtalet (FördrS 28/62) erhöll Ålands landsting rätt att utse två medlemmar av rådet. Landskapsstyrelsen får själv bestämma antalet av de åländska representanter som deltar i rådets arbete. De åländska rådsmedlemmarna och representanterna bildar en egen delegation, som ingår i Finlands delegation. De åländska medlemmarna har rätt att närvara även i sådana utskott av vilka de inte är medlemmar, med rätt att yttra sig och lägga fram initiativ.

Vid ändringen av Helsingforsavtalet år 1983 erhöll Ålands landskapsstyrelse rätt att ansluta sig till Nordiska ministerrådets beslut när det är fråga om angelägenheter som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. Landskapsstyrelsen har även rätt att väcka förslag i rådet (s.k. regeringsförslag). Landskapsförvaltningens tjänstemän får delta i ämbetsmannakommittéernas sammanträden.

2.2. Gällande lagstiftning

2.2.1. Lagstiftningens uppbyggnad

Landskapet Ålands självstyrelse har, såsom det framgår av den historiska översikten, sin grund i de beslut som Nationernas Förbund fattade år 1921 och

i den första självstyrelselagen av år 1920. Självstyrelsen har utvecklats och förstärkts genom den gällande självstyrelselagen och jordförvärvslagen. Landskapets särställning framhävs ytterligare av de internationella avtal som reglerar dess demilitarisering.

Självstyrelselagstiftningens syfte är att tillförsäkra och garantera landskapets befolkning bevarandet av dess svenska språk och kultur samt lokala sedvänjor och att låta befolkningen så fritt som möjligt ordna sin tillvaro inom ramen för landskapets statsrättsliga ställning.

Den gällande självstyrelselagen omfattar 45 paragrafer. Den är uppdelad i följande tio kapitel:

- 1 kap. Allmänna stadganden,
- 2 kap. Lagstiftningen,
- 3 kap. Förvaltningen,
- 4 kap. Lagskipningen,
- 5 kap. Landskapets hushållning och Ålandsdelegationens uppgifter,
- 6 kap. Tjänstgöring vid civilförvaltningen i stället för fullgörande av värnplikt,
- 7 kap. Undervisningsanstalter,
- 8 kap. De offentliga tjänsterna och bestämmelser angående språket,
- 9 kap. Om besvär och åtal för brott i tjänsten och
- 10 kap. Särskilda bestämmelser.

Självstyrelselagens 1 kap. innehåller de grundläggande stadgandena om landskapet Ålands självstyrelse. Enligt 1 § tillkommer landskapet självstyrelse enligt sagda lag. Självstyrelsens innebörd har inte närmare angivits i stadgandet. I 1 § 2 mom. anges landskapet Ålands område. I 2 § regleras självstyrelseorganen. Stadganden om åländsk hembygdsrätt ingår i 3-5 §§. Lagens 6 § innehåller bl.a. stadganden om de angelägenheter som hör till rikets allmänna förvaltning inom landskapet.

Till 4 och 5 §§ ansluter sig den tidigare nämnda jordförvärvslagen som innehåller inskränkningar i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet.

Stadgandena i 9 kap. kompletteras av en särskild lag om tillämpning av lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden i landskapet Åland, given år 1979 (182/79).

Landskapslagarna publiceras i Ålands författningssamling och senast har sammanställts i Ålands lagsamling 1988.

I det följande genomgås mera i detalj den lagstiftning som gäller åländsk hembygdsrätt, fördelningen av lagstiftningskompetensen mellan riket och landskapet, lagstiftningskontrollen, förvaltningen, rättskipningen, språkstadganden och landskapets hushållning.

2.2.2. Åländsk hembygdsrätt

Självstyrelselagens stadganden om åländsk hembygdsrätt innebär en särskild medborgerlig status för landskapets inbyggare. Hembygdsrätten har sin grund

i garantilagen. Hembygdsrätten är en förutsättning för rösträtt vid kommunala val och landstingsval samt för rätten att äga jord. Dessutom har till hembygdsrätten anknutits "även vissa nya rättsverkningar med syftemål att skänka ålandsbefolkningen full trygghet på nationalitetsskyddets område" (reg. prop. nr 100/1946 rd., som låg till grund för reg. prop. nr 38/1948 rd.). Sålunda tillkommer t.ex. rätten att inom landskapet idka öppen näring endast den som har åländsk hembygdsrätt.

Stadgandena om *förvärv av hembygdsrätt* ingår i 3 § självstyrelselagen. Enligt paragrafen tillkommer hembygdsrätt omedelbart på grund av lag:

- inom äktenskap fött barn, vars fader eller moder åtnjuter hembygdsrätt,
- utom äktenskap fött barn, vars moder eller, då barnet står under sin faders vårdnad, vars fader åtnjuter hembygdsrätt, samt
- kvinna som ingår äktenskap med man som åtnjuter hembygdsrätt.

Landskapsstyrelsen kan på ansökan bevilja hembygdsrätt åt finsk medborgare som har inflyttat till landskapet och utan avbrott varit bosatt där under minst fem års tid. Hembygdsrätt beviljas om inte vägande skäl prövas föranleda avslag. "Ogift barn under 21 år" följer i dessa fall sina föräldrar eller den av föräldrarna som har vårdnaden om barnet.

På särskilda skäl kan landskapsstyrelsen bevilja hembygdsrätt åt den som har varit bosatt i landskapet under en kortare tid än fem år.

Den som förlorar sitt finska medborgarskap eller som under fem år har varit stadigvarande bosatt utom landskapet, *förlorar* sin åländska hembygdsrätt.

Närmare bestämmelser om förvärv och förlust av åländsk hembygdsrätt kan enligt självstyrelselagen utfärdas genom landskapslag. En sådan lag har utfärdats år 1953 (landskapslag angående åländsk hembygdsrätt, 18.3.1953/4).

Med hembygdsrätten är viktiga rättigheter förknippade. Först och främst utgör åländsk hembygdsrätt en *förutsättning för kommunal rösträtt och rösträtt vid val till landstinget* (4 § 1 mom. andra meningen).

Vidare får endast den som har hembygdsrätt *förvärva eller besitta fast egendom i landskapet* utan inskränkning (4 § 1 mom. första meningen). Den som saknar åländsk hembygdsrätt samt bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning, anstalt, stiftelse eller samfund får inte utan särskilt tillstånd av landskapsstyrelsen för varje särskilt fall med äganderätt förvärva eller på grund av lego- eller annat avtal besitta fast egendom i landskapet; med sådan egendom jämställs en outbruten del av fastighet. Utan särskilda skäl får likväl en juridisk person av ovan nämnt slag som under fem års tid haft laglig hemort i landskapet och vars samtliga styrelsemedlemmar åtnjuter åländsk hembygdsrätt, inte förvägras tillstånd.

Begränsningarna i jordförvärvsrätten gäller inte arv eller expropriation men däremot fång på grund av testamente och giftorätt. Även staten, landskapet och åländsk kommun kan utan tillstånd förvärva fast egendom. En bank kan med iakttagande av vad som är stadgat om sådant förvärv i banklagstiftningen temporärt förvärva fast egendom som utgör pant eller säkerhet för ogulden fordran.

Närmare stadganden om inskränkningarna och om förfarandet då ansökan om tillstånd har avslagits ingår i jordförvärvslagen.

Rätt att idka näring i landskapet tillkommer likaså den som har hembygdsrätt (4 § 2 mom.). Denna rätt gäller näring för vars utövande enligt lag erfordras anmälan eller tillstånd. Rätten tillkommer även den som under fem år utan avbrott har haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet, även om han saknar hembygdsrätt. Bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning eller stiftelse, som har hemort i landskapet och vars samtliga styrelsemedlemmar har hembygdsrätt eller utan avbrott har varit bosatta i landskapet under fem år, har rätt att idka anmälnings- och tillståndspliktig näring. Landskapsstyrelsen kan efter prövning i varje särskilt fall bevilja dispens rörande rätten till näringsutövning.

2.2.3. Fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan riket och landskapet

I den första självstyrelselagen hade fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan rikets och landskapets organ fastställts så, att i lagen uppräknades de rättsområden vilka omfattades av rikets lagstiftningsbehörighet (9 §), medan landskapets lagstiftningskompetens fastslogs genom ett allmänt stadgande enligt vilket andra än riket särskilt förbehållna ärenden föll under landskapets lagstiftningsbehörighet (12 §).

I den gällande självstyrelselagen har man iakttagit en annan uppbyggnad. I den har man gjort en detaljerad uppräkning av å ena sidan rikets och å andra sidan landskapets angelägenheter utgående från att den primära lagstiftningsbehörigheten ankommer på landskapet med undantag för vissa angelägenheter som ankommer på riket. Lagtekniskt har detta genomförts så att i 11 § har intagits, mera detaljerat än i den första självstyrelselagen, de områden som hör till rikets behörighet. Lagens 11 § kompletteras av dess 13 § i vilken detaljerat har angivits de rättsområden som landskapets lagstiftningsbehörighet omfattar. Avsikten med detta förfarande har närmast varit att eliminera tolkningssvårigheter.

Riket tillkommer enligt 11 § 1 mom. i den gällande självstyrelselagen uteslutande rätt till lagstiftning i ärenden som gäller stiftande, ändring, förklaring och upphävande av samt avvikelse från de *grundlagar* som hör till rikets författning. Detsamma gäller frågor, om vilka beslut kan fattas enligt regeringsformen för Finland (regeringsformen) endast med riksdagens samtycke. Till sistnämnda ärenden hör frågan om rikets område och gränser, frågor om krig och fred samt upptagande av statslån. Ändring, förklaring eller upphävande av eller avvikelse från *de grundlagar, som rör landskapets självstyrelse,* dvs. självstyrelselagen och jordförvärvslagen, kan likväl göras av riksdagen endast med bifall av landstinget på det sätt som är stadgat i sistnämnda lagar.

Enligt 11 § 3 mom. i den gällande självstyrelselagen fordras även landstingets bifall till ändring av rikslag angående grundsatsen om enskilds rätt att äga fastighet i landskapet Åland eller beträffande grundsatserna om allmän läroplikt samt allmän och lika kommunal rösträtt m.m. vilka nämns i 11 § 2 mom. 6 och 7 punkterna i självstyrelselagen. Dessa förbehåll gäller såväl vanlig rikslag som grundlag.

I 11 § 2 mom. i den gällande självstyrelselagen uppräknas de områden, i fråga

om vilka stiftande av allmän lag eller utfärdande av förordning ankommer på rikets organ. Vissa undantag ingår i de enskilda stadgandena i lagen. I 13 § 1 mom. uppräknas de angelägenheter, i fråga om vilka landstinget tillkommer lagstiftningsbehörighet, varvid 11 § och undantagen i de enskilda punkterna i 13 § skall iakttas.

Följande sammanställning utvisar i huvuddrag fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan riket och landskapet.

Rikets behörighet Självstyrelselagen 11 § 2 mom	**Landskapets behörighet** Självstyrelselagen 13 § 1 mom.
Medborgarnas grundrättigheter (1 p.)	
Religionsutövning och religionssamfund (1 p.)	
Krigstillstånd, arbetsplikt, reglementering av näringslivet (1 p.)	
Finlands vapen och flagga (2 p.)	Landskapets vapen och flagga (20 p.)
Titlar, värdigheter, ordnar, utmärkelsetecken (2 p.)	
Rikets förhållande till utländska makter (3 p.)	
Medborgarskap, pass, utlänningar, immigration, utlämnande av förbrytare (3 p.)	
Internationella fördrag (19 p.)	
Försvarsväsendet (4 p.)	
Statliga skatter och avgifter (5 p.)	Kommunalskatt (3 p.)
	Näringsskatter, nöjesskatter, särskild inkomstskatt till landskapet (23 §)
Skifte av jord, fastighetsregistrering och tomtmätning (9 p.)	Stadsplan, tomtindelning, brandskydd, byggnadsreglering (19 p.)

Vissa reglementerade näringar, villkoren för utlännings näringsrätt (9 och 10 pp.)	Näringar för vilkas utövande krävs anmälan eller tillstånd, annan näringsrätt (9 p.)
	Jordbruk, boskapsskötsel, skogsbruk, jordbrukets övriga binäringar (8 p.)
	Jakt och fiske (8 p.)
	Växtskydd, bete, fredande av ägor (8 p.)
Familje-, förmynderskaps-, arvs- och testamentsrätten (8 p.)	Barnskydd (14 p.)
Upphovsmannarätt, uppfinnar- och patenträtt (8 p.)	
Förnamn och släktnamn (8 p.)	
Bolags- och aktierätt, andelslag, försäkringsavtal, växel- och checkrätt, illojal konkurrens, handelsregister, firma och prokura, varumärke, ursprungsbeteckning, upplags- och warrantrörelse, privat sjörätt (8 p.)	Vattenrätten (4 p.) Delar av arbetsrätten (6 p.) Jord- och tomtlegorätten (8 p.) Vissa delar av näringsrätten (9 p.) Inlösen av legoområden och kolonisation (7 p.)
Socialförsäkring, moderskapsunderstöd, familje- och barntillägg, invalidvård och invalidpenning (9 p.)	Bosättningslån, kommunala hemvårdare och familjebostadsunderstöd (5 p.) Fattigvård och annan social omvårdnad, kommunala socialnämnder (15 p.)
Kollektivavtal, arbetarskydd och arbetslagstiftning (9 p.)	Tjänstekollektivavtal för kommunernas och landskapets tjänstemän (36 §)
	Arbetsavtal, arbetsreglemente och läro avtal, arbets- och bostadsförmedling, tiden för öppenhållande av handels- och andra rörelser samt affärskontor (6 p.)
Allmänna strafflagen, övriga straffbestämmelser, rättegångs-, konkurs- och utsökningsväsendet, skiljemannaförfarandet, verkställighet av domar och straff, allmän benådning (13 p.)	Bötesstraff, vite och disciplinär bestraffning (11 p.)

Lösdrivare, alkoholister och arbetsovilliga (13 p.)	Allmän ordning och säkerhet Förebyggande av brottslighet och dess stävjande (12 p.)
Skjutvapen och -förnödenheter samt explosiva ämnen (10 p.)	Eldfarliga oljor och explosiva ämnen (13 p.)
Alkohollagstiftningen (9 p.)	
Smittosamma sjukdomar, utövande av läkar- och tandläkaryrkena, sinnessjukvården till vissa delar, rättsmedicinsk obduktion och undersökning, kastrering, sterilisering och avbrytande av havandeskap (15 p.)	Hälso- och sjukvården (16 p.)
Apotek, gifter, köttkontroll, förbud mot införsel av djur och djurprodukter, slakt av husdjur samt djurskydd (15 p.)	
Den allmänna statistiken, mantals- och befolknings-längder, emigration (14 p.)	
Arkivväsendet (12 p.)	
Vissa delar av fornminnes-vården (12 p.)	Fornminnesvården (10 p.)
Lots- och fyrväsendet och annan offentlig sjörätt (17 p.)	
Lufttrafiken, järnvägs-väsendet, tullar och tull-väsendet samt tullens och utrikeshandelns enhetliga ordnande (17 p.)	
Varuutbytets frihet, penning-väsendet och sedelutgivnings-rätten (17 p.)	
Förmalnings- och inblandnings-tvång för säd samt mått, mål och vikt (17 p.)	
Post-, telefon-, telegraf- och radioväsendet (17 p.)	

Statens ämbetsverk, statens tjänstemannalagstiftning (16 p.)	
Ecklesiastik, judiciell, kommunal och kameral indelning samt den administrativa in-delning som angår statsför-valtningen (18 p.)	Kommunalförvaltning, kommunal vallag (3 p.)
	Väghållning, skjutsväsendet, reglering av trafiken, motorfordon, den lokala sjötrafiken och kommunikationsleder som är avsedda för den (17 p.)
	Naturskyddet och främmande djurar ter (18 p.)
Område som hittills inte för-utsatts i lagstiftningen och som med tillämpning av de grundsatser 11 § innehåller är att hänföra till rikets lagstiftningsbehörighet (20 p.)	Övriga angelägenheter som inte förbehållits rikets lagstiftning och som med tillämpning av de grundsatser 13 § innehåller hör till landskapets lagstiftnings-behörighet (21 p.)

De uttryck som har kommit till användning i självstyrelselagen är mycket allmänt hållna och delvis även föråldrade. Därför skall vissa enskildheter i kompetensfördelningen beröras närmare i det följande.

Ärenden som berör medborgarnas *grundrättigheter* har i allmänhet hänförts till rikets lagstiftningsbehörighet. Sålunda ankommer det på rikets organ att lagstifta om medborgares rätt att fritt vistas och färdas i landet och om yttrande-, församlings- och föreningsfriheten. Detsamma gäller undantag från brev-, telegraf- och telefonhemlighetens okränkbarhet. Likaså regleras förut-sättningarna för verkställande av husrannsakan i rikslagstiftning. Rätt till ex-propriation av fast egendom för allmänna riksbehov är en riksangelägenhet, medan i landskapslag kan intas stadganden om rätt till expropriation för allmänt behov mot full ersättning i övriga fall.

Krigstillstånd och arbetsplikt samt inskränkningar av finsk medborgares rättigheter, då han är i krigstjänst, regleras i rikslagstiftningen. Den som har hembygdsrätt kan likväl inte åläggas arbetsplikt utanför landskapet. Även sådana inskränkningar i medborgarnas allmänna rättigheter och sådan *regle-mentering av näringslivet,* som *under* rådande, av ekonomisk *kristid* framkalla-de undantagsförhållanden är nödvändiga och förutsätter enhetlig reglering i hela landet, regleras i rikslagstiftningen.

Om *Finlands vapen och flagga* samt om användningen av riksflaggan på statens och landskapets offentliga byggnader och vid offentliga tillfällen samt som sjöfarts- och handelsflagga stadgas i rikslag. I landskapslag regleras frågor

som berör landskapets vapen och flagga samt användningen av dem, likväl så, att användningen av riksflaggan inte därigenom får begränsas. Förlänande av titlar, värdigheter och ordnar samt andra utmärkelsetecken som republikens president förlänar regleras i rikslagstiftning.

Till rikets kompetensområde hör även områden, som är reglerade genom *internationella fördrag*. Härvid har dock stadgats det undantaget, att även landstinget skall ge sitt bifall till en lag, genom vilken fördrag med främmande makt bringas i kraft inom landskapet, för såvitt i fördraget ingår bestämmelser som innebär upphävande eller ändring av eller avvikelse från stadganden i självstyrelselagen. Stadgandet har tolkats så, att den s.k. transformeringslagen jämte fördragstexten skall sändas till landstinget för bifall. Transformeringslagarna har i riksdagen antagits i vanlig lagstiftningsordning även om fördragen har innehållit bestämmelser som berör områden, vilka enligt 13 § självstyrelselagen underlyder landstingets behörighet (t.ex. naturvård, vägtrafik eller kommunalbeskattning). Om ett fördrag innehåller bestämmelser som står i strid med självstyrelselagen som sådan (t.ex. språkstadgandena), har det ansetts att transformeringslagen bör stiftas i den ordning som anges i 44 § självstyrelselagen, dvs. i den ordning som gäller stiftande av grundlag och med landstingets bifall.

Lagstiftningen om *försvarsväsendet* ankommer på rikets organ. I 34 § självstyrelselagen stadgas om tjänstgöring inom civilförvaltningen i stället för fullgörande av värnplikt för den som har hembygdsrätt.

Lagstiftningsbehörigheten rörande *beskattningen* är delad. De i riket gällande lagarna om statliga skatter och avgifter skall tillämpas även i landskapet. Landstinget har däremot kompetens att lagstifta om kommunalbeskattningen samt rätt att besluta om närings- och nöjesskatt samt särskild landsskapsskatt på inkomst (23 §). Landstinget bestämmer även de avgifter som skall erläggas för landskapsförvaltningens tjänsteförrättningar och expeditioner och för anlitande av landskapets inrättningar.

Även inom *näringsrättens* område tillkommer lagstiftningsbehörigheten dels riket, dels landskapet. Landstinget har behörighet att lagstifta om näringar för vars utövande krävs anmälan eller tillstånd och näring till självförsörjning, dock med iakttagande av näringsfrihetens grundsats. Också frågan om uppdelningen i fria och reglementerade näringar ankommer på landskapet. Vissa reglementerade näringar har förbehållits riket. Bl.a. bok- och stentryckerirörelse, spridning av tryckskrift och utgivande av periodiska tryckskrifter liksom även margarintillverkning, handel med konstgjorda gödselämnen och beredda fodermedel samt med utsädesvaror har hänförts till rikets område. Detsamma gäller bank-, sparbanks-, pantlåne-, och försäkringsrörelse. Även frågor i anslutning till gruvverksamhet och mineralfyndigheter regleras i rikslag. Mäklar-, skeppsklarerar- och auktionsförrättaryrket regleras likaså i rikslag.

Övrig näringsrätt, som inte särskilt har förbehållits rikets organ, faller under landskapets behörighet. Villkoren för utlännings näringsrätt hänförs dock till rikslagstiftningen.

Enligt huvudregeln i självstyrelselagen hör *privaträtten* till rikets behörighet. Särskilt angivna rättsområden är person-, familje- och arvsrätten,

avtalsrätten, skadeånds- och försäkringsrätten samt bolagsrätten. *Barnskyddet* är emellertid i huvudsak landskapets angelägenhet. Inom vissa områden har landskapet inom ramen för sin behörighet rätt att anta normer även av privaträttslig natur. Detta gäller t.ex. vattenrätten, vissa delar av arbetslagstiftningen, jord- och tomtlegorätten, jordbruket och dess binäringar och särskilda delar av näringsrätten. På landskapet ankommer också att stadga om jordinlösning och kolonisation.

Arbetsrätten hör enligt huvudregeln till rikets lagstiftningsbehörighet. Kollektivavtal och medling i kollektiva arbetstvister, arbetarskydd och annan arbetslagstiftning hör till rikets behörighet. Landstingets behörighet omfattar dock kollektivavtal för de kommunalt anställda och för de landskapsanställda samt arbetsavtal, arbetsreglemente, läroavtal, arbets- och bostadsförmedling och tiden för öppenhållande av handels- och andra rörelser samt affärskontor.

Straff- och processrätten är till största delen rikslagstiftning. Den lagstiftning som gäller den allmänna strafflagen, övriga straffstadganden, rättegångs-, konkurs- och utsökningsväsendet, skiljemannaförfarande och verkställighet av dom och straff samt allmän benådning har hänförts till rikets behörighetsområde. Landstinget har dock rätt att lagstifta om bötesstraff och utsättande av vite och annat äventyr inom rättsområden, som hör till dess behörighet. Landskapets lagstiftningsbehörighet gäller även disciplinär bestraffning.

Lagstiftningsbehörigheten beträffande *hälso- och sjukvården* är delad. Hälso- och sjukvården ankommer enligt huvudregeln på landskapet, men med flera begränsningar. Bekämpandet av smittosamma sjukdomar är en riksfråga. Detsamma gäller behörighet att utöva läkar- och tandläkaryrket samt annan verksamhet inom hälso- och sjukvårdens och apoteks- och veterinärväsendets områden. Även utbildningen av personer på dessa områden samt deras rättigheter och skyldigheter regleras i rikslagstiftningen.

Till rikslagstiftningen har vidare hänförts sinnessjuklagstiftningen till den del den innefattar trygghet för den personliga okränkbarheten och oantastligheten eller hänför sig till straffprocessen eller -verkställigheten. Även rättsmedicinsk obduktion och undersökning är en riksfråga liksom också steriliseringe, kastrering, avbrytande av havandeskap och eldbegängelse. Detsamma gäller apotek och apoteksvaror, tillverkning, förvaring och försäljning av gifter och preparat i vilka ingår gifter, köttkontroll, slakt av husdjur, förbud mot införsel av djur och djurprodukter samt djurskydd.

Arkivväsendet har hänförts till rikslagstiftningen, dock så att kommunernas i landskapet och landskapsmyndigheternas arkiv inte utan vederbörande kommuns eller landskapsstyrelsens samtycke får föras bort från landskapet.

Lagstiftningen om *fornminnen* ankommer i huvudsak på landskapet. Det legala skyddet för fasta fornlämningar och möjligheten att inlösa sådana fornfynd som landskapet inte förvärvar samt skifteslagstiftningen rörande jord, där fast fornlämning finns, har likväl förbehållits riket.

Stadgandena om statsförvaltningen hör till rikets lagstiftning. Sålunda tillämpas rikslagstiftningen även på Åland när det är fråga om statens ämbetsverks och allmänna inrättningars organisation och om kompetensvillkor för

statstjänster eller tjänstemännens rättigheter och skyldigheter. Likaså gäller i landskapet rikets lag när det är fråga om den ecklesiastika, judiciella, kommunala och kamerala indelningen samt om den administrativa indelning som angår statens förvaltning. Däremot hör lagstiftningen om *kommunalförvaltningen* i landskapet helt till landstingets behörighet. Lagstiftningen om kommunalval hör likaså till landstingets behörighet, likväl med undantag för grundsatsen om allmän och lika rösträtt för finsk medborgare som har uppnått lagstadgad ålder, samt omedelbara, proportionella och hemliga val.

I självstyrelselagen har även intagits generalklausuler, enligt vilka fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan riket och landskapet skall avgöras när det är fråga om nya lagstiftningsangelägenheter som inte har beaktats i 11 eller 13 §. Till landskapets lagstiftningsbehörighet har i enlighet härmed hänförts bl.a. lagstiftningen om tryggande av sysselsättningen och om kultur och idrott. Genom landskapslag har även kunnat stadgas om parkeringsbot och ordningsbot. Till rikets behörighet har åter ansetts höra bl.a. konsumentskyddslagstiftningen och lantbruksinkomstlagstiftningen.

I ärenden som gäller *lantbruket* har praxis varit oklar, dvs. beträffande innebörden av landstingets behörighet att lagstifta om idkande av jordbruk, boskapsskötsel, skogsbruk och jordbrukets övriga binäringar. Frågan har närmast gällt huruvida behörigheten omfattar både privaträttsliga och offentligrättsliga stadganden inom området.

Landstinget har *rätt att väcka initiativ* i sådan landskapet enskilt rörande angelägenhet som hänför sig till rikets lagstiftningsbehörighet eller allmänna förvaltning. Ett sådant initiativ skall genom regeringens försorg föreläggas riksdagen för behandling. Initiativrätten gäller förutom lagmotioner även hemställnings- och finansmotioner (15 §).

Landskapsstyrelsen har rätt att göra *framställningar om* utfärdande av *administrativa stadganden* för landskapet Åland i ärenden som faller inom rikets behörighetsområde (16 §).

2.2.4. Lagstiftningskontroll

En landskapslag kan antingen innefatta en självständig lagstiftningsakt eller också avse antagande av motsvarande rikslag eller -förordning som sådan eller med vissa efter förhållandena anpassade ändringar eller tillägg.

I en landskapslag kan för vinnande av enhetlighet och överskådlighet upptas även bestämmelser som är av rikslagstiftningsnatur, om de i sak är överensstämmande med motsvarande stadganden i rikslagen. Sådana *s.k. landskapslagar av blandad natur* möjliggör antagande av enhetliga, systematiskt uppställda lagkomplex, vilka innehåller rättsnormer från såväl riks- som landskapslagstiftningens områden. Intagandet av riksstadganden i en landskapslag medför inte någon förändring av gränsen mellan riksorganens och självstyrelseorganens behörighetsområden. Om de riksstadganden som har tagits in i en landskapslag ändras genom rikslagstiftning, skall de ändrade stadgandena tillämpas även i landskapet.

Landstingets beslut om antagande av en landskapslag skall sändas in till

republikens president. Presidenten har rätt att inlägga sitt *veto* mot landskapslagen, vilket innebär att landskapslagen förfaller. Han skall utöva sin rätt inom tre månader från det att han fick underrättelse om landskapslagen (14 § 2 mom.). Han kan utöva sin vetorätt endast om en landskapslag berör ärenden som i självstyrelselagen har hänförts till rikets lagstiftningsbehörighet eller om den berör rikets yttre eller inre säkerhet.

Över landskapslagarna inhämtas Ålandsdelegationens utlåtande. Innan presidenten inlägger veto skall han inhämta högsta domstolens utlåtande.

Om presidenten före utgången av ovan nämnda tid har meddelat att han inte kommer att använda sig av sin vetorätt, träder landskapslagen i kraft så som därom är föreskrivet.

De *beslut* som landstinget fattar på annat sätt än genom landskapslag *i beskattningsfrågor* enligt 23 § självstyrelselagen genomgår inte någon behörighetskontroll. Enligt 24 § självstyrelselagen kan landshövdingen i landskapet likväl förbjuda verkställigheten av ett sådant beslut, om han anser att beslutet försvårar varuutbytet mellan in- och utlandet eller mellan landskapet och fastlandet eller innebär oskäliga eller för trafiken skadliga avgifter vid anlitandet av allmänna vägar och farleder eller anlitande av landskapsförvaltningen underlydande inrättningar. Detsamma gäller om beskattningen uppenbart förfördelar enskilda skattskyldiga eller olika samhällsklasser. Har ett sådant beslut fattats av landshövdingen, skall ärendet underställas republikens president för avgörande.

I en landskapslag kan landskapsstyrelsen bemyndigas att vid behov meddela föreskrifter angående verkställighet och tillämpning av landskapslagen. Sådana stadganden utfärdas i *landskapsförordning*. Innan en sådan förordning utfärdas skall utlåtande över förslaget inhämtas av Ålandsdelegationen.

2.2.5. Förvaltning

Landskapets förvaltning handhas av *landskapsstyrelsen* och de myndigheter som lyder under den. Länsstyrelsen i landskapet Åland handhar jämte statens centrala myndigheter de till rikets allmänna förvaltning hörande uppgifterna inom landskapet.

Finlands regering företräds i landskapet av *landshövdingen*, som utnämns av republikens president efter överenskommelse med landstingets talman. Om samförstånd inte uppnås, utnämner presidenten till landshövding en av fem personer, vilka föreslås av landstinget och som erbjuder erforderliga förutsättningar för att förvaltningen inom landskapet skall väl handhas samt statens säkerhet tillvaratas (6 § självstyrelselagen). Om presidenten anser att de föreslagna personerna inte uppfyller de uppställda kraven, skall landstinget inkomma med ett nytt förslag. Om landshövdingen har förfall under en längre tid eller om ämbetet är obesatt, kan presidenten efter överenskommelse med landstingets talman förordna en lämplig person att under denna tid förestå ämbetet.

Fördelningen av förvaltningsbehörigheten mellan rikets och landskapets myndigheter följer i princip fördelningen av lagstiftningsbehörigheten (19 §). Under rikets förvaltning står sålunda utan vidare utrikesförvaltningen, justitieförvaltningen, försvarsväsendet, statens säkerhet och finansförvaltningen.

Vederbörande myndigheter inom undervisningsväsendet samt hälso- och sjukvårdsväsendet har även särskilda förvaltnings- och tillsynsbefogenheter som dock i många avseenden är begränsade. De statsmyndigheter som omhänderhar den förvaltning som i övrigt följer av rikets lagstiftningsbehörighet har likaså en stundom begränsad behörighet. Övriga förvaltningsuppgifter ankommer på självstyrelsemyndigheterna, såvitt de inte handhas av republikens president eller statsrådet.

Statens förvaltningskompetens inom hälso- och sjukvården har i självstyrelselagen begränsats på många sätt (19 § 1 mom. 7 punkten a-e-underpunkterna). Finska medborgare som är verksamma inom hälso- och sjukvården och som underlyder medicinalstyrelsen kan om de utbildats i Sverige och där förklarats kompetenta utan dispens utöva sin verksamhet på Åland. Förutsättningen är endast att de hos medicinalstyrelsen styrkt att de har nödig kunskap om på området gällande lagstiftning i Finland. Begränsningarna gäller i övrigt förvaltningen av sjukvårds- och förlossningsanstalter och utnämningen av läkare i landskapet.

Den till veterinärväsendet anslutna köttkontrollen handhas i landskapet av landskapsstyrelsen, likväl så att vederbörande statsmyndighet förordnar köttkontrollör och godkänner slaktinrättning och köttkontrollstation samt avgör besvär över en köttkontrollörs åtgärder.

Statens förvaltningskompetens har inskränkts även på vissa andra områden (19 § 1 mom. 8 och 9 punkten). Förvaltningen av lufttrafiken ankommer enligt huvudregeln på riket. Lufttrafiken inom landskapet på sjukvårdens och turismens områden ankommer på landskapsstyrelsen. Den förvaltning som hänför sig till transitotrafiken ankommer på riksmyndigheterna. Däremot skall förbindelsetrafiken mellan landskapet och fastlandet skötas av riksmyndigheterna i samråd med landskapsmyndigheterna.

Om fast egendom exproprieras för allmänna riksbehov i landskapet, skall landskapsstyrelsen ges tillfälle att komma med utlåtande innan beslutet fattas av statsrådet.

Den fördelning av förvaltningsbehörigheten som har beskrivits ovan är i viss mån problematisk. För att skapa en utväg att klara av de svårigheter som den delade förvaltningskompetensen medför har i självstyrelselagen tagits in ett stadgande om *s.k. överenskommelseförordningar.* Ett motsvarande stadgande ingick redan i den första självstyrelselagen (18 §). Enligt 20 § självstyrelselagen kan med landskapsstyrelsens begivande förvaltningsuppgifter som ankommer på rikets allmänna förvaltning för viss tid eller tillsvidare överföras på landskapsförvaltningen och landskapsförvaltningen tillkommande förvaltningsuppgifter på rikets allmänna förvaltning. En sådan överenskommelseförordning påverkar inte lagstiftningsbehörigheten. Sålunda kan landstinget inom sin behörighet stifta en landskapslag som står i strid med en sådan förordning. Landskapslagen träder dock i kraft först sedan förordningen har ändrats eller upphävts. Såsom framgår av den vedertagna benämningen på detta slag av förordningar bygger dessa förordningar på en form av avtal mellan riket och landskapet. Förordningen kan därför sägas upp. Om förordningen sägs upp eller om landstinget stiftar en lag som strider mot förordningen, skall en förordning om ändring eller

upphävande utfärdas inom ett år räknat från uppsägningen eller från den tidpunkt, då det framgått att republikens president inte använt sin vetorätt i fråga om landskapslagen.

2.2.6. Rättskipning

Rättskipningen i landskapet Åland ankommer i regel på rikets organ (21 och 22 §§ samt 41 § 1 mom.). Domsrätten i tviste- och brottmål utövas av rikets allmänna domstolar med högsta domstolen i högsta instans. Den förvaltningsrättsliga rättskipningen ankommer på länsstyrelsen i landskapet, dvs. länsrätten, samt på andra myndigheter som i riket handhar sådan rättskipning. Högsta instans är högsta förvaltningsdomstolen. Rätten att reglera de rättskipande organens verksamhet ankommer även på rikets lagstiftande organ (11 § 2 mom. 13 punkten.).

Särskilda stadganden om förvaltningsrättskipningen kan enligt 22 § självstyrelselagen meddelas beträffande ärenden som hör till självstyrelsen. Utgående från stadgandet har det stiftats en särskild lag om tillämpningen i landskapet Åland av lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden (182/79). Enligt sagda lag utgör landskapsstyrelsen besvärsinstans när besvär anförs över beslut av en lägre förvaltningsmyndighet i landskapet, om ärendet enligt självstyrelselagen hör till självstyrelsen och inte angår beskattning.

Enligt 40 § 1 mom. skall besvär över landskapsstyrelsens beslut och övriga ämbetsåtgärder anföras "såsom stadgat är om anförande av besvär i motsvarande fall över länsstyrelsens beslut". Avsikten med stadgandet har troligen varit att ändring regelmässigt skall sökas hos högsta förvaltningsdomstolen, till vilken besvär över länsstyrelsens avgöranden i frågor som är av samma art som de som behandlas av landskapsstyrelsen, vanligen riktas. Sedan det skett en decentralisering inom många förvaltningsområden med en överföring av behandlingen av ärenden från ministerier och centrala ämbetsverk till länsstyrelserna har tolkningen av stadgandet försvårats. I riket är ett ministerium eller ett centralt ämbetsverk numera ofta besvärsinstans i fråga om länsstyrelsens beslut, och först därefter kan besvär anföras hos högsta förvaltningsdomstolen. Tolkningen av stadgandet försvåras ytterligare av att förvaltningsärendena på Åland ibland saknar direkt motsvarighet inom statsförvaltningen.

2.2.7. Språkstadganden

Skyddet för det svenska språket regleras i självstyrelselagen genom stadgandena om undervisningsspråket (35 §), myndigheternas språk och språkfordringarna för dem som står i statens tjänst i landskapet (37-39 §§).

Undervisningsspråket i statens läroanstalter i landskapet är svenska. I en läropliktsskola som underhålls eller åtnjuter understöd av staten eller kommun får inte undervisning meddelas i annat språk än svenska utan vederbörande kommuns samtycke. Stadgandena om undervisningsspråket är direkt härledda ur Ålandsöverenskommelsen och garantilagen.

Ämbetsspråket för statsmyndigheterna i landskapet och för Ålandsdelegatio-

nen är svenska. Finsktalande sakägare har dock rätt att i egen sak, som handläggs av en statlig myndighet, använda sitt eget språk och på detta språk utfå expedition. Härvid iakttas på motsvarande sätt språklagens (148/22) stadganden angående den svenskspråkiga befolkningens rätt i ett enspråkigt finskt område.

Skriftväxlingsspråket mellan landskapsmyndigheterna och statsmyndigheterna i landskapet är svenska. Detta gäller även mellan å ena sidan nämnda myndigheter och å andra sidan statsrådet, de centrala myndigheterna samt sådana överdomstolar och andra statsmyndigheter, vilkas domkrets eller förvaltningsområde omfattar landskapet. Svenska är skriftväxlingsspråk också mellan riksmyndigheterna i landskapet samt mellan riksmyndigheterna i riket och i landskapet. Detta gäller även om skriftväxlingen berör andra omständigheter än självstyrelseärenden och oberoende av om i ärendet utfärdas expedition. Utlåtanden och avgöranden av högsta domstolen rörande landskapet skall skrivas på svenska.

Kunskap i svenska utgör även ett *kompetenskrav* för statstjänst i landskapet. I sådan tjänst kan anställas endast den som fullständigt behärskar svenska språket såväl i tal som i skrift. Språkkravet gäller alla anställda oberoende av vilka andra examens- och kompetenskrav som gäller för dem. Språkkunskapen ådagaläggs likväl enligt de regler som ingår i lagen angående den språkkunskap, som skall av statstjänsteman fordras (149/22).

Självstyrelselagen innehåller inte stadganden om *rätt för medborgare i övriga nordiska länder att använda sitt eget språk* hos myndigheter. En överenskommelse mellan Finland, Danmark, Island, Norge och Sverige om rätt för medborgare i de nordiska länderna att använda sitt eget språk i de övriga nordiska länderna trädde för Finlands del i kraft den 1 mars 1987 sedan en förordning därom utfärdats i februari 1987 (193/87). Finland har inte gjort något förbehåll i överenskommelsen, varför den folkrättsligt binder Finland även i fråga om Åland. Internt är tillämpningen av överenskommelsen på Åland likväl problematisk, eftersom bestämmelserna delvis står i strid med språkstadgandena i självstyrelselagen, men överenskommelsens ikraftträdande grundar sig på en förordning och landstingets samtycke inte har inhämtats.

2.2.8. Landskapets hushållning

I 5 kap. självstyrelselagen ingår stadganden om landskapets hushållning. Finansieringen av självstyrelsen sker i huvudsak med statsmedel, dels i form av en utjämning av landskapets ordinarie utgifter, dels genom extraordinarie anslag. Staten uppbär statsskatt i landskapet på samma sätt som i övriga delar av landet. Landskapet kan erhålla skatteintäkter endast genom sådana skatter som landstinget har rätt att besluta om enligt 23 § självstyrelselagen.

Enligt 27 § 1 mom. självstyrelselagen har landskapet rätt att få sina utgifter för självstyrelseförvaltningens ordinarie behov utjämnade genom statsanslag. Dessa s.k. *ordinarie anslag* utgör den viktigaste delen av självstyrelsens finansiering. Till grund för den ordinarie utjämningen skall enligt 29 § 1 mom. självstyrelselagen läggas landskapets utgifter för självförvaltningens ordinarie behov samt de inkomster som har tillfallit landskapet. Utjämningen verkställs i efterhand för ett år i sänder.

För att utgifterna skall kunna utjämnas förutsätts det, att de avser sådana behov som ligger inom självstyrelsens ram. Utgifterna kan kompenseras endast i den utsträckning som motsvarande ändamål i övriga delar av riket tillgodoses med statsmedel. Vid utjämningsförfarandet skall ytterligare tillses, att landskapet kommer i åtnjutande av enahanda förmåner som övriga delar av riket, varvid bland annat landskapets geografiska läge och andra särförhållanden skall beaktas vid fastställandet av anslagsbehoven.

Inkomsterna skall beräknas enligt i riket gällande normer och avdras vid fastställandet av den skattefinansiella utjämningen.

Stadgandena om beviljande av *extraordinarie anslag* ingår i 30 § självstyrelselagen. Initiativet beträffande sådana anslag utgår från landstinget. Förutsättningen för erhållande av extraordinarie anslag är, att det är fråga om en större engångsutgift, som härrör av en självstyrelseangelägenhet och som inte skall inbegripas i den ordinarie utjämningen. Ytterligare förutsätts det, att de belopp som anslås inte är högre än vad som anslås för motsvarande ändamål i andra delar av riket. Prisläget och särförhållandena på Åland får härvid dock beaktas.

Resultatet av den skattefinansiella utjämningen under åren 1977-1987 i form av ordinarie medel och extraordinarie anslag framgår av tabell 1.

Tabell 1. Skattefinansiell utjämning 1977-1988 (1 000 mk)

	Landskapets ordinarie bokslut		*Ordinarie utjämning*		*Av staten*	
År	Summa utgifter	Summa inkomster exkl. statsanslag	Utom kolumn (ej godkända utgifter)	Utjämnade belopp (slutligt ordinarie statsanslag)	*utbetalda extraordinarie anslag*	Summa statsanslag
1977	164 448	26 084	183	138 180	14 338	152 518
1978	190 275	30 921	69	159 285	11 800	171 085
1979	208 383	38 552	70	169 760	18 000	187 760
1980	251 396	43 473	138	207 784	23 786	231 570
1981	292 739	51 462	723	240 554	13 125	253 679
1982	313 227	61 138	1 165	250 924	520	251 444
1983	352 512	69 332	1 204	281 976	-	281 976
1984	406 827	80 285	905	326 636	4 116	329 752
1985	424 787	89 886	275	334 626	2 885	337 511
1986	483 882	103 601	959	379 322	-	379 322
1987	502 393	83 110	864	419 282 *)	8 185	427 467
1988	517 139	87 508		429 631 **)	13 000	442 631

*) Det belopp som underställs skattefinansiell prövning

**) Preliminär uppgift

Vid sidan av de ordinarie och extraordinarie anslagen förekommer *vissa överföringar* till landskapet, vilka alla gäller utgiftsområden inom vilka landskapet saknar behörighet och om vilka landskapet sålunda inte enligt den gällande lagen självständigt kan besluta. Till dessa hör t.ex. anslag för sänkning av transportkostnaderna mellan Åland och fastlandet (transportstödet), som år 1989 uppgick till 700 000 mk, samt understöden för politisk verksamhet (år 1989 323 500 mk). Riksmyndigheterna beviljar dessa stöd. Landskapet får besluta om den interna fördelningen enligt normer, som är anpassade för förhållandena i landskapet.

Jordbruksstöd, som utgår enligt rikslagstiftningen om styrning och balansering av lantbruksinkomsten, betalas i form av prisstöd och subventioner av eller genom statliga myndigheter. Vissa bidrag erläggs av medel som har upptagits i landskapets ordinarie budget.

Ett specialfall av överföring via statsförslaget utgör *ersättningen* till de åländska kommunerna *för bortfall av kommunalskatt* i vissa fall (år 1989 sammanlagt 3 milj.mk). Anslaget ersätter en sådan förlust av kommunalskatt som drabbar åländska kommuner när sjömän med hemort på Åland i vissa fall betalar kommunalskatt i Sverige och inte i Finland. Ersättningen grundar sig på ett avtal mellan Finland och Sverige, enligt vilket vartdera landet erlägger en viss andel.

I årsstaten för landskapets *enskilda medel* ingår inkomster och utgifter som står utanför utjämningsförfarandet mellan riket och landskapet. Största delen av inkomsterna och utgifterna i den enskilda årsstaten hänför sig till uppgifter som landskapet handhar i stället för kommunalförbund. De inkomster som landstinget fritt kan förfoga över är huvudsakligen nettoinkomsterna av landskapets jordegendomar och eventuell landskapsskatt. I den enskilda årsstaten ingår även Ålands penningautomatförenings medel. Med enskilda medel bekostas de utgifter som inte har godkänts vid den ordinarie utjämningen. De enskilda medlen har en ringa betydelse som finansieringskälla jämfört med de ordinarie medlen.

Ålandsdelegationen verkställer den ordinarie utjämningen. Beslutet underställs republikens president, som stadfäster det oförändrat eller lämnar det utan fastställelse. I det senare fallet återförvisas ärendet till delegationen för förnyad behandling. Även beslut om beviljande av extraordinarie anslag fattas av Ålandsdelegationen och stadfästs av republikens president. Frågorna angående hushållningen föredras i statsrådet från finansministeriet.

2.3. Praxis

2.3.1. Förvärv av hembygdsrätt

Enligt 3 § i den gällande självstyrelselagen samt landskapslagen angående åländsk hembygdsrätt skall en finsk medborgare som har inflyttat till landskapet och utan avbrott varit där bosatt under minst fem års tid, av landskapsstyrelsen

på ansökan beviljas åländsk hembygdsrätt, där ej vägande skäl prövas föranleda avslag. Landskapsstyrelsen kan även, då särskilda skäl föreligger, bevilja åländsk hembygdsrätt åt en person, som under en kortade tid än fem år har varit bosatt i landskapet.

Antalet ansökningar om åländsk hembygdsrätt under tiden 1975-1988 uppgick till sammanlagt 1 798, varav landskapsstyrelsen biföll till 1 677. Då en person har varit bosatt i landskapet i minst fem år har landskapsstyrelsen i samtliga fall, med ett undantag, beviljat hembygdsrätt. Av följande tabell framgår antalet ansökningar om hembygdsrätt under åren 1975-1988.

Tabell 2. Antal ansökningar om åländsk hembygdsrätt under åren 1975-1988

År	Ansökningar	Bifall	Avslag
1975	85	82	3
1976	131	126	5
1977	111	91	20
1978	114	104	10
1979	141	135	6
1980	117	108	9
1981	126	113	13
1982	124	116	8
1983	146	130	16
1984	121	116	5
1985	118	112	6
1986	146	138	8
1987	133	129	4
1988	184	177	7
Totalt	1 797	1 677	120

En finsk medborgare, som tidigare har haft hembygdsrätt och då varit bosatt i landskapet i minst fem år, återfår som regel på ansökan sin hembygdsrätt omedelbart efter återflyttning till landskapet. För det fall att den som tidigare har haft hembygdsrätt inte har varit bosatt i landskapet i minst fem år, krävs som regel två års bosättning i landskapet innan hembygdsrätt beviljas.

En manlig sökande, som har ingått äktenskap med en kvinna som har hembygdsrätt, får som regel hembygdsrätt efter tre års bosättning i landskapet.

Landskapsstyrelsen har även beviljat hembygdsrätt efter kortare tids bosättning då sökanden har kunnat visa att hembygdsrätten utgör en förutsättning för erhållande av tjänst.

Enligt 3 § 5 mom. i den gällande självstyrelselagen tillkommer hembygdsrätt automatiskt ett inom äktenskapet fött barn, vars fader eller moder har hembygdsrätt. Landskapsstyrelsen har i plenum 1985 ansett att ett adoptivbarn, vars adoptivförälder har hembygdsrätt, likaledes skall tillkomma hembygdsrätt.

2.3.2. Förvärv av fast egendom i landskapet Åland

Stadganden om begränsningar i rätten att förvärva fast egendom i landskapet finns i 5 § i den gällande självstyrelselagen och i jordförvärvslagen. Enligt dessa stadganden får fysiska personer utan hembygdsrätt samt bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning, anstalt, stiftelse eller samfund inte äga eller arrendera fast egendom på Åland utan tillstånd av landskapsstyrelsens för varje särskilt fall. Landskapsstyrelsens tillstånd krävs emellertid inte då fastighetsfånget grundar sig på arv eller expropriation. Landskapsstyrelsens tillstånd krävs inte heller då förvärvaren är staten, landskapet eller åländsk kommun. I vissa fall kan även en bank temporärt förvärva fast egendom utan landskapsstyrelsens tillstånd.

Fång som grundar sig på testamente jämställs med gåva eftersom ett testamente är en viljeförklaring med vilken testator kan kringgå den legala arvsordningen. Vid förskott på arv krävs landskapsstyrelsens tillstånd.

Vid behandlingen av ansökningar som gäller fysiska personer fäster landskapsstyrelsen vikt vid sökandens anknytning till landskapet och jordområdets beskaffenhet.

Beträffande anknytningen till landskapet uppställs som huvudregel ett krav att sökanden skall vara född och uppvuxen i landskapet till ca 12 års ålder, alternativt att sökanden skall ha bott på Åland så länge att den aktiva, medvetna uppväxttiden har infallit under bosättningstiden i landskapet. Undantag från anknytningskravet kan göras då det är fråga om förvärv för fast bosättning, förskott på arv och markbyte.

Beträffande jordområdets beskaffenhet uppställs som huvudregel att området skall vara odelbart och således understiga 4 000 m². Området får inte utgöra ett attraktivt eller känsligt strandområde och får inte åtföljas av andel i samfällda ägor. Undantag från detta krav kan göras då den berörda fastigheten har varit sökandens hemställe, om området enligt byggnadsordningen inte kan delas och om läget och naturen gör att ett mindre område kan betraktas som en onaturlig delning.

Juridiska personer erhåller som regel tillstånd under förutsättning att minst två tredjedelar (2/3) av styrelsemedlemmarna har hembygdsrätt.

Under åren 1975-1988 behandlades 2 143 ansökningar om rätt att förvärva och besitta fast egendom. Ansökningarna fördelade sig förhållandevis jämnt mellan finska medborgare, utländska medborgare och sammanslutningar.

Av 2 116 ansökningar bifölls 1 763 (82 %). I relation till antalet beviljade lagfarter under samma tid utgör dispensärendena 19 procent. Granskar man tillståndsprövningen under perioden finner man att andelen beviljade dispenser är i stort sett konstant. Landskapsstyrelsens praxis kan således sägas vara fast. Detta är troligen också den främsta anledningen till att antalet ansökningar har minskat något under 1980-talet. Av tabell 3 och 4 framgår utvecklingen närmare.

Tabell 3. Ansökningar om rätt att förvärva och besitta fast egendom på Åland under åren 1975-1988

	Finska medborgare		Utländska medborgare		Sammanslutningar		Totalt	
År	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag
1975	50	3	56	7	7	1	113	11
1976	63	5	53	9	23	0	139	14
1977	58	8	56	13	27	0	141	21
1978	50	4	54	18	22	3	126	25
1979	59	17	46	19	51	1	156	37
1980	39	23	41	26	39	0	119	49
1981	58	19	40	15	35	0	133	34
1982	52	10	32	6	70	0	154	16
1983	42	15	24	12	48	0	114	27
1984	32	8	20	23	64	0	116	31
1985	33	21	24	22	65	0	122	43
1986	30	23	24	13	48	0	102	36
1987	24	8	11	12	50	1	85	21
1988	28	6	32	6	78	3	138	15
Totalt	618	170	513	201	627	9	1 758	380
I % av tot	78,4	21,6	71,8	28,2	98,6	1,4	82,2	17,8

Tabell 4. Ansökningar om rätt att förvärva och besitta fast egendom samt antal beviljade lagfarter under åren 1975-1988

	Ansökningar		Beviljade		Avslag		Lagfarter
År	Totalt	Enligt tidig. lag	Totalt	Enligt tidig. lag	Totalt	Enligt tidig. lag	Beviljade
1975	124	46	113	43	11	3	534
1976	159	11	145	11	14		541
1977	162	4	141	14	21		577
1978	151		126		25		615
1979	193		156		37		613
1980	168		119		49		598
1981	167		133		34		568
1982	170		154		16		582
1983	140		113		27		746
1984	147		116		31		576
1985	165		122		43		711
1986	138		102		36		677
1987	106		85		21		819
1988	153		138		15		909
Totalt	2 143		1 763		380		9 066

Under de senaste 20 åren har efterfrågan på mark för fritidsändamål varit mycket stor. På Åland ökade antalet fritidshus under perioden 1970-1985 med ca 3 000 till ca 7 500, en ökning med ca 70 procent. En undersökning av fritidshusägarnas bosättningsort som gjordes år 1985 visade att 31 procent av ägarna till fritidshusen bodde utanför landskapet, främst i Sverige. Ser man till fritidshusen i skärgårdskommunerna är motsvarande siffra 43 procent. Detta framgår närmare av tabell 5.

Tabell 5. Fritidshusägarnas bosättningsort år 1985

Kommun	Hem-kommun %	Mariehamn %	Annan åländsk kommun %	Riket %	Utom-lands %
Brändö	32	8	3	18	38
Eckerö	59	15	3	2	21
Finström	48	21	7	2	22
Föglö	24	32	3	7	33
Geta	29	25	8	6	31
Hammarland	44	26	5	2	23
Jomala	37	41	3	2	18
Kumlinge	24	16	7	19	34
Kökar	36	16	9	11	28
Lemland	28	39	4	7	23
Lumparland	30	29	6	6	28
Saltvik	43	22	6	3	26
Sottunga	46	21	2	7	22
Sund	34	23	7	6	30
Vårdö	17	33	13	12	25
- Fasta Åland	40	28	5	4	24
- Skärgården	27	24	6	12	21
Hela Åland	37	26	5	6	25

År 1989 kan det totala antalet fritidsfastigheter som ägs av personer bosatta utanför landskapet uppskattas till ca 2 500.

Den enda undersökning av markägarstrukturen i kommunerna som har gjorts avser Kökars kommun. Undersökningen genomfördes i mitten av 1980-talet och omfattade samtliga jordregisterlägenheter på Kökar. Resultatet av undersökningen visar att en avsevärd del av fritids- och bostadstomterna ägdes av personer som var bosatta i Sverige (41 %). Motsvarande andel för i Finland bosatta personer var 11 procent. Över hälften av fritids- och bostadstomterna ägdes således av personer bosatta utanför Åland. Förklaringen till detta står delvis att finna i den stora utflyttning från kommunen som ägde rum främst på 1950- och 1960-talet. För övriga lägenhetstyper uppvisas en något annorlunda

ägarstruktur. Hela 37 procent av den totala arealen åker, äng, betesmark samt skog och impediment ägdes av dödsbon. Undersökningen visar att medan brukningsgraden för mark ägd av personer bosatta i kommunen uppgick till 86 procent var den endast 70 procent för mark ägd av personer bosatta utanför Åland. Förutom negativa effekter på näringen innebär även en låg brukningsgrad betydande negativa effekter på landskapsbilden.

Sammanfattningsvis kan konstateras att en betydande del av marken i dag ägs av personer bosatta utanför Åland. Denna andel ökar stadigt.

2.3.3. Republikens presidents bruk av vetorätten

De landskapslagar som landstinget har antagit blir föremål för en eftergranskning. Blott i enstaka fall har republikens president begagnat sig av sin vetorätt. I allmänhet har presidenten inom tre månader meddelat att han inte kommer att utnyttja sin vetorätt.

Presidenten kan förordna att en landskapslag skall förfalla efter det att han har inhämtat utlåtande av högsta domstolen. Praxis har under de senaste åren varit den att presidenten inhämtat domstolens yttrande endast i några enstaka fall. Vanligen har det härvid varit fråga om en landskapslag som Ålandsdelegationen i sitt yttrande har ansett böra förfalla. Domstolens yttrande har inhämtats även när frågan om lagstiftningsbehörigheten varit tveksam, särskilt inom sådana nya områden som inte har förutsatts i självstyrelselagen. Även om högsta domstolens utlåtande inte är bindande för presidenten, har han i nästan samtliga fall omfattat domstolens ståndpunkt.

Av följande tabell framgår närmare hur presidenten har utnyttjat sin vetorätt.

Tabell 6. För presidenten föredragna landskapslagar och inlagda veton 1978-1988

År	Föredragna lagar	Utlåtande av HD	Veto
1978	45	7	-
1979	60	7	2
1980	33	6	-
1981	38	1	-
1982	27	2	-
1983	49	5	1
1984	37	2	1
1985	34	6	3
1986	30	7	1
1987	64	21	2
1988	47	12	4

2.3.4. Överenskommelseförordningar

Praxis har utformats så att det i överenskommelseförordningar även har intagits materiella stadganden med direkt anknytning till kompetensregleringen. Med stöd av överenskommelseförordningar har förvaltningsuppgifter överförts både från landskapsmyndigheterna till riksmyndigheterna och tvärtom. I de flesta fallen har kompetensöverföringen skett från riksmyndigheterna till landskapsstyrelsen eller till någon myndighet som underlyder den. I överenskommelseförordningarna har det ofta stadgats om gemensam förvaltning inom bestämda områden.

Genom förordning (894/72) har handhavandet av de förvaltningsuppgifter som föranleds av landskapslagen angående tillämpning i landskapet Åland av lagen om *statsgarantier för fartygsanskaffningar* av den 25 oktober 1972 överförts till statsgarantianstalten. De uppgifter som föranleds av landskapslagen om tillämpning av lagen om *exportgaranti* i landskapet Åland av den 17 augusti 1976 har likaså genom överenskommelseförordning (584/77) överförts till exportgarantianstalten.

År 1988 utfärdades förordningen om skötseln i landskapet Åland av vissa uppgifter enligt *lagen om räntestöd för lån för fartygsanskaffningar* i Finland (692/88). Genom denna överenskommelseförordning har förvaltningsuppgifter som tidigare ankom på Ålands landskapsstyrelse av praktiska skäl överförts på riksförvaltningen.

Inom området för näringsutövning har däremot genom förordningen om *fastighetsförmedlare* i landskapet Åland (1041/75) förvaltningsuppgifter som enligt rikslagstiftningen ankommer på länsstyrelsen anförtrotts landskapsstyrelsen.

Förordningen om utgivning av Ifrimärkeni för landskapet Åland (113/82) har gjort det möjligt att ge ut särskilda frimärken för landskapet. Vid utgivningen, som handhas av post- och televerket, skall samråd äga rum mellan landskapsstyrelsen och riksmyndigheterna. Det ankommer på landskapet att ta initiativ till utgivning av frimärken och att avgöra huruvida utgivning skall ske eller ej. Frimärken för landskapet säljs endast i landskapet och får användas på brev och andra försändelser, som frankeras i landskapet för befordran inom landskapet eller till en bestämmelseort utom landskapet.

Förtidsröstning i landstingsval och kommunalval ordnas vid postanstalter också i landskapet Åland. Ärenden som gäller nämnda val hör till landskapets behörighet, medan lagstiftnings- och förvaltningsbehörigheten i fråga om postväsendet hör till riket. Landskapets förvaltningsuppgifter har överförts på riksförvaltningen genom en förordning om skötseln av vissa förvaltningsuppgifter i anslutning till förtidsröstning i landstingsval och kommunalval i landskapet Åland (735/87).

Enligt förordningen om handhavandet i landskapet Åland av vissa uppgifter som rör radioanläggningar (610/81) deltar landskapsstyrelsen i de uppgifter, som ankommer på riksmyndigheterna enligt lagen (8/27) och förordningen (9/27) angående *radioanläggningar* såtillvida, att landskapsstyrelsen inom ramen för landskapets ordinarie årsstat ställer medel till förfogande för uppförande och

nyttjande av radioanläggningar för utsändning av radio- och televisionsprogram i landskapet.

De förvaltningsuppgifter som enligt lagstiftningen om *lönegaranti* ankommer på arbetskraftsbyråerna, handhas i landskapet med stöd av en överenskommelseförordning (137/77) av Ålands arbetsförmedlingsbyrå.

Inom lantbrukslagstiftningen har tre överenskommelseförordningar utfärdats. De uppgifter som enligt rikslagstiftningen om *virkesmätning* ankommer på forststyrelsen och central- och distriktsskogsnämnderna sköts på Åland av landskapsstyrelsen. De uppgifter som ankommer på jordbruksstyrelsen och lantbruksdistriktens lantbruksbyråer rörande avträdelsepension och generationsväxlingspension har genom två överenskommelseförordningar (912/74) och (24/75) överförts till landskapsstyrelsen.

Den mellan riket och landskapet uppdelade behörigheten i fråga om *hälso- och sjukvården* har förutom genom 19 § självstyrelselagen reglerats genom två överenskommelseförordningar. I förordningen om hälso- och sjukvårdsförvaltningen i landskapet Åland (375/73) har en stor del av de förvaltningsuppgifter som enligt kompetensfördelningen i självstyrelselagen förbehållits riket anförtrotts landskapsmyndigheterna. Sålunda handhar landskapsstyrelsen alla de uppgifter som enligt rikslagstiftningen skulle ankomma på länsstyrelse, med undantag för de ärenden som skall handläggas av länsrätt. Likaså ankommer det på landskapsstyrelsen att vidta åtgärder för bekämpande av tuberkulos. Landskapsstyrelsen kan förordna en person att bestrida läkartjänst utan medicinalstyrelsens yttrande. De tillstånd som länsstyrelsen beviljar enligt lagen om gifter (309/69) har i förordningen överförts på landskapsstyrelsen.

Genom förordningen om veterinärvården i landskapet Åland (312/71) har landskapsmyndigheterna övertagit flera riksuppgifter. Frågor angående förebyggande och bekämpande av djursjukdomar och annan *veterinärvård* som i riket handhas av länsstyrelse sköts i landskapet av landsskapsstyrelsen. Även livsmedelshygieniska uppgifter samt övervakningen av de kommunala veterinärerna handhas av landskapet. Detsamma gäller frågor i anslutning till lagstiftningen om mjölkkontroll som i riket ankommer på veterinäravdelningen vid jord- och skogsbruksministeriet.

Polisförvaltningen utgör ett område, där behörigheten har delats upp mellan riks- och landskapsorganen. För att samordna förvaltningen har i en överenskommelseförordning intagits stadganden om bl.a. tillsynen över polisväsendet och om en samrådsdelegation för polisförvaltningen, som består av företrädare för både riks- och landskapsmyndigheterna. Genom förordningen om handhavande av rikets allmänna lokalförvaltning och om polisväsendet i landskapet Åland (184/80) har även de allmänna förvaltningsuppgifter som enligt rikslagstiftningen ankommer på länsman överförts på landskapets polischef som är landskapets tjänsteman. Med undantag för de anställda vid centralkriminalpolisens enhet för Åland är alla polisbefattningar i landskapet landskapsbefattningar.

Landskapets polis handhar även förundersökning i landskapet och enligt sagda förordning ankommer det på landskapets polis att på begäran av såväl myndighet som enskilda utföra delgivningsuppdrag i fem skärgårdskommuner

i landskapet. På begäran av myndighet kan polisen verkställa delgivningar även i övriga kommuner i landskapet.

Lagstiftningen och förvaltningen rörande *säkerhetsupplag* ankommer på rikets organ. De förvaltningsuppgifter som lagen om statens säkerhetsupplag (531/58) förutsätter handhas av landskapsstyrelsen till den del fråga är om tung brännolja för tryggande av landskapets näringsliv samt befolkningens utkomst och hälsa. Detta stadgas i förordningen om handhavande i landskapet Åland av vissa i lagstiftningen om säkerhetsupplag förutsatta uppgifter (757/83).

Lagstiftningsbehörigheten när det gäller *befolkningsskydd* hör till riket. Även förvaltningsbehörigheten i fråga om befolkningsskydd hör i princip till riksmyndigheterna. Många angelägenheter som ansluter sig till befolkningsskyddet hör dock till landskapets lagstiftnings- och förvaltningsbehörighet. Sådana uppgifter är t.ex. allmän ordning och säkerhet, brand- och räddningsväsendet samt hälso- och sjukvård. I syfte att skapa ett fungerande befolkningsskydd i landskapet har utfärdats en förordning om handhavande av beredskapsuppgifter inom befolkningsskyddet i landskapet Åland (140/88). Genom förordningen har en del förvaltningsuppgifter överförts på landskapet. Också en gemensam förvaltning har skapats. Enligt 2 § i förordningen finns en samrådsdelegation för befolkningsskyddet för att samordna befolkningsuppgifter i landskapet. Delegationen leds av landshövdingen och lantrådet.

Till rikets behörighet hör frågor rörande rättegångsväsendet. Behörigheten gäller även *den allmänna rättshjälpsverksamheten.*. Genom en överenskommelseförordning har dock en del förvaltningsuppgifter överförts på landskapet. Den allmänna tillsynen över rättshjälpsverksamheten ankommer på justitieministeriet, men övriga på ministeriet ankommande förvaltningsuppgifter enligt lagen om allmän rättshjälpsverksamhet (88/73) handhas av landskapsstyrelsen. Med stöd av avtal mellan landskapet och de åländska kommunerna handhar landskapet även de på kommun ankommande uppgifterna.

Lagstiftningen och förvaltningen inom *socialvården* är uppdelad mellan riks- och landskapsmyndigheterna. Genom förordningen om förvaltningen av vissa till socialvården samt till nykterhetsväsendet och alkoholinspektionsverksamheten hörande uppgifter i landskapet Åland (1039/77) har landskapet övertagit en stor del av riksuppgifterna. Med undantag för frågor angående moderskapsunderstöd och barnbidrag samt understöd och ersättningar som grundar sig på lagstiftningen om försvarsmakten handhas uppgifterna inom socialvården helt av landskapsstyrelsen. Invalidvården och frågor rörande invalidpenning sköts likaså av landskapsstyrelsen. Vården av missbrukare av berusningsmedel har anförtrotts landskapsstyrelsen. Uppgifterna inom nykterhetsväsendet och alkoholinspektionsverksamheten samt vissa frågor som gäller statsandelar och understöd för nykterhetsarbete ankommer även på landskapsstyrelsen.

Lagstiftningen om inteckning hör till rikets behörighet. Därav följer att också förvaltningsuppgifter i anslutning till lagstiftningen om *inteckning i bil* handhas av rikets myndigheter för landskapets del. Eftersom landskapet har lagstiftningsbehörighet i fråga om motorfordon och ett eget bilregister har det ansetts ändamålsenligt att genom en överenskommelseförordning (1040/75) på

landkapsstyrelsen överföra de uppgifter som enligt lagen om inteckning i bil (810/72) ankommer på bilregistercentralen.

Frågor som rör *undervisning* ankommer enligt huvudregeln på landskapet. Vissa delar har dock hänförts till riksmyndigheternas kompetensområde, bl.a. ärenden som gäller de fordringar som en läroinrättning bör fylla för att ha dimissionsrätt till statens universitet samt "den kunskap och skicklighet som erfordras för vinnande av viss av staten godkänd kompetens". För att examina som avläggs vid Ålands sjöfartsläroverk, Ålands tekniska skola och vid Ålands handelsläroverk skall ge motsvarande kompetens som examina i motsvarande läroinrättningar i övriga delar av riket har detta beaktats i överenskommelseförordningar om ordnandet av undervisningen i sagda skolor (161/24, 555/67 och 1042/75).

Genom förordningen om undervisningen vid Ålands tekniska läroverk (967/88) har uppgifter i fråga om *yrkesutbildningen* överförts på riksförvaltningen. Enligt 3 § i förordningen har yrkesutbildningsstyrelsen rätt att övervaka undervisningen vid Ålands tekniska läroverk. Vidare övervakar yrkesutbildningsstyrelsen att eleverna får de kunskaper och färdigheter som krävs vid motsvarande läroanstalter i riket samt att läroverket i övrigt motsvarar sitt ändamål.

Behörigheten i fråga om *fornminnesförvaltningen* är delad på grund av den delade lagstiftningsbehörigheten. I förordningen om fornminnesförvaltningen i landskapet Åland (600/73) har landskapsstyrelsen tilldelats förvaltningsuppgifter som enligt behörighetsfördelningen ankommer på riksmyndigheterna. De administrativa uppgifter som föranleds av det legala skyddet för fornlämningar ankommer på riksmyndigheterna, dock så att dessa i förvaltningen biträds av landskapsstyrelsen. Bl.a. Kastelholms slott med därtill hörande jordområde förvaltas av landskapsstyrelsen. Restaurering av slottet samt utgrävningar och andra byggnadsåtgärder på slottet skall dock ske enligt en plan som har godkänts av museiverket.

Arkivväsendet hör enligt huvudregeln till rikets behörighetsområde. Genom förordningen om arkivförvaltningen i landskapet Åland (1040/77) har landskapsstyrelsen likväl som uppgift att leda och övervaka arkivväsendet såvitt fråga är om landskapsmyndigheternas arkiv, kommunala och kyrkliga arkiv samt arkiv av privat natur. Riksarkivets uppgifter handhas till denna del av landskapsstyrelsen. Riksmyndigheterna har hand om förvaltningen av övriga arkiv, men de kan ge landskapsstyrelsen i uppdrag att inspektera även statens arkiv i landskapet. Enligt överenskommelseförordningen finns vid landskapsstyrelsen ett landskapsarkiv med en landskapsarkivarie samt annan erforderlig personal.

I frågor som gäller *kommunikationer* har två överenskommelseförordningar utfärdats. Förvaltningen av Lemströms kanal och uppsikten över trafiken och ordningen i kanalen har anförtrotts landskapsstyrelsen genom förordningen om förvaltningen av Lemströms kanal (959/74). Genom förordningen om samtrafiken mellan landskapet Åland och fastlandet (275/86) kan den i 19 § 1 mom. 8 punkten självstyrelselagen avsedda samtrafiken med fartyg mellan landskapet och fastlandet handhas av vederbörande riksmyndighet i samråd med landskapsstyrelsen eller av landskapsstyrelsen i samråd med vederbörande riksmyndighet.

2.4. Bedömning av nuläget

Den gällande självstyrelselagen bygger i huvudsak på ett beredningsarbete som inleddes i slutet av 1930-talet. Syftet med revisionen var då att förtydliga stadgandena i den första självstyrelselagen med beaktande av den praxis som hade utvecklats. Den gällande självstyrelselagen har sålunda stiftats med utgångspunkt i förhållanden som rådde för närmare 50 år sedan. Den andra lagen som gäller Åland, nämligen jordförvärvslagen, har givits år 1975 och är alltså av betydligt senare datum än självstyrelselagen.

På det hela taget har lagstiftningen rörande Åland bildat en god grund för en allsidig utveckling i landskapet. Samarbetet mellan landskapets och statens myndigheter har löpt friktionsfritt och i en anda av samförstånd. Lagstiftningen är likväl i behov av en översyn i fråga om såväl innehåll som lagstiftningsteknik. Detta gäller särskilt landskapets lagstiftningsbehörighet och finansieringssystemet.

Självstyrelselagens stadganden om lagstiftningen och förvaltningen begränsar på många sätt landskapets självstyrelse och gör landskapet alltför starkt beroende av de statliga myndigheterna. Detta gäller framför allt landskapets hushållning. I många angelägenheter har man i landskapet varit nödsakad att tillämpa lösningar som inte har kunnat beakta landskapets särförhållanden. Även användningen av symbolerna för landskapets självstyrelse, t.ex. landskapets flagga, är begränsad.

Enligt självstyrelselagen har lagstiftningsbehörigheten delats upp mellan rikets och landskapets organ. Vanligen har delningen skett så att ett rättsområde hänförts till antingen rikets eller landskapets behörighet. En stor del av rättsområdena är emellertid s.k. delade rättsområden, i fråga om vilka behörigheten har anförtrotts landskapet med vissa undantag. De delade rättsområdena skapar osäkerhet beträffande omfattningen av landskapets behörighet och försvårar tillämpningen av självstyrelselagstiftningen.

Förvaltningsbehörigheten följer lagstiftningsbehörigheten, vilket leder till att många från självstyrelsens synpunkt betydelsefulla angelägenheter underlyder rikets myndigheter. En olägenhet är vidare att landskapet saknar tillräckliga möjligheter att påverka riksmyndigheternas avgöranden i förvaltningsärenden.

I språkstadgandena i den gällande självstyrelselagen finns luckor och brister. Förhållandet mellan språkstadgandena i självstyrelselagen och språklagen är oklart. Lagstiftningen innehåller inte heller tillräckliga stadganden om krav som skall ställas på den som söker åländsk hembygdsrätt eller på den språkkunskap som bör krävas av en statstjänsteman som tjänstgör i landskapet. I självstyrelselagen saknas även stadganden som säkerställer att uppgifter i olika angelägenheter finns tillgängliga på svenska.

Också stadgandena om förvärv av fast egendom i landskapet företer brister och kan kringgås i praktiken. Det största problemet ligger i att en stor del av den fasta egendomen på Åland ägs av oskiftade dödsbon och i att andelar i sådana dödsbon kan överlåtas utan begränsningar.

Betydande olägenheter är förbundna med det nuvarande *finansieringssystemet.* Enligt självstyrelselagen får landskapet formellt fritt bestämma om sina

inkomster och utgifter. Vid lagens tillkomst betonades det att landskapet i stöd av självstyrelselagen äger "full frihet att bestämma sin budget och votera för landskapets behov erforderliga anslag" (reg. prop. 100/1946 rd). Enligt det nuvarande finansieringssystemet är landskapets budgetmakt likväl i praktiken starkt begränsad, såsom det framgår av Ålandskommitténs betänkande (s. 32 och 33). En bindning av landskapets utgifter till rikets i detalj tjänar inte något väsentligt riksintresse. Rikets intresse gäller huvudsakligen blott det totalbelopp som tillgodoräknas landskapet. Även i andra avseenden är det nuvarande finansieringssystemet komplicerat och arbetsdrygt.

2.5. Andra självstyrelsesamfund i Norden

2.5.1. Färöarna

Självstyrelsens grunder

Färöarna tillerkändes ställning som ett självstyrande folksamfund i det danska riket genom en dansk lag av den 23 mars 1948 (Lov nr 137 om Faerøarnes Hjemmestyre, nedan *hjemmestyreloven*). Lagen trädde i kraft den 1 april 1948. Den har inte grundlagsstatus och bygger inte på någon form av internationella avtal. Den tillkom som ett led i den historiska utvecklingen på Färöarna och anses allmänt ha formen av en överenskommelse mellan Danmark och Färöarna som inte ensidigt kan ändras av de danska myndigheterna.

Den färiska befolkningen uppgår till drygt 45 000 personer. Det högsta självstyrelseorganet är den folkvalda representationen, lagtinget. Det högsta förvaltningsorganet landsstyret. Lagtinget väljs för fyra år och består av minst 27 och högst 32 medlemmar. Valrätt och valbarhet till lagtinget har envar som har fyllt 18 år och som har fast boplats på Färöarna. Lagtinget väljer sin talman och kan fatta beslut om sin egen upplösning. Landsstyret, som utövar den administrativa makten, består av en ordförande, lagmannen, och landsstyremedlemmarna, vilka utses av lagtinget. Under landsstyret lyder den egentliga centralförvaltningen. Danska statens representant på Färöarna är riksombudsmannen. Han svarar för rikets administration på Färöarna. Han har yttranderätt i lagtinget men inte rösträtt. Från Färöarna väljs två riksdagsmän till Danmarks riksdag, folketinget.

Kompetensfördelningen

Enligt hjemmestyreloven är vissa sakområden s.k. särangelägenheter som faller under självstyrelsen, medan andra utgör s.k. gemensamma angelägenheter och ankommer på riksorganen. Till självstyrelselagen har fogats en s.k. lista A över sakområden, som principiellt är färiska särangelägenheter och vilka självstyrelsemyndigheterna kan besluta överta eller som riksmyndigheterna kan besluta att skall övergå till självstyret. På en s.k. lista B uppräknas sakområden, som helt eller delvis kan hänföras till färiska särangelägenheter efter det att

förhandlingar därom har förts mellan riksmyndigheterna och självstyrelsemyndigheterna.

De viktigaste områdena som hittills har övertagits från lista A gäller Färöarnas egen styrelseordning, kommunala förhållanden, byggnadsfrågor, folkregister, apoteksväsendet, vissa miljöfrågor, lagstadgad olycksfallsförsäkring, arbetsförhållanden, direkta och indirekta skatter, finansväsendet, hamnavgifter, gymnasiet, folkhögskolor, navigationsskolor och Färöarnas akademi. Särangelägenheter enligt lista A är även frågor som gäller arkiv, bibliotek, museer samt fredning av byggnader och natur. Trafikväsendet är med undantag för hamnar och telegrafväsendet en särangelägenhet som har övertagits av självstyret. Lagtingets lagstiftningsbehörighet omfattar även lantbruk, fiske, produktion och handel samt frågor rörande fastighetsregistrering (tinglysning) och expropriation. Post- och telefonväsendet är likaså en särangelägenhet som har övertagits av självstyret, med undantag för de frågor som gäller internationella förbindelser. Även alkohollagstiftningen ankommer på självstyrelsemyndigheterna.

Lista A ger möjligheter till en ytterligare utvidgning av självstyrelsen. Bl.a. kan hela sjukhusväsendet och skolväsendet övertas. Efter förhandlingar med riksmyndigheterna har från lista B som särangelägenheter övertagits radio och television med undantag för frågor av internationell art. Likaså har jordfonden, som administrerar den s.k. kungsjorden (cirka 50 procent av jorden), övertagits. Även import- och exportkontrollen har övertagits från lista B. Lista B gör det också möjligt att överta frågor som gäller folkkyrkan, polisen, luftfart samt mineraler och andra naturtillgångar (råstoff i underjorden).

De angelägenheter som inte är särangelägenheter anses vara gemensamma angelägenheter och ankommer på riksmyndigheterna.

I särangelägenheter stiftar lagtinget särskilda lagtingslagar för Färöarna, lagtingslove. Förvaltningsuppgifterna i sådana ärenden ankommer på landsstyret och under det lydande myndigheter och organisationer. I lagtingslag har stiftats om radio- och televisionsverksamhet på Färöarna. Radioverksamheten upprätthålls av ett offentligt bolag, som har rätt att sända radioprogram på Färöarna med anlitande av de frekvenser som den danska staten har gett tillstånd till. Förstärkta sändare, som möjliggör hörbarhet utanför Färöarna, och reklamradio är inte tillåtna. Upphovsrättslagstiftningen är en gemensam angelägenhet. Färöarna betalar själv för sin andel av internationellt material i radio till den danska upphovrättsinstitutionen.

Televisionsutsändningarna handhas av en annan offentlig institution som köper sändningar mot fast avgift och sänder bandade danska program. En viss egen produktion förekommer också. De internationella frågor som gäller radio- och televisionsverksamheten handhas av Danmark.

I april 1976 övertog självstyrelseförvaltningen postväsendet. Färiska frimärken hade getts ut sedan 1975. Färöarna är inte en självständig medlem i Världspostföreningen (UPU). Det danska postverket har hand om de internationella frågorna, medan hela postverkets interna funktion är färisk. Utlandsposten sänds, med undantag för posten till Island, via Danmark. Posttaxan fastställs internt inom gränserna för de ramar som UPU har fastslagit.

Socialförsäkringen är en gemensam angelägenhet som direkt lyder under staten (socialdepartementet och sikringsstyrelsen). I Danmark handhas utbetalning av socialpension m.m. av kommunerna. Varje dansk medborgare som efter att ha uppnått stadgad ålder har varit bosatt i ett år i konungariket har rätt till ålderspension. Beslut om rätt till förtidspension avgörs i varje län av en delegation. Folkpensionen betalas direkt av budgetmedel. Någon fondering förekommer inte. Kommunerna avgör betingelserna för utbetalning och handhar utbetalningen. På Färöarna gäller det danska socialförsäkringssystemet, men administrationen som tidigare sköttes av riksombudsmannens kansli överfördes 1985 till ett särskilt färiskt organ (almannastovan), som centralt handhar kommunernas uppgifter. De försäkrade inbetalar inte premier för ålderspension. Folkpensionspremierna uppbärs som skatt. Arbetsgivarna inbetalar arbetstagarnas bruttolön till bankerna, som sköter om skatteinnehållningen. Av socialförsäkringskostnaderna på Färöarna betalar staten 50 procent, vilket sker så att riksombudsmannen utbetalar statens andel direkt till almannastovan, från vilken utbetalningen av pensioner sker. Någon kontroll från danska statens sida av medelsanvändningen förekommer inte.

Den lagstadgade olycksfallsförsäkringen är en särangelägenhet, som inte faller under socialförsäkringssystemet. Olycksfallsförsäkringen handhas på Färöarna av ett bolag, vars styrelse utses av lagtinget. Den danska försäkringsavtalslagen gäller, men lagtinget har antagit en lagtingslag om försäkringsverksamhet. De färiska tjänstemannapensionerna betalas direkt av den färiska landskassan och sjukhuspersonalens pensioner av en dansk pensionskassa.

I fråga om de gemensamma angelägenheterna, dvs. sådana som ankommer på riksmyndigheterna, gäller ett särskilt förfarande som beaktar Färöarnas självstyrelse. Då en rikslag, som skall gälla enbart Färöarna, skall stiftas, ger lagtinget sitt utlåtande över lagförslaget innan förslaget antas av Danmarks folketing. En sådan av folketinget antagen lag kungörs av lagtinget, varefter den träder i kraft på Färöarna. Om en rikslag gäller en fråga som speciellt berör också Färöarna skall den antagna lagen översändas för utlåtande till Färöarna och, för att träda i kraft på Färöarna, kungöras av lagtinget. Om lagtinget inte godkänner lagen, har praxis varit, att den sätts i kraft med en kunglig förordning (anordning), där de undantag intas som önskats från färisk sida. Förfarandet som inte finns inskrivet i hjemmestyreloven är vedertaget. Statsministeriet i Danmark har i ett cirkulär till övriga ministerier och andra myndigheter (Vejledning om behandling af sager vedrørende Faerøerne av den 1 mars 1985) redogjort för det. Riksombudsmannen har en aktiv roll i diskussionen om undantag i rikslagstiftningen. Lagtinget tillställs förslag till sådana förordningar tillsammans med nya danska lagar av sagda slag.

Hjemmestyreloven möjliggör även att endast administrationen i en gemensam angelägenhet övertas av självstyrelsemyndigheterna. Vissa förvaltningsuppgifter i fråga om socialväsendet, sjukvården och skolväsendet som tidigare har ankommit på riksombudsmannen har bl.a. på detta sätt övertagits.

Frågor som gäller förhållandet till utlandet ankommer enligt hjemmestyreloven på riksmyndigheterna. De internationella avtal som Danmark sluter gäller i princip även Färöarna. På samma sätt som i fråga om rikslagar som berör

Färöarna, skall likväl även internationella avtal, som kräver samtycke av folketinget och som berör färiska intressen, sändas för behandling till lagtinget. I praktiken gör Danmark i nästan samtliga fall, där det är möjligt, ett förbehåll för Färöarna, enligt vilket avtalet helt eller med vissa begränsningar efter beslut av lagtinget kan komma att gälla även Färöarna. Beslutet om avtalets interna ikraftträdande fattas självständigt av lagtinget.

Vid utrikesministeriet finns en av staten anställd särskild sakkunnig person i färiska frågor för att bistå ministeriet i frågor som särskilt rör Färöarnas intressen. Hjemmestyreloven ger även möjlighet till att det efter förhandlingar mellan riksmyndigheterna och landsstyret utses särskilda medarbetare vid representationerna i utlandet, vilka särskilt tillvaratar de färiska intressena. Kostnaderna för dessa medarbetare betalas av färiska medel. För närvarande har Färöarna en sådan representant i Aberdeen i Skottland. Efter samråd mellan riksmyndigheterna och självstyrelsemyndigheterna skall Färöarna ges möjlighet att bevaka sina intressen i förhandlingar med främmande stater i fråga om handels- och fiskeavtal. Om det inte strider mot rikets intressen kan representanter för självstyrelsen bemyndigas att i frågor som speciellt rör Färöarna direkt under medverkan av utrikestjänsten förhandla med främmande stat. Det är även i praktiken ofta fallet att färiska förhandlare och danska rådgivare deltar i förhandlingarna, då avtalen har en särskild betydelse för Färöarna.

I vissa situationer förhandlar färiska representanter självständigt. Så har skett t.ex. vid förhandlingar om fiskeavtal med Island, Norge och Grönland. I vissa situationer förhandlar Danmark och Färöarna gemensamt om avtal med tredje part. Inom gränserna för längre ramavtal om fiske har Färöarna självständigt förhandlat fram och undertecknat ettåriga avtal. Färöarna är inte medlem av Europeiska gemenskapen (EG). EG behandlas av Färöarna som tredje land i tullfrågor m.m.

I fråga om den lagstiftning som tillkommer det färiska lagtinget sker ingen kontroll före lagarnas ikraftträdande. Riksombudsmannen som har säte- och talerätt i lagtinget, har förutom ansvaret för den statliga förvaltningen på Färöarna närmast till uppgift att vara regeringens rådgivare och förhandlare i färiska frågor. Någon rätt att kontrollera den färiska lagstiftningen i särangelägenheter har han inte officiellt. Ett inofficiellt samarbete mellan landsstyret och riksombudsmannen i kompetensfrågor förekommer likväl. Uppstår det oklarhet om den färiska självstyrelsens kompetens i förhållande till riksmyndigheternas, skall en särskild nämnd tillsättas. Nämnden består av två av regeringen och två av landsstyret utsedda medlemmar samt tre av högsta domstolens president utsedda domare från högsta domstolen. En av domarna utses till ordförande. Nämnden fattar bindande avgöranden rörande de färiska lagarnas giltighet. Om enighet uppnås mellan de av regeringen och landsstyret utsedda representanterna är saken avgjord. I motsatt fall avgörs ärendet av de tre domarna. En sådan nämnd har hittills inte blivit tillsatt.

I ett fall har en domstol prövat en lagtingslags förhållande till självstyrelselagen (Østre landsrets dom av den 5 juli 1983 om förhållandet mellan färisk skattelag och stadgandet i 10 § 2 mom. hjemmestyreloven angående principen om likställighet mellan färingar och andra danska medborgare).

Hushållning

Lagstiftningsbehörigheten i fråga om beskattningen ligger helt på självstyrelsemyndigheterna. Lagtinget beslutar om skatter och tullar. Färingarna betalar inte skatt till danska staten. Någon förmögenhets- eller fastighetsbeskattning förekommer inte. Tull uppbärs i form av importtullar. Färöarna för i princip en självständig finans- och kreditpolitik.

I de fall då Färöarna övertagit ett sakområde såsom särangelägenhet har hjemmestyret samtidigt övertagit det fulla ekonomiska ansvaret för sakområdets finansiering. I de fall då Färöarna däremot endast har övertagit administrationen av en gemensam angelägenhet, finansieras sakområdet delvis genom tillskott från den danska staten. Huvudparten av dessa tillskott utbetalas från och med den 1 januari 1988 i form av generella totalbelopp (bloktilskud).

Hamnar har byggts med danskt bidrag och bidrag har influtit bland annat till investeringsfonden för Färöarna.

Utgifterna för den offentliga förvaltningen på Färöarna (statens och landskassens drifts- och anläggningskostnader) uppgick år 1988 till ca 3,1 miljarder danska kronor. Av denna summa utgjorde omkring 890 miljoner kronor statliga utgifter.

Flagga, pass och värnplikt

Färöarna hade den danska flaggan som officiell flagga ända till andra världskriget. Under den engelska ockupationen av Färöarna blev den färiska flaggan genom beslut av amtmannen (föregångaren till riksombudsmannen) den 25 april 1940 förklarad som handelsflagga, vilket godkändes av ockupationsmakten England och meddelades i vederbörlig ordning till andra stater. Användningen av den färiska flaggan som handelsflagga på färiska fartyg har reglerats i en lagtingslag och fartyg som är registrerade på Färöarna skall endast föra färisk flagga. Internationellt betraktas den färiska sjöfartsflaggan vid sidan av Dannebrogen som en dansk flagga. Enskilda personer och institutioner m.m. har rätt att på land använda den danska flaggan. Den färiska flaggan får användas över allt i det danska riket.

I ett pass som utfärdas på Färöarna för en färing skall enligt hjemmestyreloven efter orden "Dansk" och "Danmark" införas orden "Føroyingur" och "Føroyar". Som färing anses den som har danskt medborgarskap och som är hemmahörande på Färöarna. Själva passet har en annan utforming och färg än det danska. Färöarna som inte är anslutna till EG använder inte EG-passet.

Enligt lagstiftningen i Danmark är färingar i fråga om skyldighet att avtjäna värnplikt likställda med andra danska medborgare. Det förekommer likväl en vedertagen administrativ praxis enligt vilken färingar, som har fast boplats på Färöarna, är helt befriade från värnplikt. Om en färing flyttar till Danmark är han skyldig att fullgöra värnplikt. Tillfällig vistelse i Danmark, t.ex. på grund av studier, medför inte en sådan skyldighet. Reglerna om befrielse från värnplikt ingår inte i någon lag, utan finns endast i ett cirkulär (notat) av inrikesministeriet av den 17 februari 1984, vilket anses vara överensstämmande med hjemmestyreloven.

2.5.2. Grönland

Självstyrelsens grunder

Grönlands ställning som ett särskilt folksamfund inom det danska riket fastställdes i en av Danmarks folketing antagen lag av den 29 november 1978 (Lov nr 577 om Grønlands hjemmestyre, nedan *hjemmestyreloven*). Liksom den färiska självstyrelselagen saknar den grönländska särskild grundlagsstatus. Angående dess ställning i övrigt råder i allmänhet samma uppfattning som i fråga om självstyrelselagen för Färöarna.

Den folkvalda representationen på Grönland, som har ca 52 000 invånare, kallas landsting och förvaltningen leds av ett landsstyre. Landstinget väljs för fyra år. Valrätt och valbarhet till landstinget har den som fyllt 18 år och som minst sex månader före valet varit fast bosatt på Grönland. Till landstinget väljs minst 23 och högst 26 medlemmar. Landstinget väljer landsstyrets ordförande och medlemmar. Danmarks högsta representant på Grönland är riksombudsmannen. Från Grönland väljs två medlemmar till folketinget.

Kompetensfördelningen

I en bilaga till hjemmestyreloven uppräknas de sakområden som självstyrelsemyndigheterna själva kan bestämma att skall övergå till självstyrelsen. Till dessa områden hör bl.a. Grönlands egen styrelseordning och kommunernas styrelseordning, skatter och avgifter, folkkyrkan, fiske inom territoriet, jakt, lantbruk och renavel. Självstyrelsen kan likaså överta närings- och konkurrenslagstiftningen och frågor om alkoholhaltiga drycker samt bestämma öppethållningstider. Sociala förhållanden och arbetsmarknadsförhållanden, undervisning och kultur uppräknas även i bilagan. Detsamma gäller yrkesutbilding och andra näringsförhållanden inklusive statens fiskeri- och produktionsverksamhet ävensom hälsovårdsväsendet, hyreslagstiftningen, varuförsörjning, intern passagerar- och godstrafik samt miljöskydd. De flesta av de nämnda områdena har redan övertagits av självstyrelsen.

Förutom de områden som nämns i bilagan kan även andra områden övergå till självstyrelsen. Efter förhandlingar mellan riksmyndigheterna och självstyrelsemyndigheterna kan i rikslag bestämmas att ett visst område helt eller delvis eller en viss förvaltningsfunktion skall övergå till självstyrelsen. Genom en sådan lag har bl.a. självstyrelsen från ingången av år 1986 övertagit postförvaltningen på Grönland. Självstyrelsen handhar hela postförvaltningen på Grönland och postbefordran från Grönland. Postverket utger egna frimärken. De internationella förbindelserna till UPU handhas av Danmark. De dansk-grönländska postfrågorna regleras genom avtal.

Genom samma lag övergick på självstyrelsen även lagstiftningen om etablering och drift av flygplatser och landningsplatser för helikoptrar. Samtidigt övertogs också regleringen av vissa varor (läkemedel) samt Den kgl. grønlandske Handels verksamhet på de dansk-amerikanska försvarsområdena, varvid de statsanställda blev tjänstemän som underlyder självstyrelsen.

Enligt vedertagen praxis, som baserar sig på förarbetena till hjemmestyreloven, kan dock inte vilket riksområde som helst överföras till självstyrelsen. Statsförfattningsfrågor, frågor som gäller rättskipning och allmänna medborgerliga rättigheter, medborgarskap eller pass samt frågor som rör utrikesförvaltningen kan inte övertas av självstyrelsen. Detsamma gäller även lagstiftningen rörande person-, familje-, arvs- samt avtalsrätt. Även straffrätten och angelägenheter som rör fångvårdsväsendet har helt förbehållits rikets organ. Det kan i detta sammanhang nämnas att en särskild strafflag för Grönland har stiftats. Även försvarsfrågorna är enbart riksangelägenheter.

Sådana danska lagar som enbart gäller Grönland skall enligt hjemmestyreloven sändas för utlåtande till landstinget innan de föreläggs folketinget. Detsamma gäller administrativa bestämmelser som uteslutande rör Grönland. Innehåller en lag eller administrativa bestämmelser sådant som har eller kan få särskild betydelse för Grönland, skall ärendet, även om det ankommer på riksmyndigheterna, översändas för utlåtande till självstyrelsemyndigheterna innan bestämmelserna sätts i kraft på Grönland. De önskemål som framkommer från självstyrelsemyndigheternas sida beaktas noggrant vid beredningen av sådana rikslagar och eventuella ändringar under riksdagsbehandlingen meddelas via regeringen till självstyrelsemyndigheterna.

Enligt hjemmestyreloven skall till säkerhet för den bofasta befolkningens rätt till icke-levande resurser och till säkerhet för riksenhetens intressen genom lag fastställas att regleringen rörande efterletande och nyttjande av nämnda resurser sker genom avtal mellan regeringen och landsstyret. Enligt lagen om mineraliske råstoffer i Grønland (lov nr 585 av den 29 november 1978) har en särskild organisation upprättats. Ett särskilt paritetiskt sammansatt danskt-grönländskt råd (faellesråd) och en särskild råstofförvaltning har tillsatts.

Sådana internationella avtal som Danmark sluter och som kräver folketingets samtycke skall, om de särskilt rör grönländska intressen, sändas för utlåtande till självstyrelsemyndigheterna innan de ingås. Förfarandet är här i stort detsamma som i fråga om Färöarna. I statsministeriets cirkulär av den 19 augusti 1981 till samtliga ministerier om frågor som rör Grönland förutsätts det i frågor som gäller förhållandet till utlandet, att det ministerium som handläger ärendet, skall se till att det i samband med internationella förhandlingar görs förbehåll för Grönland med tanke på att ärendet eventuellt skall föreläggas Grönlands självstyrelse för behandling.

Grönland har fått samma rätt som Färöarna att delta i och föra internationella förhandlingar. Likaså kan vid de danska representationerna i utlandet stationernas grönländska medarbetare för att tillvarata de grönländska intressena. De avlönas med grönländska medel.

Självstyrelsemyndigheterna skall med det snaraste underrätta riksombudsmannen om antagna landstingslagar och landstingsförordningar. Riksombudsmannen har likväl inte någon officiell roll i fråga om övervakningen av lagstiftningskompetensen. Om det uppstår tvist mellan självstyrelsen och riksmyndigheterna om behörigheten skall en nämnd av samma slag som den för vilken redogjorts i avsnittet om Färöarna (2.5.2.) tillsättas för att avgöra kompetensfrågan.

Hushållning

Lagstiftningsbehörigheten i beskattningsfrågor ankommer på landstinget. Finanspolitiken är även en självstyrelsefråga medan kreditpolitiken handhas av riksmyndigheterna. Nationalbanken i Danmark försöker likväl i sina avgöranden beakta de speciella grönländska behoven. Någon speciell omsättningsskatt uppbärs inte, men däremot importavgifter som inbringar rätt stora belopp till landskassan (c 200 milj. kronor år 1983). Dessa inkomster överstiger beloppet av inkomstskatten. De totala utgifterna för självstyrelsen (landskasseutgifter och kommunala utgifter) uppgick samma år till drygt en miljard kronor.

Förutom genom direkta inkomster som härleds ur självstyrelselagstiftningen (skatter, avgifter m.m.) finansieras självstyrelsen genom medel från danska staten (bloktilskud). Även om utgifterna för ett övertaget område i princip skall finansieras av självstyrelsen, erhålls för vissa områden statliga tilläggsmedel. Tilläggsmedlen är betydande i fråga om skol- och socialväsendet. Stödet för år 1986 uppgick till drygt 890 miljoner kronor. Bloktilskudet utbetalas i månatliga rater utgående från en för tre år åt gången fastställd plan. Planen förhandlas fram av staten och självstyrelsen, varvid den allmänna ekonomiska situationen beaktas. Det totalbelopp som självstyrelsen erhåller kan den fritt förfoga över och alltså själv prioritera olika förvaltningsgrenar.

Flagga och värnplikt

Genom en dansk lag av den 6 juni 1985 (Lov nr 222 om et saerligt grønlandsk flag) erhöll Grönland en egen flagga. Enligt lagen stadgas det i landstingslag om användningen av flaggan på Grönland och på fartyg som är inregistrerade där. Riksmyndigheterna på Grönland använder Dannebrogen, vilket även privata personer får göra. Den grönländska flaggan får användas i hela det danska riket. Den grönländska flaggan är sjöfartsflagga på de fartyg som har registrerats på Grönland. Internationellt betraktas den som en dansk flagga.

I fråga om värnplikt gäller samma regler på Grönland som på Färöarna. På Grönland bosatta personer är befriade från värnplikt, men vid utflyttning till andra delar av riket inträder en skyldighet att avtjäna värnplikt.

3. Beredningen av ärendet

3.1. Tidigare utredningar

Ålands landsting hemställde den 16 augusti 1971 hos landskapsstyrelsen om utredning av behovet av ändringar i den gällande självstyrelselagen. Med anledning av detta tillsatte landskapsstyrelsen i juli 1972 en kommitté med uppdrag att verkställa den begärda utredningen och att inkomma med betänkande i ärendet. Kommittén som tog namnet "1972 års kommitté för revision av självstyrelselagen" överlämnade den 23 oktober 1978 sitt betänkande med utredning över behovet av revision av självstyrelselagen jämte tillhörande förslag (Åländsk utredningsserie 1978:9).

Landskapsstyrelsens meddelande till landstinget rörande det arbete som kommittén hade utfört ledde till att landskapsstyrelsen den 14 november 1979 beslöt tillsätta en ny, parlamentariskt sammansatt kommitté med uppdrag att utarbeta ett förslag till en ny självstyrelselag. Kommittén antog namnet Parlamentariska kommittén för revision av självstyrelselagen. Kommitténs betänkande undertecknades den 19 oktober 1981 (Åländsk utredningsserie 1981:7).

Den 1 december 1981 översände landskapsstyrelsen sistnämnda betänkande till landstinget för behandling. Landstingets behandling avslutades den 2 februari 1983 genom beslut om att till landskapsstyrelsen framföra ett omarbetet förslag till ny självstyrelselag såsom önskemål för det fortsatta arbetet på revisionen av självstyrelselagen.

3.2. Ålandskommittén och utlåtandena om dess förslag

Statsrådet tillsatte den 7 maj 1981 på framställning av landskapsstyrelsen en kommitté med medlemmar från såväl riket som landskapet för beredning av ett förslag till en ny självstyrelselag. Kommitténs uppdrag var att med bibehållande av landskapet Ålands nuvarande statsrättsliga ställning och med beaktande av de utredningar som hade gjorts och det lagutkast som hade utarbetats i landskapet för en revision av självstyrelsen i form av en regeringsproposition uppgöra ett förslag till ny självstyrelselag för landskapet Åland. Kommittén antog namnet Ålandskommittén.

Landstingets ovan nämnda förslag, vilket skulle beaktas av Ålandskommittén, tillställdes kommittén den 11 mars 1983.

Ålandskommittén hörde i sitt arbete sakkunniga från utrikesministeriet, finansministeriet, jord- och skogsbruksministeriet, handels- och industriministeriet och social- och hälsovårdsministeriet. Likaså hörde kommittén sakkunniga från medicinalstyrelsen, museiverket, statistikcentralen och Finlands Bank samt Oy Alko Ab. Kommittén inbegärde skriftliga utlåtanden av statsrådets kansli, inrikesministeriet, undervisningsministeriet, trafikministeriet och miljöministeriet. Kommittén hörde också företrädare för Redarnas Ömsesidiga Försäkringsbolag, Ålands Ömsesidiga Försäkringsbolag, Ålandsbanken Ab, Ålands Producentförbund och Ålands handelskammare. Därtill hörde den företrädare för Ålands Vänner i Helsingfors r.f., Ålandsgillet i Stockholm och Ålandsringen i Åboland r.f., vilka företräder ålänningar som har flyttat ut från landskapet. Kommittén tog del av en skrivelse från Finlands Fackförbunds Centralorganisation FFC r.f. Företrädare för kommittén gjorde ett studiebesök på Färöarna och i Köpenhamn för att få insikter i självstyrelseordningarna för Färöarna och Grönland. Diskussioner fördes med företrädare för självstyrelsemyndigheterna och riksmyndigheterna på Färöarna samt tjänstemän vid det danska statsministeriet och ministeriet för Grönland, vilka ansvarar för frågor som gäller den färiska respektive den grönländska självstyrelsen.

Ålandskommittén avgav sitt betänkande (1987:31) den 9 juni 1987. Betänkandet, som var enhälligt, innehöll i formen av en regeringsproposition ett förslag till revision av lagstiftningen om Ålands självstyrelse. I betänkandet ingick två lagförslag nämligen ett förslag till ny självstyrelselag och ett förslag till

ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland.

Över Ålandskommitténs betänkande inbegärdes utlåtanden av 34 myndigheter och samfund. Utlåtanden inbegärdes av statsrådets kansli och samtliga ministerier, av så gott som alla centrala ämbetsverk samt av Ålandsdelegationen, Finlands Bank, Oy Alko Ab och Oy Yleisradio Ab. Tre av remissinstanserna konstaterade att de inte hade något att erinra i saken. Två remissinstanser meddelade att de inte ger något utlåtande.

Av utlåtandena över Ålandskommitténs betänkande föreligger ett sammandrag på svenska (utlåtandena om Ålandskommitténs betänkande. Sammanställning av remissvaren. Justitieministeriets lagberedningsavdelning, publikation 14/1988). Det kan helt allmänt konstateras att man inte i ett enda av utlåtandena har motsatt sig en reform utgående från kommitténs förslag. Däremot innehåller utlåtandena kritik på många enskilda punkter, särskilt beträffande fördelningen av lagstiftnings- och förvaltningsbehörigheten mellan riket och landskapet.

3.3. Ålandsarbetsgruppen

Justitieministeriet tillsatte den 12 december 1988 en arbetsgrupp, i vilken också landskapet var företrätt, med uppgift att på grundval av Ålandskommitténs betänkande och utlåtandena om det uppgöra ett förslag till ny självstyrelselag för Åland och till ändring av jordförvärvslagen. Förslaget skulle uppgöras i form av en regeringsproposition. Arbetsgruppens betänkande förelåg färdigt den 20 september 1989 och har publicerats i publikationsserien för justitieministeriets lagberedningsavdelning (7/89).

Arbetsgruppen hörde under arbetets gång representanter för finansministeriet, jord- och skogsbruksministeriet, trafikministeriet samt jordbruksstyrelsen och sjöfartsstyrelsen. Vidare hördes representanter för de utflyttade ålänningarnas organisationer. Dessutom inbegärde arbetsgruppen en skriftlig utredning om Ålands ställning i relation till de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter.

Arbetsgruppens förslag följer i stort sett Ålandskommitténs förslag. Den väsentligaste olikheten består i att befrielsen från tillståndsplikt vid förvärv av fast egendom i landskapet genom arv skall gälla inte blott bröstarvingar utan även efterlevande make. Lagtekniskt skiljer sig arbetsgruppens förslag däremot i hög grad från kommitténs förslag.

På grundvalen av arbetsgruppens förslag har inom justitieministeriet som tjänsteuppdrag utarbetats ett slutligt förslag till regeringens proposition med förslag till ny självstyrelselag för Åland.

4. Huvudpunkterna i förslaget

4.1. Självstyrelsens grunder

Förslaget till revision av lagstiftningen om självstyrelse för Åland avser inte att ändra de grunder enligt vilka självstyrelsen hittills har utformats. Det föreslås inte heller någon ändring av landskapets statsrättsliga ställning inom republiken. För att stärka och utveckla självstyrelsen krävs det dock en ändring av vissa stadganden som är av en principiell betydelse för autonomin. Vissa av de grundläggande stadgandena måste även ses över av praktiska skäl.

Den åländska självstyrelsen är garanterad i grundlag. Trots stadgandet i 11 § 1 mom. i den gällande självstyrelselagen angående "ändring, förklaring eller upphävande av eller avvikelse från de grundlagar, som röra Ålands självstyrelse," har självstyrelselagens ställning i författningshierarkin varit något oklar. Självstyrelselagen har i allmänhet ansetts vara jämförbar med en grundlag. I förslaget (69 §) har det därför ansetts motiverat att i förtydligande syfte inta ett stadgande om att självstyrelselagen gäller som grundlag. I övrigt föreslås det i fråga om stadgandena om ändring, förklaring eller upphävande av eller avvikelse från självstyrelselagen i sak inte några ändringar jämfört med den gällande självstyrelselagen.

Hembygdsrätten och stadgandena om språk och kultur utgör väsentliga delar av självstyrelsen. Dessa behandlas senare i avsnitten 4.2. och 4.7. I det följande motiveras de förslag, som angår de allmänna grundläggande stadgandena om självstyrelsen och som gäller

- landskapets område,
- lagtinget,
- riksombudsmannen och
- frågan om internationella garantier.

Landskapets område förblir enligt förslaget oförändrat. I förslaget anges det landområde som hör till landskapet och det territorialvatten som ansluter sig till området. Dessutom innehåller förslaget ett stadgande om det fallet att rikets överhöghet i något visst avseende utvidgas utöver territorialvattengränsen.

Landskapet omfattar enligt förslaget det område som utgjorde Ålands län då den första självstyrelselagen trädde i kraft. Den gräns som då gällde har dock år 1985 justerats på skäret Märket i Ålands hav.

Enligt lagen om rätt till allmänt vattenområde inom landskapet Åland (205/66) utgör Finlands territorialvatten i landskapet allmänt vattenområde till den del det är beläget utom byarågång. Vattenområdet jämte botten tillhör landskapet.

I propositionen föreslås, att till landskapet skall hänföras förutom landområdet även det territorialvatten, som enligt vid varje tidpunkt gällande stadganden om gränserna för Finlands territorialvatten omedelbart ansluter sig till landskapets område. För närvarande är territorialvattnets bredd fyra sjömil. Den omständigheten att landskapets område således sträcker sig till den gräns, där statens territorialhöghet upphör, påverkar inte utsträckningen av det vattenområde om tre sjömil, som är demilitariserat med stöd av konventionen om Ålandsöarnas ickebefästande och neutralisering, fördraget mellan Finland och de Socialistiska Rådsrepublikernas Förbund angående Ålandsöarna och i fredsfördraget i Paris 1947.

Med beaktande av den framtida utvecklingen har det ansetts motiverat att i självstyrelselagen också beakta den situationen att rikets överhöghet eventuellt i något visst avseende utvidgas utöver territorialvattengränsen. Det gäller närmast situationer, där den ekonomiska zonen i något visst avseende utvidgas, t.ex. i fråga om rätten till kontinentalsockeln eller i fråga om fiskezonen.

I en sådan situation torde det oftast samtidigt vara fråga om någon form av internationell reglering med verkan även på den nationella lagstiftningen. En utvidgning av överhögheten kan ha betydelse för landskapet, speciellt om den berör sakområden som faller under landskapets behörighet eller anknyter till sådana områden. Då framtida situationer är svåra att förutse och att reglera på ett uttömmande sätt i självstyrelselagen, utgår förslaget från att sådana situationer skall regleras särskilt efter en överenskommelse mellan riket och landskapet. Ett uttryckligt stadgande om detta ingår i förslaget (2 § 2 mom.).

Ålands landsting är det högsta självstyrelseorganet och representerar den åländska befolkningen. Landstingets huvudsakliga uppgift är att utöva den lagstiftande makt som enligt självstyrelselagen har tilldelats landskapet. Uppgiften som lagstiftande organ framgår inte på ett adekvat sätt av benämningen "landsting". Denna benämning kan även leda till en förväxling med landstingen i Sverige, som regionalt handhar speciella förvaltningsuppgifter. Likaså kan en eventuell framtida reform av regionalförvaltningen i Finland tänkas medföra någon form av folkvalda organ med benämningen landsting. Av dessa språkliga skäl och i överensstämmelse med benämningen på Färöarnas motsvarande organ har det ansetts ändamålsenligt att benämningen på Ålands landsting ändras till Ålands lagting. Namnbytet är samtidigt ägnat att åtminstone symboliskt framhäva lagtingets ställning som högsta beslutande organ i landskapet. Däremot föreligger det inte något skäl att ändra den finskspråkiga benämningen "Ahvenanmaan maakuntapäivät".

Enligt den gällande självstyrelselagen kan landstinget upplösas av republikens president som samtidigt förordnar om nya val. Ett stadgande av motsvarande innehåll ingår även i förslaget. Ett sådant beslut innebär ett avsevärt ingrepp i självstyrelsen. Därför har det ansetts motiverat att införa ett stadgande om att presidenten fattar beslut om upplösning först efter samråd med lagtingets talman. Enligt förslaget skall lagtinget också ha möjlighet att upplösa sig och förordna om nya val (3 § 4 mom.). En sådan rätt för lagtinget att direkt vädja till befolkningen harmonierar med den allmänna strävan i förslaget att utveckla självstyrelsen.

Finlands regering företräds i landskapet av landshövdingen i landskapet Åland. Dennes uppgifter avviker avsevärt från de uppgifter som ankommer på de övriga landshövdingarna. De föreslagna ändringarna i fråga om kompetensfördelningen mellan riks- och landskapsmyndigheterna gör skillnaden än mer framträdande. Benämningen landshövding leder lätt till ett sådant missförstånd att landskapet uppfattas som ett län bland andra län och inte som ett utanför den

normala länsindelningen stående självstyrt område. Det har därför ansetts motiverat att föreslå att regeringens representant i fortsättningen skall benämnas *riksombudsman.* Det kan för jämförelses skull nämnas att danska regeringens representant på Färöarna och Grönland kallas riksombudsman.

Enligt förslaget utnämns riksombudsmannen av republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman. Förslaget följer i fråga om utnämningsförfarandet i stort sett stadgandena i den gällande självstyrelselagen om utnämning av landshövding. Vissa mindre förändringar föreslås dock, vilket framgår av den detaljerade motiveringen till 52-54 §§.

Enligt förslaget skall lagtingets talman höras innan republikens president fattar beslut om entledigande av riksombudsmannen. Detta motiveras av att ett entledigande kan beröra landskapets intressen i lika hög grad som utnämningen av en ny riksombudsman. Stadgandet gäller endast entledigande, inte frivillig avgång.

Från åländsk sida har det framställts önskemål om att det i självstyrelselagen införs en förpliktelse för regeringen att, så snart det finns möjlighet till det, försöka utverka *internationella garantier* beträffande vissa viktiga angelägenheter som rör självstyrelsen. Det är fråga om svenska språkets ställning, den åländska hembygdsrätten och därtill anslutna rättigheter, utnämning av riksombudsman och grunderna för de finansiella relationerna mellan riket och landskapet samt rätt för landskapet att genom förmedling av regeringen få en sådan fråga underställd ett internationellt forum. Den övervakande roll som enligt 6 § garantilagen ankom på Nationernas Förbunds Råd föll bort genom att Nationernas Förbund upphörde och ersattes av Förenta Nationerna.

Några motsvarande garantier ingår inte i självstyrelselagen. Regeringen har inte heller funnit skäl att i förslaget ta in ett stadgande om garantier. Den åländska självstyrelsen är allmänt erkänd och fast förankrad i Finlands författning. Det är därför en naturlig och orubblig grundsats att iaktta de internationella bestämmelserna rörande Åland och att på det nationella planet hålla vid makt och utveckla den åländska självstyrelsen.

4.2. Hembygdsrätten

4.2.1. Förvärv och förlust av hembygdsrätt

Beträffande det lokala medborgarskapsbegreppet *åländsk hembygdsrätt* och de speciella rättigheter som är förknippade med hembygdsrätten bygger propositionen i huvudsak på den gällande självstyrelselagen. De erfarenheter som har vunnits vid tillämpningen av självstyrelselagen och den därtill anknutna jordförvärvslagen har dock föranlett vissa ändringar. Även samhällsutvecklingen har lett till vissa mindre ändringsförslag.

Vid revisionen av stadgandena om hembygdsrätten har man ansett att följande frågor bör särskiljas:

- förvärv av hembygdsrätt omedelbart på grund av lag,
- förvärv av hembygdsrätt på ansökan och
- förlust av hembygdsrätt.

Hembygdsrätt förvärvas enligt lagförslaget *omedelbart på grund av lag* i två fall. För det första skall den som har hembygdsrätt enligt den gällande självstyrelselagen ha hembygdsrätt även enligt den nya lagen. För det andra har även ett minderårigt barn hembygdsrätt under vissa förutsättningar. I förslaget har stadgandena om barns hembygdsrätt förenklats och omformulerats med beaktande av utvecklingen i lagstiftningen.

Enligt förslaget förvärvar ett *minderårig barn* hembygdsrätt om dess fader eller moder har hembygdsrätt. En förutsättning är dock att barnet är finsk medborgare och bor i landskapet. Ett barn som är under 18 år får vid inflyttning till landskapet automatiskt hembygdsrätt, om någondera föräldern har hembygdsrätt. Ett barn som är fött utom äktenskap följer modern och även fadern, förutsatt att faderskapet är fastställt. Ett adoptivbarn följer adoptivföräldrarna eller -föräldern, men inte sina biologiska föräldrar.

Förslaget innehåller även en viktig ändring i förhållande till nuläget. En kvinna skall inte längre förvärva hembygdsrätt på grund av äktenskap. Från jämställdhetssynpunkt kan en annan ordning inte heller längre motiveras. Det hade givetvis varit möjligt att vid revisionen förfara så att även männen skulle få hembygdsrätt på motsvarande grund. Ingående av äktenskap kan emellertid inte anses utgöra en tillräcklig grund för förvärvande av hembygdsrätt omedelbart på grund av lag. Förvärv av hembygdsrätt genom äktenskap kan leda till egendomliga resultat bl.a. i det fall att den make som har förvärvat hembygdsrätt genom äktenskapet senare ingår ett nytt äktenskap. Den nya maken, som alltså även skulle förvärva hembygdsrätt, har i ett sådant fall inte nödvändigtvis överhuvudtaget någon anknytning till landskapet. Slopandet av kvinnornas förvärv av hembygdsrätt på grund av äktenskap medför å andra sidan en del rättsverkningar med icke önskvärda konsekvenser, vilka man har försökt begränsa i förslaget. Särskilt har man försökt trygga den efterlevande makens ställning vid arvskifte och avvittring såsom framgår nedan.

Hembygdsrätt skall enligt förslaget på ansökan beviljas en finsk medborgare som har inflyttat till landskapet och utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist där under minst fem år, om vägande skäl inte prövas föranleda avslag. Stadgandet motsvarar i sak gällande rätt. Dessutom är det en förutsättning för förvärv av hembygdsrätt enligt förslaget att sökanden har tillfredsställande kunskaper i svenska.

Högsta förvaltnings domstolen har i ett avgörande den 10 december 1979 efter omröstning ansett att bristande kunskaper i svenska inte kunde utgöra ett vägande skäl för avslag av en ansökan om hembygdsrätt, eftersom sådan kunskap inte har angivits i självstyrelselagen som en uttrycklig förutsättning för erhållande av hembygdsrätt (HFD 1979 I 4). Med hänsyn till den historiska bakgrunden och de grundläggande bestämmelserna om landskapets autonomi är det emellertid naturligt, att sökandens kunskap i svenska skall beaktas vid avgörande av en ansökan om hembygdsrätt. Det föreslås därför att en förutsättning för erhållande av hembygdsrätt skall vara att sökanden har tillfredsställan-

de insikter i svenska. Med detta avses kunskaper som gör det möjligt för sökanden att med tanke på arbete och vardagslivet i övrigt komma till rätta i ett enspråkigt svenskt samhälle.

Om sökanden uppfyller kravet på fem års bosättning och har tillfredsställande språkkunskaper skall landskapsstyrelsen bevilja honom hembygdsrätt, om vägande skäl inte prövas föranleda avslag. Liksom enligt den gällande lagen ankommer det på landskapsstyrelsen att bevilja hembygdsrätt.

Enligt lagförslaget skall landskapsstyrelsen, på samma sätt som enligt den gällande självstyrelselagen, kunna bevilja hembygdsrätt på särskilda grunder, även om sökanden inte har varit bosatt i landskapet utan avbrott i minst fem år eller inte har den språkkunskap som fordras, t.ex. till följd av handikapp eller sjukdom.

Enligt självstyrelselagen medför förlust av finskt medborgarskap även förlust av hembygdsrätten. På denna punkt föreslås ingen ändring. Beträffande förlust av hembygdsrätt på grund av utflyttning från landskapet avviker förslaget från den gällande självstyrelselagen. Förslaget upptar nämligen inte någon kategorisk tid efter vilken förlust av hembygdsrätt vid utflyttning inträder enligt lag. Enligt förslaget bör det vara fråga om en utflyttning som inte bara är tillfällig. Frågan skall regleras närmare genom landskapslag, varvid det är möjligt att beakta olika utflyttningssituationer.

4.2.2. Rättigheter som är anknutna till hembygdsrätten

Stadgandena om de rättigheter som är anknutna till hembygdsrätten motsvarar i sak vad som gäller enligt självstyrelselagen. Dessa rättigheter angår:

- deltagande i val,
- förvärv av fast egendom,
- idkande av näring, och
- befrielse från värnplikt.

Deltagande i val

Den som har hembygdsrätt har rätt att delta i val av landstingets ledamöter och kommunernas fullmäktige och av övriga förtroendevalda inom landskaps- och kommunalförvaltningen. Hembygdsrätten medför även valbarhet till nämnda uppdrag. Till dessa delar motsvarar förslaget den gällande självstyrelselagen. En nyhet är att det enligt förslaget blir möjligt att införa en s.k. nordisk kommunal rösträtt. Detta innebär att en finsk medborgare som saknar hembygdsrätt samt medborgare i Danmark, Island, Norge och Sverige genom landskapslag kan ges rösträtt och valbarhet vid val av förtroendevalda inom kommunalförvaltningen. Detta överensstämmer med utvecklingen av vallagstiftningen i riket.

Förvärv av fast egendom

Den som har hembygdsrätt kan enligt förslaget utan inskränkningar med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom eller annan därmed jämförbar egendom i landskapet. Stadgandet motsvarar i sak 4 § 1 mom. i den gällande självstyrelselagen. För den som saknar hembygdsrätt gäller enligt förslaget

såsom enligt den gällande lagen inskränkningar i fråga om förvärv av sådan egendom. Om dessa inskränkningar stadgas i jordförvärvslagen.

Enligt 2 § jordförvärvslagen skall den som saknar hembygdsrätt utverka landskapsstyrelsens tillstånd för att få med äganderätt förvärva eller på grund av ett lego- eller annat avtal med nyttjanderätt besitta fast egendom i landskapet. Ett motsvarande tillstånd fordras även av bolag, andelslag, föreningar och andra samfund samt av anstalter, stiftelser och sammanslutningar. Med fast egendom jämställs ett outbrutet område.

I fråga om huvudregeln föreslås ingen ändring. Det har dock ansetts motiverat att föreslå ett delegeringsstadgande (2 § 3 mom.), enligt vilket lagtinget kan göra vissa undantag från huvudregeln. Härigenom kan t.ex. kortvariga hyresavtal undantas från tillståndstvånget. Undantag kan även göras rörande sådana åländska bolag och samfund som avses i 2 § 2 mom. i den gällande jordförvärvslagen. Det föreslås därför att detta stadgande skall utgå ur jordförvärvslagen. Förslagets 2 § 3 mom. möjliggör inte någon skärpning av villkoren för jordförvärv.

Jordförvärvslagen kräver en översyn i följande avseenden:

- förvärv av andel i dödsbo som äger fast egendom,
- förvärv av aktier eller andelar i bolag som äger fast egendom,
- statens jordförvärv,
- landskapets och de åländska kommunernas jordförvärv,
- förvärv på grund av arv och
- exproprierad fast egendom.

Andel i dödsbo betraktas som lös egendom även om det i boet finns fast egendom. Detta har lett till att förvärvstillstånd inte har kunnat krävas, när det har varit fråga om förvärv av en andel i ett dödsbo som äger eller besitter en fastighet i landskapet. Fastigheter har därför på detta sätt kunnat övergå till personer som saknar hembygdsrätt. Så har varit fallet särskilt i de åländska skärgårdskommunerna, där det finns talrika oskiftade dödsbon vilkas delägare inte längre bor i landskapet. För att förhindra en vidare utveckling i denna riktning föreslås i 2 § 2 mom. jordförvärvslagen ett stadgande, enligt vilket förvärv genom överlåtelse av andel i dödsbo, som äger eller med stöd av lego- eller annat avtal besitter fast egendom, skall vara jämförbart med förvärv av fast egendom och således underkastat tillståndsförfarandet enligt jordförvärvslagen.

Aktier och andelar i *fastighetsägande bolag* kan överlåtas som lös egendom. I förslaget har det inte ansetts vara påkallat att särskilt beakta sådana överlåtelser eftersom landskapsstyrelsen redan nu enligt 8 § jordförvärvslagen vid beviljande av tillstånd kan föreskriva villkor som förhindrar en oönskad överlåtelse.

I 3 § jordförvärvslagen uppräknas de situationer, då lagens inskränkningar inte gäller. *Staten, landskapet och åländsk kommun* kan enligt gällande rätt förvärva och besitta fast egendom i landskapet utan tillstånd. Något motsvarande stadgande ingår inte i förslaget. I 61 § i förslaget ingår detaljerade stadganden om hur staten kan förvärva fast egendom för egentlig statsförvaltning och hur det skall förfaras med staten tillhörig egendom som inte längre behövs för sådan förvaltning.

I jordförvärvslagen behöver det inte heller göras några undantag för landska-

pet eller de åländska kommunerna. Behövliga undantag kan införas i den landskapslag som avses i 2 § 3 mom. i förslaget till jordförvärvslag.

Utan hinder av stadgandena i jordförvärvslagen kan en bank för närvarande "på sätt därom är särskilt stadgat" temporärt förvärva fast egendom, som utgör pant eller säkerhet för ogulden fordran. Hänvisningen "på sätt därom är särskilt stadgat" avser den allmänna banklagstiftningen, vilket har skapat oklarhet både i fråga om uttrycket "temporärt" och arten av fastighetsförvärvet. Banklagstiftningens nuvarande stadganden avser med uttrycket temporärt i första hand fem år, men tiden kan förlängas. Det har därför ansetts motiverat att ta in en uttömmande regel för sådana situationer. Ett förvärv av ifrågavarande slag skall gälla utan tillstånd i högst fem år, varefter förvärvet blir underkastat normalt tillståndsförfarande enligt jordförvärvslagen.

Enligt gällande stadganden är *förvärv genom arv* inte underkastat några begränsningar. Då alla kategorier av arvtagare är befriade från tillståndsplikt, leder detta till problem. Många personer, som inte längre har anknytning till landskapet och som kanske inte ens längre är finska medborgare, kan komma att äga fast egendom i landskapet. Detta vållar olägenheter särskilt när ett dödsbo förblir oskiftat och dess delägare är bosatta utomlands. I dessa fall undandras ofta åker och skog produktivt bruk. Sådana situationer kan med tiden väntas förekomma allt oftare.

Inskränkningarna enligt jordförvärvslagen skall även gälla arv, dock med undantag för arv som har tillfallit bröstarvingar eller den efterlevande maken. Såvitt angår den efterlevande maken skiljer sig förslaget från Ålandskommitténs förslag, enligt vilket endast en bröstarvinge stod utanför de förvärvsinskränkningar som föreslogs i jordförvärvslagen. Även om det är sannolikt att en efterlevande make alltid kunde räkna med att få förvärvstillstånd, är det befogat att lämna maken utanför de inskränkningar som gäller enligt jordförvärvslagen. En sådan lösning kan motiveras särskilt med hänvisning till den utveckling som den efterlevande makens arvsrättsliga ställning antas komma att undergå. På motsvarande sätt föreslås det att vid avvittring som verkställs efter endera makens död, den efterlevande har rätt att förvärva fast egendom med stöd av sin giftorätt.

Bröstarvingar och den efterlevande maken kan enligt förslaget alltid utan tillstånd behålla ärvd fast egendom eller därmed jämförbar egendom. Likaså kan de förvärva andel i dödsbo som äger eller besitter fast egendom när de är delägare i dödsboet. En bröstarvinge eller make som enligt 25 kap. ärvdabalken (40/65) har rätt att vid arvskifte få en gårdsbruksenhet oskiftad på sin lott kan utan tillstånd förvärva egendomen, trots att den överstiger arvslotten.

I syfte att påskynda skifte av dödsbon föreslås det vidare, att landskapsstyrelsen skall ha rätt att yrka på skifte av dödsbo, i vilket ingår fast egendom i landskapet. Förutsättningen för detta är, att annan än bröstarvinge eller den efterlevande maken är delägare i dödsboet och att delägaren saknar hembygdsrätt. Om ett sådant dödsbo inte skiftas inom två år från dödsfallet, kan landskapsstyrelsen påkalla utseende av skiftesman och yrka att boet skiftas. Om en dödsbodelägare som saknar hembygdsrätt beviljas en sådan rätt under tvåårstiden eller om han erhåller tillstånd att förvärva den fasta egendomen, förfaller

landskapsstyrelsens rätt att yrka på skifte.

Det undantag som har gjorts för *exproprierad fast egendom* i 3 § 3 punkten i jordförvärvslagen bör bedömas mot bakgrunden av att expropriationstillstånd för allmänna riksbehov i landskapet enligt huvudregeln beviljas av statsrådet, medan tillstånd till fastighetsförvärv ges av landskapsstyrelsen. Enligt förslaget är landskapsstyrelsen ensam behörig i expropriationsärenden (18 § 8 punkten och 23 §). Om statens rätt till mark för egentlig statsförvaltning stadgas i 61 § av förslaget. Ett undantag för exproprierad fast egendom behövs således inte i jordförvärvslagen.

Idkande av näring

Den som har hembygdsrätt har enligt självstyrelselagen rätt att inom landskapet idka näring, för vars utövande enligt lag erfordras anmälan eller tillstånd. Enligt förslaget medför hembygdsrätten rätt att utan inskränkning utöva rörelse och yrke i landskapet. Bundenheten till anmälnings- och tillståndspliktiga näringar föreslås utgå. Stadgandet innebär i sak inte någon ändring i förhållande till gällande rätt. Enligt gällande stadgande har även den, som under fem år utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet, rätt att idka anmälnings- och tillståndspliktig näring. Ett sådant stadgande har inte ansetts behövligt i självstyrelselagen. Enligt 11 § i förslaget kan om detta stadgas i landskapslag. Förslaget upptar ett övergångsstadgande (73 §) som gäller fortsatt utövning av näring som bedrivs vid den nya lagens ikraftträdande.

Enligt den gällande lagen kan anmälnings- och tillståndspliktig näring idkas förutom av en person som har hembygdsrätt även av bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning eller stiftelse, som har laglig hemort inom landskapet och vars alla styrelsemedlemmar har hembygdsrätt eller som under fem år utan avbrott har haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet. Enligt förslaget slopas detta stadgande. Behörigheten i fråga om näringslagstiftningen ankommer i huvudsak på landskapet. Med beaktande av principen om att rätten att "idka öppen näring" tillkommer endast dem som har hembygdsrätt, är det ändamålsenligare att inte ta in några automatiska inskränkningar angående idkande av näring i självstyrelselagen, utan låta dem bli beroende av landskapslagstiftning. Förslaget utgår därför från att inskränkningar i rätten för den som inte har hembygdsrätt att utöva rörelse eller yrke som näring kan stadgas i landskapslag. I landskapslag skall kunna tas in ett stadgande om att som villkor för bolags näringsrätt på Åland kan uppställas att en viss del av bolagets aktier ägs av personer som har hembygdsrätt. Om detta villkor inte iakttas skall landskapsstyrelsen ha befogenhet att återkalla tillståndet. Begreppet "rörelse eller yrke som näring" omfattar självständig yrkesutövning, men inte yrkesutövning i ett anställningsförhållande.

Genom landskapslag kan dock inte all näringsverksamhet inskränkas för den som saknar hembygdsrätt. Förslaget utgår från att rätten att idka en sådan näring som en i landskapet bosatt person idkar med biträde av endast make eller egna omyndiga barn och utan begagnande av affärslokal, kontor eller annat särskilt driftställe, inte kan inskränkas genom landskapslag. Detta undantag gäller s.k. självförsörjning. För dess innebörd redogörs närmare i detaljmotiveringen.

Befrielse från värnplikt

Enligt 34 § självstyrelselagen är den som har hembygdsrätt befriad från att fullgöra värnplikt. Han är likväl skyldig att tjänstgöra på motsvarande sätt vid lots- och fyrinrättningen eller i annan civilförvaltning. Enligt självstyrelselagen förutsätts det att om tjänstgöring vid lots- och fyrinrättningen stadgas i en särskild rikslag, efter det att landstinget har beretts tillfälle att avge utlåtande i saken. Om tjänstgöring i annan civilförvaltning förutsätts det ingå stadganden i rikslag som stiftas med bifall av landstinget. Intill dess sådan tjänstgöring har ordnats är nämnda inbyggare i landskapet befriade från fullgörande av värnplikt.

Redan i 1920 års lag om självstyrelse för Åland ingick ett stadgande om att ålänningar var skyldiga att i stället för värnplikt göra "motsvarande tjänst vid lots- och fyrinrättningen, såsom därom i lag särskilt stadgas". Under perioden 1922-1938 gavs sammanlagt fem propositioner i frågan till riksdagen. Av dem gällde fyra tjänstgöring vid lots- och fyrinrättningen (reg. prop. nr 50/1922 rd., nr 33/1924 rd., nr 52/1926 rd. och nr 11/1929 rd.). Av dessa förföll 1922 års och 1929 års lagförslag. 1924 års lagförslag godkändes, men då ett stadgande stod i strid med regeringsformen stadfäste presidenten inte lagen. Lagförslaget i 1926 års proposition förkastades. 1938 års proposition gällde inte tjänstgöring vid lots- och fyrinrättningen utan införande av en partiell värnplikt för ålänningar. Eftersom lagen sålunda innebar en avvikelse från lagen om självstyrelse för Åland krävde den landstingets samtycke, vilket förvägrades.

Under perioden 1922-1928 inkom landstinget med tre motioner till riksdagen om att stadgandet om tjänstgöring vid lots- och fyrinrättningen skulle utgå ur lagen. Motionerna förföll eller förkastades.

Under den tid självstyrelselagen har varit gällande har frågan om tjänstgöring vid lots- och fyrinrättningen inte aktualiserats. Något förslag till lag om anordnande av annan civil tjänstgöring har inte heller aktualiserats. De praktiska möjligheterna att ordna en sådan tjänstgöring är små. Detta kunde tala för att stadgandet i 34 § självstyrelselagen borde utgå. Trots stadgandets ringa praktiska betydelse har det inte ansetts föreligga skäl att slopa eller ändra det.

4.3. Lagstiftningsbehörighetens fördelning mellan riket och landskapet

4.3.1. Allmänt

För den åländska självstyrelsen är lagstiftningsbehörigheten och dess omfattning en fråga av största betydelse. Med hänsyn till detta är lagstiftningsbehörighetens fördelning mellan riket och landskapet enligt den gällande självstyrelselagen inte i alla avseenden ändamålsenlig. En olägenhet i det nuvarande systemet är att landskapet saknar lagstiftningsbehörighet på några rättsområden som är viktiga från självstyrelsens synpunkt. Landskapet har inte heller givits tillräckliga möjligheter att utöva inflytande i angelägenheter som hör till rikets lagstiftningsbehörighet, men som har särskild betydelse för landskapet. Vidare vållar delade rättsområden osäkerhet rörande behörighetens omfattning och försvårar

tillämpningen av lagstiftningen. För att avhjälpa dessa olägenheter föreslås bl.a. följande åtgärder:

- landskapet ges lagstiftningsbehörighet särskilt på rättsområden som är av betydelse för självstyrelsen,
- landskapets möjligheter till inflytande ökas i angelägenheter som hör till rikets lagstiftningsbehörighet,
- det görs möjligt att genom förordning överföra lagstiftningsbehörigheten i särskilt angivna angelägenheter från riket på landskapet,
- lagstiftningsbehörigheten omfördelas även så, att vissa angelägenheter överförs från lanskapets till rikets behörighet,
- landskapets möjligheter till inflytande ökas i angelägenheter som reglerats genom internationella fördrag.

I självstyrelselagen anges fortfarande å ena sidan vilka angelägenheter som hör till landskapets behörighet och å andra sidan vilka som hör till rikets behörighet. Alla rättsområden har inte angivits och kan inte heller uppräknas. Förslaget innehåller även generalklausuler, vilka är avgörande för lagstiftningsbehörigheten bl.a. på nya rättsområden.

4.3.2. Överföring av olika ärenden till landskapets lagstiftningsbehörighet

Rätten att använda landskapets flagga utvidgas genom att lagtinget får lagstifta om användningen av flaggan på landskapet tillhöriga fartyg samt på i landskapet hemmahörande handelsfartyg, fiske- och fritidsfarkoster och andra med dem jämförbara farkoster. En utvidgad användning av landskapets flagga har ett betydande symbolvärde för landskapet. Då Ålands flagga folkrättsligt och sjörättsligt är en finsk flagga, föreligger det inte hinder att förverkliga förslaget.

Enligt den gällande självstyrelselagen hör privaträtten med vissa i lagen angivna undantag i huvudsak till rikets behörighetsområde (11 § 2 mom. 11 punkten). I förslaget ingår ett motsvarande stadgande. Som nya områden för landskapets behörighet har upptagits *hyra* och *hyresreglementering samt grannelagsförhållanden.* Till de delar dessa områden hänför sig till privaträtten utgör de således nya undantag från huvudprincipen. Kompetensöverföringen motiveras för hyreslagstiftningens del med att jordlegolagstiftningen redan nu hör till landskapets behörighetsområde. Beträffande lagstiftningen om grannelagsförhållanden motiveras överföringen med att denna lagstiftning är nära ansluten till byggnads- och planväsendet som likaså hör till landskapets behörighetsområde. Genom förslaget undviker man en omotiverad uppdelning av behörigheten.

Lagstiftningen om *fornminnen* skall enligt förslaget i sin helhet höra till landskapets behörighet. Enligt den gällande lagen har till rikets behörighet hänförts det legala skyddet för fasta fornlämningar och statens befogenhet att inlösa sådana fornfynd som landskapet inte förvärvar eller behåller (11 § 2 mom. 12 punkten). Förslaget motiveras med att man därigenom undviker en uppdel-

ning av detta rättsområde. Förvaltningsuppgifterna på området ankommer enligt en överenskommelseförordning redan nu på landskapet. Enligt 23 § 3 punkten i förslaget skall landskapsstyrelsen inhämta utlåtande av vederbörande riksmyndigheter innan en ågärd som berör fast fornlämning vidtas i landskapet.

Lagstiftningen rörande *socialvården* hör enligt den gällande lagen dels till landskapets, dels till rikets behörighet. Landskapets behörighet skall enligt förslaget utvidgas först och främst genom att överföra lagstiftningen om lösdrivare, alkoholister och arbetsovilliga personer (11 § 2 mom. 13 punkten). Förvaltningen på detta område har redan nu handhafts av landskapet enligt en överenskommelseförordning. Lagstiftningen om administrativa ingrepp i den personliga friheten skall liksom hittills ankomma på riket.

Lagstiftningen om moderskapsunderstöd, familje- och barnbidrag samt invalidvård och invalidpenning (11 § 2 mom. 9 punkten) föreslås bli överförd till landskapets behörighet såsom hörande till socialvården. Förvaltningen på dessa områden handhas till stora delar redan nu av landskapsstyrelsen med stöd av överenskommelseförordningar.

Alkohollagstiftningen hör enligt den gällande självstyrelselagen i sin helhet till rikets behörighetsområde (11 § 2 mom. 9 punkten). Enligt lagförslaget skall lagtinget ha rätt att lagstifta om *tillstånd till utskänkning av alkoholdrycker*.

Förslaget att ge lagtinget lagstiftningsbehörighet i fråga om tillstånd till utskänkning kan motiveras med att beviljandet av tillstånd nära ansluter sig till näringslagstiftningen. Även med tanke på turismen är förslaget befogat. Lagstiftningen berör dessutom social- och hälsovården, på vilka områden landskapet för närvarande har och enligt förslaget fortfarande skall ha lagstiftningsbehörighet. Enligt förslaget kan behörigheten i fråga om övriga delar av alkohollagstiftningen överföras till lagtinget genom en förordning.

Undervisningsväsendet skall enligt förslaget i sin helhet vara underställt landskapets lagstiftning. Detta innebär en ändring bl.a. så till vida att det skall ankomma på lagtinget att bestämma om den allmänna läroplikten. Härmed avses frågan om vilka barn som är underkastade läroplikt och vilken ålder läroplikten gäller (11 § 2 mom. 6 punkten). Läroplikten har inte särskilt nämnts i förslaget, men den hör som en del av undervisningsväsendet till lagtingets behörighet. Ändringen är motiverad med tanke på den utveckling som har skett i det åländska samhället. Även strävan att undvika delade rättsområden talar för förslaget.

Lagtinget har vidare behörighet att stadga bl.a. om gymnasiets mål och innehåll. Till rikets behörighet hör däremot att bestämma vilka fordringar en läroinrättning bör fylla för att äga dimissionsrätt till statens universitet. I detta avseende innehåller lagförslaget ingen ändring av vad som för närvarande gäller. I princip ställer förslaget inte hinder för att man genom en landskapslag utformar gymnasieundervisningen så att den till innehållet avviker från vad som gäller i riket, även till andra delar än vad som gäller finska språket. Följden kunde dock bli den, att ett dimissionsbetyg på Åland inte berättigar till inträde vid rikets högskolor om inte särskilda avtal träffas med dem.

Arkivväsendet hör enligt den gällande lagen huvudsakligen till rikets behö-

righetsområde (11 § 2 mom. 12 punkten). Enligt förslaget hör lagstiftningsbehörigheten på detta område till landskapet, med undantag endast för arkivalier som härrör från en statsmyndighet. En sådan utvidgning måste anses vara befogad med beaktande av områdets stora kulturpolitiska betydelse för landskapet. Rikets intressen beaktas genom att landskapsstyrelsen enligt förslaget skall inhämta riksarkivets utlåtande innan beslut fattas om utgallring av handlingar ur landskapsmyndigheternas eller de kommunala eller kyrkliga myndigheternas arkiv i landskapet. Enligt en överenskommelseförordning har landskapsstyrelsen redan övertagit förvaltningen på området.

Lagstiftningen om *postväsendet* hör enligt den gällande lagen till rikets behörighetsområde (11 § 2 mom. 17 punkten). Enligt förslaget överförs området till landskapet. Förhållandet till utländska makter regleras dock genom rikslagstiftningen, varför förbindelserna med utlandet och med världspostföreningen (UPU) fortfarande skall ankomma på riksmyndigheterna. Åland kommer i förhållande till UPU att ha samma ställning som Färöarna och Grönland. På ett liknande sätt har postväsendet reglerats på de engelska kanalöarna Alderney, Guernsey och Jersey samt på Isle of Man, Azorerna och Madeira. Utöver dessa internationella förebilder finns det även andra skäl som talar för en kompetensöverföring: ålänningarnas erfarenhet och sakkunskap, de speciella förhållandena i skärgården och turismen. Enligt en överenskommelseförordning utges redan nu särskilda frimärken för landskapet.

Telegraf- och telefonväsendet (11 § 2 mom. 17 punkten) skall enligt förslaget bli kvar inom rikets lagstiftningsbehörighet, dock så att tillstånd att anlägga och använda en teleförbindelse för allmänt begagnande i landskapet får beviljas av statsmyndighet endast med landskapsstyrelsens samtycke.

Radioväsendet hör enligt den gällande lagen (11 § 2 mom. 17 punkten) till rikets lagstiftningsbehörighet. Enligt förslaget skall lagstiftningen om radio och television i landskapet höra till landskapets behörighet med undantag för frågor som gäller rikets förhållande till utländska makter. Förslaget motiveras särskilt med de kulturpolitiska mål som ligger till grund för lagförslaget. Riket har ålagts att tillhandahålla behövliga frekvenser för radio- och televisionsverksamheten i landskapet.

Landskapets lagstiftningsbehörighet skall enligt förslaget utvidgas i fråga om *rätten att belägga med straff*. Enligt den gällande självstyrelselagen hör stadgandena om bötesstraff och utsättande av vite och annat äventyr inom rättsområden som har hänförts till landskapets lagstiftningsbehörighet till området för landskapets behörighet (13 § 1 mom. 11 punkten). Den övriga strafflagstiftningen ankommer enligt 11 § 2 mom. 13 punkten på riket. Enligt förslaget får lagtinget även lagstifta om att belägga med fängelsestraff när det är fråga om ett rättsområde som lyder under lagtingets behörighet. Gällande stadganden om kompetensfördelningen har försvårat en rationell lagstiftning. Förslaget innebär givetvis inte att straffstadgandena i landskapet skall kunna avvika radikalt från de stadganden som gäller i riket. Det möjliggör dock vissa skillnader mellan riket och landskapet när det gäller straffsatserna för likartade brott.

Rikets lagstiftningsbehörighet föreslås bli överförd på landskapet även i vissa andra angelägenheter än de som har nämnts ovan. Till en del anges de överförda

områdena uttryckligen i självstyrelselagsförslaget: grundsatserna i fråga om kommunala val samt kommunal indelning, eldbegängelse, djurskydd, veterinärväsendet, gruvor och mineralfyndigheter, enskilda vägar, spårbunden trafik och allmän statistik. Till andra delar har en omfördelning av lagstiftningsbehörigheten skett utan att uttryckliga stadganden har tagits in i förslaget, eftersom lagstiftningen i annat fall hade blivit alltför detaljerad. Vilka områden som har överförts framgår av övriga stadganden och av de principer som ligger till grund för lagförslaget. Till landskapet har på detta sätt överförts lagstiftningsbehörigheten rörande mäklar-, skeppsklarerar- och auktionsförrättaryrket, margarintillverkningar, handeln med konstgjorda gödselämnen, beredda fodermedel och utsädesvaror samt rörande förmalnings- och inblandningstvång för säd. Landskapets lagstiftningsbehörighet är dock i fråga om dessa produkter begränsad på grund av att handeln med utlandet och prislagstiftningen är hänförd till rikets lagstiftningsbehörighet.

Enligt förslaget skall självstyrelselagen inte innehålla stadganden om två principer som uttryckligen nämns i den gällande självstyrelselagen, nämligen varuutbytets frihet (11 § 2 mom. 17 punkten) och näringsfrihetens grundsats (13 § 2 mom. 19 punkten). Med varuutbytets frihet avses cirkulationen av handelsvaror och förnödenheter inom landet mellan säljare och köpare samt mellan olika landsdelar. Det följer av olika punkter i förslaget - t.ex. av den punkt som gäller bl.a. främjande av konkurrens - och av de allmänna principerna för självstyrelselagstiftningen att grundsatsen om ett fritt varuutbyte mellan landskapet och riket fortfarande skall gälla. Landskapet kan alltså inte uppställa egentliga handelshinder i förhållande till riket. Detta hindrar dock inte landskapet att föreskriva vissa krav på produkter eller förnödenheter som saluförs i landskapet, men sådana krav skall gälla generellt. Givetvis gäller även näringsfrihetens grundsats i landskapet, även om den inte uttryckligen har nämnts i lagförslaget.

Slutligen bör nämnas en från principiell synpunkt viktig utvidgning av landskapets lagstiftningsbehörighet. Enligt den gällande självstyrelselagen har rikets lagstiftande organ uteslutande rätt till lagstiftning i ärenden rörande bl.a. avvikelse från grundlag (11 § 1 mom.). Ett motsvarande stadgande ingår även i lagförslaget. Med avvikelse från denna grundprincip skall enligt lagförslaget lagtinget få lagstifta om skyldighet att på lega mot full ersättning upplåta jordbruksmark och fiskevatten för tillgodogörande av deras produktionsförmåga. Då en tvångsupplåtelse kan ske även för enskilt bruk utgör stadgandet ett undantag från 6 § regeringsformen. Förslaget motiveras med att jordbruks- och fiskelagstiftningen i huvudsak ankommer på landskapet och att den stora utflyttningen från vissa delar av landskapet har lett till att relativt stora arealer åkermark ligger obrukade medan de kvarvarande jordbrukarna lider brist på odlingsmark. Beträffande fiskevattnen kan en motsvarande utveckling emotses.

4.3.3. Ökat inflytande för landskapet i angelägenheter som hör till rikets lagstiftningsbehörighet

Det har ansetts viktigt att landskapet i vissa sådana ärenden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet skall kunna göra sin mening gällande med tillräckligt

eftertryck. För den skull har i lagförslaget tagits in stadganden om inhämtande av lagtingets eller landskapsstyrelsens samtycke eller landskapets yttrande i vissa angelägenheter. Sålunda föreslås det att en ändring av grundlag eller annan rikslag inte skall kunna vidtas med verkan för landskapet utan lagtingets samtycke, såvitt det är fråga om grundsatserna om enskilds rätt att äga fast egendom eller tillgångar som hör till näring. Förslaget innebär en ändring i förhållande till den gällande självstyrelselagen så till vida, att stadgandet även gäller tillgångar som hör till näring. Denna utvidgning är motiverad med tanke på att näringslagstiftningen i huvudsak är hänförd till landskapets behörighet.

Enligt förslaget hänförs ärenden som angår kärnkraft till rikets lagstiftning. Landskapets inflytande har här tryggats genom att stadga att byggande, innehav och användning av en anläggning för utvinnande av kärnkraft eller hantering eller förvaring av material i anslutning till en sådan verksamhet får ske i landskapet endast med landskapsstyrelsens samtycke.

Slutligen föreslås det att landskapets yttrande skall inhämtas över en lag som har särskild betydelse för landskapet innan lagen antas.

4.3.4. Överföring av lagstiftningsbehörigheten från riket till landskapet genom förordning

Företrädare för landskapet Åland har föreslagit en betydligt längre gående överföring av lagstiftningsbehörigheten bl.a. på privaträttens och socialrättens område än vad föreliggande lagförslag innehåller. Även om det kan anföras goda skäl för en sådan omfördelning av lagstiftningsbehörigheten som har föreslagits från åländskt sida, är verkningarna av de föreslagna överföringarna svåra att bedöma. Man har därför vid uppgörandet av lagförslaget förhållit sig avvisande till att omedelbart överföra ifrågavarande lagstiftningsområden till landskapets behörighet. I stället har man omfattat en ordning, enligt vilken vissa angelägenheter som i förslaget har hänförts till rikets lagstiftningsbehörighet helt eller delvis kan överföras till landskapets behörighet genom en förordning. Man behöver då inte göra någon ändring i självstyrelselagen, när det blir fråga om en överföring. En sådan ändring kan ju endast ske i grundlagstiftningsordning och genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget. En ordning som motsvarar detta förslag gäller även för Färöarnas del.

Enligt förslaget kan en sådan överföring av lagstiftningsbehörigheten på landskapet ske, när saken gäller folkbokföring, handels-, förenings- och fartygsregister, arbetspensionsskydd och annan socialförsäkring, alkohollagstiftningen i dess helhet samt bank- och kreditväsendet. Dessutom skall samma förfarande kunna tillämpas beträffande arbetsavtal och samarbete inom företag, inom vilka områden lagstiftningsbehörigheten för närvarande tillkommer landskapet. Överföringen kan gälla ett lagstiftningsområde i dess helhet eller vissa delar av det. Överföringen fordrar samtycke av lagtinget.

4.3.5. Överföring av ärenden till rikets lagstiftningsbehörighet

Enligt den gällande självstyrelselagen hör lagstiftningsbehörigheten rörande *arbetsavtal, arbetsreglemente* och *läroavtal* till landskapet, medan bl.a. ar-

betarskyddet hör till riket. I lagstiftningen om arbetsavtal har efter självstyrelselagens tillkomst i allt större utsträckning tagits in stadganden som hör samman med arbetarskyddet. Det har av detta skäl ansetts att arbetslagstiftningen i sin helhet bör vara hänförd till rikets behörighet. Ett mindre undantag från denna huvudregel gäller tjänstekollektivavtal för landskapets och kommunernas anställda.

Såsom har framgått av föregående avsnitt kan lagstiftningsbehörigheten rörande arbetsavtal och samarbete inom företag enligt förslaget överföras till landskapet genom en förordning.

4.3.6. Ökat inflytande för landskapet vid ingående av internationella fördrag

Enligt den gällande självstyrelselagen ankommer lagstiftningen på riket, när det är fråga om *rikets förhållande till utländska makter* och om angelägenheter som har reglerats genom *internationella fördrag*. Landstingets bifall är en förutsättning för att ett fördrag skall träda i kraft, om det innehåller bestämmelser som innebär upphävande eller ändring av eller avvikelse från stadgandena i självstyrelselagen.

Även enligt förslaget skall de angelägenheter som gäller rikets förhållande till utländska makter vara hänförda till rikets lagstiftningsbehörighet. I 9 kap. i förslaget ingår dock stadganden genom vilka landskapets möjligheter att utöva inflytande ökas och preciseras i fråga om internationella fördrag. Detta gäller i första hand förhandlingar om fördrag, om vilka landskapsstyrelsen har rätt att göra framställning hos vederbörande myndighet. Landskapet skall även underrättas om förhandlingar med främmande makt, när det är fråga om en angelägenhet som faller inom landskapets behörighet eller om avtalet annars kan ha särskild betydelse för landskapet. Dessutom har man i lagförslaget infört preciserade stadganden om ikraftträdandet av internationella fördrag.

4.4. Lagstiftningskontrollen

Landstinget stiftar landskapslagar i frågor som hör till dess lagstiftningsbehörighet. Republikens president kontrollerar dock att landskapet inte överskrider sin lagstiftningsbehörighet. Övervakningen avser också rikets inre och yttre säkerhet. Presidenten kan inlägga sitt veto och förordna att en landskapslag skall förfalla.

Republikens president har sällan använt sin vetorätt. Av detta kan man inte dra den slutsatsen att kontrollsystemet inte skulle behövas. Den verkar preventivt så att varje lagstiftningsakt övervägs noggrant i landskapet. Det rådande systemet, enligt vilket utlåtande begärs av Ålandsdelegationen och vid behov också av högsta domstolen innan presidenten fattar sitt beslut, garanterar också att landskapslagarna blir omsorgsfullt granskade.

Det föreslås därför inte några principiella ändringar av lagstiftningskontrollen. Enligt förslaget kan presidenten förordna att en landskapslag skall förfalla, om han anser att lagtinget har överskridit sin behörighet. Dessutom kan presidenten förordna att en landskapslag skall förfalla, om den gäller rikets inre

eller yttre säkerhet. Jämfört med den gällande självstyrelselagen föreslås dock följande ändringar:

- republikens president kan förordna att en landskapslag skall förfalla endast till någon del (partiellt veto),
- republikens president skall fatta sitt beslut inom fyra månader från det lagtingsbeslutet delgavs honom (den nuvarande tiden är tre månader).

Möjligheten att använda *partiellt veto* är motiverad framför allt av praktiska skäl. I en stor del av de fall då republikens president har förordnat att en landskapslag skall förfalla har det varit fråga om fel av teknisk natur eller annars om ringa fel. Förslaget om partiellt veto förenklar förfarandet och gör det snabbare. Om en landskapslag t.ex. innehåller en felaktig hänvisning till en rikslag eller är behäftad med något annat mindre tekniskt fel som innebär att behörigheten har överskridits, kan ett partiellt veto inläggas mot det felaktiga stadgandet. Landskapslagen kan då till övriga delar träda i kraft omedelbart. När en landskapslag gäller rikets inre eller yttre säkerhet torde ett partiellt veto kunna komma i fråga endast i undantagsfall.

Enligt förslaget, liksom också enligt gällande lag, skall presidenten alltid inhämta utlåtande av högsta domstolen innan han kan använda sig av sin vetorätt. Innan en landskapslag föredras för presidenten skall Ålandsdelegationens utlåtande inhämtas.

Ett partiellt veto enligt förslaget skiljer sig från ett veto som innebär att en landskapslag förordnas att förfalla. Ett partiellt veto möjliggör ett förfarande, varigenom lagstridiga stadganden kan rättas. Till övriga delar inverkar det inte på lagtingsbeslutet. Eftersom lagtinget har uteslutande lagstiftningsbehörighet, bör landskapsmyndigheterna i en sådan situation kunna besluta om landskapslagen skall träda i kraft till de delar den har godkänts eller om den skall förfalla helt och hållet. Det ankommer på landskapsstyrelsen att besluta härom.

Tiden inom vilken republikens president skall fatta sitt beslut föreslås förlängd. Enligt den gällande självstyrelselagen skall presidenten meddela sin ståndpunkt i fråga om en landskapslag inom tre månader efter det att han har delgivits beslutet om antagandet av landskapslagen. I vissa situationer kan det hända att en landskapslag medför svåra tolkningsproblem angående behörigheten. Det har visat sig att den nuvarande tremånaderstiden är för kort i sådana fall, eftersom saken skall behandlas i Ålandsdelegationen, högsta domstolen och justitieministeriet samt föredras två gånger för presidenten. Det föreslås att tiden om tre månader för beslutsfattandet förlängs till fyra månader.

Stadgandena om lagstiftningskontrollen motsvarar i övrigt i stora drag den gällande självstyrelselagen. Vissa mindre tekniska ändringar förslås dock. Dessa ändringar behandlas i detaljmotiveringen.

4.5. Förvaltning

4.5.1. Förvaltningsbehörigheten

Enligt förslaget skall förvaltningsbehörigheten på samma sätt som enligt den gällande självstyrelselagen fördelas mellan riket och landskapet utgående från

lagstiftningsbehörigheten. Den som har lagstiftningsbehörighet inom ett rättsområde har således normalt också förvaltningsbehörighet. Detta medför att landskapets förvaltningsbehörighet utvidgas till att gälla också de nya områden som enligt förslaget faller under landskapets lagstiftningsbehörighet.

För närvarande sköter riksmyndigheterna och landskapsmyndigheterna gemensamt den förvaltning som gäller bekämpning av *smittsamma sjukdomar hos människor och djur.* Enligt en överenskommelseförordning sköter landskapsstyrelsen de uppgifter som enligt lagstiftningen ankommer på länsstyrelsen. Landskapsstyrelsen har med stöd av en överenskommelseförordning för närvarande behörighet att bevilja tillstånd för framställning, förvaring och försäljning av *gifter* av andra klass, dock inte apoteksvaror. För att förvaltningen skall vara enhetlig har det ansetts ändamålsenligt att föreslå att den i dessa angelägenheter skall handhas av landskapsmyndigheterna.

Landskapet handhar enligt den gällande självstyrelselagen förvaltningen av lufttrafiken inom landskapet på sjukvårdens och turismens områden. Av näringsrättsliga skäl föreslås det att förvaltningen i fråga om *den interna lufttrafiken* i landskapet i sin helhet skall ankomma på landskapsstyrelsen. Övriga angelägenheter som gäller lufttrafiken ankommer på riksmyndigheterna. Dessa skall dock samråda med landskapsstyrelsen i frågor som är av särskild betydelse för landskapet.

Konsumentskyddslagstiftningen hör enligt förslaget till rikets lagstiftningsbehörighet. Härav följer att även förvaltningsuppgifterna inom området handhas av riksmyndigheterna eller av kommunala myndigheter enligt rikslagstiftningen. Konsumentklagonämnden har närmast till uppgift att ge rekommendationer med anledning av klagomål som gäller konsumtionsnyttigheter och näringsidkares prestationer. Uppgifterna hänför sig för Ålands del till lokal verksamhet. Det är därför och också av språkliga skäl och med hänsyn till geografiska omständigheter motiverat att det i landskapet tillsätts en särskild nämnd för att handha de uppgifter som konsumentklagonämnden sköter i riket. Nämnden skall tillsättas av landskapsstyrelsen.

Av ovan nämnda skäl utgår förslaget från att även den kommunala konsumentrådgivningen i landskapet skall handhas av landskapsstyrelsen. Detta skall ske genom avtal mellan landskapet och kommunerna. Förslaget följer den modell som med stöd av en överenskommelseförordning för närvarande gäller i fråga om den allmänna rättshjälpsverksamheten på Åland. Vid skötseln av både de uppgifter som ankommer på konsumentklagonämnden och de konsumentrådgivningsuppgifter som ankommer på kommunerna skall rikslagstiftningen tillämpas.

4.5.2. Ökade möjligheter för landskapet att påverka i förvaltningsangelägenheter

Samtycke av landskapsstyrelsen är enligt förslaget en förutsättning för att sjöfartsstyrelsen skall kunna besluta om att inrätta nya farleder för handelssjöfarten i landskapet. Det är här fråga om ett administrativt avgörande, i vilket rikets och landskapets intressen kan strida mot varandra. Om samförstånd i en

sådan fråga inte kan nås, skall enligt förslaget saken i sista hand avgöras av Ålandsdelegationen.

Enligt förslaget skall *samråd* äga rum i många angelägenheter som hör till rikets behörighet. Samrådsskyldigheten gäller många olika slags frågor, såsom sjöfarten, lufttrafiken och arkivväsendet.

Enligt förslaget skall Finlands Bank och landskapsstyrelsen om möjligt samråda när Finlands Bank ämnar fatta ett beslut som kan väntas få särskild betydelse för landskapets näringsliv eller för sysselsättningen i landskapet. Det har ansetts ändamålsenligt att i lagen införa en sådan samrådsskyldighet, eftersom Finlands Bank genom ingripanden i kreditinrättningarnas verksamhet kan påverka näringspolitiken. Åtgärder som ter sig nödvändiga och eftersträvansvärda för hela landet, kan för landskapet ha negativa effekter. Detta beror framför allt på att landskapets näringsliv till sin struktur klart avviker från näringslivet i övriga delar av landet. Ur landskapets synvinkel är samrådsskyldigheten viktig också av den anledningen att landskapet självt inte har tillräckliga ekonomisk-politiska instrument, t.ex. sådana som gäller beskattningen, till sitt förfogande.

Jordbruksnäringen och fiskerinäringen har stor betydelse för landskapet. Redan den första självstyrelselagen gav landskapet vidsträckt behörighet inom dessa områden. Landskapet bör kunna styra produktionen inom dessa näringar. De frågor som gäller priset på lantbruks- och fiskeriprodukter samt främjande av exporten av lantbruksprodukter hör dock till riksmyndigheternas behörighet. Av det följer att inkomsten för lantbrukare och därmed delvis också styrningen av produktionen regleras genom rikslagstiftningen också för Ålands vidkommande. Av dessa skäl har det ansetts motiverat att i förslaget ta in ett stadgande om rätt för landskapsstyrelsen att vid sidan av statsrådet få vara företrädd vid de förhandlingar med producenterna som gäller lantbruks- och fiskeriinkomsten samt styrningen av lantbruksproduktionen och fiskerinäringen. Landskapsstyrelsen kan genom att delta i förhandlingarna uppmärksamma de särskilda problem och lösningar som näringsstrukturen på Åland kan kräva.

I vissa frågor som hör till rikets behörighet skall landskapsstyrelsen enligt förslaget *höras.* Detta skulle vara fallet innan beslut fattas om sådana ändringar i importskyddet för lantbruks- och fiskeriprodukter som särskilt kan beröra lantbruksproduktionen och fiskerinäringen i landskapet. Förslaget motiveras med de ovan nämnda, för landskapet viktiga näringspolitiska synpunkterna.

Landskapsstyrelsen skall enligt förslaget också höras innan beslut fattas om indragning av en inrättning eller ett fast arbetsställe vid statens lokalförvaltning i landskapet. För landskapet är detta viktigt för att garantera att service tillhandahålls på svenska. Också av regionalpolitiska skäl, t.ex. för bevarandet av arbetsplatser, är skyldigheten att höra landskapet viktig.

I vissa angelägenheter skall de statliga myndigheterna enligt förslaget inhämta *utlåtande* av landskapet. Så skulle vara fallet t.ex. innan tillstånd beviljas för utövande av en reglementerad näring i landskapet. Skyldigheten att inhämta utlåtande är motiverad, eftersom ett sådant tillståndsärende är viktigt för landskapets näringsliv. På motsvarande sätt föreslås det att landskapsmyndigheterna skall inhämta utlåtande av en behörig riksmyndighet i vissa för riket

viktiga angelägenheter. T.ex. i vissa frågor som gäller fornminnen och arkivalier skall utlåtande av riksmyndigheterna inhämtas.

Samarbete mellan riket och landskapet förutsätts i angelägenheter som gäller statistik. Landskapets lagstiftningsbehörighet utvidgas enligt förslaget till att omfatta statistik om förhållandena i landskapet, medan regleringen av statistik för rikets behov fortfarande hör till rikets lagstiftningsbehörighet. För att onödigt dubbelarbete skall kunna undvikas när statistiska uppgifter insamlas skall både riksmyndigheterna och landskapsmyndigheterna vara skyldiga att tillhandahålla varandra behövliga statistiska uppgifter om Åland samt att samarbeta när sådana statistiska uppgifter insamlas.

4.5.3. Överenskommelseförordningar

Systemet med s.k. överenskommelseförordningar föreslås bibehållet. I sak innehåller förslaget inte några större förändringar jämfört med den gällande självstyrelselagen. Det föreslås dock att förfarandet vid uppsägning av en överenskommelseförordning ändras. Enligt förslaget anses en överenskommelse har upphört ett år efter uppsägning, även om förordningen av någon orsak inte har ändrats eller upphävts. Detta jämställer bättre än för närvarande riks- och landskapsmyndigheterna, vilket är motiverat eftersom det är fråga om en överenskommelse mellan dem.

Liksom enligt den gällande självstyrelselagen skall lagtinget inom sin behörighet kunna stifta landskapslagar som avviker från en överenskommelseförordning. En nyhet i förslaget är att en sådan landskapslag skall kunna tillämpas, till den del lagen inte står i strid med förordningen, redan innan förordningen har upphävts eller ändrats. Detta motiveras med den rätt långa uppsägningstiden.

4.5.4. Övriga förslag

Förslaget innehåller inte några ändringar av behörigheten i frågor som gäller *pass.* Lagstiftningen och förvaltningen skall fortfarande ankomma på riksmyndigheterna. Självstyrelsen och den särskilda rättsliga ställning som hembygdsrätten tillerkänner ålänningarna har dock ansetts motivera ett stadgande om att ordet "Åland" skall ingå i pass som utfärdas på Åland. En förutsättning är dock att den som ansöker om pass har hembygdsrätt. Ett motsvarande stadgande finns i självstyrelselagen för Färöarna (se avsnitt 2.5.1.).

För att uppnå det centrala syftet med självstyrelsen är det viktigt att Ålands befolkning garanteras utkomstmöjligheter inom landskapets gränser. Redan nu försöker de statliga myndigheterna och inrättningarna i landskapet i mån av möjlighet anställa ålänningar. Staten är den främsta garanten för upprätthållandet av självstyrelsen, vilket bör anses medföra särskilda förpliktelser vid *besättandet av statliga tjänster i landskapet.* Förslaget utgår därför från att boende i landskapet skall tillmätas särskild betydelse när statliga tjänster besätts. Likaså bör det tillmätas betydelse att sökanden har kännedom om förhållandena i landskapet. Det sistnämnda kravet tar också hänsyn till riksintressen, eftersom kännedom om förhållandena i landskapet bidrar till att effektivera den statliga lokalförvaltningen inom landskapet och att förbättra samverkan mellan riks- och landskapsmyndigheterna.

Varken kännedom om landskapets förhållanden eller boende i landskapet utgör absoluta krav för anställning i statens tjänst i landskapet. De är endast tilläggsmeriter som kan räknas sökanden på det hela taget till godo i en situation då flera sökande är någorlunda lika meriterade för tjänsten. Stadgandet är enligt förslaget även tillämpligt på tjänster vid självständiga statsanstalter i landskapet, och genom förordning kan det ges tillämpning även på anställning vid andra samfund i vilka staten har avgörande inflytande. Med samfund avses här bolag, självständiga offentligrättsliga anstalter eller föreningar i vilka staten på offentligrättslig eller privaträttslig grund har den faktiska bestämmanderätten.

Enligt 84 § regeringsformen kunde tidigare, med vissa undantag, endast finska medborgare *utnämnas till statliga tjänster.* Det ansågs att denna regel även gällde kommunala tjänsteinnehavare med rätt till myndighetsutövning. Från den 1 augusti 1989 har 84 § regeringsformen och vissa andra stadganden ändrats (724-729/89) så att även utlänningar, med vissa särskilt uppräknade undantag, kan utnämnas till tjänster hos staten, kommunerna och kommunalförbund.

Självstyrelselagen innehåller inte något stadgande om att den som anställs i landskapets tjänst skall vara finsk medborgare. Lagen har tidigare tolkats så, att kravet även gäller landskapets tjänstemän. På senaste tid har tolkningen dock mjukats upp och medborgare i framför allt de nordiska länderna har anställts för vissa uppgifter.

Förslaget utgår från att det i landskapets och kommunernas tjänst kan anställas personer som är medborgare i ett annat nordiskt land. Detta motiveras med de allmänna strävandena att behandla nordiska medborgare lika oavsett medborgarskap, något som har tagit sig uttryck i en gemensam nordisk arbetsmarknad även inom den offentliga sektorn t.ex. i fråga om sjukvårdspersonal. Stadgandet är dessutom motiverat av behovet att inom vissa områden få tjänsteinnehavare med specialkompetens. Om anställning av andra utlänningar än nordiska medborgare skall enligt förslaget stadgas i landskapslag. Förslaget understryker landskapets självständiga beslutanderätt i detta avseende.

På grund av polisförvaltningens speciella karaktär kan endast finska medborgare enligt förslaget utnämnas till polismanstjänster i landskapet. Förslaget motsvarar den nya 9 a § (725/89) i statstjänstemannalagen.

Också i fråga om *beslutsproceduren i statsrådet i angelägenheter som gäller självstyrelsen* föreslås en mindre ändring. Enligt 17 § 2 mom. i den gällande självstyrelselagen föredras ärenden som rör Ålands självstyrelse från justitieministeriet av en av statsrådet förordnad särskild föredragande, som skall vara förtrogen med lagstiftningen angående Ålands självstyrelse. De frågor som gäller landskapets hushållning föredras dock från finansministeriet. Denna arbetsfördelning bibehålls i förslaget. Även föredraganden vid finansministeriet skall enligt förslaget särskilt förordnas av statsrådet. I praktiken har redan nu en viss tjänsteman skött uppdraget vid finansministeriet. Föredragandena i åländska ärenden skall vara förtrogna med landskapets självstyrelse.

Slutligen är det skäl att nämna två frågor som inte har ansetts behöva särskild reglering i självstyrelselagen. Under många års tid har landskapets polismyndigheter i praktiken handhaft huvuddelen av de uppgifter som enligt behörighetsstadgandena borde skötas av riksmyndigheterna, dvs. brottsbekämpning, för-

undersökning m.m. Förhållandet har särskilt markerats sedan länsmanstjänsterna i landskapet drogs in. Genom överenskommelseförordningar har landskapets polis tilldelats flera särskilda riksuppgifter. Eftersom det rådande systemet är det mest praktiska och ekonomiska alternativet, föreslås det att det bibehålls. Något särskilt stadgande om detta behöver dock inte ingå i självstyrelselagen.

När en riksmyndighet vars verksamhetsområde omfattar landskapet fullgör sina uppgifter är den skyldig att beakta landskapslagstiftningen. Principen är inte ny, utan följer redan av den gällande självstyrelselagen. Med stöd av 14 § 4 mom. i den gällande lagen har landstinget ansetts ha rätt att "ålägga" en riksmyndighet att vid delad förvaltning sköta även den del som härflyter av landskapslagstiftningen. Så har skett även då stadgandena i landskapslagstiftningen i sak har avvikit från de motsvarande stadganden i rikslagstiftningen som myndigheten i övrigt är skyldig att iaktta. Riksmyndigheter vilkas verksamhetsområde omfattar landskapet skall vid handläggningen av angelägenheter som gäller Åland beakta den landskapslagstiftning som gäller deras förvaltningsuppgifter. Detsamma gäller också rikets domstolar, som skall beakta landskapslagstiftningen när de handhar rättskipningen i landskapet, vilket är förenligt med det att landskapslagar, så som det framgår av motiveringen till 17 §, har samma verkan som rikslagar och därför måste följas av såväl riks- som landskapsmyndigheterna. Något särskilt stadgande i självstyrelselagen om riksmyndigheternas skyldigheter att iaktta landskapslagstiftningen har inte ansetts behövligt.

4.6. Rättskipning

Enligt förslaget skall rättskipningen i landskapet såsom för närvarande ankomma på de myndigheter om vilka stadgas i rikslag. Domsrätten utövas således av rikets domstolar eller av andra riksmyndigheter som har anförtrotts dömande makt. Detta gäller i princip även den förvaltningsrättsliga lagskipningen. Såsom det framgår av avsnittet 2.2.6. gäller på detta område en särskild lag, lagen om tillämpning i landskapet Åland av lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden. Enligt den är landskapsstyrelsen besvärsinstans i förvaltningsärenden när besvär anförs över beslut av lägre förvaltningsmyndigheter i landskapet, om ärendet enligt självstyrelselagen hör till självstyrelsen och inte gäller beskattning. Lagen har tolkats så, att den också kan gälla besvär över kommunala myndigheters beslut. Det föreslås att dessa stadganden tas in i självstyrelselagen och att den särskilda lagen upphävs.

Besvär över lagligheten av landskapsstyrelsens beslut anförs enligt förslaget hos högsta förvaltningsdomstolen. Detta överensstämmer med 40 § i den gällande självstyrelselagen. Landskapsstyrelsens beslut kan enligt förslaget inte överklagas i fråga om ändamålsenligheten.

Huvudregeln i det gällande systemet har av praktiska skäl i stort sett bibehållits. Enligt förslaget möjliggörs dock en sådan reglering av förvaltningsrättskipningen som beaktar landskapets särställning. Enligt förslaget bör ansvaret för handläggningen av förvaltningsbesvär ankomma på en riksmyndighet i landskapet, vilket överensstämmer med 21 och 22 §§ i den gällande självstyrelselagen. Riksmyndigheten i fråga skall kunna handlägga såväl ärenden som gäller tillämpning av rikslagstiftning som ärenden som härflyter av landskapslagstiftningen.

Länsrätterna ombildas från den 1 november 1989 till regionala förvaltningsdomstolar. Reformen gäller dock inte länsrätten vid Ålands länsstyrelse.

Vid beredningen av propositionen har det ansetts viktigt att det även i landskapet Åland inrättas en *förvaltningsdomstol,* som övertar länsrättens uppgifter. Det har också ansetts önskvärt att en sådan domstol kan behandla besvär i sådana förvaltningsärenden som för närvarande behandlas av landskapsstyrelsen. Enligt 60 § regeringsformen skall om inrättande av ny domstol stadgas genom lag. På grund av självstyrelselagens speciella status har det inte ansetts ändamålsenligt att i den ta in stadganden om en förvaltningsdomstol för Åland. Detta bör ske i en särskild rikslag. I lagförslaget konstateras detta. I lagförslaget har också tagits in ett stadgande enligt vilket en sådan förvaltningsdomstol genom landskapslag kan anförtros rättskipningsuppgifter i förvaltningsärenden som hör till landskapets behörighetsområde. Detta gör det möjligt att i landskapslag stadga att besvär över beslut av förvaltningsmyndigheter som lyder under landskapsstyrelsen skall anföras hos den nämnda domstolen. I lagen om inrättande av en sådan förvaltningsdomstol bör beträffande domstolens sammansättning och behörighet beaktas den speciella ställning som domstolen kommer att få.

Avsikten är att reformen av förvaltningsrättskipningen i landskapet Åland skall beredas så, att reformen kan träda i kraft samtidigt som den nya självstyrelselagen.

4.7. Stadganden om språk och kultur

Av den historiska översikten (2.1.) framgår det att Finland i Ålandsöverenskommelsen har förbundit sig att säkerställa och garantera Ålands befolkning dess svenska språk samt kultur och sedvänjor. Det svenska språket utgör en av hörnstenarna i den åländska självstyrelsen. Förslaget bygger till stora delar på de principer och stadganden angående språket som ingår i den gällande självstyrelselagen och som i det väsentliga är härledda ur Ålandsöverenskommelsen. Både den principiella bakgrunden till självstyrelsen och erfarenheterna av dess tillämpning har dock ansetts kräva vissa förtydliganden. Språkstadgandena har huvudsakligen för tydlighetens skull samlats i ett särskilt kapitel (6 kap.). Även i stadgandet om förvärv av hembygdsrätt (7 §) ingår ett stadgande om språket, för vilken redogörs i avsnittet 4.2.1.

Enligt 37 § i den gällande självstyrelselagen är statsmyndigheternas i landskapet Åland samt Ålandsdelegationens *ämbetsspråk* svenska. En finskspråkig sakägare har enligt samma lagrum rätt att i egen sak som handläggs av en myndighet använda sitt eget språk och att få expeditioner på detta språk. Härvid skall den allmänna språklagens stadganden om den svenskspråkiga befolkningens rätt på enspråkigt finska områden tillämpas på motsvarande sätt. Stadgandet om statsmyndigheternas och Ålandsdelegationens språk är det enda allmänna stadgandet i självstyrelselagen om ämbetsspråket. Av stadgandet framgår inte den språkliga indelningen och sålunda inte heller landskapsmyndigheternas och de kommunala myndigheternas ämbetsspråk. Förarbetena till självstyrelselagen och tillämpningen av stadgandet ger dock vid handen att landskapet står utanför tillämpningsområdet för språklagens stadganden om indelning i ämbetsdistrikt och självstyrelseområden.

I regeringens proposition till riksdagen angående självstyrelselag för Åland (reg.prop. nr 100/1946 rd.) konstateras det i fråga om 37 § att "Enär Åland f.n. är ett enspråkigt svenskt språkområde och bevarandet av landskapets språkliga och kulturella egenart utgör ett av autonomilagstiftningens huvudsyftemål, har uttrycket 'i område med finsk befolkningsmajoritet' ansetts böra ersättas med lokutionen 'i enspråkigt finskt område'. Tvåspråkiga områden på Åland måste anses vara en anomali med hänsyn till autonomilagstiftningens föreskrifter angående skolspråket." Till samma resultat kom språkskyddskommittén, som i sitt betänkande (komm. bet. 1971:B 13) ansåg att "då man från finskspråkigt håll betraktar dessa språkstadganden bör det observeras, att språkskyddet för svenska på Åland icke till sin karaktär är det minoritetsskydd, som den allmänna språklagen avser att ge på Finlands övriga territorium."

För att skapa klarhet i förhållandet mellan den språkliga indelningen enligt språklagen och självstyrelselagens språkstadganden har i förslaget tagits in ett stadgande om att landskapet är enspråkigt svenskt i stats-, landskaps- och kommunalförvaltningen.

Förslaget innehåller ett stadgande om *nordiska medborgares rätt att använda danska, isländska, norska och svenska* inför landskapsmyndigheter och kommunala myndigheter i landskapet. Förslaget anknyter till överenskommelsen mellan Finland, Danmark, Island, Norge och Sverige om nordiska medborgares rätt att använda sitt eget språk i annat nordiskt land. Överenskommelsen trädde i kraft för Finlands, Danmarks, Norges och Sveriges del den 1 mars 1987 och för Islands del den 25 juli 1987 (förordningarna 193/87 och 643/87). Överenskommelsen, som brukar kallas den nordiska språkkonventionen, innehåller bestämmelser som står i strid med den gällande självstyrelselagen. Eftersom överenskommelsen har satts i kraft genom förordning och samtycke av landstinget inte har inhämtats, är tillämpningen av överenskommelsen problematisk i landskapet Åland. Det föreslås därför att i lagen tas in ett stadgande enligt vilket frågan regleras genom landskapslag.

På samma sätt som enligt gällande lag utgår förslaget från att finska medborgare skall ha rätt att inför domstol och andra riksmyndigheter i egen sak använda finska.

Förslaget innehåller ett stadgande om *myndigheternas skriftväxlingsspråk*, som i huvudsak motsvarar gällande stadgande i saken. Enligt förslaget skall alla skrivelser och andra handlingar som utväxlas mellan landskapsmyndigheterna och riksmyndigheterna i landskapet avfattas på svenska. Detsamma gäller skriftväxlingen mellan statsmyndigheterna i landskapet. Även skrivelser och andra handlingar som statsrådet eller de övriga riksmyndigheterna sänder till landskapsmyndigheterna och riksmyndigheterna i landskapet skall avfattas på svenska. Stadgandet gäller även överdomstolar och andra riksmyndigheter, vilkas ämbetsdistrikt innefattar landskapet eller en del av landskapet.

I förslaget föreslås dock en ändring i fråga om skriftväxlingsspråket jämfört med gällande lag. Enligt lagen om publicering av internationella överenskommelser (360/82) kan vissa fördrag publiceras utan översättning till finska eller svenska. Om ett sådant förslag enligt det föreslagna 9 kap. skall tillställas landskapet för samtycke, skall fördragstexten enligt huvudregeln översättas på

svenska. För att inte försvåra och fördröja förfarandet i en sådan situation har det ansetts motiverat att inta ett stadgande om att ett fördrag som inte publiceras på svenska kan översändas till landskapet på originalspråket.

Eftersom hänvisningen till språklagen föreslås slopad, har i förslaget tagits in ett stadgande om *översättning till finska.* Enligt det skall domstolarna och länsstyrelsen på begäran av sakägare till sina expeditioner foga en översättning till finska. Det har också ansetts motiverat att föreslå ett stadgande om att myndigheterna vid behov skall se till att handlingar översätts till svenska. Skyldigheten gäller, om en handling som har tillställts en domstol eller någon annan statsmyndighet i strid med gällande stadganden om ämbetsspråket är avfattad på finska. Stadgandet motsvarar 3 § 2 mom. språklagen.

Med beaktande av att anknytningen till den allmänna språklagen föreslås slopad har i förslaget också intagits ett stadgande om översättningar till svenska som skall fogas till expeditioner. Stadgandet ger enskilda sakägare i landskapet rätt att i ärenden som handläggs av statsrådet, centrala ämbetsverk, domstolar, eller andra riksmyndigheter till vilkas ämbetsdistrikt landskapet hör, till expeditionen få fogad en översättning till svenska i de fall då expeditionen med stöd av den allmänna språklagstiftningen utfärdas på finska. Stadgandet motsvarar till sitt innehåll 5 och 6 §§ språklagen.

De föreslagna stadgandena om *undervisningsspråket* motsvarar i sak 35 § i den gällande självstyrelselagen och har sin grund i Ålandsöverenskommelsen.

Eftersom landskapet är enspråkigt är det möjligt att i landskapets skolor avlägga examina med ämneskombinationer där finska saknas eller som i fråga om finskan uppfyller lägre krav än normalt. För att detta inte skall leda till att ålänningar går miste om möjligheten att få högre undervisning inom landets gränser, vilket inte är i vare sig landskapets eller rikets intresse, ingår i förslaget ett stadgande om inträde till läroinrättningar. Enligt stadgandet kan den som har avlagt examen vid en undervisningsanstalt i landskapet vinna inträde och avlägga examen vid en svensk-, eller tvåspråkig undervisningsanstalt som upprätthålls av staten eller erhåller understöd av den, även om han inte har de *kunskaper i finska* som möjligen annars krävs för inträde och avläggande av examen. Omfattningen av stadgandets innebörd skall fastslås i en särskild riksförordning.

I statens tjänst i landskapet kan enligt 39 § i den gällande självstyrelselagen anställas endast personer som har styrkt att de fullständigt behärskar svenska såväl i tal som i skrift. Lagen innehåller inte några stadganden om hur denna kunskap skall ådagaläggas. Detta medför att de allmänna reglerna i språklagstiftningen om hur sådan kunskap ådagaläggs blir tillämpliga, vilket har medfört tolkningssvårigheter. Tjänstemän som inte har akademisk slutexamen och som inte har kunnat åberopa litterär verksamhet eller tidigare tjänsteverksamhet har haft svårt att kunna visa den språkkunskap som självstyrelselagen kräver. I förslaget har det på grund av dessa problem inte tagits in något kategoriskt stadgande om fullständiga kunskaper i svenska. I stället föreslås att det genom förordning som utfärdas med landskapsstyrelsens samtycke skall stadgas om *den språkkunskap som krävs för statstjänster.* I förordningen kan olika krav för olika kategorier av anställda föreskrivas. Samtidigt kan i förordningen behövliga

krav på kunskaper i finska och eventuellt också i andra språk ställas för vissa tjänstemän.

Utbildningen för de statsanställda i landskapet har inte i alla avseenden kunnat tillgodoses, och den utbildning som har stått till buds har oftast enbart varit finskspråkig. Det har därför ansetts att det finns behov att i förslaget ta in ett stadgande om att staten skall tillhandahålla utbildning på svenska för sina anställda i landskapet. Förslaget syftar särskilt till att staten som arbetsgivare skall fullgöra sin skyldighet att ordna sådan fortbildning som skapar förutsättningar för befordran.

Av principiella och praktiska skäl har stadganden om *information och föreskrifter på svenska* tagits in i förslaget. För det första skall statsrådet försöka påverka näringsidkarna så att de ger de åländska konsumenterna behövlig information på svenska om varor och tjänster. Stadgandet är deklaratoriskt, ty statsrådet kan endast indirekt påverka enskilda näringsidkare. Däremot har statsrådet möjligheter att direkt påverka myndigheternas information, som stadgandet också gäller. Stadgandet kränker inte lagtingets rätt att inom ramen för sin behörighet föreskriva t.ex. att produkter skall förses med svenska anvisningar.

Enligt förslaget skall statsrådet också se till att bestämmelser och föreskrifter som skall gälla i landskapet finns tillgängliga på svenska. Enligt 6 § 2 mom. lagen om åtgärder som gäller myndigheternas föreskrifter och anvisningar (573/89) skall föreskrifterna publiceras samtidigt på finska och svenska. Detta stadgande innebär en stor förbättring, eftersom många föreskrifter tidigare har utfärdats endast på finska. Vid distributionen av föreskrifterna och informationen om dem bör också de särskilda behoven på Åland beaktas. Dessutom bör särskild uppmärksamhet fästas vid olika slags blanketter samt kollektivavtal som tillämpas på Åland. Dessa måste alltså finnas tillgängliga även på svenska.

4.8. Landskapets hushållning

Det gällande ekonomiska utjämningsförfarandet begränsar landskapets rätt till självstyrelse på ett sätt som varken historiskt sett eller med hänsyn till rådande förhållanden är motiverat. Således föreslås det att lagtinget fritt skall få besluta om användningen av de medel som ställs till landskapets förfogande. Denna princip kommer till uttryck i ett stadgande i självstyrelselagen om att lagtinget utövar sin budgetmakt genom att fastställa årsstat för landskapet (44 §). Enligt förslaget skall utformningen av landskapets budget och formerna för finansieringen i övrigt vara en intern självstyrelsefråga.

Den fria budgeteringsrätten förutsätter att lagtinget med beaktande av sitt politiska ansvar tillgodoser befolkningens sociala behov. I förslaget har därför i stadgandet om den fria budgeteringsrätten inskrivits principen att lagtinget skall sträva efter att befolkningen i landskapet skall komma i åtnjutande av sociala förmåner på minst samma nivå som befolkningen i riket (44 § 2 mom.). Stadgandet är till sin natur deklaratoriskt och ger uttryck för en allmän målsättning. Lagtinget kan självfallet besluta om längre gående förmåner till den del lagstiftningskompetensen ankommer på landskapet. Stadgandet innebär inte något krav på likformighet.

I fråga om *utgifterna* kan landskapet enligt förslaget förfoga över tillbudsstående medel för de ändamål lagtinget bestämmer utan någon form av efterhandsgranskning. Detta sker inom ramen för den budget som fastställs av lagtinget. Till lagtingets fria budgeteringsrätt föreslås även höra rätten att bilda särskilda fonder.

Förslaget ger landskapet ökade möjligheter att beakta lokala förhållanden. Landskapet kan besluta om finansieringsformer som beaktar näringsstrukturen på Åland och olika sektorers speciella behov. Besparingsåtgärder inom vissa områden kan ge utrymme för insatser på andra områden. Lagtingets budgeteringsfrihet medför som sådan inte någon annan ändring för statens vidkommande än att eftergranskningen, som nämns i avsnitt 2.2.8., bortfaller.

Lagstiftningsbehörigheten i fråga om *allmänna skatter och avgifter* samt rätten att uppbära skatter ankommer enligt förslaget på riket på samma sätt som enligt den gällande självstyrelselagen. Landstingets nuvarande rätt att besluta om och att för landskapets behov använda inkomster från närings- och nöjesskatter samt att pålägga tilläggsskatt på inkomster och tillfällig extra inkomstskatt (landskapsskatt) består likaså oförändrad. Lagstiftningsbehörigheten i fråga om beskattningen regleras i 18 och 27 §§.

Inkomsterna i landskapets hushållning skall, såsom tidigare, till huvuddelen bestå av de anslag som tillförs landskapet av statsmedel. I övrigt kan landskapet tillgodogöra sig de inkomster som nu inflyter till dess årsstater för ordinarie respektive enskilda medel. För upptagande av lån i utlandet förutsätts inte, såsom i den gällande självstyrelselagen, samtycke av republikens president.

Enligt förslaget skall landskapet årligen, för täckande av utgifterna för självstyrelsen, tillföras ett anslag av statsmedel. Detta årliga anslag, som i normala fall skall vara tillräckligt för självstyrelsens behov, fastställs vid en särskild avräkning. Avräkningsbeloppets storlek fastställs så att de i statsbokslutet för respektive år redovisade inkomsterna, med undantag för upptagna nya statslån, multipliceras med ett visst relationstal, den s.k. avräkningsgrunden. Avräkningsbeloppets bindning till statsbokslutet innebär att beloppets storlek följer kostnadsutvecklingen inom statshushållningen. Vid fastställandet av avräkningsbeloppet skall man bortse från i statsbokslutet redovisade nya lån. Detta motiveras av att landskapet kan ta upp motsvarande lån för egen del. Det är naturligt att landskapet tillkommande medel beräknas på den del av inkomsterna i statsbokslutet som i huvudsak utgörs av skatter och avgifter, eftersom samtliga direkta och indirekta skatter i landskapet uppbärs av staten. Det föreslagna systemet är även principiellt oberoende av vad som genom riksbudgeten anslås för olika utgiftsområden.

Avräkningsgrunden, vilken anges såsom ett relationstal i form av ett visst procenttal av ovan nämnda inkomster i statsbokslutet, föreslås i 47 § uppgå till 0,48 %.

Det föreslagna relationstalet om 0,48 % motsvarar Ålands befolkningstal i förhållande till hela rikets befolkningstal (tabell 7).

Tabell 7. Befolkningsrelation åren 1973-1988

År	Bosatt befolkning Åland	Bosatt befolkning Finland	Befolknings-relation, %
1973	21 867	4 678 761	0,46737
1974	22 142	4 702 387	0,47087
1975	22 288	4 720 500	0,47215
1976	22 413	4 730 800	0,47377
1977	22 455	4 747 000	0,47304
1978	22 591	4 758 100	0,47479
1979	22 608	4 771 300	0,47383
1980	22 783	4 787 800	0,47586
1981	22 984	4 812 200	0,47762
1982	23 251	4 841 700	0,48022
1983	23 374	4 869 900	0,47997
1984	23 595	4 893 700	0,48215
1985	23 591	4 910 700	0,48040
1986	23 640	4 925 600	0,47994
1987	23 761	4 938 600	0,48113
1988	23 908*	4 954 584*	0,48254

* Uppskattad befolkning 31.12.1988

Prognoserna för denna befolkningsrelation tyder på en fortsatt ökning för Ålands del i förhållande till hela riket.

Den valda avräkningsgrunden om 0,48 % finner även stöd i den redovisbara skatterelationen mellan Åland och hela riket (tabell 8).

Tabell 8. Basuppgifter för beräkning av skatterelation Åland/riket

	Åland, 1 000 mk			Riket, 1 000 mk			
År	Inkomst och förmögen-hetsskatt*	Sjömans-skatt**	Totalt	Inkomst och förmögen-hetsskatt	Sjömans-skatt	Totalt	Relation Åland/ riket
1975	42 321	9 039	51 360	8 939 254	64 366	9 003 620	0,5704
1976	48 934	11 732	60 666	10 135 697	90 380	10 226 077	0,5932
1977	48 589	12 544	61 133	9 630 906	93 674	9 724 580	0,6286
1978	46 299	12 118	58 417	9 477 904	93 123	9 571 027	0,6104
1979	56 267	13 780	70 047	11 244 786	100 070	11 344 856	0,6174
1980	62 323	16 268	78 591	13 282 567	124 036	13 406 603	0,5862
1981	73 481	17 041	90 522	15 310 561	132 869	15 443 430	0,5862
1982	82 413	18 802	101 215	17 406 589	153 344	17 559 933	0,5764
1983	92 428	19 660	112 088	19 858 002	160 005	20 018 007	0,5599
1984	102 567	21 870	124 437	22 262 010	183 284	22 445 294	0,5544
1986			140 160			27 328 544	0,5129

*) Ingår debiterade skatter från privatpersoner, aktiebolag, andelslag, öppna bolag o. dyl., föreningar och dödsbon.

**) Enbart statsskatt.
Skatteutjämning på utländska fartyg ej medräknat.

Fr.o.m. 1986 medräknas sjöarbetsinkomster i inkomst och förmögenhetsstatistiken.

Källa: Statistisk årsbok för Finland 1976-1988 (Debiterade direkta skatter länsvis)
Skattestyrelsen (Sjömansskatten)

Basuppgifterna till denna del är såtillvida bristfälliga att olika statliga stöd och bidrag inte framgår. Dessutom saknas indirekta skatter och avgifter.

Bl.a. som en följd av svårigheterna att uppnå tillförlitlighet i den redovisade skatterelationen föreslog den parlamentariskt sammansatta Ålandskommittén att man för bestämmandet av avräkningsgrunden skulle utgå från de årliga anslag av statsmedel som under åren 1978-82 hade tillförts landskapet i form av ordinarie och extraordinarie medel. Genom valet av denna lösning tillbakavisades de åländska önskemålen om en egen skattelagstiftning och skatteförvaltning. Den valda tidsperioden ansågs representera en normal period. Tiden efter 1982

frånsågs medvetet, eftersom beredningen av revisionen av självstyrelselagen kunde tänkas inverka på de årliga ekonomiska uppgörelserna under åren efter 1982. Det av Ålandskommittén på ovan nämnt sätt fattade beslutet om avräkningsgrundens uträknande och storlek har således ett direkt samband med helhetsuppgörelsen om landskapets hushållning.

Den för den ovan nämnda perioden 1978-1982 uträknade avräkningsgrunden är 0,48 % (tabell 9).

Tabell 9. Uträknade avräkningsgrunder för åren 1973-1988

År	Skattefinansiell utjämning 1 000 mk	Erhållna e.o. anslag 1 000 mk	Totalt 1 000 mk	Statens inkomster exkl. nya statslån enl. statsbokslutet 1 000 mk	Relationstal, %
1973	52 865	15 801	68 666	16 659 027	0,41218
1974	72 654	2 935	75 589	20 656 537	0,36593
1975	97 019	7 149	104 168	24 470 781	0,42568
1976	111 722	16 817	128 539	31 057 441	0,41387
1977	138 180	14 338	152 518	32 995 315	0,46224
1978	159 285	11 800	171 085	34 793 216	0,49172
1979	169 760	18 000	187 760	38 425 245	0,48864
1980	207 784	23 786	231 570	44 566 166	0,51961
1981	240 554	13 125	253 679	53 041 683	0,47826
1982	250 924	520	251 444	59 871 167	0,41998
1983	281 976	-	281 976	65 214 577	0,43238
1984	325 636	4 116	329 752	76 423 524	0,43148
1985	334 626	2 885	337 511	85 631 510	0,39414
1986	379 322	-	379 322	92 946 418	0,40811
1987	419 282 *)	8 185	427 467	100 880 177	0,42374
1988	429 631 **)	13 000	442 631	116 514 647	0,37989

*) Det belopp som underställs skattefinansiell prövning
**) Preliminär uppgift

Relationsmedeltal
1975-1984 = 0,4564
1978-1982 = 0,4796
1978-1988 = 0,4425

För det fall att erhållna anslag av statsmedel efter år 1982 skulle beaktas vore relationstalet 0,46 % för tidsperioden 1975-1984 och 0,44 % för tidsperioden 1978-1988.

Orsaken till dessa lägre relationstal står att finna i flera faktorer. De lägre ordinarie anslagen motiveras till stor del av skillnaderna i samhällsekonomin på Åland och i riket. Samtidigt som statsbudgeten belastats av sysselsättningsbefrämjande åtgärder, satsningar på forskning och teknik och därmed jämförbara utgiftsposter under 1980-talet har för Ålands del motsvarande behov av satsningar än så länge varit små. Den fortsatta högkonjunkturen har därtill medfört ett betydande överskott i statsbudgeten under senare år, vilket även det sänker relationstalet eftersom de åländska utgifterna är relaterade till de statliga inkomsterna. Den exceptionella överhettningen inom den åländska byggnadssektorn och näringslivet som sådant har påkallat en återhållsamhet i fråga om offentliga investeringar, vilket har skapat ett uppdämt behov av infrastrukturinvesteringar inom turismen, den offentliga förvaltningen och energisektorn.

Mot bakgrund av det ovan sagda får perioden 1978-82 betraktas som normal med avseende på samhällsekonomin och de offentliga utgifterna. Den senare delen av 1980-talet måste anses vara exceptionell. Den har kännetecknats av en fortgående högkonjunktur och en överhettning som har motiverat en återhållsamhet i de offentliga utgifterna på Åland.

Statsbudgeten har haft högre utgifter för bl.a. sysselsättning och strukturomvandling samtidigt med ett överhettningsdämpande budgetöverskott. Dessa faktorer verkar så att relationstalet blir lägre.

Tilldelningen av extraordinarie anslag under de senaste åren har därtill varit anmärkningsvärt låg, vilket även det visar på ett uppdämt behov av större offentliga satsningar och investeringar. I och med det nya ekonomiska systemet bör det årliga avräkningsbeloppet vara dimensionerat så att det även täcker de återkommande större satsningarna och investeringarna, vilka enligt nu gällande system finansieras med extraordinarie anslag.

Beträffande den föreslagna avräkningsgrundens storlek bör slutligen nämnas de ökade förvaltningsuppgifter och -utgifter som direkt övergår på landskapet i och med den nya självstyrelselagen.

För att framtida förändringar skall kunna beaktas och erforderlig flexibilitet uppnås, har det ansetts vara påkallat att föreslå möjligheter till en ändring av avräkningsgrunden. Avräkningsgrunden skall ändras t.ex. då uppbyggnaden av statsbudgeten undergår större förändringar genom överföring av större budgetområden till särskilda fonder eller på annat sätt. Likaså skall en ändring ske när ändringar sker i brutto-nettoprincipen.

En ändring av avräkningsgrunden skall enligt förslaget också ske om landskapets utgifter har ökat på grund av i 48 § i lagförslaget närmare angivna orsaker. I de situationer då landskapets utgifter har minskat genom att riket övertagit på landskapet ankommande förvaltningsuppgifter innebär ändringen en sänkning av avräkningsgrunden. En ändring av avräkningsgrunden kan också avse endast vissa år, som fastställs av Ålandsdelegationen.

Det föreslagna systemet syftar till att lagtinget genom sina egna beslut skall

kunna påverka den ekonomiska utvecklingen i landskapet så fritt som möjligt. Landskapet skall enligt 49 § under vissa betingelser få en *skattegottgörelse.* Skattegottgörelsen skulle utfalla då de debiterade direkta skatterna i landskapet överstiger 0,52 % av motsvarande skatter i hela landet. Gränsen 0,52 % är drygt åtta procent högre än folkmängdsrelationen 0,48 %. Skattegottgörelsen utgör ett incitament för landskapsmyndigheterna att föra en näringspolitik som möjliggör ökade skatteintäkter. Den föreslagna skattegottgörelsen kompenserar i viss mån det åländska önskemålet om en egen skattelagstiftning och -förvaltning.

Beräkningen av skattegottgörelsen är tekniskt sett enkel och sker enligt följande schema:

Skatt Åland (Å) - 0,0052 x skatt hela Finland (Fi)

Exempel:

	Skatt Å	101 215 000
0,0052 x skatt Fi 17 560 000 000	=	91 311 652
Skattegottgörelse		9 903 348

Skattegottgörelsen skulle, om den hade varit gällande åren 1972-1987, ha tillfört Åland följande belopp i tusen mk:

År	1 000 mk
1972	5 193
1973	5 183
1974	10 851
1975	4 541
1976	7 490
1977	10 565
1978	8 648
1979	11 054
1980	8 877
1981	10 216
1982	9 903
1983	7 987
1984	-
1985	-
1986	-
1987	-

Enligt förslaget skall landskapet under normala förhållanden komma till rätta med de belopp som det tillförs enligt det ovan nämnda avräkningssystemet. Inte desto mindre kan det uppkomma situationer, där det ter sig befogat att staten bidrar med särskilda anslag. Statsmakten bör därför bistå i situationer som föranleds av oförutsedda, ogynnsamma händelser av större betydelse för det åländska samhället och dess ekonomi. Inom ramen för det nuvarande systemet kan i sådana fall extraordinarie anslag komma i fråga.

Särskilda bidrag förutsätts kunna utgå i två olika situationer, vilka vardera i stor utsträckning är betingade av geografiska eller ekonomiska särförhållanden på Åland. I det ena fallet är det fråga om att förhindra eller undanröja väsentliga rubbningar i samhällsekonomin som särskilt drabbar landskapet. I det andra fallet är det fråga om oförutsedda fysiska händelser förorsakade av naturkrafter eller om andra händelser av katastrofnatur.

Beslutanderätten i fråga om avräkningen bibehålls enligt förslaget i stort oförändrad. Ålandsdelegationen skall sålunda besluta om avräkningen, bidragen, förskottet osv. De viktigaste avgörandena kräver stadfästelse av republikens president. Ärendena föredras från finansministeriet såsom enligt den gällande självstyrelselagen.

Den gällande självstyrelselagen innehåller ett stadgande om att staten står för kostnaderna för den statliga förvaltningen på Åland. Detta skall gälla också enligt den föreslagna lagen, men ett särskilt stadgande om detta har inte ansetts behövligt.

5. Propositionens förhållande till de internationella människorättskonventionerna

De viktigaste internationella människorättskonventioner som för närvarande binder Finland är, sett från den åländska självstyrelsens synpunkt, de internationella konventionerna av år 1966 om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (FördrS 6/1976) och om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 7 och 8/1976).

Den förstnämnda konventionen bringades i kraft genom en förordning. Den lag genom vilken riksdagen godkände vissa bestämmelser i sistnämnda konvention antogs enligt förordningen om bringande i kraft av konventionen utan att Ålands landstings bifall hade inhämtats. Dessa konventioner har sålunda inte ansetts innehålla bestämmelser som innebär upphävande eller ändring av eller avvikelse från stadgandena i självstyrelselagen.

Inom Europarådet har år 1950 ingåtts en konvention om skydd för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Finland har undertecknat konventionen jämte tilläggsprotokoll i maj 1989. Avsikten är att konventionen skall ratificeras inom ca tre år. Emedan konventionen rör angelägenheter som enligt självstyrelselagen är hänförda till Ålands landstings lagstiftningsbehörighet, måste landstingets bifall inhämtas till att bringa konventionen i kraft.

DETALJMOTIVERING

1. Motivering till lagförslagen

1.1. Självstyrelselag för Åland

1.1.1. 1 kap. Allmänna stadganden

1 §. Stadgandet motsvarar gällande lag. Den lagstiftningskompetens och förvaltningskompetens som landskapet tilldelats framgår av stadgandena i denna lag. Vid tolkningen av de grundläggande stadgandena om självstyrelsen, t.ex. de stadganden som avser att bevara språket och kulturen, utgör Ålandsöverenskommelsen utgångspunkten.

2 §. Paragrafens 1 mom. reglerar landskapets område. Landskapet omfattar det område som vid den föreslagna lagens ikraftträdande utgör landskapet, dvs. det område som utgjorde Ålands län då den första självstyrelselagen (124/20) trädde i kraft, dock med beaktande av den gränsjustering på skäret Märket i Ålands hav som ingår i ändringen av 1 § 2 mom. (527/85) självstyrelselagen. Förutom landområdet hör till landskapet således det territorialvatten som enligt stadgandena rörande gränserna för Finlands territorialvatten omedelbart ansluter sig till landskapets område. För närvarande går gränsen för territorialvattnet vid fyra sjömil. Enligt lagen om rätt till allmänt vattenområde inom landskapet Åland utgör Finlands territorialvatten inom landskapet allmänt vattenområde till den del det är beläget utom byarågång och tillhör jämte botten landskapet. Förslaget innebär således inte någon ändring i sak jämfört med nuläget. Den föreslagna formuleringen i 1 mom. avser likväl att medföra att eventuella förändringar i fråga om de allmänna gränserna för Finlands territorialvatten gäller även för landskapets del utan att självstyrelselagen behöver ändras.

Förslaget påverkar inte det vattenområde om tre sjömil kring Åland som genom internationella avtal är demilitariserat.

Stadgandets 2 mom. gäller fall då en utvidgning av rikets överhöghet sker utan att territorialhavet utvidgas. Det gäller situationer då den ekonomiska zonen utvidgas, t.ex. i fråga om kontinentalsockeln eller fiskezonen. Det är alltid fråga om en ny situation, som oftast regleras internationellt och som kräver en noggrannare nationell reglering. Frågan kan gälla förändrade fiskekvoter eller utvinnande av nya naturtillgångar m.m. Det har därför inte ansetts vara skäl eller ens möjligt att noggrant

reglera hur en utvidgning av rikets överhöghet av detta slag skall utfalla för landskapets del.

En direkt bindning till kompetensfördelningen enligt självstyrelselagen kan utfalla fel och i fråga om s.k. delade rättsområden medföra svårigheter i praktiken. Förslaget utgår därför från att en utvidgning av rikets överhöghet inte automatiskt skall medföra en motsvarande utvidgning för landskapets vidkommande enligt dess behörighet. En utvidgning för landskapets del skall bedömas särskilt i varje förekommande situation och regleras efter överenskommelse mellan riket och landskapet. Stadgandet eftersträvar flexibilitet. Överenskommelsen kan ske i olika former beroende på olika situationer. Är det fråga enbart om att utvidga landskapets förvaltning inom ett sakområde kan en överenskommelseförordning användas. I en viss situation kan ett offentligrättsligt avtal mellan riket och landskapet vara tillräckligt. Vid en betydande utvidgning kan i den lagstiftning som rikets utvidgade överhöghet förutsätter efter överenskommelse intas stadganden som reglerar landskapets utvidgade rättigheter.

3 §. Stadgandet i 1 mom. motsvarar 2 § 1 mom. gällande självstyrelselag. Stadgandet innefattar principen om att Ålands lagting representerar landskapets befolkning. Det ankommer på lagtinget att uttrycka befolkningens vilja i frågor som rör självstyrelsen. Detta sker i form av den besluts-, initiativ- och yttranderätt, som tillkommer lagtinget i enlighet med de enskilda stadgandena i självstyrelselagen. I samband med självstyrelsen kan det likväl uppstå behov av att ta ställning till frågor som inte berör i lagen förutsatta självstyrelseangelägenheter men vilka tangerar självstyrelsens grunder eller landskapets behörighetsområde. Även i sådana situationer skall landskapets talan föras av lagtinget. Stadgandet påverkar inte i övrigt den med stöd av självstyrelselagen stadgade kompetensfördelningen mellan självstyrelsemyndigheterna eller mellan dessa och riksmyndigheterna.

Den högsta lagstiftande makten i självstyrelseangelägenheter utövas av lagtinget. Angående den lagstiftande makt som landskapsstyrelsen i stöd av delegering kan utöva stadgas i 17 §. Lagtingets rätt utesluter samtidigt riksorganens behörighet att lagstifta i självstyrelseangelägenheter. Om det sätt på vilket lagtinget utövar sin lagstiftande makt stadgas i 13 § samt om behörighetsområdet i 14 §.

I stadgandets 2 mom. ingår de grundläggande reglerna om lagtingsval. Lagtingets ledamöter utses genom omedelbara och hemliga val där rösträtten är allmän och lika för alla röstberättigade. Om den som är röstberättigad i lagtingsval stadgas i 9 §.

Paragrafens 2 mom. överensstämmer i sak med 7 § 1 mom. gällande

självstyrelselag med det undantaget, att rösträttsåldern och proportionalitetsprincipen inte inskrivits i stadgandet. Bortlämnandet av rösträttsåldern har ansetts motiverat därav, att en sänkning eller höjning av åldern alltid skulle kräva en ändring av självstyrelselagen, vilket inte kan anses vara ändamålsenligt. Stadgandena om rösträttsåldern kan lämpligen ingå i en landskapslag om lagtingsval, som lagtinget med stöd av 14 § 1 punkten förslaget kan anta. Tillämpningen av proportionalitetsprincipen eller någon annan princip vid lagtingsval har ansetts vara en intern åländsk fråga som kan regleras i en landskapslag.

Enligt paragrafens 3 mom. öppnas och avslutas lagtinget på republikens presidents vägnar av riksombudsmannen, ifall presidenten inte själv önskar göra det. Stadgandet utgår från att landshövdingen, då han utför motsvarande uppdrag enligt 8 § 2 mom. gällande självstyrelselag, har ansetts utföra uppgiften i egenskap av företrädare för presidenten.

I likhet med vad som nu gäller om landshövdingen överlämnar riksombudsmannen med stöd av 3 mom. republikens presidents framställningar och meddelanden till lagtinget. De regler om lagtingets sessioner som ingår i 8 § 1 mom. gällande självstyrelselag har ingen motsvarighet i förslaget. Det är fråga om en sådan detaljreglering av myndigheternas arbetssätt som lämpligen ansetts kunna ingå i landskapslag.

I 4 mom. ingår regler om lagtingets upplösning. För närvarande kan lagtinget upplösas av republikens president. Presidenten förordnar samtidigt om nya val. Eftersom ett beslut av detta slag innebär ett starkt ingrepp i självstyrelsen, föreslås, med avvikelse från 8 § 3 mom. gällande självstyrelselag, att presidenten fattar sitt beslut först efter samråd med lagtingets talman.

Förutom denna rätt för presidenten att vädja till landskapets befolkning har det ansetts motiverat att lagtinget skall kunna upplösa självt sig och förordna om nya val. Lagtingets upplösningsrätt kan aktualiseras närmast av s.k. interna politiska skäl i landskapet. Om lagtingets rätt att upplösa sig och förordna om nya val stadgas enligt förslaget i landskapslag. Lagtinget kan därmed även avstå från denna sin rätt. Antar lagtinget stadganden därom, innebär det, att presidentens och lagtingets rätt att upplösa lagtinget blir jämbördiga.

4 §. Paragrafen innehåller regler om de verkställande organen inom landskapsförvaltningen. Den allmänna styrelsen och förvaltningen handhas av Ålands landskapsstyrelse och de myndigheter som underlyder den. Ordförande för landskapsstyrelsen är Ålands lantråd. Stadgandet motsvarar till dessa delar i sak 2 § 2 mom. gällande självstyrelselag. Eftersom sättet

för hur landskapsstyrelsen tillsätts utgör en intern landskapsangelägenhet, utgår förslaget från att därom stadgas i landskapslag. Närmare stadganden om landskapsstyrelsen, lantrådet och under landskapsstyrelsen lydande myndigheter intas enligt förslagets 14 § 1 punkt likaså i landskapslag.

5 §. Stadgandets 1 mom. motsvarar i sak 6 § 1 mom. gällande självstyrelselag. Angående benämningen riksombudsman hänvisas till den allmänna motiveringen (5.1.). Riksombudsmannen i landskapet Åland är regeringens företrädare i landskapet. Han företräder även republikens president i vissa frågor (3 §). Utöver de speciella uppgifter som riksombudsmannen därtill har enligt denna lag (6 §) gäller för honom i tillämpliga delar vad som stadgas om landshövding (56 §), med de olikheter som föranleds av att verksamhetsområdet begränsas av självstyrelsen.

Riksombudsmannen utnämns av republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman. Eftersom det har förekommit en viss osäkerhet om utnämningsförfarandet i situationer, då talmannen har förfall, utgår förslaget från att i talmannens ställe träder den, som ersätter honom. Ersättaren framgår av landskapslagstiftningen. Enligt gällande regler ersätts talmannen i första hand av förste vicetalmannen.

Om presidenten och talmannen inte uppnår samförstånd i fråga om utnämningen, skall presidenten utse riksombudsmannen bland fem personer, som föreslås av lagtinget. Dessa personer bör ha erforderliga förutsättningar för att landskapet förvaltas väl samt att statens säkerhet tas tillvara. Formuleringen i denna bestämmelse följer formuleringen i Ålandsöverenskommelsen.

Enligt 6 § 2 mom. gällande självstyrelselag skall landstinget inkomma med nytt förslag, om republikens president finner att de föreslagna kandidaterna för landshövdingstjänsten inte motsvarar de i 1 mom. uppställda kraven. Någon motsvarighet till detta stadgande ingår inte i förslaget. Ändringen motiveras därav, att stadgandet utgående från de erfarenheter som vunnits under självstyrelsens existens synes onödigt. Gällande förfarande avviker även något från det förfarande som förutsätts i Ålandsöverenskommelsen. Enligt förslaget skall presidenten utnämna någon bland de fem föreslagna kandidaterna. Kandidaterna bör uppfylla de speciella krav som ingår i självstyrelselagen och därtill de allmänna krav som gäller för statens tjänstemän. Sålunda skall de föreslagna kandidaterna t.ex. vara finska medborgare.

Bestämmelserna i förslagets 5 § 2 mom. om förordnande av ställföreträdare för riksombudsmannen, då denne har förfall, samt om förordnande av person som handhar riksombudsmannens uppgifter, då ämbetet är

obesatt, motsvarar i sak helt bestämmelserna i 6 § 4 mom. gällande lag.

Enligt paragrafens 3 mom. skall lagtingets talman höras innan beslut om entledigande av riksombudsmannen kan fattas. Motivet för detta stadgande, som saknar motsvarighet i gällande lag, är att landskapets intressen kan beröras lika väl vid entledigande som vid utnämning av riksombudsman. Stadgandet gäller ej frivillig avgång. Beslutet fattas i sista hand av republikens president.

6 §. I 1 mom. ingår ett allmänt stadgande om Ålandsdelegationens uppgifter. Samtliga uppgifter som ankommer på detta paritetiskt tillsatta organ regleras i självstyrelselagen. Någon motsvarighet till detta sammanfattande stadgande finns inte i gällande självstyrelselag.

Riksombudmannen är ordförande i Ålandsdelegationen, om inte republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman förordnar annan person därtill. För ordföranden utses en ersättare på samma sätt som ordföranden. Till ledamöter i delegationen utser statsrådet och lagtinget vartdera två personer. I samma ordning utses för varje ledamot två ersättare. Bestämmelserna om delegationens sammansättning motsvarar i sak bestämmelserna i gällande självstyrelselag (28 § 2 mom.). Enligt förslaget utökas likväl antalet ersättare för ledamöterna från en till två. Detta motiveras av att delegationen, liksom för närvarande, är beslutför endast som fulltalig. I 2 mom. ingår även en bestämmelse om att delegationen kan höra sakkunniga.

De uppgifter som delegationen har i fråga om den finansiella utjämningen enligt förslagets 5 kap. och beträffande lagstiftningskontrollen (15 §) samt som allmänt sakkunnigorgan (6 § 3 mom.) kräver särskild sakkunskap såväl inom sagda områden som beträffande självstyrelselagstiftningen som helhet. För att skapa kontinuitet i i detta avseende föreslås att delegationens medlemmar liksom enligt gällande lag utses tillsvidare. Några olägenheter härav har inte kunnat märkas.

Gällande självstyrelselag innehåller en bestämmelse (28 § 3 mom.) om att förordnande för medlem i Ålandsdelegationen kan återtas. Detta har ansetts vara så självklart att något särskilt stadgande därom inte har ansetts behövligt.

Stadgandet i 3 mom. motsvarar i viss mån 33 § gällande självstyrelselag, enligt vilken Ålandsdelegationen på anmodan skall tillhandagå statsrådet och dess ministerier med utlåtanden. Stadgandet reglerar delegationens allmänna skyldighet att som sakkunnigorgan avge utlåtanden i frågor som berör självstyrelsen. Förutom statsrådet och ministerierna har det i förslaget ansetts vara skäl att nämna landskapsstyrelsen och domstolarna.

Detta är motiverat av att dessa antingen på grund av specialuppgifter enligt självstyrelselagen eller i övrigt kan bli tvungna att behandla frågor enligt självstyrelselagstiftningen. Särskilt gäller detta högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen.

Enligt 33 § gällande självstyrelselag ankommer det på delegationen att utarbeta förslag till s.k. överenskommelseförordningar som avses i 20 § gällande lag. I praktiken har bestämmelsen inneburit att delegationen inkommit med utlåtande över förslag till förordningar. Förordningarna har oftast utarbetats vid justitieministeriet på initiativ av landskapsstyrelsen och efter hörande av vederbörande fackministerium. Något särskilt stadgande om utarbetande av förslag inom delegationen har inte intagits i förslaget. Utlåtanden över förslag till överenskommelseförordningar skall som tidigare inhämtas av delegationen. Detta sker likväl med stöd av det allmänna stadgandet i denna paragraf. Angående delegationens skyldighet att inkomma med utlåtande i vissa speciella ärenden stadgas i förslagets 44 § 2 mom.

7 §. Stadgandet reglerar ansvaret för de kostnader som föranleds av Ålandsdelegationens verksamhet. Det motsvarar i huvudsak stadgandet i 29 § 2 mom. gällande självstyrelselag.

8 §. Bestämmelsen i 1 mom. har intagits i lagen närmast för tydlighetens skull. Den som vid lagens ikraftträdande har åländsk hembygdsrätt med stöd av gällande lag tillkommer även hembygdsrätt med stöd av den nya lagen. Samtidigt kommer även den nya lagens stadganden att tillämpas på sådan person. Övriga regler beträffande förvärv av hembygdsrätt i anslutning till den nya lagens ikraftträdande ingår i 53 §.

I 2 mom. ingår huvudregeln om förvärv av åländsk hembygdsrätt på ansökan. Endast finsk medborgare kan förvärva åländsk hembygdsrätt. Utöver finskt medborgarskap förutsätts det, att sökanden under minst fem år utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet. Eftersom hembygdsrätten beviljas på ansökan, som riktas till landskapsstyrelsen, blir det sökandens skyldighet att i ovissa fall visa, att han haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet under minst fem år. Femårstiden, som har sin upprinnelse i Ålandsöverenskommelsen, har bibehållits.

På de grunder, som nämns i den allmänna motiveringen (5.3.), har i 2 mom. införts en bestämmelse om språkkunskaper. Av den, som ansöker om hembygdsrätt, krävs tillfredsställande kunskaper i svenska. Härmed avses sådana kunskaper, som gör det möjligt för sökanden att både med tanke på arbetslivet och det vardagliga livet i övrigt komma till rätta i ett enspråkigt svenskt samhälle. Kunskapskravet är uttömmande angivet i

detta stadgande. Genom landskapslag kan däremot med stöd av 5 mom. stadgas om sättet, på vilket kunskaperna i samband med behandlingen av ansökan skall ådagaläggas.

Uppfyller sökanden både kravet på fem års bosättning och på språkkunskaper, skall landskapsstyrelsen bevilja honom hembygdsrätt. Liksom enligt gällande självstyrelslag (3 § 2 mom.) kan landskapsstyrelsen likväl även enligt lagförslaget avslå ansökan, då vägande skäl föreligger. Såsom vägande skäl kan åberopas t.ex. den omständigheten, att sökanden i väsentlig grad har underlåtit att fullgöra sina skyldigheter mot det åländska samhället. Likaså kan det förhållandet, att sökanden genom missbruk av alkohol eller annat rusmedel eller på annat sätt gör sig oförmögen att dra försorg om sig eller utgör en fara för andras hälsa eller personliga säkerhet, utgöra grund för avslag av ansökan.

Liksom enligt gällande lag har det ansetts ändamålsenligt att möjliggöra ett dispensförfarande, enligt vilket landskapsstyrelsen kan bevilja åländsk hembygdsrätt åt den som har varit bosatt i landskapet under kortare tid än fem år. Detta möjliggör att t.ex. en person, som tidigare har innehaft åländsk hembygdsrätt, vid återflyttning till landskapet snabbt kan återfå den. Eftersom bestämmelsen ger landskapsstyrelsen prövningsrätt, har uttrycket i 3 § 3 mom. gällande självstyrelselag "då särskilda skäl är" inte ansetts nödvändigt i förslaget. Vid behov kan en sådan närmare reglering ske i landskapslag med stöd av 5 mom.

Enligt 3 mom. tillkommer i landskapet bosatt minderårigt barn som är finsk medborgare åländsk hembygdsrätt, om fadern eller modern åtnjuter sådan rätt. Barn som föds i äktenskap följer såväl fadern som modern. Utom äktenskapet fött barn följer modern och, om faderskapet fastställts, även fadern. Stadgandet omfattar utan särskilt omnämnande även adoptivbarn, som följer adoptivföräldrarna eller -föräldern, men inte sina biologiska föräldrar. Barnets i detta moment nämnda hembygdsrätt är självständig. Förutsättningen är likväl att barnet är bosatt i landskapet. Av barn under 18 år krävs inte i 2 mom. nämnda kunskaper i svenska. Detta följer av att barnet automatiskt följer föräldrarna och inte behöver ansöka om hembygdsrätt vid inflyttning.

I förslaget ingår inte någon motsvarighet till stadgandet i 3 § 4 mom. gällande självstyrelselag, enligt vilket kvinna, som ingår äktenskap med man som har åländsk hembygdsrätt, förvärvar sådan rätt. Med beaktande av principen om jämställdhet mellan könen bör vardera makens förvärv av hembygdsrätt regleras självständigt och lika.

I landskapslag kan enligt 4 mom. intas närmare bestämmelser om

förvärv av åländsk hembygdsrätt. Stadgandet möjliggör antagande av kompletterande bestämmelser, som hänför sig till ansökningsförfarandet. Däremot ger stadgandet inte lagtinget rätt att genom landskapslag stadga om grunder, som avviker från grunderna i 8 § förslaget.

Paragrafens 5 mom. innehåller uttömmande kriterier för förlust av åländsk hembygdsrätt. Den som förlorar sitt finska medborgarskap, förlorar direkt i stöd av lag sin åländska hembygdsrätt. Den andra situationen, som kan leda till förlust av hembygdsrätt är utflyttning från landskapet. Huruvida utflyttning skall leda till förlust av hembygdsrätt och vid vilken tidpunkt sådan förlust skall inträda, regleras enligt förslaget genom landskapslag. Det har inte ansetts föreligga skäl att i självstyrelselagen kategoriskt binda förlusten av hembygdsrätt till en viss tid såsom i gällande självstyrelselag (3 § 7 mom.). Förslaget möjliggör en differentiering, som förbättrar möjligheterna att beakta olika utflyttningssituationer. Differentieringen får likväl inte leda till att de med hembygdsrätten förenade olika materiella rättigheterna genom här nämnd landskapslag ges varierande innebörd för olika kategorier utflyttade.

9 §. I paragrafen anges de rättigheter, som innehavet av åländsk hembygdsrätt automatiskt medför. I 1 mom. ingår de s.k. medborgerliga rättigheterna. Den som innehar åländsk hembygdsrätt får delta i val av lagtingets ledamöter och kommunernas fullmäktige och för utseende av övriga förtroendevalda inom landskaps- och kommunalförvaltningen. Han är likaså valbar till nämnda uppdrag. Förslaget motsvarar i sak senare delen av 4 § 1 mom. gällande självstyrelselag. Hänvisningen till 48 § förslaget utgör däremot en nyhet. Enligt sistnämnda stadgande kan genom landskapslag s.k. nordisk kommunal rösträtt införas i landskapet. Sådan rösträtt avser att gälla förutom medborgare i annat nordiskt land även finska medborgare, som saknar åländsk hembygdsrätt. Se härom närmare motiveringen till 48 §.

Stadgandet i 2 mom. motsvarar i sak första delen av stadgandet i 4 § 1 mom. gällande självstyrelselag. Enligt stadgandet kan person som har åländsk hembygdsrätt utan tillstånd eller andra inskränkningar som nämns i 10 § förvärva fast egendom och annan därmed jämförbar egendom i landskapet. Rätten gäller såväl äganderätt som nyttjanderätt. För att uppnå konformitet med formuleringen i 10 § nämns i 2 mom. även egendom som är jämförbar med fast egendom. För innebörden härav redogörs under 10 §.

Innehav av åländsk hembygdsrätt medför enligt gällande självstyrelselag (4 § 2 mom.) rätt att inom landskapet driva näring för vars utövande

enligt lag erfordras anmälan eller tillstånd. Enligt förslagets 9 § 3 mom. medför innehav av hembygdsrätt rätt att utan inskränkning utöva rörelse och yrke i landskapet. Stadgandet är inte längre begränsat till anmälnings- och tillståndspliktiga näringar. Enligt gällande stadgande har även den som saknar hembygdsrätt, men som under fem år utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet, rätt att idka anmälnings- och tillståndspliktig näring. Något motsvarande stadgande ingår inte i 3 mom. förslaget. En dylik möjlighet kan likväl intas i landskapslag enligt 11 § förslaget. Angående sådan persons rätt till näringsutövning efter den nya lagens ikraftträdande stadgas i 54 §.

Vill den som innehar åländsk hembygdsrätt idka näring som är reglementerad, skall han ha behörigt tillstånd för näringutövningen. Detta gäller såväl genom landskapslag som genom rikslag reglementerad näring.

10 §. Stadgandet reglerar de inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom i landskapet som gäller den som inte åtnjuter hembygdsrätt. Förutom enskilda personer utan hembygdsrätt omfattar stadgandet bolag och andra sammanslutningar. Stadgandet avser att motsvara 5 § gällande självstyrelselag, sådan den lyder i lag av den 3 januari 1975 (2/75). På de grunder som nämns i den allmänna motiveringen (5.3.) har stadgandet dock omformulerats så, att det blir möjligt att förhindra kringgående av stadgandet.

I samband med ändringen av 5 § gällande självstyrelselag antogs en särskild lag, jordförvärvslagen, innehållande närmare stadganden angående de i 5 § avsedda inskränkningarna. I den ingår förutom ovan nämnda inskränkningar i jordförvärvsrätten även regler om tillståndsförfarandet. Av lagtekniska skäl har det ansetts vara ändamålsenligast att i jordförvärvslagen sammanföra samtliga stadganden om inskränkningarna samt undantagen från dessa. I 10 § förslaget ingår därför blott en hänvisning till jordförvärvslagen, vars 2 och 3 §§ föreslås ändrade.

11 §. Rätten att i landskapet idka näring för den som inte åtnjuter åländsk hembygdsrätt kan enligt förslaget inskränkas genom landskapslag. Av de allmänna motiven och motiveringen till 9 § framgår till vilka delar förslaget avviker från gällande lag. I stadgandet har använts uttrycket "utöva rörelse eller yrke som näring". Detta motsvarar i sak den formulering som ingår i lagen om beskattning av inkomst av näringsverksamhet (360/68), där det stadgas att med "näringsverksamhet avses rörelse och yrkesutövning". Formuleringen omfattar sålunda även yrkesutövning som självständig företagare, men inte yrkesutövning av den, som står i anställningsförhållande.

I landskapslag kan enligt förslaget inskränkningar intas i fråga om ovan nämnt näringsidkande. Inskränkningarna kan innebära direkta förbud eller innehålla vissa begränsande villkor. Av självstyrelselagen följer inte omedelbart några inskränkningar, utan de blir helt beroende av landskapslag. Stadgandet innehåller ett viktigt undantag i fråga om näring till självförsörjning, vilket begrepp i stort överensstämmer med gällande näringslagstiftning. Om en i landskapet bosatt person idkar näring så, att den bedrivs endast med biträde av make eller maka eller egna omyndiga barn och utan begagnande av affärslokal, kontor eller annat särskilt driftställe, kan näringsidkandet inte förhindras eller inskränkas genom stadganden i landskapslag. Det har ansetts vara skäl att i självstyrelselagen införa en uttömmande definition på näring till självförsörjning, som är oberoende av eventuella ändringar i gällande näringslagstiftning. Med omyndiga barn avses här även omyndiga adoptivbarn, vilket innebär en viss utvidgning jämfört med gällande lagstiftning, där det i såväl lagen angående rättighet att idka näring (122/19) som landskapslagen om rätt att idka näring i landskapet Åland (ÅFS 11/57) talas om "omyndiga efterkommande i rätt nedstigande led".

Uppfylls inte alla kriterier för självförsörjning, kan näringsidkaren beröras av eventuella inskränkningar i landskapslag. T.ex. i fråga om fiskerinäringen innebär stadgandet sålunda, att trålfiske som utövas med hjälp av andra än familjemedlemmar kan göras tillståndspliktigt eller underställas vissa villkor genom landskapslag. Detsamma kan gälla t.ex. drivande av fiskodling, som kräver en särskild anläggning.

Om en person som saknar hembygdsrätt idkar reglementerad näring till självförsörjning, bör han trots stadgandet i denna paragraf ha i näringslagstiftningen förutsatt tillstånd. Detta kan gälla genom rikslag liksom genom landskapslag reglementerad näring.

12 §. På de grunder som intagits i den allmänna motiveringen (5.3.) föreslås att stadgandet om befrielse från värnplikt har samma innehåll som gällande självstyrelselag (34 §).

1.1.2. 2 kap. Landskapets behörighet

1.1.2.1. Lagstiftningen

13 §. Lagtinget stiftar lagar som benämns landskapslagar. Landskapslagarna är partikulära lagar med samma verkan som de av riksdagen antagna lagarna. En landskapslag skall av domstol och annan myndighet

tillämpas på samma sätt som rikslag. Stadgandet motsvarar i sak 13 § 2 mom. gällande självstyrelselag med det undantaget att särskilda landstingsbeslut i beskattningsfrågor inte längre förutsätts, utan samtliga lagstiftningsakter företas genom stiftande av landskapslag.

Enligt 13 § 2 mom. gällande självstyrelselag kan en av lagtinget antagen lag innefatta en självständig lagstiftningsakt eller avse antagande av motsvarande rikslag eller -förordning som sådan eller med erforderliga ändringar eller tillägg. Denna regel förblir gällande, men något direkt stadgande härom har inte ansetts behövligt i självstyrelselagen. Förslaget avser inte heller att ändra på den praxis i övrigt som har varit gällande beträffande s.k. blankettlagar och för vilken har redogjorts i den allmänna motiveringen (3.4.2.).

14 §. I paragrafen uppräknas de rättsområden inom vilka Ålands lagting har lagstiftningsbehörighet. Lagtingets lagstiftningsbehörighet är exklusiv i fråga om de angelägenheter som nämns i paragrafen. Detta innebär att de av riksdagen antagna lagarna inom här nämnda områden inte gäller i landskapet. Samtidigt innebär det att lagtinget kan avstå från att reglera i stadgandet uppräknade frågor. Angående rikslagstiftningens giltighet i landskapet inom sådana områden som genom den föreslagna lagen övergår såsom nya områden till landskapet stadgas i 52 § förslaget.

1 punkten. Den närmare regleringen av lagtingets organisation och åligganden sker genom landskapslag. Stadgandet motsvarar i sak stadgandet i 10 § gällande självstyrelselag. I landskapslag kan även stadgas om landskapsstyrelsen samt om under denna lydande myndigheter och inrättningar, vilket är överensstämmande med gällande praxis och stadgandet i 18 § gällande självstyrelselag. Även all reglering som gäller landskapets tjänstemän sker genom landskapslag. Behörigheten att lagstifta om landskapets tjänstemän tillkommer landskapet även enligt gällande självstyrelselag.

2 punkten. Frågor som rör landskapets flagga och vapen intas i landskapslag. I sådan lag regleras även användningen av flaggan och vapnet. Med beaktande av principerna i 30 punkten denna paragraf är det en landskapsangelägenhet att lagstifta även om andra eventuella symboler för landskapet än de i 2 punkten särskilt nämnda. I landskapslag som reglerar användningen av landskapets flagga får likväl inte intas stadganden som begränsar rätten för statens ämbetsverk och inrättningar att i landskapet använda riksflaggan. Inte heller enskilds rätt att använda riksflaggan i landskapet får begränsas genom landskapslag. Användningen av riksflaggan regleras genom den allmänna flagglagstiftningen, som enligt 22 § 1 mom. 2

punkten förslaget ankommer på rikets lagstiftande organ. I landskapslag som stadgar om användningen av landskapets flagga kan inte intas regler om användningen av landskapets flagga utanför landskapet. En sådan användning är beroende av stadgandena i rikets flagglagstiftning.

I förslaget ges lagtinget rätt att i viss utsträckning stadga om användningen av landskapets flagga såsom sjöfarts- och handelsflagga. På de fartyg som tillhör landskapet, t.ex. landskapsfärjor, samt på fiske-, fritids- och därmed jämförbara farkoster som har hemort i landskapet kan landskapets flagga föras med stöd av landskapslag. I landskapslag kan även stadgas att landskapets flagga kan föras som handelsflagga på handelsfartyg som har i sjölagen (167/39) avsedd hemort i landskapet och som idkar regelbunden linjetrafik mellan Finland och Sverige. Antas inte här avsedd landskapslag är rikets flagga handelsflagga även på sistnämnda fartyg. På andra än här nämnda fartyg med hemort i landskapet förs riksflaggan.

Enligt 22 § 1 mom. 4 punkten förslaget tillkommer rikets lagstiftande organ lagstiftningsbehörighet i frågor som gäller förhållandet till utländska makter med vissa undantag som anges i 6 kap. Även lagstiftningen som gäller handelssjöfart är enligt förslaget en riksangelägenhet. Av detta följer att landskapsflaggan som sjöfartsflagga i internationellt sammanhang är att betrakta såsom en med Finlands flagga jämförbar flagga, varom från statsmaktens sida meddelas andra nationer i enlighet med internationellt bruk. Förslagets 2 punkt i 14 § påverkar inte frågor om bemanning eller arbetstider inom handelssjöfarten. Dessa frågor regleras även för landskapets del i rikslagstiftningen. Om behörigheten i fråga om fartygsregister stadgas i 23 § 1 mom. 2 punkten.

3 punkten. Enligt denna punkt stadgas i landskapslag om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter för allmänt behov mot full ersättning. Detta motsvarar i sak stadgandet i 13 § 1 mom. 1 punkten gällande självstyrelselag. Däremot innehåller förslaget inte någon motsvarighet till undantaget i gällande stadgande om att tvångsinlösen av fast egendom för allmänna riksbehov regleras i rikslag. Förslaget utgår från att det primärt är en landskapets angelägenhet att tvångsinlösa fast egendom då allmänna behov det påyrkar. Förslaget sammanhänger med förslagets 45 §, enligt vilken rikets behov av mark för egentlig statsförvaltning i landskapet i första hand skall tillgodoses genom landskapets försorg. I sistnämnda stadgande ingår likväl en möjlighet för staten att, om behovet inte tillgodoses enligt huvudregeln, själv inlösa behövlig mark. Om sådant inlösenförfarande aktualiseras, skall rikslagstiftningen iakttas.

4 punkten. Huvudregeln i denna punkt avser att direkt motsvara det

gällande stadgandet i 13 § 1 mom. 12 punkten om upprätthållande av allmän ordning och säkerhet samt brottslighetens förebyggande och stävjande. Förvaltningsuppgifterna på nämnda område ankommer enligt huvudregeln i 19 § gällande lag på landskapet, närmast på landskapets polismyndigheter. Från behörigheten enligt 4 punkten har undantagits frågor som gäller skjutvapen och skjutförnödenheter (22 § 1 mom. 7 punkten förslaget). Likaså ankommer lagstiftningen om försvarsväsendet och gränsbevakningen samt frågor om polisuppgifterna för tryggandet av statens säkerhet på rikets lagstiftningsorgan. Detsamma gäller lagstiftningen om krigstillstånd, beredskap inför undantagsförhållanden samt den lagstiftning som gäller explosiva ämnen till den del rikets säkerhet berörs (22 § 1 mom. 12 punkten förslaget). Någon motsvarighet till stadgandet i 13 § 1 mom. 13 punkten gällande självstyrelselag, enligt vilket det ankommer på landstinget att lagstifta om eldfarliga oljor samt om explosiva ämnen, i den mån statens säkerhet härav icke berörs, ingår inte i förslaget. Någon ändring i fråga om behörighet innebär detta inte. Nämnda områden skall anses tillkomma lagtinget enligt dels 4 punkten dels 28 punkten i förslagets 14 §.

5 punkten. Enligt gällande självstyrelselag har till landskapets behörighet i princip hänförts hela kommunallagstiftningen (13 § 1 mom. 3 punkten). Riket har likväl förbehållits lagstiftningsbehörighet rörande "grundsatsen om allmän och lika rösträtt för finsk medborgare som uppnått lagstadgad ålder, samt om omedelbara, proportionella och hemliga val" (11 § 2 mom. 7 punkten självstyrelselagen). Även lagstiftningen om "ändring i ...kommunal... indelning" har enligt gällande självstyrelselag förbehållits riket (11 § 2 mom. 18 punkten). Enligt förslaget tillkommer lagtinget behörigheten att lagstifta om den kommunala indelningen. Någon hänvisning till den ovan nämnda grundsatsen ingår inte i förslaget. I övrigt medför lagförslaget inte någon ändring i fråga om kommunallagstiftningen jämfört med gällande självstyrelselag. Lagtinget tillkommer rätt att lagstifta om kommunal förvaltning, kommunala val, kommunalbeskattning och om kommunala tjänstemän. Angående behörigheten att lagstifta om tjänstekollektivavtal för de kommunalanställda i landskapet stadgas i 14 § 14 punkten.

6 punkten. Lagstiftningen om brandskyddet hör enligt gällande självstyrelselag till landstingets behörighet (13 § 1 mom. 19 punkten). Trots avsaknad av ett uttryckligt stadgande har även lagstiftningen om räddningsväsendet ansetts höra till landskapets behörighet. Brand- och räddningsväsendet har införts under en gemensam punkt i förslaget, vilken motsvarar gällande rättsläge.

7 punkten. Förslaget utgår från att lagstiftningsbehörigheten i fråga om hälso- och sjukvården i princip ankommer på landskapet. Detta motsvarar principen i gällande självstyrelselag. I likhet med vad som nu gäller föreslås dock att vissa områden förbehålls riket. Dessa områden har uppräknats i 22 § 1 mom. 11 punkten förslaget. För närvarande ankommer behörigheten i fråga om eldbegängelse på rikets lagstiftande organ. Området gäller tillstånd för eldbegängelse och för inrättande av krematorium jämte därtill anslutna frågor.

8 punkten. Av motiven till 5 kap. förslaget angående landskapets hushållning framgår att förslaget inte medför någon ändring i förhållande till gällande självstyrelselag i fråga om beskattningsrätten för landskapet. Lagtinget har rätt att lagstifta om tilläggsskatt på inkomst och om tillfällig extra inkomstskatt utöver de inkomstskatter som uppbärs med stöd av rikslagstiftningen. Likaså kan lagtinget stifta lagar om närings- och nöjesskatter. Förslaget innebär en ändring jämfört med gällande lag (23 § 3 mom.) därvidlag, att samtliga beslut skall antas i form av landskapslagar.

Lagtinget beslutar om grunderna för avgifter till landskapet, dvs. avgifter som erläggs för landskapsförvaltningen underlydande myndigheters tjänsteförrättningar och expeditioner samt för anlitande av landskapets inrättningar. Stadgandet motsvarar i stort 23 § 4 mom. gällande självstyrelselag. Se härom även motiveringen till 34 § 3 mom. förslaget.

9 punkten. Rikslagstiftningen angående allmän statistik gäller enligt självstyrelselagen (11 § 2 mom. 14 punkten) även i landskapet. Förvaltningsuppgifterna ankommer även enligt huvudregeln i gällande lag på rikets vederbörande myndigheter. På de grunder som framgår av den allmänna motiveringen (5.4.1.) har lagtinget enligt förslaget lagstiftningsbehörighet i fråga om statistik om förhållandena i landskapet. Stadgandet ger landskapet möjlighet att genom landskapslag besluta om insamlande av uppgifter för officiell statistik om förhållandena i landskapet. Lagstiftningsbehörigheten ger rätt att även stadga om sanktioner mot försummelse att lämna uppgifter. I förslagets stadganden om förvaltningsbehörigheten ingår vissa bestämmelser, enligt vilka insamlandet av uppgifter för statistik om förhållanden på Åland skall ske i samarbete mellan landskaps- och riksmyndigheterna. Likaså skall myndigheterna tillhandahålla varandra tillbudsstående uppgifter (19 § 1 och 2 punkten och 24 § 1 mom. 11 och 12 punkten).

10 punkten. Enligt gällande självstyrelselag är undervisningsväsendet hänfört till landskapets behörighetsområde (13 § 1 mom. 2 punkten). Den begränsningen gäller likväl, att det ankommer på rikets organ att reglera frågor rörande läropliktens omfattning, de fordringar som en läroinrättning

bör fylla för att äga dimissionsrätt till statens universitet samt den kunskap och skicklighet som erfordras för vinnande av kompetens som godkänns av staten (11 § 2 mom. 6 punkten). Av orsaker som nämns i den allmänna motiveringen (5.4.1.) innehåller förslaget inte motsvarande begränsningar i fråga om läropliktens omfattning. De andra här nämnda begränsningarna har inte nämnts i lagen då behörigheten enligt 22 § 1 mom. 3 punkten hör till riket. Undervisningsväsendet bör som helhet hänföras till landskapets behörighetsområde. Till landskapets behörighetsområde hänförs enligt denna punkt även lagstiftningen om allmänna kulturella frågor samt om idrott. Dessa områden har redan enligt gällande lag ansetts höra till landskapet. Särskilt omnämns även ungdomsarbete, vilket begrepp skall anses omfatta de frågor som regleras i lagen om ungdomsarbete (1068/85). Utan särskilt omnämnande omfattar denna punkt även yrkesvägledning som redan enligt gällande självstyrelselag ansetts höra till landskapets behörighetsområde.

I 31 § 4 mom. ingår ett stadgande om rätt till inträde i statens eller av staten understödd läroanstalt för den som avlagt examen i landskapet.

11 punkten. Biblioteks- och museiväsendet har ansetts tillhöra landskapets behörighetsområde redan enligt gällande självstyrelselag. På de grunder som nämns i den allmänna motiveringen (5.4.1.) hör enligt förslaget även lagstiftningsbehörigheten rörande arkivväsendet till landskapet. Rättsområdet avser att omfatta även frågor som gäller byggande av arkiv och tidsfrister som skall iakttas vid arkivering. Ett undantag har gjorts för de arkivalier som härrör från statsmyndighet i landskapet (22 § 1 mom. 8 punkten i förslaget).

12 punkten. Enligt gällande självstyrelselag är det landstingets sak att lagstifta om fornminnesvården i landskapet. Landskapets behörighet har begränsats till den del det är fråga om det "legala skyddet för fasta fornlämningar; statens befogenhet att inlösa sådana fornfynd som icke av landskapet förvärvas eller behållas, samt de stadganden som avse skifte av jord varå fast fornlämning finnes". Förvaltningsuppgifterna i fråga om såväl lösa som fasta fornlämningar handhas av landskapsmyndigheterna (avsnitt 3.5.). På de grunder som framgår av den allmänna motiveringen (5.4.1.) utgår förslaget från att behörigheten i fråga om fornminnen helt övergår till landskapet. Till den del det är fråga om skiftesförfarandet faller ärendet under rikets behörighet enligt 22 § 1 mom. 25 punkten i förslaget.

Lagstiftningsbehörigheten rörande kulturhistoriskt värdefulla föremål och byggnader har redan enligt gällande självstyrelselag ansetts ankomma

på landskapet. Detta har inskrivits i denna punkt.

Stadgandet avser även behörighet att lagstifta om förbud mot utförsel av sådana föremål både till utlandet och till riket.

13 punkten. Post-, telegraf-, telefon- och radioväsendet hör enligt gällande självstyrelselag till området för rikets lagstiftningsbehörighet. I fråga om postväsendet och radioväsendet föreslås en omfördelning av kompetensen. Skälen till detta framgår av den allmänna motiveringen (5.4.1.). Enligt förslaget kan lagtinget stadga om ett eget postväsende med egen postförvaltning. Stadgandet avser att omfatta de lokala postfunktionerna i landskapet. Den egna postförvaltningen, ett eget postverk, innebär även att landskapet tar över ansvaret för den utgivning av frimärken för Åland, som för närvarande gemensamt handhas av landskapsstyrelsen och post- och telestyrelsen.

Enligt denna punkt övergår behörigheten i fråga om radioväsendet till landskapet till den del lagstiftningen gäller radio- och televisionsverksamhet inom landskapet. Detta innebär att rundradio- och televisionsutsändningar inom landskapet regleras genom landskapslag. Begreppet radio- och television innefattar även sändningar via kabel. Av statsrådet beviljad koncession för radio- och televisionsverksamhet behövs inte. Frågor som gäller frekvenser samt sändareffekter och andra frågor som regleras internationellt faller under rikets behörighet.

14 punkten. Lagstiftningen om tjänstekollektivavtal för landskapets och kommunernas anställda hör även enligt 36 § gällande självstyrelselag till landskapets behörighetsområde. Sysselsättningens främjande, som inte är upptaget som ett särskilt område i gällande lag, har även ansetts höra till landskapets lagstiftningsbehörighet. Till detta området hör även lagstiftningen om arbetsförmedling. Av skäl som anges i den allmänna motiveringen ankommer arbetsavtalslagstiftningen på rikets lagstiftande organ (5.4.1.).

15 punkten. Enligt gällande lag hör lagstiftningen om fattigvård och annan social omvårdnad till landskapets behörighetsområde. Av skäl som framgår av de allmänna motiven (5.4.1.) föreslås att områdena moderskapsunderstöd, familje- och barnbidrag, invalidvård och invalidpenning överförs till landskapets behörighet. Begreppet socialvård i förslaget innefattar således förutom den egentliga socialvården även bl.a. barnskydd och barndagvård, specialomsorger om utvecklingsstörda, missbrukarvård, nykterhetsarbete, moderskapsunderstöd, barnbidrag, stöd för vård av barn i hemmet, invalidvård och invalidpenning. Arbetarskydds-och socialförsäkringslagstiftningen skall som hittills höra till riket (22 § 1 mom. 29 punkten

och 23 § 1 mom. 3 punkten).

16 punkten. Av skäl som anges i den allmänna motiveringen (5.4.1.) föreslås att områdena hyra och hyresreglementering överförs till lagtinget. Med hyra avses i förslaget hyra av byggnad eller del därav dvs. det rättsområde som är reglerat i hyreslagen (82/61). Hyra av lös egendom kommer enligt 22 § 1 mom. 32 punkten förslaget som hittills att höra till rikets lagstiftningsområde. Begreppet lega av jord innefattar även tomtlegorätten. Både jord- och tomtlegorätten hör redan enligt gällande självstyrelselag till landskapets behörighetsområde.

17 punkten. Med vattenrätten avses i förslaget det område som är reglerat i vattenlagen (264/61) med undantag av de till rättskipningen hörande stadgandena som enligt 22 § 1 mom. 30 punkten förslaget, vilka liksom enligt gällande lag ankommer på rikets lagstiftande organ. Lagstiftningen om farleder för handelssjöfarten skall likaså enligt 22 punkten nämnda moment höra till rikets lagstiftningsområde.

18 punkten. Områdena byggnads- och planväsendet avses motsvara områdena stadsplan och tomtindelning samt byggnadsreglering, vilka enligt 13 § 1 mom. 19 punkten gällande självstyrelselag hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. Området bostadsproduktion är inte omnämnt i gällande självstyrelselag men lagstiftningen därom har enligt 13 § 1 mom. 21 punkten självstyrelselagen ansetts höra till landstingets lagstiftningsbehörighet. Av skäl som framgår av de allmänna motiven (5.4.1.) föreslås att lagstiftningen om grannelagsförhållanden överförs till landskapet. Med sistnämnda begrepp avses de frågor som för närvarande regleras i lagen om vissa grannelagsförhållanden (26/20).

19 punkten. Enligt 13 § 1 mom. 18 punkten gällande självstyrelselag hör lagstiftningen om naturskydd och inplantering av främmande djurarter i landskapet till landskapets lagstiftningsområde. Förslaget innebär således inte någon kompetensförskjutning i detta avseende. Landskapets rätt att lagstifta om natur- och miljövården medför inte inskränkningar i rikets behörighet att lagstifta om förbud mot sådana åtgärder i landskapet som kan förstöra miljön utanför landskapet.

Området friluftsliv är inte omnämnt i gällande lag men bör enligt de allmänna grundsatserna i lagen anses vara hänfört till landskapets behörighetsområde. Området avser den lagstiftning som ingår i lagen om friluftsliv (606/73).

20 punkten. Enligt 13 § 1 mom. 8 punkten gällande självstyrelselag tillkommer landskapet lagstiftningsbehörighet beträffande idkande av jordbruk, boskapsskötsel, skogsbruk och jordbrukets övriga binäringar, bete och

ägors fredande samt växtskydd. Det i förslaget angivna området jord- och skogsbruk avser samma rättsgebit varjämte det omfattar även handeln med konstgjorda gödselämnen och beredda fodermedel samt med utsädesvaror vilket område enligt 11 § 2 mom. 10 punkten gällande lag faller under rikets lagstiftningsbehörighet men av skäl som framgår av de allmänna motiven föreslås att överföras till lagtinget. Lagstiftningen om jord- och skogsbruk skall således i sin helhet med undantag för de i 22 § 1 mom. 24 punkten angivna områdena "priset på lantbruks- och fiskeriprodukter" samt "främjandet av exporten av lantbruksprodukter" höra till landskapets behörighetsområde.

21 punkten. Området jakt och fiske faller även enligt gällande lag under landskapets lagstiftningsbehörighet. De åländska fiskefartygen är registrerade enligt förordningen angående registrering av och igenkänningstecken för fiske- och fångstfartyg (708/72). Enligt 14 § 23 punkten i förslaget skall styrningen av fiskerinäringen höra till lagtingets behörighetsområde. På grund härav föreslås även att lagstiftningen om registrering av fiskefartyg skall höra till lagtinget.

22 punkten. Området djurskydd har av skäl som framgår av de allmänna motiven (5.4.1.) föreslagits att överföras till landskapets behörighet. Veterinärväsendet, som inte är omnämnt i gällande lag men som huvudsakligen ansetts tillhöra landskapets behörighetsområde, har uttryckligen nämnts i förslaget. Vissa i 22 § 1 mom. 11 punkten angivna ärenden föreslås likväl bli förbehållna rikets lagstiftning. Till veterinärväsendet hänförs även lagstiftningen om slakt och köttbesiktning, vilka områden enligt gällande lag hör till rikets behörighet.

23 punkten. Såsom av de allmänna motiven framgår eftersträvar förslaget en klarare gränsdragning mellan landskapet och riket beträffande dels åtgärder som gäller styrning av lantbruksproduktionen och fiskerinäringen och dels bestämmelser rörande priset på lantbruks- och fiskeriprodukter. Det förstnämnda området föreslås att enligt denna punkt höra till lagtingets behörighet medan kompetensen beträffande det senare området enligt 22 § 1 mom. 24 punkten föreslås tillkomma riket. Med styrning av lantbruksproduktionen och fiskerinäringen avses t.ex. bestämmelser om produktionsstöd och produktionsbegränsningar.

24 punkten. I gällande självstyrelselag anges inte tillvaratagande av jordbruksmarks m.m. produktionsförmåga. Då lagstiftningen om kolonisationsverksamhet samt om särskilt idkande av jordbruk, boskapsskötsel och skogsbruk samt jordbrukets övriga binäringar enligt 13 § 1 mom. 7 och 8 punkten gällande lag hör till landskapet är det dock inte fråga om någon

egentlig kompetensöverföring. Av skäl som framgår av den allmänna motiveringen (5.4.1.) föreslås att lagtinget skall kunna lagstifta om skyldighet att mot full ersättning på lega upplåta jordbruksmark och fiskevatten för tillvaratagandet av produktionsförmågan.

25 punkten. Av skäl som framgår av de allmänna motiven (5.4.1.) föreslås att en del av gruvlagstiftningen skall överföras till landskapets kompetensområde. I landskapslag kan sålunda bestämmas om vem som har rätt att efterleta, inmuta och uttnyttja mineralfyndighet samt om på vilka områden sådan verksamhet får bedrivas. Den övriga gruvlagstiftningen skall enligt 22 § 1 mom. 26 punkten förslaget höra till riket.

26 punkten. Alkohollagstiftningen, som enligt gällande lag i sin helhet ankommer på riket, föreslås enligt 23 § 1 mom. 4 punkten tillsvidare till största delen höra till rikets kompetensområde. Av skäl som framgår av den allmänna motiveringen (5.4.1.) skall lagtinget likväl kunna lagstifta om villkor för utskänkning och föreskriva att tillstånd till utskänkning skall utverkas av landskapsmyndighet.

27 punkten. Med vägar avses i förslaget både allmänna och enskilda vägar. Beträffande de sistnämnda innebär förslaget en kompetensöverföring liksom även beträffande den spårbundna trafiken. Kanaler nämns särskilt i stadgandet, men har redan tidigare ansetts höra till landskapets behörighet. Begreppet båttrafik avses motsvara området den lokala sjötrafiken i gällande lag. Däri har inbegripits den lagstiftning som ingår i lagen om båttrafik (151/69). Förslaget innebär även på denna punkt en kompetensöverföring.

28 punkten. Liksom i gällande lag (13 § 1 mom. 9 punkten) föreslås att näringslagstiftningen i huvudsak skall regleras genom landskapslagstiftning. Med näring avses här såväl rörelse som yrke. Hänvisningen till 11 § avser lagtingets behörighet att bestämma om inskränkningar i rätten för den som saknar hembygdsrätt att idka näring i landskapet. Sådana begränsningar kan uppställas även beträffande näringar som i denna punkt angetts som undantag från lagtingets behörighet. Likaså äger lagtinget besluta om befrämjande även av dessa näringar. I 13 § gällande självstyrelselag är särskilt angivet vissa näringar beträffande vilka lagstifningen tillkommer landskapet. Det har inte ansetts behövligt att här uppräkna dem då det av den allmänna regeln framgår att behörigheten tillkommer landskapet. Förslaget innebär för vissa näringsgrenars del en kompetensöverföring från riket till landskapet. I de allmänna motiven har redogjorts för denna överföring (5.4.1.).

29 punkten. Av de allmänna motiven framgår att landskapets rätt att

stadga om straff för överträdelser av landskapslagstiftningen utvidgas. Förslaget innebär att lagtinget kan bestämma om beläggande med i strafflagen avsedda allmänna eller särskilda straff samt om straffets storlek. Lagtinget är härvid dock bundet av de allmänna stadgandena i strafflagen (för närvarande 1 - 8 kap.). Såsom enligt gällande självstyrelselag kan lagtinget enligt förslaget även stadga om användning av vite och andra tvångsmedel till den del fråga är om rättsområde som faller under dess lagstiftningsbehörighet. Detsamma gäller disciplinär bestraffning av landskapets och kommunernas tjänstemän.

30 punkten. Stadgandet motsvarar 13 § 1 mom. 21 punkten i gällande självstyrelselag. Det har samma formulering som 22 § 1 mom. 33 punkten. Rättsområden som inte särskilt nämnts i 14 eller 22 § skall i behörighetshänseende bedömas utgående från de grundsatser som följts i lagen som helhet.

1.1.2.2. Lagstiftningskontrollen

15 §. Paragrafen innehåller stadganden om den kontroll av landskapslagarna som utförs av rikets myndigheter. Såsom framgår av motiven till 13 § utgör landskapslagarna fullvärdiga lagar som tillkommit genom viljeförklaringar av Ålands befolknings representativa organ, lagtinget. Lagtinget tillkommer exklusiv lagstiftningsbefogenhet inom sitt behörighetsområde. Det krävs inte någon medverkan av riksorganen vid antagandet av landskapslagar. Republikens president stadfäster inte landskapslag och kan inte heller i fråga om landskapslag använda sig av sin i 19 § regeringsformen nämnda vetorätt. Enligt gällande självstyrelselag skall emellertid landskapslagarna innan de träder i kraft underkastas en särskild granskning i syfte att utröna om de står i överensstämmelse med självstyrelselagen (14 §). Motsvarande stadganden ingår i förslaget (15 och 16 §§).

Lagtingets beslut om antagande av landskapslag skall enligt 15 § 1 mom. tillställas republikens president. Beslutet insänds till presidentens kansli, varvid ankomstdagen blir avgörande för beräknandet av den i 2 mom. nämnda tidsfristen. Stadgandet motsvarar i sak 14 § 1 mom. gällande självstyrelselag. Enligt sistnämnda stadgande skall beslutet insändas till presidenten av landstingets talman och landshövdingen bör underrättas därom. Någon motsvarighet till denna bestämmelse ingår ej i förslaget. Det har ansetts att sådana bestämmelser lämpligen kan ingå i landskapslag.

Innan beslut om antagande av landskapslag föredras för republikens president, skall Ålandsdelegationens yttrande inhämtas. Regeln motsvaras

av stadgandet i 14 § 3 mom. gällande lag. Ålandsdelegationen tar i sitt utlåtande ställning till landskapslagens förenlighet med självstyrelselagen, dvs. huruvida lagtinget hållit sig inom gränserna för sin lagstiftningsbehörighet.

Stadgandet i förslagets 15 § 2 mom. reglerar republikens presidents rätt att vid kontrollförfarandet förordna att ett lagtingsbeslut skall förfalla (veto). Presidentens veto har inte någon suspensiv verkan, utan det är fråga om ett s.k. absolut veto. Presidenten kan såsom enligt gällande självstyrelselag (14 § 2 mom.) inlägga veto i två olika situationer, dvs. om lagtinget överskridit sin lagstiftningsbehörighet och om en landskapslag rör rikets inre eller yttre säkerhet. Inläggande av veto i sistnämnda fall kommer i fråga endast då en landskapslag uppenbart inkräktar på rikets inre eller yttre säkerhet. Detta överensstämmer, såsom framgår av den allmänna motiveringen (3.4.2.), med gällande rätt.

Av presidenten inlagt veto leder enligt gällande självstyrelselag alltid till att landskapslagen förfaller i sin helhet. Av de orsaker som nämns i den allmänna motiveringen (5.4.2.) föreslås att presidenten skall kunna förordna att en landskapslag skall förfalla endast till en viss del (partiellt veto). Ett partiellt veto kan komma i fråga i olika situationer. Om ett materiellt stadgande innehåller riksbestämmelser som inte intagits i sak likalydande enligt förslagets 15 § 3 mom., kan ett sådant stadgande förordnas att förfalla medan lagen i övrigt kan träda i kraft. Detsamma gäller t.ex. stadganden i vilka ingår en felaktig hänvisning till besvärsstadganden i annan lag eller av lagtekniskt missöde intagna felaktiga stadganden.

Då ett inläggande av partiellt veto övervägs, bör verkan av ett sådant veto på tillämpningen av landskapslagen som helhet beaktas. Om överskridandet av behörigheten berör ett centralt materiellt stadgande i landskapslagen torde partiellt veto i allmänhet inte komma i fråga.

För landskapsmyndigheternas medverkan till ikraftträdandet av landskapslag, som förordnats att delvis förfalla, redogörs i motiveringen till 16 § 2 mom.

Enligt gällande självstyrelselag skall republikens president innan han använder sig av sin vetorätt inhämta högsta domstolens yttrande. Detta förfarande föreslås bibehållet. Domstolens yttrande är inte bindande för presidenten. I praxis har högsta domstolens utlåtanden likväl i nästan samtliga fall varit normgivande för presidentens resolution. Förslaget syftar inte till några ändringar på dessa punkter.

Enligt gällande självstyrelselag (14 § 2 mom.) är den tidsfrist, inom vilken presidenten har rätt att inlägga veto mot en landskapslag, tre

månader. Inlägger han inte veto inom denna tid, träder landskapslagen i kraft. Av orsaker som nämns i den allmänna motiveringen (5.4.2.) föreslås det att tidsfristen förlängs till fyra månader. Avsikten är likväl inte att den föreslagna tidsfristen skulle bli den normala behandlingstiden, utan den utgör blott en maximitid.

Stadgandet i 15 § 3 mom. förslaget överensstämmer i sak med stadgandet i 14 § 4 mom. gällande självstyrelselag. Skälen till att ett stadgande om landskapslagar av s.k. blandad natur intagits i förslaget överensstämmer med motiven till det gällande stadgandet (3.4.2.). Den omständigheten att ett riksstadgande upptagits i en landskapslag medför inte någon ändring i fråga om fördelningen av lagstiftningsbehörigheten mellan riket och landskapet. Stadgandet bör därför i sak överenstämma med stadgandet i rikslagen. Om en avvikelse har skett, anses landskapet ha gjort intrång i rikets lagstiftningsbehörighet. En avvikelse i ordval, som inte innebär avvikelse i sak, innbär dock inte kompetensöverskridning. I gällande lag stadgas att upptagandet av ett riksstadgande i landskapslag inte medför någon förändring med avseende på riksstadgandets ikraftträdande i landskapet. Denna bestämmelse har såsom onödig utelämnats ur förslaget. Någon ändring i sak innebär detta inte. Angående rätten att uppta riksbestämmelser i landskapsförordning stadgas i 17 §.

16 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om förfarandet efter det att republikens president fattat sitt beslut enligt 15 § 2 mom. Enligt 1 mom. skall landskapsstyrelsen underrättas om samtliga beslut som presidenten fattat. Om inlagt veto underrättas landskapsstyrelsen genom motiverad resolution.

I de fall där republikens president har inlagt partiellt veto ter det sig naturligt att självsstyrelsemyndigheterna härefter avgör om lagen till godkända delar skall träda i kraft eller om den skall förfalla helt och hållet. Av praktiska skäl föreslås, att beslut härom skall fattas av landskapsstyrelsen. Om förfarandet stadgas närmare i landskapslag.

Enligt förslaget skall en landskapslag alltid utfärdas av landskapsstyrelsen. Om lagtinget inte har bestämt när en lag skall träda i kraft, skall landskapsstyrelsen fatta beslut även därom.

1.1.2.3. Landskapsförordningar

17 §. Landskapsstyrelsen har enligt gällande självstyrelselag (13 § 3 mom.) rätt att utfärda landskapsförordningar. Detta kan endast ske efter bemyndigande i landskapslag. Landskapsförordning kan blott innehålla

föreskrifter om verkställighet och tillämpning av landskapslag. Detta system har medfört att landstinget blivit tvunget att i landskapslag reglera mycket sådant som i riket kan regleras genom förordning eller i statsrådsoch ministeriebeslut. Detta är inte ändamålsenligt. I syfte att åstadkomma en enklare lagstiftningsordning föreslås att lagtinget skall kunna i landskapslag inta bemyndigande för landskapsstyrelsen att genom landskapsförordning meddela bestämmelser rörande landskapsförvaltningens organisation och verksamhet samt rörande verkställighet och tillämpning av lag och rörande annan till landskapets behörighetsområde hörande angelägenhet. Med uttrycket "lag" avses här landskapslag samt sådan rikslag som då självstyrelselagen träder i kraft gäller inom rättsområde där lagstiftningsbehörigheten tillkommer landstinget.

Landskapsförordning kan innebära en självständig lagstiftningsakt eller avse antagande av motsvarande riksförordning eller statsråds- eller ministeriebeslut. För vinnande av enhetlighet och överskådlighet kan i landskapsförordning även intas stadganden från rikslagstiftningen. I landskapsförordning av s.k. blandad natur intagna riksstadganden skall i sak överensstämma med stadgandena i riksförfattningen. Avvikelse i ordval, som inte innebär avvikelse i sak, kan förekomma. Den omständigheten att ett riksstadgande recipierats i landskapsförordning medför inte någon ändring av lagstiftningskompetensen och inte heller beträffande riksstadgandenas ikraftträdande i landskapet.

Någon skyldighet för landskapsstyrelsen att begära yttrande av Ålandsdelegationen över tilltänkta landskapsförordningar såsom enligt 13 § 3 mom. gällande självstyrelselag ingår inte i förslaget. Förslaget innebär dock inte att Ålandsdelegationens roll som rådgivande remissinstans helt skulle upphöra. Det finns tvärtom anledning att betona Ålandsdelegationens roll speciellt i fråga om svårare kompetensfrågor. Utlåtande kan i sådana fall och även annars vid behov inhämtas med stöd av stadgandet i 6 § 3 mom. Har yttrande inhämtats av Ålandsdelegationen, är detta vägledande men inte bindande för landskapet. Landskapsstyrelsen kan trots ett negativt utlåtande utfärda förordningen. Den rättsliga prövningen sker vid tillämpningen av landskapsförordningen. En landskapsförordning som står i strid med landskapslag eller i landskapet tillämplig rikslagstiftning får ej tillämpas. Ett stadgande härom ingår i 44 § förslaget.

1.1.2.4. Landskapets rätt att väcka initiativ

18 §. Stadgandet i 1 mom. motsvarar i sak 15 § i gällande

självstyrelselag. Lagtinget har rätt att väcka initiativ i angelägenheter som underlyder rikets lagstiftningsbehörighet. Initiativrätten gäller frågor, som har särskild betydelse för landskapet. Initiativrätten innebär en möjlighet att inkomma med förslag till rikslagstiftning med territoriellt begränsad giltighet. Initiativet behöver inte nödvändigtvis utmynna i en fristående lagstiftningsakt, utan specialstadgandena för Åland kan även inarbetas i ett större lagkomlex. Initiativrätten gäller förutom lagmotioner även hemställnings- och finansmotioner.

Ett initiativ från lagtinget föreläggs riksdagen genom regeringens försorg. Regeringen har härvid inte någon prövningsrätt. Dess uppgift är endast att överstyra initiativet till riksdagen.

Enligt gällande självstyrelselag (16 §) har landskapsstyrelsen rätt att göra framställningar om utfärdande av administrativa stadganden för landskapet i ärenden som faller inom rikets behörighetsområde. Förslagets 2 mom. utgår från att denna rätt bibehålls. Stadgandet gäller utfärdande av administrativa stadganden som rör landskapet. Sådana stadganden kan ingå i förordningar samt i statsråds- och ministeriebeslut. Om utfärdande av överenskommelseförordningar stadgas i 25 § och om landskapsstyrelsens yttranderätt vid utfärdande av administrativa stadganden och myndighetsbestämmelser i 26 §.

1.1.2.5. Förvaltning och förvaltningsrättskipning

19 §. Stadgandet reglerar landskapets förvaltningsbehörighet. Enligt huvudregeln följer förvaltningsbehörigheten lagstiftningsbehörigheten. Förvaltningen i ärenden, som lagtinget kan lagstifta om, ankommer på landskapet. I stadgandet ingår likväl vissa undantag, vilka, liksom undantagen i 24 § i fråga om rikets förvaltningsbehörighet, syftar till att befordra samarbetet mellan riks- och landskapsmyndigheterna inom områden där uppgifterna är uppdelade. Undantagen från huvudregeln uppräknas i fyra punkter:

1 och 2 punkten. De statistiska uppgifter som landskapsmyndigheterna har tillgång till med stöd av sin lagstiftning enligt 14 § 9 punkten skall på begäran tillhandahållas statsmyndigheterna. Stadgandet härom i 1 punkten och stadgandet i 2 punkten om att insamlandet av statististiska uppgifter för landskapets behov skall ske i samarbete med vederbörande riksmyndigheter avser att förhindra dubbelarbete i fråga om samma statistiska uppgifter. Stadganden av motsvarande innehåll ingår i 24 § 1 mom. 11 och 12 punkten beträffande riksmyndigheterna.

3 punkten. Enligt 14 § 12 punkten i förslaget ankommer bl.a. frågor rörande fornminnen på landskapet. För att vården av fasta fornlämningar skall ske enligt allmänt iakttagna principer stadgas det i 3 punkten att landskapsstyrelsen skall inhämta utlåtande av vederbörande riksmyndigheter innan åtgärd som berör fornlämning vidtas. Stadgandet avser rubbande av fast fornlämning samt byggnads- eller annan åtgärd som berör sådan fornlämning.

4 punkten. Arkivväsendet utgör enligt huvudregeln en landskapsangelägenhet enligt 14 § 11 punkten i förslaget. Om arkivalier som härrör från riksmyndigheter stadgas likväl i rikslagstiftningen (22 § 1 mom. 8 punkten). Landskapet har för närvarande ansvaret för arkivförvaltningen i landskapet då det gäller att leda och övervaka arkivväsendet såvitt fråga är om landskapsmyndigheternas arkiv, kommunala och kyrkliga arkiv samt arkiv av privat natur. Landskapets rätt grundar sig på en överenskommelseförordning (3.5.). Med den nya behörigheten att lagstifta om arkivväsendet övergår även förvaltningsbehörigheten till landskapet. För att den överförda behörigheten inte skall medföra avvikelser från allmänt godkända principer inom arkivförvaltningen skall landskapsstyrelsen enligt 4 punkten i denna paragraf inhämta riksarkivets utlåtande innan beslut fattas om utgallring av handlingar ur landskapsmyndigheternas eller de kommunala och kyrkliga myndigheternas arkiv i landskapet.

20 §. Av skäl som nämns i den allmänna motiveringen (5.5.) möjliggör stadgandet att medborgare i andra nordiska länder anställs i landskapets och kommuns tjänst. Stadgandet innebär en avvikelse från 84 § regeringsformen, såsom den hittills har tolkats. I praktiken torde dess tillämpningsområde likväl komma att gälla närmast sådana förvaltningsområden - sjukvård, undervisning osv. - på vilka det redan nu har slutits överenskommelser mellan de nordiska länderna, vilka innebär en avvikelse från regeringsformens stadgande.

På grund av polisförvaltningens särskilda natur skall poliserna alltid vara finska medborgare.

21 §. I paragrafen stadgas om de domstolar och övriga myndigheter som handhar förvaltningsrättskipningen. Beträffande besvärsrätt, överklagbarhet och besvärsförfarande stadgas enligt 22 § 1 mom. 31 punkten i rikslag.

Enligt första meningen i 1 mom. skall besvär över beslut som fattats av en förvaltningsmyndighet som underlyder landskapsstyrelsen anföras hos landskapsstyrelsen. Beslutet kan gälla en angelägenhet som direkt enligt självstyrelselagen hör till landskapets förvaltning eller en uppgift som

genom överenskommelseförordning, som avses i 25 §, överförts till landskapsförvaltningen. Beslut som gäller skatt eller avgift skall dock alltid överklagas hos behörig riksmyndighet. I andra meningen stadgas, att beslut av kommunal myndighet skall överklagas hos länsrätten om inte besvär över beslutet enligt rikslag skall anföras hos annan myndighet. Hänvisningen till rikslag avser de fall då en kommunal myndighet med stöd av rikslag handhar ett till statsförvaltningen hörande ärende. Beträffande ärenden som hör till landskapets behörighet kan i landskapslag bestämmas att beslut av kommunal myndighet skall överklagas hos landskapsstyrelsen i stället för hos länsrätten. Stadgandet i 1 mom. överenstämmer i sak med den tolkning lagen om tillämpning i landskapet Åland av lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden har haft i praxis. Enligt 51 § 2 mom. i förslaget upphävs denna lag.

Enligt 2 mom. anförs besvär över lagligheten av landskapsstyrelsens beslut hos högsta förvaltningsdomstolen. Besvär angående ändamålsenligheten kan däremot inte anföras. Stadgandet gäller både i 1 mom. nämnda ärenden och ärenden som avgörs i första instans av landskapsstyrelsen. Det motsvarar i sak stadgandet i 40 § 1 mom. gällande självstyrelselag och överensstämmer med gällande praxis. Enligt 2 mom. är det inte heller möjligt att i besvärsväg söka ändring hos högsta förvaltningsdomstolen i ärende som gäller utnämning. Detta hindrar dock inte att utnämningsbeslut kan överklagas genom extraordinärt ändringssökande.

Enligt 3 mom. förslaget är det möjligt att genom en särskild lag inrätta en förvaltningsdomstol i landskapet i stället för länsrätten. Skälen till stadgandet framgår av den allmänna motiveringen (5.6.). Inrättas en sådan domstol kan den genom landskapslag anförtros rättskipningsuppgifter jämväl i förvaltningsangelägenheter som är hänförda till landskapets behörighetsområde. Sålunda kan i landskapslag stadgas att denna domstol skall vara besvärsinstans i stället för landskapsstyrelsen i de ärenden som nämns i 1 mom. Detta innebär att även besvären i kommunala mål kan avgöras av den nya förvaltningsdomstolen. Besvär över förvaltningsdomstolens beslut kunde anföras hos högsta förvaltningsdomstolen. Den här avsedda förvaltningsdomstolens organisation och uppgifter skall regleras i lagen om dess inrättande.

1.1.3. Rikets behörighet

1.1.3.1. Lagstiftningen

22 §. I detta stadgande och i 23 § uppräknas de rättsområden inom vilka lagstiftningsbehörigheten tillkommer rikets lagstiftande organ. Rikslagar och riksförordningar samt övriga riksförfattningar inom de i stadgandet nämnda områdena tillämpas även i landskapet. Beträffande landskapslagstiftningens giltighet inom sådana områden som genom den föreslagna lagen övergår från landskapets till rikets behörighet stadgas i 52 §.

1 punkten. Det ankommer på riksdagen att stifta, ändra, upphäva och förklara grundlag samt att göra avvikelse från sådan lag. Det materiella innehållet i grundlagarna är beroende av riksdagens beslut. Från denna huvudregel har gjorts vissa undantag. De lagar som innefattar landskapets konstitution, dvs. självstyrelselagen för Åland som enligt förslagets 50 § gäller som grundlag och jordförvärvslagen kan ändras, upphävas, förklaras och avvikelse från dem göras endast på det sätt som föreskrivs i förslagets 50 § och i 17 § jordförvärvslagen.

Som ett förtydligande av denna regel som överensstämmer med gällande rätt ingår i denna punkt ett stadgande, enligt vilket lagtingets behörighet kan inskränkas endast i den ordning som föreskrivs i förslagets 50 §.

Ett annat undantag från rikets behörighet i fråga om grundlagarna ingår i 2 mom., för vilket redogörs nedan.

2 punkten. I rikslagstiftningen stadgas om rikets flagga och vapen och om användningen av dem även i landskapet. Stadgandet i 14 § 2 punkten i förslaget, som möjliggör att det i landskapslag stadgas om att den åländska flaggan i begränsad utsträckning kan användas som sjöfarts- och handelsflagga, inskränker denna behörighet. Till den del åländska fartyg använder riksflaggan som sjöfartsflagga (se motiveringen till 14 § 2 punkten) skall rikslagstiftningen iakttas. Med beaktande av regeln i 22 § 1 mom. 33 punkten i förslaget ankommer det på riksorganen att stadga även om andra symboler för riket än flaggan och vapnet.

3 punkten. Denna punkt reglerar en stor del av statsförvaltningen. Stadgandet bör anses omfatta många av de rättsområden som enligt gällande självstyrelselag ingår i flera olika punkter i 11 § 2 mom., till vilka hänvisas nedan.

Stadgandet omfattar bl.a. lagstiftningen rörande riksdagsmannaval och val av republikens president (11 § 2 mom. 1 punkten självstyrelselagen),

instiftande av titlar, ordnar m.m. som förlänas av republikens president (11 § 2 mom. 2 punkten), frågor i samband med dimissionsrätt till statens universitet (11 § 2 mom. 6 punkten) och kunskapskrav för viss av staten godkänd kompetens, dock med beaktande av stadgandena i 31 § 4 mom. och 32 § förslaget. Stadgandet omfattar även den allmänna tjänstemannalagstiftningen för statens tjänstemän och regleringen av den administrativa organisationen och verksamheten inom statens ämbetsverk och inrättningar (11 § 2 mom. 16 punkten), vården om statsverkets egendom (11 § 2 mom. 17 punkten) samt den judiciella, kamerala och administrativa indelningen till den del den gäller statens förvaltningsverksamhet (11 § 2 mom. 18 punkten).

I stadgandet om rikets förvaltningsbehörighet ingår vissa begränsningar för här nämnda områden (24 § 1 mom. 1, 2 och 8 punkten i förslaget).

4 punkten. Regeln om förhållandet till utländska makter motsvarar i sak gällande stadgande i 11 § 2 mom. 3 punkten självstyrelselagen. Angående hänvisningen till 6 kap. hänvisas till motiveringen till nämnda kapitel. Medborgarskapslagstiftningen och utlänningslagstiftningen ankommer såsom enligt gällande självstyrelselag på riksorganen. Detsamma gäller lagstiftningen om pass. I 24 § 1 mom. 3 punkten i förslaget ingår likväl en administrativ bestämmelse om pass som utfärdas åt den som åtnjuter åländsk hembygdsrätt, vilken bestämmelse avviker från gällande självstyrelselag. Rikslagstiftningen skall även för Ålands del innehålla de allmänna villkoren för utlännings och utländsk sammanslutnings rätt att äga och besitta fast egendom och aktier och att idka näring. Angående förvaltningsförfarandet vid tillståndsbeviljandet stadgas i 24 § 1 mom. 4 punkten.

Frågor rörande utrikeshandeln regleras enligt 22 § 1 mom. 21 punkten av riksorganen.

5 punkten. Den närmare regleringen av medborgarnas rätt att vistas i landet och att där välja boningsort samt att färdas från en ort till en annan, vilken omnämns i 7 § regeringsformen, skall ske i rikslag. Frågor som gäller utövande av yttrande-, förenings- och församlingsfriheten regleras i rikslagstiftningen. Till detta område hör även lagstiftningen om tryckerirörelse samt spridning av tryckskrift och utgivande av periodiska tryckskrifter. På riksorganen ankommer även att stadga om undantag från okränkbarheten av brev-, telegraf- och telefonhemligheten. Detta är i överensstämmelse med gällande självstyrelselag (11 § 2 mom. 1 och 10 punkten).

6 punkten. Enligt gällande självstyrelselag underlyder telegraf- och telefonväsendet rikets behörighet. Detta område har under begreppet

televäsendet även enligt förslaget hänförts till rikets behörighetsområde. På grund av det lokala intresset och näringsrättsliga aspekter har i stadgandet likväl förutsatts, att tillstånd att anlägga och använda teleförbindelser för allmänt begagnande i landskapet får beviljas av riksmyndigheterna endast med samtycke av landskapsstyrelsen. Vid reglering av här avsedda koncessionsfrågor i rikslagstiftningen bör denna begränsning sålunda beaktas.

7 punkten. I rikslagstiftningen intagna regler om skjutvapen och skjutförnödenheter skall enligt denna punkt även gälla för landskapets del. Detta överensstämmer med gällande rätt.

8 punkten. Enligt 14 § 11 punkten i förslaget föreslås att arkivväsendet enligt huvudregeln skall utgöra en åländsk angelägenhet. Till den del det är fråga om arkivalier som härrör från statsmyndigheter i landskapet skall likväl rikslagstiftningen iakttas. Detta innebär att bl.a. frågor om tidsfrister för uppbevaring av riksarkivalier samt om utgallring av dem regleras i rikslagstiftningen. I 24 § 1 mom. 5 punkten ingår ett stadgande enligt vilket sådana arkivalier som härrör från i landskapet verksamma riksmyndigheter inte får bortföras från landskapet utan landskapsstyrelsens samtycke.

9 punkten. Den lagstiftning som avses i 8, 9 och 83 §§ regeringsformen angående religionsfrihet och religionssamfund samt medborgares rätt till offentlig tjänst utan avseende på trosbekännelse ankommer enligt gällande självstyrelselag på rikets lagstiftande organ. Stadgandet i denna punkt avser att gälla samma område. Enligt denna punkt är den ecklesiastika indelningen en riksangelägenhet såsom enligt gällande självstyrelselag (11 § 2 mom. 18 punkten).

10 punkten. Befolkningsskyddet nämns inte särskilt i gällande självstyrelselag. Området har ansetts höra till rikets behörighetsområde. Enligt förslaget utgör befolkningsskyddet sådant det regleras i gällande lagstiftning en riksangelägenhet. I förslaget begränsas lagstiftningsbehörigheten likväl så, att beslut om förflyttning av personer som är bosatta i landskapet till ort utanför landskapet endast kan ske med samtycke av landskapsstyrelsen. De behörighetsområden som ansluter sig till befolkningsskyddet, såsom brand- och räddningsväsendet, hälso- och sjukvården m.m., ankommer enligt förslaget liksom enligt gällande lagstiftning på landskapet. För att befolkningsskyddet skall kunna göras effektivt och fungerande krävs samverkan mellan riks- och landskapsmyndigheterna. Frågan föreslås reglerad genom överenskommelseförordning enligt 24 § 1 mom. 6 punkten i förslaget.

11 punkten. Enligt 14 § 7 punkten i förslaget är hälso- och sjukvården ett område som i princip faller under landskapets lagstiftningsbehörighet. Liksom enligt gällande självstyrelselag har likväl vissa delar av området förbehållits rikets lagstiftande organ.

Lagstiftningen om smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur har förbehållits rikets organ. Begreppet "smittsamma sjukdomar" omfattar även epidemier och stadgandet motsvarar i sak gällande självstyrelselag på denna punkt. Lagstiftningen som gäller sjukdomar hos vilda djur sammanhänger dels med lagstiftningen om jakt, dels med allmänna hälso- och sjukvårdsfrågor och hör sålunda till landskapets behörighetsområde. Förvaltningsbehörigheten ankommer enligt förslaget (24 § 1 mom. 7 punkten) på landskapsstyrelsen eller annan myndighet som bestäms genom landskapslagstiftning.

Såsom enligt gällande självstyrelselag ankommer det på riksorganen att lagstifta om kastrering, sterilisering och avbrytande av havandeskap.

Förbud mot införande av djur och djurprodukter föreslås vara en riksangelägenhet såsom enligt gällande självstyrelselag. Rättsmedicinska undersökningar, vilka inkluderar obduktion, regleras såsom för närvarande i rikslagstiftningen.

Krav på behörighet att verka inom hälso- och sjukvården skall regleras i rikslagstiftningen. Regeln avser att gälla behörighet även inom veterinär- och apoteksväsendet. Utan särskilt omnämnande har det ansetts klart att innehållet i utbildningen av personalen inom hälso-och sjukvården är en riksangelägenhet. Detsamma gäller de rättigheter och skyldigheter som är förenade med yrkesutövningen inom nämnda område.

I förslagets 24 § 1 mom. 8 punkten regleras frågan om nordisk medborgares rätt att verka inom hälso- och sjukvården i landskapet, då han erhållit sin behörighet i annat nordiskt land än Finland.

Lagstiftningen om apotek är enligt gällande självstyrelselag en riksangelägenhet. Enligt förslaget skall apoteksväsendet även framgent vara en riksfråga. Till den del det är fråga om den näringsrättsliga utövningen av apoteksrörelse är den däremot en landskapsangelägenhet enligt 14 § 28 punkten.

Lagstiftningen om apoteksvaror och narkotiska ämnen samt om framställning av gifter och fastställandet av deras användningsändamål ankommer på rikets lagstiftande organ. Begreppet apoteksvaror skall omfatta även mediciner. Det skall även vara en riksangelägenhet att reglera vad som är naturmedicin. Behörigheten följer i sak gällande självstyrelselag med det undantaget, att lagtinget enligt förslaget har rätt

att lagstifta om försäljning och förvaring av gifter.

12 punkten. Försvarsväsendet och gränsbevakningen regleras i rikslagstiftningen. I 12 § ingår likväl ett stadgande om tjänstgöring vid civilförvaltningen i stället för fullgörande av värnplikt för den som har åländsk hembygdsrätt. Ordningsmaktens verksamhet till tryggande av statens säkerhet utgör en riksangelägenhet. Begreppet omfattar reglering av skyddspolisens verksamhet och bl.a. lagstiftning om bekämpning av terrorism. Den polisverksamhet som är förknippad med frågor som gäller allmän ordning och säkerhet ankommer på landskapet. Här nämnda frågor föreslås reglerade i överensstämmelse med gällande självstyrelselag.

Begreppet krigstillstånd avser att i sak motsvara begreppet "krigstillstånd och arbetsplikt" enligt gällande lag. Frågan regleras även för Ålands del i rikslagstiftningen. I 24 § 1 mom. 9 punkten begränsas rikets behörighet på denna punkt dock så, att förvaltningsbeslut om allmänt påbjuden arbetsplikt vid krigstillstånd kan i fråga om den som åtnjuter åländsk hembygdsrätt gälla endast arbete inom landskapet och enbart sådan syssla som är nödvändig för upprätthållandet av samhällsfunktionerna, dvs. den skall vara av civil karaktär. Den lagstiftning som gäller beredskap inför undantagsförhållanden ankommer enligt förslaget såsom enligt gällande lag på rikets organ. Stadgandet avser dock att gälla endast egentlig undantagslagstiftning som på grund av exceptionella förhållanden kräver ingrepp i medborgares allmänna rättigheter eller en genomgripande reglementering av näringslivet. Punkten omfattar t.ex. inte reglering av näringslivet vid produktionsstörningar under normala förhållanden.

Explosiva ämnen regleras i rikslagstiftningen till den del rikets säkerhet berörs. I övrigt ankommer regleringen av sådana frågor på lagtinget enligt 14 § 4 och 28 punkten. Förslaget överensstämmer i sak med gällande rätt.

13 punkten. Lagstiftningen rörande sedelutgivning och valuta föreslås kvarbli inom rikets behörighetsområde. Angående bank- och kreditväsendet stadgas i 23 § 1 mom. 5 punkten.

14 punkten. Av motiven till 5 kap. och 14 § 8 punkten framgår att förslaget inte avser att ändra på gällande kompetensfördelning mellan riket och landskapet i fråga om beskattningen. All skattelagstiftning, med undantag för kommunalbeskattningen och landskapets rätt att stadga om närings- och nöjesskatter och extra inkomstskatt, har förbehållits rikets lagstiftande organ. Denna punkt omfattar förutom direkta skatter alla former av indirekta skatter, tullar och acciser m.m. Även avgifter av skattenatur som inte särskilt förbehållits landskapet regleras i rikslagstiftningen (se 14 § 8 punkten).

15 punkten. Såsom framgår av motiveringen till 14 § 9 punkten begränsar landskapets rätt att lagstifta om statistik om förhållandena i landskapet inte rikets lagstiftningsbehörighet rörande statistik som är behövlig för rikets behov. Frågor gällande allmän statistik kan således enligt 22 § 1 mom. 15 punkten regleras även för Ålands del i rikslagstiftningen. Rikets och landskapets behörighet omfattar delvis samma områden, likväl så att landskapets behörighet är begränsad till förhållanden inom landskapet. För att undvika att samma uppgifter insamlas med stöd av dels rikslagstiftning, dels landskapslagstiftning, ingår i 19 § 1 och 2 punkten samt 24 § 1 mom. 11 och 12 punkten stadganden om att vederbörande myndigheter skall tillhandahålla varandra tillbudsstående uppgifter och samarbeta vid insamlandet av statistiska uppgifter av samma art.

16 punkten. Hela den familjerättsliga lagstiftningen föreslås kvarbli inom rikets behörighetsområde. Frågor rörande äktenskap och familjeförhållanden, barns rättsliga ställning, förmynderskap och adoption regleras i rikslagstiftningen. Namnlagstiftningen föreslås även såsom för närvarande utgöra en riksfråga.

Lagstiftningen angående dödförklaring föreslås kvarbli inom behörigheten för rikets organ. Arvslagstiftningen som gäller även frågor rörande testamente skall enligt förslaget fortfarande vara en riksangelägenhet. I fråga om ärvd fast egendom ingår i 10 § i förslaget till självstyrelselag och i de föreslagna ändringarna av 2 och 3 §§ jordförvärvslagen vissa bestämmelser, för vilka redogörs i samband med motiven till nämnda stadganden.

17 punkten. Denna punkt omfattar associationsrätten och lagstiftningen om bokföring. Stadgandet gäller inte offentligrättsliga sammanslutningar. Förslaget innebär inte någon ändring i sak jämfört med gällande rätt.

18 punkten. Lagstiftningsbehörigheten i fråga om upphovsrätt ankommer på rikets organ enligt gällande självstyrelselag. Förslaget innebär ingen ändring på denna punkt. Även frågor rörande patent, mönsterrätt och varumärkesrätt skall såsom för närvarande enligt förslaget regleras genom rikslagstiftningen.

19 punkten. Området konsumentskydd omnämns inte särskilt i gällande självstyrelselag, men har med beaktande av stadgandet i 11 § 2 mom. 20 punkten självstyrelselagen ansetts höra till rikets behörighetsområde. Lagstiftningen som reglerar otillbörligt förfarande vid näringsverksamhet har enligt gällande självstyrelselag hänförts till rikets behörighetsområde. I

gällande lag används uttrycket "illojal konkurrens". Det i förslaget intagna nya uttrycket medför i sak inte någon förändring jämfört med gällande rättsläge. Enligt de allmänna principerna i gällande självstyrelselag har även den del av lagstiftningen som gäller främjande av konkurrens ansetts höra till rikets lagstiftningsområde. I förslaget ingår ett särskilt stadgande härom. Begreppet "främjande av konkurrens" avser att omfatta lagstiftningen angående ekonomisk konkurrens eller den s.k. kartellagstiftningen.

20 punkten. Regleringen av frågor gällande försäkringsavtal har förbehållits rikets lagstiftande organ, vilket överensstämmer med gällande självstyrelselag.

21 punkten. Enligt 11 § 2 mom. 17 punkten självstyrelselagen hör lagstiftningen om tullar och tullväsendet samt tullens och utrikeshandelns enhetliga ordnande till rikets behörighetsområde. Begränsningar rörande införsel och utförsel av varor av handelspolitiska orsaker skall enligt förslaget även framdeles regleras av riksorganen enligt punkten handeln med utlandet. Företas sådana åtgärder av andra orsaker, t.ex. av tekniska säkerhetskrav eller kulturpolitiska skäl, bör behörigheten bedömas utgående från det rättsområde som åtgärden i sakligt hänseende närmast hänför sig till.

Tullväsendet är enligt denna punkt och 3 punkten en riksangelägenhet medan tullarna regleras i rikslagstiftningen med stöd av 14 punkten detta moment. Under denna punkt faller även lagstiftningen om ursprungsbeteckning samt upplags- och warrantrörelse till den del utrikeshandeln berörs.

22 punkten. Begreppet handelssjöfart samt farleder för handelssjöfarten skall i princip motsvara begreppen "privat sjörätt" och "lots- och fyrväsendet samt annan offentlig sjörätt" i gällande självstyrelselag (11 § 2 mom. 8 och 17 punkten). Regleringen avseende förutsättningarna och sättet att bedriva handelssjöfart utgör en uppgift för rikets vederbörande organ. Lagstiftningen angående farleder som används för handelssjöfarten ankommer även på rikets lagstiftande organ. I 24 § 1 mom. 15, 16 och 17 punkten förslaget ingår vissa begränsningar i fråga om förvaltningen rörande hastighetsbegränsningar i farleder, inrättande av nya farleder och beträffande cabotagerätten. Sistnämnda område skall enligt huvudregeln anses ankomma på riksmyndigheterna enligt denna punkt i förslaget.

23 punkten. Begreppet luftfart motsvarar i sak uttrycket "lufttrafiken" i gällande självstyrelselag (11 § 2 mom. 17 punkten). Luftfartslagstiftningen ankommer på rikets lagstiftande organ. I 24 § 1 mom. 18 punkten i förslaget ingår ett förvaltningsstadgande, enligt vilket de administrativa frågorna rörande den interna lufttrafiken inom landskapet ankommer på

landskapsstyrelsen. Även andra frågor angående lufttrafiken som har särskild betydelse för landskapet skall behandlas i samråd med landskapsstyrelsen.

Till den del det är fråga om rätten till näringsutövning skall området med stöd av 11 § och 14 § 28 punkten anses utgöra en landskapsangelägenhet.

24 punkten. Inkomst- och prispolitiska frågor i samband med jordbruksnäringen har enligt tolkningen av gällande självstyrelselag (se avsnittet 3.4.1.) ansetts höra till rikets behörighetsområde. Lantbruksinkomstlagstiftningen har därför ansetts vara en riksfråga. Även främjandet av exporten av lantbruksprodukter har ansetts utgöra en fråga som skall regleras enhetligt inom hela landet. Förslaget utgår från att frågor som gäller pris på lantbruks- och fiskeriprodukter även framdeles skall vara riksangelägenheter. Den omständigheten att fastställandet av riktpriserna på dessa produkter har samband med lantbruksinkomsten och eventuellt framdeles med inkomsten inom fiskerinäringen innebär att stadgandet omfattar även lantbruksinkomstlagstiftningen, som således i princip förblir en riksangelägenhet. Nuvarande rättsläge blir gällande även i fråga om främjandet av exporten av lantbruksprodukter, vilket område sammanhänger med såväl lantbruksinkomsten som utrikeshandeln.

På grund av att övriga frågor inom jordbruks- och fiskerinäringen ankommer på landskapsmyndigheterna har i förslagets 24 § 1 mom. 19 och 20 punkten intagits vissa förvaltningsstadganden som ger landskapsstyrelsen dels möjlighet att delta i lantbruksinkomstförhandlingarna, dels rätt att uttala sig i frågor rörande förändringar i importskyddet för lantbruks- och fiskeriprodukter.

25 punkten. Denna punkt avser att motsvara uttrycken "skiftes-lagstiftning; fastighetsregister; tomtmätning i stad" i 11 § 2 mom. 9 punkten gällande självstyrelselag. Uttrycket "samt därmed sammanhängande uppgifter" skall avse de uppgifter som utförs av lantmäterimyndigheter och som inte direkt hänför sig till fastighetsbildningen eller fastighetsregistreringen.

26 punkten. Ärenden som rör gruvor och mineralfyndigheter regleras enligt gällande självstyrelselag i rikslagstiftningen (11 § 2 mom. 10 punkten). Enligt förslaget kommer behörigheten inom området att uppdelas mellan riket och landskapet. Till den del det är fråga om regleringen av rätten att efterleta, inmuta och utnyttja mineralfyndighet inom landskapet tillkommer behörigheten landskapsmyndigheterna enligt 14 § 25 punkten. Till övriga delar ankommer behörigheten på riksmyndigheterna. Sålunda hör

hela den del av gruvlagstiftningen som gäller bl.a. säkerhetsfrågor till rikets behörighetsområde.

27 punkten. Lagstiftningen om kärnkraft skall enligt förslaget ankomma på riksmyndigheterna. Behörigheten begränsas dock så, att byggande, innehav och användning av anläggning för utvinnande av kärnkraft i landskapet endast kan ske med landskapsstyrelsens samtycke. Detsamma gäller all hantering och förvaring av material som ansluter sig till sådant ändamål.

28 punkten. Regleringen av måttenheter, mätredskap och mätmetoder sker genom rikslagstiftning. Detta motsvarar gällande rätt. Även virkesmätningen skall anses omfattas av detta stadgande. Lagstiftningen om tillverkning och kontrollstämpling av samt handeln med arbeten innehållande ädla metaller kvarblir hos riksmyndigheterna. Standardisering, som redan enligt gällande lag ansetts höra till rikets behörighet, nämns särskilt i stadgandet.

29 punkten. I fråga om denna punkt har en behörighetsförskjutning skett. Skälen härför anförs i den allmänna motiveringen (5.4.1.). Enligt huvudregeln ankommer behörigheten i fråga om arbetsrättslagstiftningen på riksorganen. Lagtinget tillkommer likväl rätt att lagstifta om tjänstekollektivavtal för landskapets och kommunernas anställda. Likaså är det en landskapets angelägenhet att främja sysselsättningen (14 § 14 punkten förslaget). Detta överensstämmer även med gällande rätt. Behörigheten i fråga om arbetsavtal och samarbete inom företag har reglerats i 23 § 1 mom. 6 punkten i förslaget. Området "arbetsavtal" som enligt gällande självstyrelselag hör till landskapets behörighetsområde skall vara en riksangelägenhet, men kan på det sätt som stadgas i 23 § 2 mom. överföras till landskapets behörighetsområde. En sådan överföring kan ske även i fråga om samarbete inom företag.

30 punkten. Enligt 14 § 29 punkten i förslaget har lagtinget rätt att lagstifta om beläggande med straff och om straffets storlek samt om användning av vite och andra tvångsmedel då det är fråga om ett sådant rättsområde som underlyder landskapets lagstiftningsbehörighet. Straffformer och övriga till den allmänna delen av strafflagen anslutna frågor regleras i rikslagstiftningen. Även övrig straffrätt ankommer på rikets lagstiftande organ. Till detta område hör även lagstiftningen om förutsättningarna för och verkställande av husrannsakan samt om allmän benådning, som i gällande lag särskilt angetts höra till rikets lagstiftningsbehörighet.

Frågor som gäller administrativt ingrepp i den personliga friheten skall enligt förslaget regleras i rikslagstiftningen. Detta gäller sådant

ingrepp inom samtliga rättsområden. Sålunda innefattar stadgandet även gällande bestämmelser om "sinnessjuklagstiftningen, såvitt angår den del av lagstiftningen, som innefattar trygghet för den personliga okränkbarheten och oantastligheten eller äger samband med straffprocessen eller straffverkställigheten".

31 punkten. Lagstiftningsbehörigheten rörande rättskipning, förundersökning, verkställighet av domar och straff samt utlämning för brott ankommer med de undantag som nämns i 21 § på rikets lagstiftande organ. Detta överensstämmer med gällande rätt. Rättsmedicinska obduktioner och undersökningar faller även under denna punkt.

32 punkten. Enligt denna punkt ankommer regleringen av andra privaträttsliga angelägenheter än dem som särskilt nämnts i denna paragraf på riksorganen. Hit hör bl.a. lagstiftningen om handelsagenter och övriga till den allmänna privaträtten hörande delar av handelsrätten samt växel- och checkrätten, vilka områden i gällande självstyrelselag särskilt angetts underlyda rikets lagstiftningsbehörighet. Även den allmänna skadeståndslagstiftningen är enligt denna punkt en riksangelägenhet. Ansluter sig en privaträttslig angelägenhet likväl direkt till ett rättsområde som faller under landskapets behörighet utgör frågan en landskapsangelägenhet.

33 punkten. Stadgandet har samma formulering som stadgandet i 14 § 30 punkten. Det motsvarar i stort stadgandet i 11 § 2 mom. 20 punkten gällande självstyrelselag. Rättsområden som inte särskilt nämns i 22 § eller 14 § skall i behörighetshänseende bedömas utgående från de grundsatser som följts i lagen som helhet.

Enligt 11 § 3 mom. gällande självstyrelselag kan inte utan landstingets bifall ändring i rikslag vidtas angående grundsatsen om enskilds rätt att äga fastighet i landskapet Åland. Ett stadgande av i sak samma innebörd ingår i 22 § 2 mom. i förslaget. Av orsaker som nämns i den allmänna motiveringen (5.4.1.) utgår förslaget från att denna princip även skall gälla sådana tillgångar som hör till näring. Eftersom det endast är fråga om en ändring av grundsatsen om enskilds rätt till här nämnd egendom avser stadgandet inte att begränsa rikets lagstiftningsbehörighet i situationer som gäller tryggande av rikets inre eller yttre säkerhet.

Enligt paragrafens 3 mom. skall landskapets yttrande inhämtas i fråga om rikslagar som har särskild betydelse för landskapet. Stadgandet gäller lagar som enbart rör landskapet eller som annars kommer att ha särskild betydelse för det. Stadgandet reglerar inte tidpunkten för inhämtande av yttrandet. I princip borde yttrandet inhämtas i ett så tidigt skede som möjligt av lagens beredning, men det kan även, om praktiska skäl det

kräver, göras senare under beredningen. Om yttrande inte blivit inhämtat under den egentliga beredningen, kan detta ske även under riksdagsbehandlingen. Stadgandet står i konformitet med stadgandena i 18 och 26 §§ i förslaget.

23 §. I paragrafen uppräknas vissa områden som utöver rättsområdena i 22 § hänförs till rikets lagstiftningsbehörighet. Paragrafen avser sådana områden, inom vilka lagstiftningsbehörigheten helt eller till viss del senare kan överföras till lagtinget. Skälen till denna konstruktion framgår av den allmänna motiveringen (5.4.1.).

En överföring av behörigheten till landskapet kan enligt 2 mom. ske genom förordning med lagtingets samtycke. Behörigheten kan övergå i fråga om hela området eller endast till viss del.

1 punkten. Enligt denna punkt utgör folkbokföringen en riksangelägenhet. Med beaktande av principen i 2 mom. kan t.ex. rätten att i landskapslagstiftningen inta vissa bestämmelser om registrering av uppgifter om innehav av åländsk hembygdsrätt vid behov överföras till landskapet.

2 punkten. Lagstiftningen om handels-, förenings- och fartygsregister utgör en riksfråga. Till följd av de speciella förhållandena i landskapet med särskilda språkkrav m.m. samt reglerna om hembygdsrätt kan det framdeles uppstå behov av att upprätthålla någon form av särskilda åländska register, dubbelregister, eller att handha vissa delar av administrationen inom registreringen. Behov av att i riksregister inta vissa tilläggsuppgifter beträffande t.ex. åländska bolag och föreningar kan uppstå. Av dylika orsaker har nämnda lagstiftning intagits i denna paragraf.

3 punkten. Frågor rörande arbetspensionsskydd och annan socialförsäkring bör regleras så enhetligt som möjligt i hela landet. Av de skäl som talar för en överföring av behörighet inom detta område kan särskilt pekas på följande. Landskapet har ett avsevärt intresse av att den kapitalbildning som sker inom ifrågavarande försäkringsformer skulle komma landskapet och dess näringsliv till godo. Det har också upprepade gånger anmärkts mot brister i den språkliga servicen inom administrationen på dessa områden. Det är av största vikt att landskapets invånare blir betjänade på sitt modersmål just i ärenden av nu ifrågavarande art.

4 punkten. Enligt 14 § 25 punkten förslaget har lagtinget rätt att reglera frågor angående tillstånd till utskänkning av alkoholhaltiga drycker. Enligt 23 § 1 mom. 4 punkten ankommer lagstiftningsbehörigheten i fråga om annan alkohollagstiftning på riksmyndigheterna. Till landskapets behörighet hör många områden som har nära samband med alkoholfrågor,

såsom socialvården och hälso- och sjukvården. Även frågor som gäller ordning och säkerhet ankommer på landskapet. Landskapets näringsstruktur och dess stora ekonomiska beroende av turismen gör att frågor av alkoholpolitisk natur är betydelsefulla för landskapet. Av den orsaken har området intagits i detta stadgande.

5 punkten. Bank- och kreditväsendet föreslås utgöra en riksfråga. Till sin art är området sådant, att det på många punkter kräver en enhetlig reglering för hela landet. Landskapets näringsstruktur, som gör att de ekonomiska konjunkturerna inte alltid följer samma mönster som i riket, har ansetts kräva vissa speciella regler. I förvaltningsstadgandet i 24 § 1 mom. 10 punkten förutsätts, att Finlands Bank, såvitt möjligt, först efter samråd med landskapsstyrelsen fattar beslut som kan väntas få särskild betydelse för näringslivet eller sysselsättningen i landskapet. Härutöver kan det finnas behov av att göra undantag för t.ex. storleken av i landskapet verkande bankers aktiekapital, grundfond eller andelskapital. Genom att införa området i detta stadgande kan en framtida reglering av området till vissa delar ske genom landskapslagstiftning, varvid de lokala förhållandena bättre kan beaktas.

6 punkten. Arbetsavtal och samarbete inom företag föreslås höra till rikets behörighetsområde. Enligt gällande självstyrelselag hör frågor om arbetsavtal och arbetsreglementen till landskapets behörighetsområde. Av skäl som nämns i den allmänna motiveringen (5.4.1.) föreslås hela området ankomma på riket. Med beaktande av rådande rättsläge och med tanke på att lagstiftningen på området till innehåll och struktur framdeles kan förändras så, att vissa delar av området borde hänföras till landskapet, har området införts i denna paragraf.

I förordning genom vilken behörigheten överförs till landskapet inom i 1 mom. avsedda områden skall stadganden om de åtgärder som förorsakas av överförandet samtidigt införas. Övergår ett i 1 mom. avsett område helt eller delvis, övergår samtidigt förvaltningsbehörigheten till motsvarande delar på landskapet. Detta innebär även att de som tidigare handhaft förvaltningsuppgifterna i statlig tjänst överförs till motsvarande uppgifter i landskapets tjänst, om vederbörande samtycker härtill. Ett stadgande härom ingår i 3 mom. Enligt sistnämnda stadgande sker överföringen med bibehållna förmåner. Om överföringen skall stadgas i förordning (23 § 3 mom.).

1.1.3.2. Förvaltning

24 §. Stadgandet reglerar rikets förvaltningsbehörighet. Huvudregeln är att förvaltningsbehörigheten följer lagstiftningsbehörigheten. I likhet med i 19 §, som reglerar landskapets förvaltningskompetens, innehåller stadgandet vissa undantag från huvudregeln. Syftet med dessa liksom med undantagen i 19 § är att åstadkomma ett smidigt samarbete mellan riks- och landskapsmyndigheterna. Enligt vissa punkter förutsätts det att samråd har ägt rum med landskapsstyrelsen innan en åtgärd vidtas. Med uttrycket "samråd" avses överläggningar. Med uttrycket vill man alltså betona att ett blott och bart "hörande" inte är till fyllest, utan att verkliga överläggningar skall hållas, om inte landskapsstyrelsen meddelar att beslutet kan fattas utan överläggningar, t.ex. efter att ha inlämnat skriftligt yttrande.

1 punkten. Riksmyndigheterna skall höra landskapsstyrelsen innan beslut om indragning av inrättning eller fast arbetsställe som tillhör den lokala statsförvaltningen i landskapet fattas. Stadgandet är motiverat av inrättningarnas regionalpolitiska betydelse beträffande såväl servicen för befolkningen som tillgången på arbetsplatser.

2 punkten. Om de kompetenskrav som gäller för anställda i statens tjänst i landskapet stadgas enligt 22 § 1 mom. 3 punkten i rikslag. Angående kravet på språkkunskaper för sådana personer stadgas i 29 § 3 mom. i förslaget. Enligt 1 mom. 2 punkten i denna paragraf skall det vid besättande av statens tjänst och vid anställning i självständig statsanstalt i landskapet tillmätas särskild betydelse att sökanden har kännedom om landskapets förhållanden samt att han är bosatt i landskapet. Bägge kriterierna skall betraktas som tilläggsmeriter i en situation där sökandena i övrigt är i stort sett lika meriterade. Med självständig statsanstalt avses t.ex. Finlands Bank och Folkpensionsanstalten.

3 punkten. Passlagstiftningen ankommer enligt 22 § 1 mom. 4 punkten på rikets lagstiftande organ och förvaltningen på riksmyndigheterna enligt huvudstadgandet i denna paragraf. Enligt den nu ifrågavarande punkten skall i pass som i landskapet utfärdas åt den som åtnjuter åländsk hembygdsrätt ingå ordet "Åland". Hur utformningen av passet till denna del skall ske är en fråga som regleras i lagstiftningen om pass.

4 punkten. De förvaltningsuppgifter som enligt rikslagstiftningen ankommer på riksmyndigheterna beträffande utlännings rätt att med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom samt att idka näring skall i landskapet handhas av landskapsstyrelsen. Skälen till stadgandet ingår i den allmänna motiveringen (5.5.). Landskapsstyrelsen beslutar

sålunda både om sådant tillstånd som enligt landskapslagstiftningen krävs av den som saknar åländsk hembygdsrätt och om sådant tillstånd som sökanden skall ha enligt rikslagstiftningen. Innan beslut i ärendet fattas skall landskapsstyrelsen likväl inhämta utlåtande av vederbörande riksmyndigheter. Riksmyndigheter som här kommer i fråga är främst inrikesministeriet och länsstyrelsen samt kommissionen för utländska investeringar.

5 punkten. Även om lagstiftningen rörande arkivalier som härrör från statsmyndigheter i landskapet ankommer på riksorganen och sålunda även förvaltningen, har det ansetts vara ett landskapsintresse att kunna påverka beslut om bortförande av sådana handlingar från landskapet. Det föreslås därför att sådana handlingar får bortföras från landskapet endast efter samråd med landskapsstyrelsen.

6 punkten. Befolkningsskyddet är en riksangelägenhet. Många av de områden som ansluter sig till befolkningsskyddet, t.ex. brand- och räddningsväsendet, hälso- och sjukvården m.m. faller under landskapets behörighet. För att åstadkomma ett fungerande och effektivt befolkningsskydd inom landskapet krävs det därför samverkan mellan riks- och landskapsmyndigheterna. Det föreslås därför att landskapet deltar i befolkningsskyddet i enlighet med vad som stadgas i överenskommelseförordning.

7 punkten. Frågor i anslutning till hälso- och sjukvården ankommer enligt 14 § 7 punkten och 19 § både i fråga om lagstiftning och förvaltning på landskapets myndigheter. I 22 § 1 mom. 11 punkten har likväl vissa delar av området förbehållits rikets lagstiftande organ. Inom sistnämnda områden borde förvaltningsbehörigheten enligt huvudregeln ankomma på riksmyndigheterna. Till den del fråga är om förvaltningsuppgifter som gäller bekämpande av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur samt uppgifter rörande framställning och användning av gifter handhar landskapsstyrelsen redan enligt gällande självstyrelselag (19 § 1 mom. 7f punkten) och med stöd av överenskommelseförordningar (3.5.) många riksuppgifter. Det har därför ansetts lämpligt att landskapsstyrelsen eller genom landskapslagstiftning bestämd myndighet skall handha de uppgifter som enligt lagstiftningen rörande bekämpande av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur samt de uppgifter som på grund av lagstiftningen rörande framställning och användning av gifter ankommer på statlig myndig.

8 punkten. Skälen till stadgandet i denna punkt framgår av den allmänna motiveringen (5.5.). Det ankommer på landskapsstyrelsen att avgöra, huruvida nordisk medborgare som är behörig i något annat nordiskt land än Finland, uppfyller kraven på behörighet för verksamhet inom hälso-

och sjukvården eller veterinärväsendet i landskapet. Stadgandet gäller således endast de fall då en person är behörig att utöva sitt yrke i annat nordiskt land. Om personen trots avlagd examen saknar sådan behörighet bör han legitimeras av medicinalstyrelsen. Landskapsstyrelsens prövningsrätt gäller ej heller sådana personer, som vunnit behörighet i Finland. Den behörigheten regleras i rikslagstiftningen och gäller även i landskapet. Utöver den yrkesbehörighet som medborgare i nordiskt land vunnit i annat nordiskt land än Finland, krävs det att han har kunskap i den i landskapet gällande lagstiftningen på ifrågavarande områden. Enligt förslaget anordnar landskapsstyrelsen prov i kunskaper härom. Den som godkänns i sådant prov kan förklaras behörig för verksamhet i landskapet, om han i övrigt fyller kraven enligt detta stadgande.

9 punkten. Det ankommer på rikets lagstiftande organ att lagstifta om krigstillstånd enligt 22 § 1 mom. 12 punkten förslaget. Det är också en riksangelägenhet att vid behov förordna om allmän arbetsplikt för medborgarna. Såsom enligt gällande självstyrelselag (11 § 2 mom. 1 punkten) kan en person som åtnjuter åländsk hembygdsrätt förordnas till sådant arbete endast inom landskapet. Det arbete till vilket här nämnd person mot sin vilja kan förordnas får endast vara sådant att det är nödvändigt för upprätthållandet av samhällsfunktionerna, dvs. vara av civil karaktär. Stadgandet sammanhänger med stadgandet i 12 §.

10 punkten. Skälen till detta stadgande framgår av den allmänna motiveringen (5.5.). Enligt stadgandet skall beslut av Finlands Bank föregås av samråd med landskapsstyrelsen, då beslutet kan få särskild betydelse för näringslivet eller sysselsättningen i landskapet. På grund av att sådana beslut kan fattas i större sammanhang och av olika skäl och i varierande situationer samt delvis under tidsnöd utgår förslaget likväl från att samrådsförfarandet inte är obligatoriskt, utan att det skall iakttas i mån av möjlighet. Om beslut av nämnda slag enbart eller huvudsakligen kan komma att beröra näringslivet eller sysselsättningen i landskapet, skall samråd äga rum eller åtminstone landskapsstyrelsens yttrande inhämtas i enlighet med principerna i 26 § förslaget. Genom ett sådant förfarande kan situationer som avses i 40 § 1 mom. 1 punkten möjligen undvikas.

11 och 12 punkten. Dessa punkter motsvarar punkterna 1 och 2 i 19 §. Stadgandena avser att förhindra att den delade kompetensen förorsakar dubblering av förvaltningen.

13 punkten. Landskapet har enligt 14 § 13 punkten lagstiftningsbehörighet beträffande radio- och televisionsverksamheten inom landskapet. De frågor inom radio- och televisionsområdet som har internationell

anknytning faller däremot under rikets behörighet. För att landskapet skall kunna utöva den verksamhet som lagstiftningskompetensen möjliggör, bör riksmyndigheterna tillse att landskapet erhåller för radio-och televisionsutsändningar behövliga frekvenser.

14 punkten. Konsumentskyddslagstiftningen är en riksangelägenhet enligt 22 § 1 mom. 19 punkten. Av nämnda stadgande samt av stadgandet i 22 § 1 mom. 31 punkten följer att lagstiftningen om konsumentombudsmannen och marknadsdomstolen även skall gälla i landskapet. Även andra uppgifter i anslutning till konsumentskyddslagstiftningen ankommer på riksmyndigheterna eller andra i rikslagstiftningen förutsatta myndigheter. De uppgifter som i riket ankommer på konsumentklagonämnden har ansetts bäst kunna skötas lokalt i landskapet av en särskild nämnd som tillsätts av landskapsstyrelsen. Det föreslås vidare att de i lagstiftningen om konsumentrådgivning på kommunerna ankommande uppgifterna skall i landskapet handhas av landskapsmyndigheterna i enlighet med ett mellan landskapet och kommunerna ingånget avtal. Härvid har som förebild tagits den konstruktion som för närvarande gäller i fråga om den allmänna rättshjälpsverksamheten i landskapet vilken reglerats genom en överenskommelseförordning och ett avtal mellan landskapet och kommunerna (3.5.). Skälen till att behörigheten har tilldelats landskapet framgår av den allmänna motiveringen (5.5.).

15 punkten. Enligt 19 § 1 mom. 8 punkten gällande självstyrelselag skall samråd äga rum mellan riks- och landskapsmyndigheterna i fråga om "samtrafiken mellan landskapet Åland och fastlandet". Med stöd av en överenskommelseförordning handhas samtrafiken till sjöss för närvarande av landskapet (3.5.). Förvaltningen rörande farleder som är avsedda för handelssjöfarten ankommer på riksmyndigheterna. För den lokala sjötrafiken avsedda farleder och för småbåtstrafiken svarar däremot landskapsmyndigheterna (14 § 27 punkten). Med beaktande av detta och att behörigheten i fråga om natur- och miljölagstiftningen samt allmänna ordnings- och säkerhetsfrågor ankommer på landskapsmyndigheterna, utgår förslaget från att statsmyndighets beslut rörande hastighetsbegränsningar för handelsfartyg i farleder inom landskapet skall fattas efter samråd med landskapsstyrelsen. Detsamma gäller övriga frågor rörande sjötrafiken som är av särskild betydelse för landskapet.

16 punkten. Med hänvisning till föregående punkt föreslås, att nya farleder för handelssjöfarten kan inrättas i landskapet endast med landskapsstyrelsens samtycke.

17 punkten. Lagstiftningsbehörigheten i fråga om cabotagerätt, dvs.

rätten att med utländskt fartyg idka handelssjöfart mellan orter i Finland, ankommer enligt 22 § 1 mom. 22 punkten på riket. Tillstånd till sådan näringsutövning beviljas enligt gällande näringslagstiftning av handels- och industriministeriet. Då den näringsrättsliga lagstiftningen enligt huvudregeln är en landskapsangelägenhet och cabotagerätten berör näringsutövningen i landskapet, har det ansetts motiverat att samråd skall äga rum med landskapsstyrelsen då riksmyndigheterna handläggar ansökan om tillstånd till handelssjöfart, som bedrivs med utländskt fartyg mellan hamnar inom landskapet eller mellan hamnar i landskapet och hamnar i riket.

18 punkten. Lufttrafiken är enligt gällande självstyrelselag en riksangelägenhet. Förvaltningen av lufttrafiken inom landskapet på sjukvårdens och turismens områden ankommer dock på landskapsstyrelsen (19 § 1 mom. 8 punkten självstyrelselagen). Enligt förslaget skall landskapsstyrelsen handlägga frågor som rör den interna lufttrafiken inom landskapet, d.v.s. trafik som bedrivs mellan olika platser i landskapet. Stadgandet innebär bl.a. att landskapsstyrelsen beviljar koncession för intern trafik. Detta är motiverat av näringsrättsliga skäl. Landskapets förvaltningsbehörighet omfattar däremot inte flygsäkerheten inom landskapet. Den frågan faller under rikets behörighet. Då vederbörande riksmyndigheter handlägger andra frågor angående lufttrafiken, som har särskild betydelse för landskapet, skall det ske i samråd med landskapsstyrelsen. Detta är närmast ett förtydligande av gällande stadgande i 19 § 1 mom. 8 punkten om samtrafiken mellan fastlandet och landskapet som gäller alla slag av kommunikationer.

19 punkten. Enligt 14 § 23 punkten i förslaget har landskapet lagstiftningsbehörighet i fråga om styrningen av lantbruksproduktionen och fiskerinäringen. Även frågor rörande jord- och skogsbruk samt fiske är områden som faller under landskapets behörighet (14 § 20 och 21 punkten). Till rikets lagstiftningsområde har hänförts frågor som gäller priset på lantbruks- och fiskeriprodukter samt främjandet av exporten av lantbruksprodukter (22 § 1 mom. 24 punkten). Då rikets kompetensområde medför att en stor del av styrningen och balanseringen av produktionen även för Ålands del sker i samband med lantbruksinkomstavtalen och de därtill anslutna förhandlingarna, har det ansetts nödvändigt att ge landskapet möjlighet att få vara representerat vid nämnda förhandlingar. Enligt förslaget har därför landskapsstyrelsen rätt att jämte statsrådet vara företrädd vid i förhandlingar med procucenternas centralorganisationer om inkomsten för lantbrukare och om styrningen av lantbruksproduktionen. Även om någon direkt motsvarighet till lantbruksinkomstförhandlingarna

ännu inte finns i fråga om fiskerinäringen, har det med tanke på framtiden ansetts motiverat att i stadgandet nämna även fiskerinäringen.

Förslaget innebär inte att landskapet vid sidan av statsrådet blir undertecknare av inkomstuppgörelsen. Landskapsstyrelsens deltagande ger landskapet möjlighet att yrka på regleringar som den åländska näringsstrukturen kräver.

20 punkten. Frågor som gäller utrikeshandeln och tullar m.m. ankommer såsom enligt gällande självstyrelselag på rikets myndigheter. Beträffande lantbruks- och fiskeriprodukter är frågor om import och export även sammankopplade med prisfrågorna. Behörigheten i fråga om importskydd för lantbruks- och fiskeriprodukter är således en riksangelägenhet. Landskapet har likväl till största delen övrig behörighet inom lantbruks- och fiskerinäringen och området är av synnerlig betydelse för landskapet. För den skull stadgas i denna punkt att beslut om ändringar i importskyddet för lantbruks- och fiskeriprodukter som särskilt kan beröra lantbruksproduktionen och fiskerinäringen i landskapet skall fattas först efter landskapsstyrelsens hörande.

21 punkten. Med hänsyn till att näringsverksamheten enligt huvudregeln är en landskapsangelägenhet, har det ansetts motiverat, att landskapsstyrelsen skall få yttra sig i de fall då beviljande av tillstånd för reglementerad näring ankommer på statlig myndighet. Som exempel på här avsedd näring kan nämnas beviljande av apoteksrättigheter och tillstånd till handel med skjutvapen och skjutförnödenheter.

Enligt paragrafens 2 mom. är riksmyndighet skyldig att inom gränserna för sin allmänna befogenhet på anhållan av landskapsstyrelsen bistå landskapsmyndighet vid handhavandet av uppgift som hör till självstyrelsen. Stadgandet avser att i sak motsvara stadgandet i 19 § 3 mom. gällande självstyrelselag. Landskapsstyrelsen kan anhålla om handräckning av riksmyndigheterna. Riksmyndighets skyldighet att ge sådan handräckning är begränsad till myndighetens egen befogenhet inom statsförvaltningen. Stadgandet underlättar samverkan mellan landskaps- och riksmyndigheterna och möjliggör anlitande av sakkunskap.

25 §. Paragrafens 1 mom. motsvarar i sak 20 § 1 mom. gällande självstyrelselag. Med landskapsstyrelsens samtycke kan riksförvaltningsuppgifter för viss tid eller tillsvidare genom förordning överföras på landskapsförvaltningen eller landskapsförvaltningsuppgift på riksmyndighet. Stadgandet innebär en möjlighet att avvika från den kompetensfördelning, som regleras i 19 respektive 24 §. Såsom framgår av den allmänna motiveringen (3.5.) har möjligheten använts främst i frågor, där behörighe-

ten är delad mellan riket och landskapet. Gällande praxis har varit, att även materiella stadganden har kunnat intas i en sådan förordning. Denna praxis avser förslaget ej att ändra på. Benämningen överenskommelseförordning har i praxis blivit vedertagen. Enligt förslaget införs begreppet i lagen.

Liksom enligt gällande lag kan en sådan överenskommelse sägas upp. Initiativet kan komma från landskapets eller rikets sida. I förslaget har en viss omformulering gjorts jämfört med gällande stadgande. Uppsägningen gäller själva överenskommelsen. Om överenskommelsen sägs upp skall förordningen snarast ändras eller vid behov helt upphävas. Detta skall ske senast inom ett år efter uppsägningen.

Enligt gällande lag upphör rättsverkningarna av överenskommelsen först sedan förordningen efter uppsägning har ändrats eller upphävts. Enligt förslaget anses överenskommelsen ha upphört efter ett år från uppsägningen, även om förordningen inte har ändrats eller upphävts. Härigenom blir riks- och landskapsmyndigheterna jämställda parter. Genom riksförordning kan en förvaltningsöverföring inte ske ensidigt.

Landstinget kan enligt gällande stadgande (20 § 2 mom. självstyrelselagen) genom lag avvika från överenskommelseförordningen, men landskapslagen kan inte träda i kraft förrän överenskommelsen ändrats eller upphävts. I förslaget förutsätts att landskapslag kan tillämpas till den del den inte står i strid med förordningen redan innan förordningen upphävts eller ändrats. Detta är motiverat av den rätt långa uppsägningstiden.

26 §. Stadgandet innebär ett utvecklande av stadgandet i 12 § gällande självstyrelselag. Innan republikens president eller statsrådet utfärdar stadganden som uteslutande gäller landskapet eller som annars har särskild betydelse för landskapet, skall landskapsstyrelsens yttrande inhämtas. Fråga är om utfärdande av bestämmelser som ingår i den s.k. administrativa lagstiftningen, dvs. i förordningar eller statsrådsbeslut. Den formulering som ingår i förslaget eftersträvar att täcka den administrativa lagstiftningen i fråga om sådana materiella stadganden som berör Åland speciellt. Huruvida dessa stadganden utfärdas särskilt eller ingår i ett större sammanhang saknar betydelse.

Även myndighetsbeslut på lägre nivå kan innehålla bestämmelser, som har långtgående följder både i materiellt och formellt hänseende. Förslaget utgår därför från att även andra myndigheter bör inhämta landskapsstyrelsens yttrande innan de utfärdar bestämmelser av ovan nämnt slag. Regeln gäller t.ex. beslut av ministerierna och de centrala ämbetsverken.

27 §. Paragrafens 1 mom. har samma lydelse som stadgandet i 17 § 1 mom. gällande självstyrelselag. De regler i 34 § regeringsformen som gäller föredragning och kontrasignering i ärenden, i vilka republikens president fattar beslut i statsrådet, gäller även i fråga om de åländska ärendena. Denna presidentens författningsenliga ställning som högsta regeringsorgan i åländska ärenden omfattar samtliga beslut av presidenten enligt självstyrelselagen.

Såsom enligt gällande lag skall ärenden rörande självstyrelsen föredras i statsrådet från justitieministeriet medan de ärenden som rör landskapets hushållning föredras från finansministeriet. Förslaget innebär, att de frågor som hänför sig till 5 kap. föredras från finansministeriet, medan alla de övriga ärendena föredras från justitieministeriet. Även de förordningar inom speciella förvaltningsområden som förutsätts bli utfärdade i stöd av de enskilda stadgandena i självstyrelselagen föredras från justitieministeriet.

I paragrafens 3 mom. förutsätts det, att särskilda föredragande skall utses vid såväl justitie- som finansministeriet. I fråga om föredraganden vid finansministeriet innebär stadgandet en nyhet. I praktiken har likväl frågorna också tidigare handhafts av en särskild föredragande.

Enligt förslaget skall föredragandena i åländska ärenden vara förtrogna med den åländska självstyrelsen. Detta krav gäller enligt 17 § 2 mom. självstyrelselagen redan i fråga om föredraganden vid justitieministeriet. Praxis har varit att landskapsstyrelsen hörts innan en ny föredragande utsetts vid justitieministeriet. Denna praxis bör i fortsättningen gälla föredragandena vid bägge ministerierna. Detta är i samklang med principerna i 26 §.

Förslaget upptar inte något stadgande om föredragandenas språkkunskap. Den som utses till föredragande i åländska ärenden skall naturligtvis ha god förmåga att i tal och skrift uttrycka sig på svenska. Detta följer särskilt av att skriftväxlingsspråket mellan myndigheterna i åländska frågor är svenska och att de muntliga kontakterna med självstyrelsemyndigheterna sker på svenska.

1.1.3.3. Rättskipning

28 §. Behörigheten i fråga om processlagstiftningen och övriga frågor som gäller rättskipning ankommer på rikets organ enligt 22 § 1 mom. 31 punkten i förslaget. Rättskipningen handhas enligt huvudregeln i 28 § av rikets domstolar. Stadgandet gäller de allmänna domstolarna liksom

även de domstolar som utövar förvaltningsrättskipning om inte annat följerav 21 §. Likaså gäller stadgandet övriga riksmyndigheter som har rättskipningsfunktioner. Om en i 21 § 3 mom. avsedd förvaltningsdomstol inrättas blir den i vissa fall besvärsinstans.

1.1.4. 4 kap. Språkstadganden

29 §. Första meningen i 1 mom. avser att markera att landskapet står utanför tillämpningsområdet för språklagen. Den på statistik baserade indelningen av ämbetsdistrikt och självstyrelseområden som stadgas i språklagen gäller inte stats-, landskaps- eller kommunalförvaltningen i landskapet. Alla ämbetsdistrikt och självstyrelseområden, dvs. kommuner, är i landskapet enspråkigt svenska. Detta leder till att myndigheternas inre ämbetsspråk är svenska. Myndigheten använder såväl i skrift som i tal enbart svenska. Även de expeditioner som utges avfattas på svenska. Regeln som i sak motsvarar reglerna enligt gällande självstyrelselag, avviker från såväl regeringsformens som språklagens stadganden.

Ovan nämnda regel, som utgör en del av nationalitetsskyddet för Åland, har ansetts kräva en regel om finsktalandes minoritetsrättigheter. I förslaget ingår därför en bestämmelse om att finsk medborgare har rätt att i egen sak inför domstol eller annan statsmyndighet i landskapet använda finska. Rättigheten är till denna del överensstämmande med den rätt som svensktalande person har i riket i ett enspråkigt finskt ämbetsdistrikt. Stadgandet överensstämmer även i sak med 37 § gällande självstyrelselag på denna punkt. Rättigheten sträcker sig inte till landskapsmyndigheterna eller till de kommunala myndigheterna.

Eftersom den nuvarande hänvisningen till den allmänna språklagen föreslås utgå, har i stadgandet intagits en bestämmelse om att domstol och länsstyrelse skall på begäran av sakägare, då denna använt finska, till expeditionen foga en översättning till finska. Förslaget innehåller inte något krav på att översättningen skall vara laggill såsom enligt språklagen. Eftersom det ankommer på domstolen eller länsstyrelsen att foga översättningen till expeditionen, bör myndigheten även svara för att översättningen är riktig, vilket även bör framgå av handlingen.

Eftersom ämbetsdistriktens språk i landskapet är svenska bör handlingar som inlämnas till myndigheterna även avfattas på svenska. I förslagets 1 mom. har likväl intagits en regel som i sak är av likartat innehåll som 3 § 2 mom. språklagen. Enligt den regeln kan domstol eller annan statsmyndighet på tjänstens vägnar ombesörja översättning av handling, om

i 1 mom. avsedd sakägare i strid med stadgandena om ämbetsspråket inlämnat den på finska. En sådan skyldighet föreligger endast i sådana fall, då en översättning behövs. Sådant behov kan föreligga t.ex. då handlingen i fråga gäller annan part, som har rätt att få del av handlingen. Kan däremot innehållet i en på finska inlämnad handling klargöras vid t.ex. en rättegång utan att den översätts, föreligger inte översättningsskyldighet för myndigheten. I fråga om ansvaret för översättningens riktighet hänvisas till vad som ovan har sagts om översättning av expedition.

Enligt paragrafens 2 mom. är Ålandsdelegationens ämbetsspråk svenska. Enligt stadgandet skall de yttranden och avgöranden av högsta domstolen som förutsätts i lagen avfattas på svenska. Stadgandet motsvarar i sak 37 och 38 §§ gällande självstyrelselag på denna punkt. Stadgandet är nödvändigt eftersom sagda myndigheter inte direkt berörs av den språkliga indelningen i 1 mom.

I 39 § gällande självstyrelselag stadgas att i statens tjänst i landskapet kan anställas endast sådan person som styrkt att han fullständigt behärskar svenska språket såväl i tal som i skrift. Tolkningen av stadgandet har medfört vissa svårigheter. Det sätt på vilket i statens tjänst anställd skall visa sin kunskap i svenska regleras i den allmänna lagstiftningen därom. Detta har inneburit att endast personer med akademisk slutexamen har kunnat visa fullständiga kunskaper i svenska. För andra tjänstemän och befattningshavare, som inte kunnat åberopa litterär verksamhet eller tidigare tjänsteverksamhet, har ådagaläggandet av fullständiga kunskaper förorsakat problem.

Eftersom landskapet är enspråkigt svenskt, skall av dem som anställs i statens tjänst i landskapet krävas kunskaper i svenska. Med hänsyn till de ovan nämnda problemen i gällande självstyrelselag upptar förslaget inte något kategoriskt stadgande om fullständiga kunskaper i svenska. I stället föreslås i 3 mom. att genom förordning skall stadgas om den språkkunskap som skall erfordras av den som anställs av staten i landskapet. Genom förordning kan stadgas olika krav på svenska för olika kategorier anställda. I en sådan förordning kan intas även krav på insikter i finska eller annat språk, som är behövligt för viss tjänst eller befattning. Genom förordning kan sålunda t.ex. för domare i landskapet intas krav på fullständiga kunskaper i svenska och därtill förmåga att förstå och behjälpligt i tal använda finska, vilket motsvarar kravet för domare i enspråkigt svenskt distrikt enligt reglerna i lagen angående den språkkunskap, som skall av statstjänsteman fordras. Emedan det ligger i landskapets intresse att kraven på kunskap i finska inte blir ett hinder för ålänningar att söka sig

till statlig anställning i landskapet, föreslås, att förordningen skall ges med samtycke av landskapsstyrelsen.

Med begreppet "statens tjänst" avses tjänstemän, befattningshavare och personer i arbetsavtalsförhållande.

I förordning som avses i 3 mom. kan enligt förslaget regleras även språkkraven för sådana personer, som anställs i självständig statsanstalt i landskapet. Genom förordning kan även språkkravet för person som anställs vid annat samfund i landskapet, i vilket staten har avgörande inflytande, regleras enligt 29 § 3 mom. Det kan gälla bolag eller föreningar, där staten på offentligrättslig eller civilrättslig grund har faktisk bestämmanderätt.

Till dess i 3 mom. avsedd förordning blivit utfärdad gäller om den språkkunskap som skall erfordras av statsanställd i landskapet vad i 39 § gällande självstyrelselag och lagstiftningen om den språkkunskap, som skall av statstjänsteman fordras, är stadgat (57 § 2 mom.).

Enligt 4 mom. gäller de föreslagna stadgandena om språket inom statsförvaltningen i tillämpliga delar även den evangelisk-lutherska kyrkans myndigheter. Regeln motsvarar i sak 17 § 1 mom. språklagen och har inskrivits i självstyrelselagen på grund av att statsmyndigheternas språk uttömmande reglerats i den och står utanför tillämpningsområdet för språklagen. Stadgandet gäller inte angelägenheter som är av den beskaffenheten att de enligt kyrkolagen (635/64) hör till kyrkans egna angelägenheter.

30 §. Paragrafens 1 mom. motsvarar i sak stadgandet i 38 § 1 mom. självstyrelselagen angående skriftväxlingsspråket mellan myndigheter i landskapet och i riket. Enligt förslaget skall, liksom enligt gällande lag, skrivelser och andra handlingar som utväxlas mellan landskapsmyndigheterna och statsmyndigheterna i landskapet avfattas på svenska. Likaså skall skriftväxlingsspråket mellan statsmyndigheterna i landskapet vara svenska. De skrivelser och andra handlingar som statsrådet eller de centrala riksmyndigheterna sänder till landskapsmyndigheterna och riksmyndigheterna i landskapet skall även avfattas på svenska. Detsamma gäller sådana överdomstolar och andra riksmyndigheter, vilkas ämbetsdistrikt innefattar landskapet eller en del av landskapet. Med sistnämnda riksmyndigheter avses myndigheter som utgör lägre instans än centrala myndigheter. Svenska utgör skriftväxlingsspråk även vid skriftväxling enbart mellan rikets myndigheter inbördes, och detta gäller även om skrivelsen berör andra omständigheter än självsstyrelseärenden och oberoende av, huruvida ärendet föranleder expedition eller inte.

Ett undantag angående skriftväxlingsspråket ingår i sista menigen av

1 mom. Enligt det kan en fördragstext, som enligt 43 § 2 mom. skall tillställas lagtinget för samtycke och som med stöd av stadgandena i lagen om publicering av internationella överenskommelser inte publiceras på svenska i riket, översändas till landskapet på originalspråket.

Enligt förslagets 2 mom. har enskild sakägare i landskapet rätt att i ärende som handläggs av statsrådet, centralt ämbetsverk samt domstol eller annan riksmyndighet, till vars ämbetsdistrikt landskapet hör, till expeditionen få fogad en översättning till svenska i de fall, då expeditionen med stöd av den allmänna språklagstiftningen utfärdas på finska. Innehållet i stadgandet motsvarar i sak 5 och 6 §§ språklagen. Stadgandet har likväl för tydlighetens skull intagits i förslaget, eftersom anknytningen till språklagen även på andra punkter har utgått.

I 3 mom. görs en förtydligande och kompletterande hänvisning till 1 mom., enligt vilken reglerna om skriftväxlingsspråket i 1 mom. skall gälla även kommunala myndigheter i landskapet. Regeln står i överensstämmelse med bestämmelsen i 29 § 1 mom. om den språkliga indelningen i fråga om kommunalförvaltningen.

31 §. Paragrafens 1 mom. motsvarar i sak 35 § 1 och 2 mom. gällande självstyrelselag. Landskapet och de åländska kommunerna är inte skyldiga att upprätthålla eller understöda skolor med annat undervisningsspråk än svenska. Om staten upprätthåller undervisningsanstalter i landskapet skall anstalternas undervisningsspråk vara svenska. Språkbestämmelserna i 1 mom. har sin bakgrund i Ålandsöverenskommelsen.

Stadgandets 2 mom. motsvarar i sak 35 § 3 mom. gällande självstyrelselag och har även det sin upprinnelse i Ålandsöverenskommelsen. Utan kommuns samtycke får undervisning i annat språk än svenska inte meddelas i läropliktsskola som erhåller bidrag av allmänna medel. Användningen av begreppet "läropliktsskola" i stället för "folkskola" eller "grundskola" motiveras av en strävan att göra lagens terminologi oberoende av den terminologi som för tillfället är gällande. Någon ändring i sak avses inte.

För de statsanställda i landskapet har det inte alltid anordnats tillräcklig fortbildning på svenska. För att råda bot på denna olägenhet ingår i 3 mom. en bestämmelse om att staten bör tillhandahålla utbildning på svenska för sina anställda i landskapet. Stadgandet innebär inte att kursverksamhet och annan utbildning särskilt bör anordnas enbart för de i landskapet anställda, utan utbildningen kan ges i landskapet eller utanför landskapet t.ex. genom att samordna kurser m.m. för svensktalande tjänstemän i landskapet och i andra delar av landet. Speciellt viktig är sådan utbildning som utgör en förutsättning för befordran. Staten får inte genom

att försumma anordandet av fortbildning begränsa de statsanställdas möjligheter i landskapet att bli befordrade inom sitt förvaltningsområde. Sådan utbildning som eftersträvar en effektivering av statsförvaltningen och en förbättrad servicenivå bör naturligtvis också gälla de anställda i landskapet.

Grunden för bestämmelsen i 4 mom. är landskapets enspråkighet och den därtill anknutna möjligheten att avlägga examina med ämneskombinationer där finska språket inte ingår. Den föreslagna bestämmelsen avser att förhindra en sådan utveckling att ålänningar inte kan erhålla högre utbildning utanför landskapet. I en särskild riksförordning kan enligt förslaget stadgas att examen vid åländsk undervisningsanstalt, dvs. gymnasieexamen, trots att däri ej ingår prov i s.k. A-finska, kan berättiga till inträde i svenskspråkiga och tvåspråkiga undervisningsanstalter och avläggande av examen vid dessa. Regeln gäller enbart sådan undervisningsanstalt som upprättshålls eller understöds av staten.

32 §. Enligt förslaget kan i en riksförordning stadgas att inhemsk examen som utgör kompetenskrav för statlig tjänst eller för anställning i självständig statsanstalt kan ersättas med examen i annat nordiskt land. Stadgandet innebär en kompletterande möjlighet att utöver vad som förutsätts i lagen om den tjänstebehörighet som högskolestudier utomlands medför godkänna utländsk examen för vissa tjänster på Åland. Skälen till stadgandet framgår av den allmänna motiveringen (5.2.). I 47 § 2 mom. stadgas om möjlighet att genom förordning ge stadgandet tillämpning även på anställning i annat samfund, i vilket staten har avgörande inflytande.

33 §. Enligt 1 mom. ankommer det på statsrådet att verka för att de åländska konsumenterna får erforderlig information om varor och tjänster på svenska. Eftersom sådan information oftast rör förhållanden mellan affärsidkare m.m. och konsumenter på Åland har det i stadgandet beaktats att det inte alltid ligger inom statsrådets behörighet att övervaka att svenskspråkig information ges. Statsrådet skall likväl då det är möjligt beakta stadgandet. Detta kan bli aktuellt både i samband med beredning av lagstiftning, t.ex. lagar angående konsumentfrågor och vid utövande av den allmänna förvaltningen inom ministerier och dessa underlydande ämbetsverk. Offentliga utredningar och kommittébetänkanden, som har särskilt intresse för den åländska befolkningen, kan även innefattas i den information som avses i 1 mom.

Paragrafens 2 mom. gäller föreskrifter som kompletterar regleringen av sådana sakområden som faller under rikets behörighetsområde och som följaktligen skall gälla även på Åland. Statsrådet skall se till att sådana

föreskrifter finns tillgängliga på svenska. Stadgandet omfattar t.ex. av myndigheterna utfärdade föreskrifter, i stöd av lagstiftning fastställda formulär och blanketter o.d. Även de kollektivavtal vilkas verkningar sträcker sig till landskapet omfattas av stadgandet. Statsrådet är således skyldigt att se till att sådana kollektivavtal blir översatta till svenska.

1.1.5. 5 kap. Landskapets hushållning

34 §. I paragrafens 1 mom. fastslås principen om landskapets fria budgeteringsrätt. Det ankommer på Ålands lagting att fastställa årsstat, i vilken ingår landskapets samtliga inkomster och utgifter. Begreppet årsstat innefattar även tilläggsbudgeter. Till den föreslagna friare ekonomin hör även befogenheten att bilda fonder. Möjligheten att avsätta medel till fonder, som inte redovisas i årsstaten, utgör ett undantag från budgeteringens huvudprincip. Enligt förslaget skall därför om bildande av sådana fonder stadgas i landskapslag. Förslaget motsvarar alltså i sak stadgandet i 66 § 2 mom. regeringsformen om bildande av utom budgeten stående fonder.

Stadgandet i 2 mom. är, såsom framgår av de allmänna motiven (5.7.), deklaratoriskt. Med social förmån avses i förslaget särskilt social service, utkomststöd, sociala understöd och därmed jämförbara åtgärder med avseende på enskild persons eller familjs sociala trygghet. Förslaget avser att lagtinget vid utövandet av sin fria budgeteringsrätt skall sträva efter att landskapets befolkning kommer i åtnjutande av minst de sociala förmåner som gäller i riket. Landstinget har i samband med behandlingen av det åländska förslaget till ny självstyrelselag, i en landskapslag av ramlagstyp (ÅFS 22/83), godkänt liknande principer. I landskapslagen stadgas, att landskapets invånare tillförsäkras minst samma förmåner som invånarna i landet i övrigt under motsvarande förhållanden åtnjuter genom statens försorg, då fråga är om socialvård, särskilda tilläggsstöd för näringar inom svagt utvecklade områden samt beträffande skärgårdstrafiken. Inom sin lagstiftningsbehörighet kan lagtinget naturligtvis besluta om mera omfattande förmåner. De utgifter som förorsakas härav skall bestridas med landskapets tillbudsstående medel.

I 3 mom. ingår en hänvisning till förslagets 14 §, där det i 5 och 8 punkten stadgas om landskapets lagstiftningsbehörighet i fråga om beskattningen, vilken inte föreslås ändrad jämförd med behörigheten enligt 13 § 1 mom. 3 punkten och 23 § gällande självstyrelselag. Enligt sistnämnda stadgande ankommer det även på landstinget att bestämma de avgifter,

som skall erläggas för landskapsförvaltningen underlydande myndigheters tjänsteförrättningar och expeditioner samt för anlitande av landskapets inrättningar. Landstinget kan likväl delegera bestämmanderätten till landskapsstyrelsen. Enligt förslagets 14 § skall om grunderna för de avgifter som uppbärs av landskapsförvaltningen stadgas genom landskapslag. Förslaget motsvarar i sak gällande stadganden och följer samma systematik som gäller i fråga om statsmyndigheternas tjänsteförrättningar och expeditioner i 62 § regeringsformen.

35 §. De medel som enligt gällande självstyrelselag utgår till landskapet såsom ordinarie och extraordinarie anslag motsvaras enligt förslaget av ett årligt s.k. avräkningsbelopp, som fastställs vid en särskild avräkning. Avräkningen verkställs årligen i efterhand för ettvart kalenderår. Liksom enligt gällande finansiella system erläggs på avräkningsbeloppet årligt förskott. Avräkningsbeloppet skall under normala förhållanden täcka självstyrelsens finansieringsbehov.

36 §. Avräkningsbeloppet fastställs utgående från de i statsbokslutet redovisade inkomsterna. Av de skäl som anförts i den allmänna motiveringen inberäknas under vederbörande år upptagna nya statslån inte i inkomsterna (5.7.). Avräkningsbeloppet erhålls genom att multiplicera inkomsterna i statsbokslutet med ett visst i procent angivet relationstal, avräkningsgrunden (37 §). Avräkningsgrunden utgör även bas för beräknandet av det årliga förskottet.

37 §. Avräkningsgrunden är 0,48 procent vid lagens ikraftträdande. Detta procenttal är medeltalet av de tal som anger förhållandet mellan de till landskapet under ettvart av åren 1978 - 1982 överförda beloppen och statsbokslutets ovannämnda inkomster för motsvarande år. Sagda år representerar en normal femårsperiod.

Emedan de i statsbokslutet upptagna inkomsterna är beroende av gällande budgeterings- och bokföringsregler, föreslås i 2 mom. att avräkningsgrunden skall justeras, om grunderna för statsbokslutet genomgår förändringar som väsentligt inverkar på avräkningsbeloppets storlek. I stadgandet avsedda strukturförändringar kan vara t.ex. överföring av större budgetområden till fristående fonder och förändringar i sättet att redovisa inkomsterna i statsbokslutet (brutto-nettoprincipen). Även mindre förändringar kan beaktas, om dessa under en längre tidsperiod totalt sett leder till väsentliga ändringar i jämförelse med förhållandena vid lagens ikraftträdande.

Varje sådan ändring i statsförslaget prövas årligen särskilt med utgångspunkt från dess inverkan på landskapets hushållning. För att en

justering enligt 2 mom. skall vara befogad, skall förändringen avse någon princip i bokslutets uppbyggnad. En ändring av det inbördes förhållandet mellan de olika inkomstgrupperna kan som sådan inte medföra en i 2 mom. avsedd justering.

Paragrafens 3 mom. reglerar situationer, då avräkningsgrunden skall höjas av den orsaken att landskapets faktiska utgifter har ökat. En förhöjning enligt 3 mom. 1 punkten sker, då den reella utgiftsnivån ökat på grund av att landskapet övertagit på riket ankommande uppgifter. En sådan situation kan inträffa vid överföring av lagstiftningskompetens eller då landskapet enligt överenskommelse med riksmyndighet övertar något förvaltningsområde eller någon särskild verksamhet. Vid överföring av viss förvaltningsuppgift skall statens kostnader för ifrågavarande uppgift vid tiden för övertagandet läggas till grund för fastställandet av förhöjningen. En allmän förutsättning för i 3 mom. 1 punkten angiven förhöjning är, att landskapet kan påvisa ökade utgifter, som inte förutsatts ingå i det normala avräkningsbeloppet. Helt nya samhällsåtaganden kan i regel inte medföra någon justering av avräkningsgrunden, eftersom sådana nya åtaganden, i den mån de medför kostnader för staten, måste täckas med ökade inkomster, och sålunda automatiskt höjer avräkningsbeloppet.

En i 3 mom. 1 punkten avsedd justering kan komma i fråga, då landskapet, efter särskild överenskommelse, upprätthåller verksamhet, som helt eller till betydande del tjänar riksintressen. Som exempel kan nämnas skolor med hela landet som rekryteringsområde eller inrättning för fiskodling, som är avsedd att uppfylla kvoter enligt internationella avtal rörande fiske. Initiativet till överenskommelse i sådana fall kan komma från såväl landskapets som rikets myndigheter.

Enligt 3 mom. 2 punkten kan avräkningsgrunden höjas, om uppnåendet av självstyrelsens syften orsakar väsentliga merkostnader. Utgångspunkten för detta stadgande är de grundläggande förpliktelser, som Finland åtagit sig genom Ålandsöverenskommelsen, nämligen bevarandet av landskapets språk, kultur och lokala sedvänjor. Såsom en följd härav är det statsmaktens skyldighet att bekosta eller vidta erforderliga åtgärder om självstyrelsens centrala syften äventyras. Det är närmast fråga om situationer då det föreligger fara för att det svenska språkets och den svenska kulturens ställning rubbas. Det kan här vara fråga om t.ex. kostnader för att säkra tillgången på läromedel, att upprätthålla press och etermedia, att tillgodose behovet av svenskspråkig information och service för konsumenterna inom näringslivet och på arbetsmarknaden liksom även att stöda olika kulturella former och kontakter. Detta stagande måste bedömas restriktivt

eftersom självstyrelsens syfte, såvitt gäller den svenska kulturens och det svenska språkets ställning, i dag i huvudsak är uppnått.

Enligt 3 mom. 3 punkten kan avräkningsgrunden höjas om landskapet belastas av andra nya utgifter som inte förutsatts vid stiftandet av lagen. De viktigaste i denna punkt avsedda utgifterna är sådana, som föranletts av att landskapet före lagens ikraftträdande genom t.ex. överenskommelseförordning övertagit statliga förvaltningsuppgifter, som inte beaktats vid uträknandet av avräkningsgrunden. I övrigt bör tillämpningen av stadgandet i 3 punkten vara restriktiv och en höjning aktualiseras endast i fall som har väsentlig betydelse för landskapets hushållning. Sålunda föranleder t.ex. enbart en utökning av förvaltningen inte en förhöjning, även om den innebär betydande utgifter för landskapet. Stadgandet kan inte heller åberopas för att täcka andra slag av utgifter, som självstyrelsemyndigheterna ådragit sig vid utövningen av sin fria budgeteringsrätt. Utgifterna bör därför härröra från andra än landskapets frivilliga åtaganden. Uppgifter som i vidare mening har betydelse utanför landskapet, dvs. är förknippade med vissa riksintressen, bör däremot kunna komma i fråga i fall, då 3 mom. 1 punkten inte är tillämplig. Såsom exempel kan anföras utgifter som motiveras av en riksomfattande skyldighet, eller av uppgifter som landskapet åläggs enligt internationella åtaganden och som inte regleras på annat sätt. Storleksordningen av utgifterna måste bedömas mot bakgrunden av landskapsbudgeten som helhet och skäligheten av belastningen i förhållande till landskapets normala åtaganden.

Enligt 4 mom. skall avräkningsgrunden sänkas, om riket övertagit på landskapet ankommande förvaltningsuppgifter och landskapets utgifter därigenom minskat. Detta kan bli aktuellt t.ex. då riksmyndighet genom överenskommelseförordning handhar förvaltningsuppgifter som enligt lagen ankommer på landskapsmyndighet. Beräkningen av sänkningen sker enligt samma grunder som i de i 3 mom. 1 punkten avsedda situationerna.

En justering av avräkningsgrunden är antingen definitiv eller avser endast vissa av Ålandsdelegationen fastställda år. Den fastställs i procent och ingår i avräkningsgrundens relationstal för ifrågavarande år. I normala fall fattas beslut om justering på framställning av landskapsstyrelsen i anslutning till den årliga avräkningen.

38 §. Vid beräknandet av den föreslagna skattegottgörelsen skall den i de allmänna motiven (5.7.) nämnda jämförelsen mellan inkomst- och förmögenhetsskatterna i riket och landskapet utgå från beloppen för de debiterade skatterna. Det har ansetts vara ett bättre alternativ än att utgå från beloppen av de influtna skatterna. Den främsta fördelen med det

föreslagna alternativet är, att man har ett säkert och lättillgängligt belopp att utgå från och en säker källa i den officiella skattestatistiken.

På de i den allmänna motiveringen anförda grunderna har det ansetts vara skäligt, att landskapet skall få ett förhöjt anslag, om skattenivån i landskapet ligger ca åtta procent över den nuvarande befolkningsrelationen (0,48 %). Härvid utfaller gottgörelsen då skatterelationen överstiger 0,52 procent. Skattegottgörelsen utgår endast om en i stadgandet föreskriven situation uppstår efter det att den nya lagen har trätt i kraft. Följande tablå utvisar skatterelationen mellan Åland och riket under åren 1975 - 1983.

Skatterelation Åland/hela riket 1975 - 1983

	ÅLAND (1 000 mk)			FINLAND			
År	Inkomst- och förmögenhets-skatt 1)	Sjömans-skatt 2)	Totalt A	Inkomst- och förmögenhets-skatt 1)	Sjömans-skatt 2)	Totalt B	Relation A/B
1975	72.321	9.039	51.360	8.939.254	64.366	9.003.620	0,5704
1976	48.934	11.732	60.666	10.135.697	90.380	10.226.077	0,5932
1977	48.589	12.544	61.133	9.630.906	93.674	9.724.580	0,6286
1978	46.299	12.118	58.417	9.477.904	93.123	9.571.027	0,6104
1979	56.267	13.780	70.047	11.244.786	100.070	11.344.856	0,6174
1980	62.323	16.268	78.591	13.282.567	124.036	13.406.603	0,5862
1981	73.481	17.041	90.522	15.310.561	132.869	15.443.430	0,5862
1982	82.413	18.802	101.215	17.406.589	153.344	17.559.933	0,5764
1983	92.428	19.660	112.088	19.858.002	160.005	20.018.007	0,5599

1) Ingår debiterade skatter från privatpersoner, aktiebolag, andelslag, öppna bolag o.dyl., föreningar och dödsbon.

2) Enbart statsskatt.
Skatteutjämning för sjömän på utländska fartyg ej medräknat.

39 §. Enligt gällande självstyrelselag beslutar landstinget om upptagande av lån "till landskapets gemensamma gagn eller för särskilda dess behov" (26 §). För upptagande av obligationslån eller lån i utlandet krävs enligt gällande lag samtycke av republikens president. Då upptagande av obligationslån ej kan anses beröra rikets intressen i så hög grad att saken borde prövas av republikens president, förelås det att kravet på dennes samtycke utgår ur lagen. I fråga om lån i utlandet förutsätts däremot samtycke av republikens president. Stadgandet motsvarar i övrigt gällande självstyrelselag.

40 §. Enligt 1 mom. 1 punkten utgår särskilt bidrag av statsmedel till landskapet till förhindrande eller undanröjande av väsentliga rubbningar i samhällsekonomin, vilka särskilt drabbar landskapet. Det är här fråga om en sådan ekonomisk tillbakagång att vitala samhällsfunktioner i landskapet hotas. En sådan situation kan uppstå t.ex. till följd av en kraftig nedgång inom konjunkturkänsliga näringar såsom sjöfarten och de av turismen beroende servicenäringarna, av vilka den åländska ekonomin är beroende i hög grad. Stadgandet förutsätter att rubbningarna är en följd av åtgärder, som vidtagits utom Åland. Det är i så fall motiverat att landskapet erhåller kompensation härför i form av statsbidrag. Stadgandet bör ses även mot bakgrunden av att landskapet saknar möjligheter att bedriva en konsekvent egen näringspolitik, eftersom beskattningsrätten fortsättningsvis föreslås kvarbli hos riket. För undvikande av att nu ifrågavarande situationer uppkommer, har det i stadgandena om förvaltningen (24 §) införts bestämmelser om att landskapsmyndigheterna skall ges möjlighet till samråd i frågor inom berörda områden.

I 1 mom. 2 punkten föreslås det att landskapet skall ha rätt till särskilt bidrag för täckande av kostnader, som föranleds av naturkatastrof, kärnkraftsolycka, oljeutsläpp eller därmed jämförbar händelse. Förutsättningen är att landskapet inte skäligen ensamt bör bära kostnaderna. Som exempel kan nämnas oljeolyckor av större omfattning, då det inte är skäligt att landskapet ensamt står för utgifterna. Bidrag borde utgå särskilt i sådana situationer, då landskapet vidtagit åtgärder som förhindrat att skadeverkningarna sträckt sig till andra delar av landet. Stadgandet förutsätter att statsmakten bevakar landskapets intressen i internationella sammanhang, t.ex. inför oljeskyddsfonden.

Bidragen är i allmänhet av engångsnatur. Ålandsdelegationen kan uppställa villkor för användningen av bidragen. Framställning om utbetalning görs av landskapsstyrelsen. Framställningen skall enligt 2 mom. göras senast under året efter det, till vilket utgifterna hänför sig. Enligt samma

moment förutsätts det, att ärendet skall avgöras om möjligt inom sex månader efter anhängiggörandet. En absolut tidsgräns har inte intagits i stadgandet, eftersom det i fråga om t.ex. stora oljeutsläpp kan vara svårt att inom nämnda tidsfrist prestera erforderlig utredning. Innan utbetalningar av nämnda slag kan ske, borde yttrande inhämtas av vederbörande statliga myndigheter. Stadgandet innehåller inte någon bestämmelse om ränta. Det har ansetts självklart att landskapet också skall få skälig ränta för tiden fram till utbetalningen av bidraget.

41 §. Stadgandet innehåller regler om instansordningen i fråga om hushållningsbesluten.

Samtliga de beslut av Ålandsdelegationen som avses i denna paragraf, med undantag för fastställandet av förskott, skall stadfästas av republikens president. Besluten skall stadfästas oförändrade eller lämnas utan fastställelse. Fastställs besluten inte, skall de hänskjutas till Ålandsdelegationen för ny behandling. Enligt förslaget skall republikens president fatta sitt beslut inom tre månader. Då det föreslagna systemet är enklare än det nu gällande, torde tidsfristen vara tillräckligt lång. De beslut som skall stadfästas av republikens president föredras enligt förslaget från finansministeriet (27 §).

1.1.6. 6 kap. Internationella fördrag

42 §. Enligt 1 mom. kan landskapsstyrelsen göra framställningar om inledande av förhandlingar om fördrag med främmande makt. En sådan initiativrätt har landskapsstyrelsen redan nu, men för att understryka landskapets särställning har det ansetts motiverat att inta ett särskilt stadgande härom i det kapitel som reglerar landskapets ställning i i fråga om internationella fördrag.

Initiativrätten enligt 1 mom. är speciellt betydelsefull i fråga om nordiska avtal. Till den delen överensstämmer den även med den initiativrätt som landskapsstyrelsen, dess enskilda representanter samt landstingets representanter redan nu har i Nordiska rådet enligt 55 art. i samarbetsöverenskommelsen mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige, det s.k. Helsingforsavtalet (FördrS 28/62).

Enligt paragrafens 2 mom. skall landskapsstyrelsen underrättas om förhandlingar rörande ingående av fördrag med främmande makt, då fråga är om angelägenhet som faller under landskapets behörighet. Gäller förhandlingarna angelägenhet, som annars kan ha särskild betydelse för landskapet, skall landskapsstyrelsen likaså underrättas därom. Eftersom

fördragen kan vara av varierande karaktär och innehåll samt förhandlingarna föras på olika plan, har det inte ansetts möjligt att föreslå en absolut informationsskyldighet. Enligt förslaget skall underrättelse om sådana förhandlingar lämnas, om det lämpligen kan ske.

Enligt 2 mom. skall landskapsstyrelsen beredas tillfälle att delta i ovan avsedda förhandlingar, om särskilda skäl föreligger. En sådan situation kan föreligga t.ex. då ett fördrag kommer att beröra angelägenheter som faller under landskapets behörighet och det är av vikt att de åländska särförhållandena blir beaktade i ett tillräckligt tidigt skede med hänsyn till avtalets ikraftträdande och det bifall som landskapet skall ge till avtalet enligt 43 § i förslaget. Riksmyndigheterna får på detta sätt redan från början inblick i huruvida reservation eller annat förbehåll för Ålands del bör göras. Landskapets deltagande i avtalsförhandlingar innebär inte att landskapet skulle inta rollen av avtalspart i förhandlingarna.

Då fördrag med ett annat nordiskt land gäller en sådan angelägenhet som faller under landskapets behörighet och som gäller enbart förhållanden i landskapet och i annat nordiskt land eller som eljest särskilt berör Åland, kan det vara motiverat att landskapsstyrelsen på bemyndigande av republikens president förhandlar om fördraget för Finlands del. Eftersom detta är möjligt redan nu, har något direkt omnämnande i stadgandet inte ansetts behövligt.

Då landskapet inte är fördragspart i de förhandlingar som landskapsstyrelsen deltar i, påverkar landskapets medverkan inte den procedur för fördragens ikraftträdande som stadgas i 43 §.

43 §. Enligt 1 mom. skall fördragsbestämmelse som står i strid med självstyrelselagen transformeras genom en lag, som är antagen i den ordning som avses 50 §. Med uttrycket "står i strid med självstyrelselagen" avses ändring eller upphävande av eller avvikelse från lagen. Stadgandet innebär ett kompelement till 69 § riksdagsordningen och motsvarar den praxis som utvecklats i fråga om tolkningen av 11 § 2 mom. 19 punkten självstyrelselagen.

I paragrafens 2 mom. regleras de fall, då ett fördrag innehåller bestämmelser som faller under landskapets behörighet. För att en sådan bestämmelse skall bli gällande i landskapet krävs lagtingets bifall. Landskapet skall ge sitt bifall till den författning, genom vilken fördraget bringas i kraft i landskapet. Av orsaker som nämns i den allmänna motiveringen (5.4.1.) skall inte enbart lagar, såsom enligt gällande lag, utan även andra författningar sändas till landskapet för bifall. Bifall innebär inte att man genom författningen kan avvika från självstyrelselagen, något

som framgår av 1 mom. Däremot innebär ett bifall av lagtinget att landskapets lagstiftningsbehörighet, som är exklusiv för landskapet, delvis begränsas, dvs. lagtinget kan inte under den tid avtalet är i kraft lagstifta i strid med fördragets bestämmelser. Godkännandet innebär inte att lagtingets behörighet frântas lagtinget inom det berörda området. Detta kan ske endast på det sätt som stadgas i 50 § förslaget.

Eftersom även sådana fördrag som i riket transformeras genom andra författningar än lagar enligt förslaget skall översändas till lagtinget för godkännande, kommer antalet ärenden att öka jämfört med nuvarande förhållanden. Av de ärenden som skall behandlas av lagtinget är många sådana som inte kräver ingående behandling. Därför föreslås det i 3 mom. att lagtinget kan bemyndiga landskapsstyrelsen att lämna landskapets bifall. På så sätt kan behandlingen av ärendena påskyndas, vilket kan vara viktigt för riksmyndigheterna.

1.1.7. 7 kap. Särskilda stadganden

44 §. Paragrafens 1 mom. motsvarar i sak 43 § 1 mom. gällande självstyrelselag. Om ett stadgande i landskapsförordning står i strid med landskapslag eller rikslagstiftning som skall tillämpas i landskapet, får stadgandet inte tillämpas. Med uttrycket "rikslagstiftning" avses grundlag, lag och förordning.

I 2 mom. ingår regler om hur en förvaltningstvist skall lösas mellan landskaps- och riksmyndigheter. Om det uppstår meningsskiljaktighet mellan riks- och landskapsmyndigheterna därom till vilken myndighets befogenhet en fråga hör, skall tvisten på framställning av landskapsstyrelsen eller riksmyndigheten liksom enligt 43 § 2 mom. gällande självstyrelselag lösas av högsta domstolen. Innan domstolen fattar sitt avgörande skall berörda myndighet samt Ålandsdelegationen beredas tillfälle att yttra sig. Sådan meningsskiljaktighet som avses i detta stadgande kan gälla såväl en tilltänkt som en redan företagen förvaltningsåtgärd.

45 §. I paragrafen ingår regler för hur staten kan förvärva fast egendom i landskapet samt hur det skall förfaras med sådan staten tillhörig egendom som inte längre behövs för statsförvaltningen.

Om staten behöver mark i landskapet för egentlig statsförvaltning skall landskapet i första hand tillhandahålla lämpliga områden. Detta kan ske genom att landskapet ställer egna områden till förfogande, ingår legoavtal och upplåter området eller exproprierar lämpliga områden för statens behov. Utgångspunkten i 1 mom. är att staten inte själv skaffar

behövliga markområden utan att detta ankommer på landskapet. Om statens behov inte blir tillgodosedda genom landskapets försorg, är staten enligt förslaget oförhindrad att förvärva erforderlig mark genom expropriation.

Förfarandet i detta stadgande avser situationer, då mark behövs för egentlig statsförvaltning. Begreppet "egentlig statsförvaltning" avser här den förvaltning som enligt kompetensfördelningen i denna lag ankommer på staten och som handhas av statens egentliga förvaltningsmyndigheter, dvs. republikens president, statsrådet och under dessa lydande förvaltningsmyndigheter. Begreppet omfattar inte offentligrättsliga självständiga institutioner eller anstalter som hör till statsförvaltningen i vid bemärkelse. Sålunda gäller begreppet inte t.ex. Finlands Bank eller folkpensionsanstalten. Reglerna i stadgandet är inte heller tillämpliga på den ecklesiastika förvaltningen. Detsamma gäller den förvaltning som bedrivs genom organ som har formen av privaträttsliga sammanslutningar, t.ex. statsbolag. Inte heller annan s.k. medelbar statlig förvaltning omfattas av begreppet. Den statliga förvaltning som här avses gäller endast den förvaltning som riktar sig till medborgarna. Sålunda innefattar begreppet "egentlig statsförvaltning" inte myndigheternas inre organisatoriska förhållanden. Mark för t.ex. de anställdas rekreationsändamål kan inte förvärvas med stöd av stadgandet.

I 2 mom. regleras de situationer, då mark som avses i 1 mom. inte längre behövs för egentlig statsförvaltning. Då behovet av sådan mark upphör, övergår statens ägande- eller nyttjanderätt till landskapet. Detta sker då viss verksamhet helt upphör och då fastigheten inte heller behövs för annan egentlig statsförvaltning i landskapet. Finns det däremot inom något annat statligt förvaltningsområde behov av tilläggsmark i landskapet och uppfyller förvaltningen kravet på egentlig statsförvaltning, övergår rätten till marken från det ena förvaltningsområdet till det andra enligt de regler som därom gäller särskilt.

Finns det på fastighet som avses i 2 mom. byggnader eller andra anläggningar som tillhör staten, tillfaller de landskapet förutsatt att de inte flyttas bort.

Då ett behov av mark i landskapet uppkommer inom statsförvaltningen, skall vederbörande ministerium enligt 3 mom. vända sig till landskapsstyrelsen. Om landskapsstyrelsen kan tillhandahålla lämplig mark, skall ministeriet och landskapsstyrelsen sinsemellan reglera frågan, vid behov i ett avtal eller på annat sätt. Likaså skall vederbörande ministerium och landskapsstyrelsen komma överens om frågor som gäller övertagande

av ägande- eller nyttjanderätt samt av byggander och anläggningar enligt 2 mom.

Angående i 2 mom. avsedd egendom, som används för i stadgandet avsedd förvaltning vid denna lags ikraftträdande, men som blir obehövlig efter lagens ikraftträdande, stadgas i 60 §.

Om enighet inte kan nås mellan vederbörande ministerium och landskapsstyrelsen om markens behövlighet för egentlig statsförvaltning, skall saken enligt 3 mom. avgöras av skiljemän i enlighet med gällande stadganden om skiljemannaförfarande.

Om landskapsstyrelsen anser att den verksamhet som åberopas från statens sida inte är egentlig statsförvaltning kan landskapsstyrelsen, om vederbörande ministerium står fast vid sitt krav, få frågan avgjord av skiljemän. Detsamma kan gälla tvist om någon omständighet som avses i 2 mom. Sålunda kan t.ex. frågan huruvida mark inte längre behövs för egentlig statsförvaltning hänskjutas till behandling av skiljemän.

Enligt 3 mom. iakttas i fråga om skiljemannaförfarandet som där avses den lagstiftning som är gällande vid tidpunkten då förfarandet aktualiseras. I 3 mom. ingår likväl en specialregel, enligt vilken de uppgifter som skall handhas av domstol i samband med skiljemannaförfarandet, alltid handläggs av underrätten i landskapet. Denna regel gäller alltså även om den allmänna lagstiftningen om skiljemannaförfarande skulle medföra en annan lösning av forumfrågan. Parterna kan inte heller avtala om annat forum.

I 4 mom. hänvisas till den situation, då staten enligt 1 mom. eventuellt blir tvungen att själv genom inlösen förvärva mark i landskapet. Vid inlösen av mark i en sådan situation skall rikets lagstiftning om inlösen iakttas.

Angående statens rätt till förvärv av fast egendom i landskapet för andra ändamål än egentlig statsförvaltning gäller vad i förslaget till ändring av 2 § jordförvärvslagen är stadgat.

46 §. Stadgandet reglerar danaarv. Enligt förslaget träder landskapet delvis i statens ställe som mottagare av danaarv. Stadgandet utgör ett undantag från 5 kap. 1 § ärvdabalken. Om landskapet anser det vara ändamålsenligare att arvet helt eller delvis tillfaller den kommun, där arvlåtaren varit bosatt eller där fastigheten är belägen, bör det ske genom en överlåtelse till vederbörande kommun. Stadgandet i 5 kap. 2 § ärvdabalken blir inte analogt tillämpligt.

Om en person som vid sitt frånfälle var fast bosatt i landskapet saknar arvinge, tillfaller all egendom, såväl fast som lös, landskapet.

Sålunda erhåller landskapet även den egendom, som finns utanför landskapet. Om personen vid sin död var bosatt utanför landskapet och efterlämnade fast egendom eller därmed jämförbar egendom i landskapet, tillfaller sistnämnda egendom landskapet. Utom landskapet belägen egendom och lös egendom i landskapet tillfaller däremot staten. Med fast egendom jämförbar egendom avses sådan egendom som nämns i förslaget till ny 2 § jordförvärvslagen. Detta medför att en andel i ett sådant dödsbo som äger fast egendom, vilken enligt rikets lag skulle bedömas som lös egendom och tillfalla staten, i landskapet tillfaller landskapet såsom med fast egendom jämförbar egendom.

Om en person som saknar arvinge genom testamente har bestämt om sin egendom, utesluts landskapets rätt till arvet på samma sätt som statens.

47 §. Stadgandets 1 mom. gäller situationer, där staten, självständig statsanstalt eller samfund i vilket staten har avgörande inflytande genom rikslagstiftningen förbehålls ensamrätt till viss näringsverksamhet, som enligt kompetensfördelningen regleras genom rikslag. I en sådan situation kan genom en särskild riksförordning stadgas att motsvarande verksamhet skall på Åland utövas av landskapet eller samfund där landskapet har avgörande inflytande. En reglering kan förvägras från rikets sida, om vägande skäl mot ett sådant förfarande föreligger. Bedömningen av frågan huruvida vägande skäl talar mot ett övertagande görs av riksmyndigheterna. Härvid skall landskapets särställning beaktas. Övertagen näringsverksamhet skall i landskapet utövas med iakttagande av de regler som gäller i riket angående den berörda näringsverksamheten.

I 2 mom. ingår ett stadgande som möjliggör att genom riksförordning jämställa anställning vid samfund i vilket staten har avgörande inflytande, med anställning i statstjänst eller vid självständig statsanstalt i de situationer som nämns i 24 § 1 mom. 2 punkten, 29 § 3 mom. och 32 § förslaget. För de olika situationerna redogörs i motiveringen till de enskilda stadgandena.

I paragrafens 3 mom. jämställs landskapet med staten i fråga om skattefrihet och andra därmed jämförbara förmåner. Stadgandet befriar landskapet i egenskap av offentligrättsligt subjekt från skyldighet att betala skatter och avgifter till staten och ger även i övrigt landskapet samma ekonomiska förmåner som staten åtnjuter eller framöver kommer att åtnjuta. Med stadgandet, som delvis innebär att gällande rättsläge enligt enskilda stadganden i speciallagstiftningen inskrivs i självstyrelselagen, uppnås den fördelen att landskapet inte särskilt behöver nämnas i

speciallagstiftning. Samtidigt skapar det klarhet i gällande praxis, som varit vacklande.

48 §. Paragrafen möjliggör införande av den s.k. nordiska kommunala rösträtten i landskapet. Genom landskapslag kan enligt förslaget beslutas att finsk medborgare som saknar åländsk hembygdsrätt och medborgare i annat nordiskt land medges rösträtt och valbarhet vid val av förtroendevalda inom kommunalförvaltningen i landskapet. Antas en sådan landskapslag har den samma verkan i sak som motsvarande stadgande i 16 § 2 mom. kommunallagen (953/76).

Stadgandet innebär ett betydande undantag från den ur Ålandsöverenskommelsen härledda principen att endast den som åtnjuter åländsk hembygdsrätt skall få delta i landskaps- och kommunalval. Därför skall beslut om antagande av landskapslag, genom vilken rösträtten införs, omfattas av minst två tredjedelar av dem som röstat.

49 §. Stadgandet motsvarar i sak 45 § gällande självstyrelselag. Vid riksdagsmannaval och val av republikens president utgör landskapet en valkrets.

50 §. Självstyrelselagens ställning i författningshierarkin har varit något oklar. I avsaknad av direkt uttalande i själva lagen har den närmast ansetts ha en med grundlag jämförbar ställning. Enligt förslaget förtydligas lagens ställning genom ett stadgande om att den gäller som grundlag. I övrigt överensstämmer 50 § 1 mom. i sak med 44 § 1 och 3 mom. gällande självstyrelselag. Självstyrelselagen kan ändras, förklaras eller upphävas endast genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget. Detsamma gäller stiftande av lag som innebär avvikelse från självstyrelselagen. Riksdagens beslut skall fattas i den ordning som gäller för ändring, förklaring eller upphävande av grundlag. Lagtingets beslut skall omfattas av minst två tredjedelar av dem som röstat.

I 2 mom. har intagits ett allmänt stadgande, enligt vilket det är möjligt att i landskapslag stadga, att viss landskapslag skall antas med två tredjedelars majoritet av dem som röstat. För att en sådan landskapslag skall bli gällande bör den enligt förslaget antas med sagda majoritet. Stadgandet har en viss motsvarighet i 44 § 3 mom. gällande självstyrelselag och 55 § landstingsordningen för landskapet Åland av den 2 februari 1972.

1.1.8. 8 kap. Ikraftträdelse- och övergångsstadganden

51 §. Paragrafens 1 mom. innehåller ett sedvanligt ikraftträdelsestadgande. Lagen avses träda i kraft vid ingången av det andra året efter

det att den stiftats.

Genom den nya självstyrelselagen upphävs gällande självstyrelselag jämte senare ändringar. Lagen om tillämpning i landskapet Åland av lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden upphävs likaså genom den nya självstyrelselagen. Reglerna om förvaltningsrättskipningen i landskapet ingår i förslagets 21 §.

På grund av självstyrelselagens speciella innehåll och återverkning på annan lagstiftning har det ansetts vara behövligt att inta ett stadgande om att även övriga stadganden som står i strid med den nya lagen upphävs. Ett stadgande av motsvarande lydelse ingår även i ikraftträdelsestadgandet i gällande självstyrelselag.

Enligt 3 mom. kan åtgärder som verkställigheten av denna lag förutsätter vidtas innan lagen träder i kraft. Med åtgärd avses bl.a. överenskommelseförordning och administrativt beslut. För att landskapslagstiftningen skall kunna anpassas till den nya lagen föreslås att landstinget innan den nya lagen trätt i kraft skall få anta landskapslag inom de föreslagna nya behörighetsområdena för lagtinget. Sådan landskapslag blir dock gällande tidigast då denna lag träder i kraft. Stadgandet är nödvändigt på grund av att den nya lagen medför rätt stora organisatoriska omställningar.

52 §. I stadgandet ingår regler för de situationer där en omfördelning av lagstiftningsbehörigheten skett. I det fall att ett rättsområde som enligt gällande självstyrelselag reglerats genom landskapslag hänförts till rikslagstiftningen, skall den landskapslagstiftning på området som tillkommit före den föreslagna lagens ikraftträdande gälla i landskapet till dess landskapslagen upphävts genom riksförordning. Innebär den nya lagen att ett område som tidigare reglerats i rikslagstiftningen övergår till landskapets lagstiftningsbehörighet, blir den rikslagstiftning som tillkommit före den föreslagna lagens ikraftträdande gällande i landskapet till dess den upphävs genom landskapslag.

53 §. Den föreslagna lagen ställer såsom villkor för förvärv av åländsk hembygdsrätt på ansökan förutom minst fem års bosättning även viss kunskap i svenska. I gällande självstyrelselag ingår inte något språkkrav. För att den nya lagen inte skall få retroaktiv verkan ingår i 53 § 1 mom. ett stadgande om att den som vid den föreslagna lagens ikraftträdande har sitt egentliga bo och hemvist i landskapet har rätt att på ansökan hos landskapsstyrelsen anhålla om åländsk hembygdsrätt enligt stadgandena i gällande självstyrelselag. För en sådan person gäller alltså endast kravet på fem års bosättning, men inte på kunskap i svenska. Även avslag på grund

av särskilda skäl skall bedömas utgående från stadgandena i gällande självstyrelselag.

I 8 § i förslaget regleras minderårigt barns rätt till förvärv av åländsk hembygdsrätt. Stadgandet avser att röra alla barn med familjerättslig status, även adoptivbarn. Gällande självstyrelselag reglerar inte adoptivbarns rätt. Det har inte ansetts motiverat att göra någon skillnad mellan adoptivbarn med olika adoptionsförhållanden. Därför ingår i 53 § 2 mom. ett stadgande, enligt vilket alla före lagens ikraftträdande adopterade barn skall i förhållande till adoptivföräldrarna jämställas med barn, oberoende av om adoptionsförhållandet grundats med stöd av lagen den 5 juni 1925 om adoptivbarn (208/25) eller fastställts med stöd av lagen den 19 januari 1979 om adoption (32/79) eller adoptionslagen av den 8 februari 1985 (153/85). Samtliga adoptivbarn, även de vilkas adoptionsförhållande grundats med stöd av den förstnämnda lagen, följer endast sina adoptivföräldrar och inte sina biologiska föräldrar.

54 §. Enligt 4 § 2 mom. gällande självstyrelselag har den som saknar åländsk hembygdsrätt, men som under fem år utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet rätt att driva näring, för vars utövande fordras tillstånd eller anmälan. Någon motsvarighet till detta stadgande ingår ej i förslaget utan frågan kan regleras i landskapslag. Enligt 54 § 1 mom. skall likväl den som vid lagens ikraftträdande har sitt egentliga bo och hemvist i landskapet erhålla den i gällande självstyrelselag nämnda rätten till näringsutövning, sedan han utan avbrott varit bosatt i landskapet under fem år.

Paragrafens 2 mom. reglerar de fall, då näring utövas i landskapet vid lagens ikraftträdande med stöd av gällande självstyrelselag. Enskild person, bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning eller stiftelse, som vid den nya lagens ikraftträdande utövar näring med stöd av stadganden i gällande självstyrelselag, har rätt att även framdeles utöva näringen. Utövas näringen i stöd av särskilt tillstånd för viss tid eller med vissa begränsningar, ger stadgandet rätt till utövning av näringen inom den utsatta tiden eller med iakttagande av de förutsatta villkoren. Efter det att för näringsutövningen utsatt tid löpt ut blir den nya lagens stadganden tillämpliga på näringsutövningen.

55 §. De ärenden som är anhängiga hos myndighet när en behörighetsöverföring sker enligt den föreslagna lagen skall slutbehandlas av den myndighet, hos vilken ärendet är anhängigt. Myndigheten skall vid behandlingen iaktta den lagstiftning som gällde före överföringen. Stadgandet gäller såväl sådana situationer där behörighetsöverföring sker genast vid

lagens ikraftträdande som situationer som senare kan uppstå med stöd av stadgandena i 23 § förslaget. Besvär över myndighets beslut, som meddelats före behörighetsöverföring, skall anföras med iakttagande av stadgandena i gällande självstyrelselag och annan tidigare tillämplig lag.

56 §. Regeringens representant i landskapet föreslås (5 §) vara riksombudsmannen i landskapet Åland. Landshövdingstjänsten ombildas till en tjänst som riksombudsman, när den föreslagna lagen träder i kraft. Landshövdingen överförs med bibehållna förmåner till den nya tjänsten som riksombudsman. Riksombudsmannens uppgifter kommer i att stort sett motsvara de uppgifter som enligt gällande självstyrelselag ankommer på landshövdingen i landskapet Åland. Den nya självstyrelselagen medför likväl vissa förändringar i fråga om uppgifterna. Det nya finansiella systemet innebär nya uppgifter för Ålandsdelegationen, för vilken riksombudsmannen enligt huvudregeln är ordförande. Riksombudsmannen kommer såsom landshövdingen att vara chef för länsstyrelsen i landskapet Åland. Länsstyrelsens roll kommer dock att på många punkter förändras genom den omfördelade kompetensen mellan riket och landskapet. Det har därför ansetts motiverat att i stadgandet förutsätta, att landshövdingen skall ge sitt samtycke till en överföring till riksombudsmannatjänsten.

Landshövdingens uppgifter i landskapet avviker för närvarande märkbart från de uppgifter som övriga landshövdingar har. Till den del förvaltningsuppgifter m.m. kvarblir hos staten innebär förslaget inte någon ändring i fråga om de uppgifter som tidigare ankom på landshövdingen. Uppgifterna skall framdeles handhas av riksombudsmannen. För att klargöra detta förhållande ingår i förslagets 56 § 2 mom. ett stadgande, enligt vilket det som stadgas om landshövding i tillämpliga delar skall gälla riksombudsmannen. Riksombudsmannen jämställs sålunda med landshövdingarna i fråga om de uppgifter som ankommer på landshövding i riket och som inte på grund av självstyrelsen hänförts till landskapets behörighetsområde.

57 §. Överföringen av lagstiftnings- och förvaltningsbehörigheten enligt förslaget kommer att medföra att uppgifter som tidigare handhafts av statliga myndigheter övergår på landskapsmyndigheterna. Enligt 1 mom. skall de, vilkas anställningsförhållande till staten berörs av överföringen, med bibehållna förmåner överföras till motsvarande uppgifter i landskapets tjänst. Stadgandet avser tjänste- och befattningshavare samt personer i arbetsavtalsförhållande. Om överförandet skall stadgas närmare genom förordning. Liksom i fråga om landshövdingen har det ansetts motiverat att förutsätta att här nämnd personal skall samtycka till överförandet.

Enligt 29 § 3 mom. förslaget skall i förordning stadgas om den språkkuskap som skall fordras av den som anställs av staten i landskapet eller i verksamhet som i landskapet upprätthålls av sammanslutning, där staten har avgörande inflytande. Enligt 57 § 2 mom. skall till dess sådan förordning utfärdats gällande regler härom i självstyrelselagen (39 §) och lagstiftningen om den språkkunskap, som skall av statstjänsteman fordras, vara i kraft sådana de lyder då den nya självstyrelselagen träder i kraft.

Enligt stadgandets 3 mom. är den som är anställd av staten eller sammanslutning, där staten har avgörande inflytande, behörig att inneha anställningen även efter det att i nämnda moment avsedd förordning ges. Förordningen kan inte retroaktivt införa andra språkkrav än de nu gällande för här nämnda anställda.

58 §. Enligt 41 § gällande självstyrelselag handläggs tjänsteåtal mot lantrådet samt ledamot av och föredragande vid landskapsstyrelsen av Åbo hovrätt, medan annan innehavare av tjänst eller befattning för landskapsförvaltningen åtalas för brott i tjänsten vid behörig underrätt enligt huvudregeln. Avsikten är att denna regel blir gällande tillsvidare. Inom tjänstemannalagstiftningen har man allt mera gått in för att endast i fråga om de högsta tjänsterna föreskriva ett speciellt forum vid tjänstebrott. I fråga om övriga tjänster gäller i allmänhet normala forumregler, enligt vilka tjänsteåtal handläggs i första instans av allmän underrätt. Antalet föredragande vid landskapsstyrelsen har under senaste tid märkbart ökat. Detta talar för att dessa skulle åtalas för tjänstebrott i underrätt, eftersom gällande regel leder till att mindre betydelsefulla ärenden måste behandlas vid hovrätt. Högsta domstolen blir i sådana fall besvärsinstans, vilket inte är i linje med domstolens nuvarande ställning.

På grund av att statstjänstemän i jämförbar ställning för närvarande oftast åtalas för brott i tjänsten vid hovrätt, har det ansetts vara motiverat att låta gällande system tillsvidare bestå. Sker det en allmän förändring på denna punkt i lagstiftningen vore det likväl ändamålsenligt att även se över stadgandet för de landskapsanställdas del. För att detta skall kunna ske utan att självstyrelselagen behöver ändras kan enligt förslaget till 58 § en sådan ändring göras genom en riksförordning.

59 §. Enligt paragrafens 1 mom. sker ordinarie finansiell utjämning enligt gällande självstyrelselag sista gången för året före den föreslagna lagens ikraftträdande. Detta överensstämmer med gällande regler om att ordinarie utjämning sker i efterhand för en tid av ett år i sänder.

Genom den föreslagna självstyrelselagen upphör mandatet för medlemmarna i Ålandsdelegationen som valts med stöd av gällande självstyrel-

selag och en ny delegation utses. För den skull ingår i 1 mom. ett behörighetsstadgande för den nyvalda delegationen att verkställa den sista ordinarie utjämningen enligt gällande självstyrelselag.

Det föreslagna finansiella systemet känner inte till extraordinarie anslag. Enligt 2 mom. kan sådana anslag inte längre beviljas efter den nya lagens ikraftträdande. Om extraordinarie anslag har beviljats tidigare, kan dock tillägg till sådant anslag beviljas ännu under det andra året efter den nya självstyrelselagens ikraftträdande. Det är här närmast fråga om sådana tillägg som föranleds av eventuella indexförhöjningar eller motsvarande utgiftsökningar.

60 §. Enligt 45 § 2 mom. i förslaget övergår statens rätt till mark som staten äger eller med nyttjanderätt innehar i landskapet för egentlig statsförvaltning till landskapet, då sådan mark inte längre behövs för förvaltningen. Samtidigt tillfaller byggnader och anläggningar på sådan mark landskapet, om de inte flyttas bort. I 60 § ingår ett övergångsstadgande, enligt vilket ovan nämnda regel skall gälla även mark, byggnad eller anläggning som används för egentlig statsförealtning då den föreslagna lagen träder i kraft.

Av 45 § framgår, att avsikten är att staten inte skall inneha annan fast egendom i landskapet än sådan som behövs för egentlig statsförvaltning. Då det förfarande som anges i nämnda paragraf inte lämpligen kan tillämpas på sådan egendom, som inte används för egentlig statsförvaltning vid lagens ikraftträdande, förelås i 60 § 2 mom. att om överförande av annan mark eller andra byggnader och anläggningar kan stadgas genom förordning.

61 §. I de situationer där lagstiftningsbehörigheten övergår från riksmyndigheterna till lagtinget, övergår även ansvaret för förvaltningen på landskapet. Det har därför ansetts ändamålsenligt att det lösöre som finns i landskapet hos berörda statsmyndigheter vid överföringen övergår utan ersättning till landskapet till den del lösöret behövs för förvaltningen. Stadgandet är tillämpligt både på sådana situationer där behörigheten övergår vid lagens ikraftträdande och på sådana som avses i 23 § i förslaget.

1.2. Lag om ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland

2 §. I förslaget till 10 § självstyrelselagen hänvisas till jordförvärvslagen beträffande de inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom,

som gäller den som saknar hembygdsrätt. I stadgandet används uttrycket "med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom och därmed jämförbar egendom". Uttrycket har samma innebörd som det nuvarande uttrycket "med äganderätt förvärva eller på grund av lego- eller annat avtal besitta fast egendom" i jordförvärvslagen. Innebörden avser i bägge fallen själva förvärvet och inte besittningen.

Stadgandet i 1 mom. är i sak oförändrat. Med begreppet "lego- eller annat avtal" skall förstås förutom jordlegoavtal även andra avtal, såsom t.ex. hyresavtal, varigenom fast egendom eller därmed jämförbar egendom överlåts. I 1 mom. uppräknas uttömmande dem som berörs av inskränkningarna i lagen, dvs. alla som för varje enskilt fall behöver landskapsstyrelsens tillstånd. Från huvudregeln ingår undantag i 3 §.

I 10 § i förslaget till självstyrelselag används uttrycket "fast egendom och därmed jämförbar egendom." Fast egendom i jordförvävslagen avser detsamma. Som sådan egendom kan nämnas andel i fastighet (ideell andel), särskild vattenlägenhet, vattenområde och del däri samt andel i samfällighet. Rätt till sjösänkning omfattas såsom lös egendom inte av stadgandet. Inlösning av tillandning är ej heller undankastad tillstånd (se högsta domstolens avgörande 1981 II 85). Det som gäller förvärv av fast egendom gäller enligt direkt stadgande i 2 mom. även outbruten del av fastighet.

Enligt paragrafens 2 mom. jämförs med förvärv av fast egendom även förvärv genom överlåtelse av andel i sådant dödsbo som äger eller med stöd av lego- eller annat avtal besitter fast egendom. Överlåtelse av andel avser köp, byte och gåva. Om dödsbodelägares rätt till andelar i fastighetsägande dödsbon stadgas i 3 § förslaget.

Lagtinget kan enligt 3 mom. stadga om undantag från 1 mom. Med stöd av stadgandet kan landskapsstyrelsen i landskapslag ges t.ex. rätt att generellt bevilja tillstånd för vissa kortvariga hyresavtal. I sådan landskapslag kan även intas regler av samma art som för närvarande ingår i 2 § 2 mom. jordförvärvslagen. Alla undantag enligt 3 mom. kan likväl endast vara till fördel för sökanden. Genom landskapslag kan inte rätten för den som åtnjuter hembygdsrätt eller annars har rätt att enligt självstyrelselagen förvärva fast egendom inskränkas.

3 §. Paragrafen uppräknar de situationer, då jordförvärvslagens inskränkningar alls inte gäller eller då dess inskränkningar begränsats i fråga om förvärvet.

I 1 mom. avsett förvärv berörs inte alls av lagens inskränkningar. Bröstarvinge kan alltid ärva och utan tillstånd behålla fast egendom eller därmed jämförbar egendom. Bröstarvinge kan även förvärva andel i dödsbo,

som äger eller besitter fast egendom, då han är delägare i dödsboet. Han kan således med utom boet stående medel köpa en större del av boet än vad honom enligt arvsrätten tillkommer. Stadgandet medför även, att bröstarvinge, som enligt 25 kap. ärvdabalken har rätt att vid arvskifte få gårdsbruksenhet oskiftad på sin lott, utan tillstånd kan förvärva egendomen trots att den överstiger hans arvslott.

Paragrafens 2 mom. reglerar de fall, då till dödsboet hör delägare som inte är bröstarvingar, dvs. make eller maka, sidoarvingar eller universella testamentstagare, och sådan person saknar åländsk hembygdsrätt. Stadgandet påverkar inte arvsrätten enligt arvslagstiftningen, men ger landskapsstyrelsen möjlighet att yrka på arvskifte, antingen helt eller partiellt, till den del det är fråga om fast egendom i landskapet.

Om inte fastighetsägande dödsbo, till vilket hör ovan nämnd delägare, skiftas inom två år från dödsfallet, kan landskapsstyrelsen yrka på skifte av boet, dvs. få skiftesman förordnad. Tvåårstiden har ansetts vara skälig med tanke på att en normal dödsboutredning tar ungefär ett år.

Om en dödsbodelägare, som saknar åländsk hembygdsrätt, under tvåårstiden beviljas hembyggsrätt eller erhåller i 2 § 1 mom. avsett tillstånd, förfaller landskapsstyrelsens rätt att yrka på skifte. Landskapsstyrelsen kan inte heller påverka det skifte som på dess begäran utförs. Det utförs av skiftesman i enlighet med reglerna därom. Om fast egendom eller andel av sådan egendom vid skiftet tillfaller en delägare som saknar hembygdsrätt och inte har förhandstillstånd till förvärvet, iakttas de normala reglerna i lagen.

Paragrafens 2 mom. gäller såsom ovan framgått även situationer, då make har giftorätt eller arvsrätt efter den avlidna och saknar hembygdsrätt. Har efterlevande maken däremot besittningsrätt till fast egendom enligt 3 kap. 1 a § ärvdabalken begränsar denna besittningsrätt landskapsstyrelsens möjlighet att yrka på skifte av boet på samma sätt som den begränsar dödsbodelägares rätt.

Stadgandet i 2 mom. hindrar inte att gårdsbruksenhet oskiftad medtas i annan arvinges än bröstarvinges lott med stöd av reglerna i 25 kap. ärvdabalken. Om en sådan arvinge saknar hembygdsrätt, bör han likväl anhålla om tillstånd av landskapsstyrelsen för att få behålla fastigheten.

Paragrafens 3 mom. innehåller en begränsad inskränkning. I de situationer, då i 2 § förslaget nämnd egendom utgör pant eller säkerhet för obetald fordran, kan bank som är fordringsägare utan tillstånd förvärva egendomen. Förvärvet kan likväl ske för högst fem år. Efter utgången av denna tid underkastas fånget i jordförvärvslagen stadgat tillståndsförfaran-

de.

Övergångsstadgande. Den föreslagna lagändringen är avsedd att träda i kraft samtidigt med den nya självstyrelselagen. Eftersom den ändrade lagen är strängare än gällande lag, utesluts den retroaktiva verkan genom ett övergångsstadgande. Den tidigare lagen skall tillämpas på förvärv som skett före den föreslagna lagens ikraftträdande. Om ett fastighetsköp har ingåtts eller ett lego- eller annat avtal slutits före lagens ikraftträdande skall den nugällande lagens stadganden tillämpas på förvärvet. Detta gäller även behandlingen av anhållan om tillstånd som har gjorts av ett s.k. åländskt bolag enligt 2 § 2 mom. gällande lag. De förvärv genom arv, där arvet fallit före lagändringens ikraftträdande, bedöms utgående från den tidigare lagen. Detta gäller även andra än arvingar som före lagens ikraftträdande förvärvat andel i sådant dödsbo som äger eller i stöd av legoavtal besitter fast egendom.

Om tiden för ett lego- eller annat avtal förlängs efter det att lagändringen har trätt i kraft, skall däremot den ändrade lagens regler tillämpas på avtalet. Detta stadgande är överensstämmande med gällande stadgande i 18 § 3 mom. jordförvärvslagen.

2. Närmare stadganden och bestämmelser

Förslaget förutsätter, såsom av det ovan sagda framgår, att vissa frågor skall kunna närmare regleras genom riksförordningar, överenskommelseförordningar, landskapslagar och överenskommelser mellan riks- och landskapsmyndigheter.

3. Ikraftträdande

Det är naturligt att den nya lagen och den därtill anslutna ändringen av jordförvärvslagen träder i kraft från ingången av ett nytt år. Detta är även förenligt med den ställning som både självstyrelselagen och jordförvärvslagen har i författningshierarkin. Både förslaget till självstyrelselag och förslaget till ändring av jordförvärvslagen skall i riksdagen godkännas i den ordning som stadgas i 67 § riksdagsordningen. Därtill skall lagarna godkännas av landstinget innan de kan stadfästas av republikens president. Det krävs därför en tillräckligt lång övergångstid.

Åtgärder för verkställigheten av självstyrelselagen kan vid behov vidtas före dess ikraftträdande (51 § 3 mom.). I fråga om rättsområden där det sker en överföring av behörighet blir antingen rikslagstiftningen eller

landskapslagen i kraft till dess i landskapslag eller riksförordning annat stadgas (52 § 1 mom.). Behandlingen av ärenden som är anhängiga hos myndighet vid lagens ikraftträdande och under en övergångstid samt besvärsförfarandet i samband härmed regleras i 55 §.

Regler i anslutning till den finansiella utjämningen i samband med ikraftträdandet ingår i 59 §.

Enskildas och olika samfunds och sammanslutningars rättigheter som förvärvats med stöd av gällande självstyrelselag har beaktats i övergångsstadgandena (53, 54 och 57 §§).

I förslaget till ändring av jordförvärvslagen ingår ett övergångsstadgande, enligt vilket tidigare lag skall tillämpas på förvärv som skett före den ändrade lagens ikraftträdande.

4. Lagstiftningsordning

Propositionen innehåller dels ett lagförslag om en helt ny självstyrelselag, dels ett förslag till ändring av jordförvärvslagen. Enligt 44 § självstyrelselagen kan stadgandena i lagen inte ändras, förklaras eller upphävas eller från dem avvikelse göras på annat sätt än med landstingets bifall och i den ordning, som om grundlag är stadgat. Enligt 17 § jordförvärvslagen får lagen icke ändras, förklaras eller upphävas, ej heller avvikelse från den göras annorledes än med Ålands landstings bifall och i den ordning, som om grundlag är stadgat. På grund härav bör båda lagförslagen behandlas i den ordning som stadgas i 67 § riksdagsordningen.

Med stöd av vad ovan anförts föreläggs Riksdagen till antagande följande lagförslag:

1. Självstyrelselag för Åland

I enlighet med Riksdagens beslut, tillkommet på det sätt som 67 § riksdagsordningen stadgar, stadgas med Ålands landstings bifall som följer:

1 kap.

Allmänna stadganden

1 §

Landskapet Åland tillkommer självstyrelse enligt denna lag.

2 §

Landskapet omfattar det område, som vid denna lags ikraftträdande hör till landskapet, samt det territorialvatten som enligt gällande stadganden om gränserna för Finlands territorialvatten omedelbart ansluter sig till sagda område.

Om rikets överhöghet i visst avseende utvidgas till att gälla utöver territorialvattengränsen, kan även landskapets behörighet utvidgas till de delar som bestäms efter överenskommelse mellan riket och landskapet.

3 §

Landskapet Ålands befolkning företräds i fråga om självstyrelsen av Ålands lagting.

Lagtingets ledamöter utses genom omedelbara och hemliga val där rösträtten är allmän och lika för alla röstberättigade.

Lagtinget öppnas och avslutas på republikens presidents vägnar av riksombudsmannen, om inte presidenten själv gör det. Riksombudsmannen överlämnar till lagtinget presidentens framställningar och meddelanden.

Republikens president kan efter samråd med lagtingets talman upplösa lagtinget och förordna om nya val. Om lagtingets rätt att självt upplösa sig och förordna om nya val stadgas i landskapslag.

4 §

Landskapets allmänna styrelse och förvaltning omhänderhas av Ålands landskapsstyrelse och under denna lydande myndigheter. Ordförande i landskapsstyrelsen är lantrådet. Om tillsättandet av landskapsstyrelse stadgas i landskapslag.

5 §

Regeringen företräds i landskapet av riksombudsmannen, som utnämns av republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman eller, vid förfall för talmannen, med den person som ersätter honom. Om samförstånd inte uppnås, skall presidenten utse riksombudsmannen bland fem personer, vilka föreslås av lagtinget och som erbjuder erforderliga förutsättningar för att landskapet skall väl förvaltas samt statens säkerhet tillvaratas.

Om riksombudsmannaämbetet är obesatt eller riksombudsmannen har förfall, kan republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman förordna lämplig person att tillsvidare handha ämbetet.

Uppkommer fråga om entledigande av riksombudsmannen, skall lagtingets talman höras innan beslut i frågan fattas.

6 §

För att fullgöra i denna lag särskilt angivna uppgifter tillsätts ett för landskapet och riket gemensamt organ, benämnt Ålandsdelegationen.

Ordförande i Ålandsdelegationen är riksombudsmannen eller annan person som förordnats av republikens president efter överenskommelse med lagtingets talman. Till ledamöter i delegationen utser statsrådet och lagtinget vartdera två personer. I samma ordning utses för ordföranden en och för varje ledamot två ersättare. Delegationen är beslutför endast såsom fulltalig. Den kan höra sakkunniga.

Delegationen skall på begäran ge utlåtanden till statsrådet och dess ministerier, till landskapsstyrelsen och till domstol.

7 §

Landskapet ansvarar för Ålandsdelegationens kostnader till den del de hänför sig till de av lagtinget utsedda ledamöterna. De övriga kostnaderna betalas av statsmedel.

8 §

Den som vid denna lags ikraftträdande åtnjuter åländsk hembygdsrätt enligt självstyrelselagen för Åland (670/51) tillkommer hembygdsrätt även enligt denna lag.

Finsk medborgare, som inflyttat till landskapet och utan avbrott där haft sitt egentliga bo och hemvist under minst fem års tid och som har tillfredsställande insikter i svenska språket, skall av landskapsstyrelsen på ansökan beviljas åländsk hembygdsrätt, om inte vägande skäl prövas

föranleda avslag. Landskapsstyrelsen kan bevilja åländsk hembygdsrätt åt den som under kortare tid än vad här sägs har varit bosatt i landskapet.

Barn under 18 år, som har finskt medborgarskap och som är bosatt i landskapet, tillkommer åländsk hembygdsrätt om fadern eller modern har sådan rätt.

Närmare bestämmelser angående förvärv av åländsk hembygdsrätt utfärdas genom landskapslag.

Den som förlorar sitt finska medborgarskap förlorar även sin åländska hembygdsrätt. Om förlust av åländsk hembygdsrätt för den som flyttar från landskapet stadgas i landskapslag.

9 §

Innehav av åländsk hembygdsrätt utgör förutsättning för deltagande i val av lagtingets ledamöter och kommunernas fullmäktige och för utseende av övriga förtroendevalda inom landskaps- och kommunalförvaltningen samt för valbarhet till sådana uppdrag, såvitt inte annat följer av 48 §.

Den som innehar åländsk hembygdsrätt kan utan i 10 § nämnda inskränkningar med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom och därmed jämförbar egendom i landskapet.

Innehav av åländsk hembygdsrätt medför rätt att utan i 11 § nämnda inskränkningar idka näring i landskapet.

10 §

Om inskränkningar i rätten att med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom och annan därmed jämförbar egendom i landskapet stadgas i lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland (3/75).

11 §

Rätten att i landskapet utöva rörelse eller yrke som näring kan för den, som inte innehar åländsk hembygdsrätt, inskränkas genom landskapslag. Sådan landskapslag får likväl inte för i landskapet bosatt person inskränka rätten att idka sådan näring som bedrivs utan annat biträde än make eller egna omyndiga barn och utan begagnande av affärslokal, kontor eller annat särskilt driftställe.

12 §

Den som innehar åländsk hembygdsrätt är skyldig att, i stället för fullgörande av värnplikt, tjänstgöra på motsvarande sätt vid lots- och

fyrinrättningen, enligt vad därom, efter det att lagtinget beretts tillfälle att i saken avgiva utlåtande, i rikslag särskilt stadgas, eller tjänstgöra i annan civilförvaltning, enligt vad därom i rikslag med lagtingets bifall särskilt stadgas. Intill dess sådan tjänstgöring ordnats, är sagda inbyggare i landskapet befriade från fullgörande av värnplikt.

Vad i 1 mom. stadgas gäller dock inte dem vilka efter fyllda tolv år inflyttat till landskapet från annan ort.

Sådan inbyggare i landskapet, som avses i 1 mom., får dock om han så önskar fullgöra värnplikt vid rikets försvarsmakt.

2 kap.

Landskapets behörighet

Lagstiftning

13 §

Lagtinget stiftar lagar för landskapet (landskapslagar).

14 §

Lagtinget tillkommer lagstiftningsbehörighet i fråga om

1) lagtingets organisation och åligganden; landskapsstyrelsen och under denna lydande myndigheter och inrättningar; landskapets tjänstemän;

2) landskapets flagga och vapen samt deras användning i landskapet, dock så att statens ämbetsverks och inrättningars samt enskilds användning av rikets flagga inte får inskränkas; användningen av landskapets flagga på landskapet tillhöriga fartyg, på fiske-, fritids- och därmed jämförbara farkoster med hemort i landskapet samt på handelsfartyg, som har hemort i landskapet och som idkar regelbunden linjetrafik mellan Finland och Sverige;

3) inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter för allmänt behov mot full ersättning, dock med de begränsningar som följer av 45 §;

4) allmän ordning och säkerhet med de undantag som anges i 22 § 1 mom. 7 och 12 punkten;

5) kommunindelningen, kommunala val, kommunernas förvaltning och tjänstemän samt kommunalbeskattning;

6) brand- och räddningsväsendet;

7) hälso- och sjukvård med de undantag som anges i 22 § 1 mom. 11 och 30 punkten; eldbegängelse;

8) landskapet tillkommande tilläggsskatt på inkomst och tillfällig extra inkomstskatt samt närings- och nöjesskatter; grunderna för avgifter till landskapet;

9) statistik om förhållandena i landskapet;

10) undervisning, kultur, idrott och ungdomsarbete;

11) arkiv-, biblioteks- och museiväsendet med det undantag som anges i 22 § 1 mom. 8 punkten;

12) fornminnen och skyddet av kulturhistoriskt värdefulla föremål och byggnader i landskapet;

13) postväsendet samt radio och television inom landskapet med de begränsningar som följer av 22 § 1 mom. 4 punkten;

14) tjänstekollektivavtal för landskapets och kommunernas anställda; sysselsättningens främjande;

15) socialvård;

16) hyra och hyresreglementering samt lega av jord;

17) vattenrätten;

18) byggnads- och planväsendet; grannelagsförhållanden; bostadsproduktion;

19) natur- och miljövård; friluftsliv;

20) jord- och skogsbruk;

21) jakt och fiske; registrering av fiskefartyg;

22) djurskydd; veterinärväsendet med de undantag som anges i 22 § 1 mom. 11 punkten;

23) styrning av lantbruksproduktionen och fiskerinäringen;

24) tillvaratagande av jordbruksmarks, skogsmarks och fiskevattens produktionsförmåga samt skyldighet att på lega mot full ersättning upplåta jordbruksmark och fiskevatten i sådant syfte;

25) rätt att efterleta, inmuta och utnyttja mineralfyndighet;

26) tillstånd till utskänkning av alkoholhaltiga drycker;

27) vägar och kanaler; vägtrafik; spårbunden trafik; båttrafik; för den lokala sjötrafiken avsedda farleder;

28) näringsverksamhet med beaktande av 11 § och vad som anges i 22 § 1 mom. 4 - 7, 11 - 13, 21 - 24 och 26 - 28 punkten samt 23 § 1 mom. 3 - 5 punkten dock sålunda att även lagtinget tillkommer behörighet att vidta åtgärd för att främja i nämnda punkter avsedd näringsverksamhet;

29) beläggande med straff och storleken av straff samt om användning av vite och andra tvångsmedel inom rättsområde som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet; disciplinär bestraffning av landskapets och kommunernas tjänstemän; samt

30) övriga angelägenheter, vilka enligt grundsatserna i denna lag bör hänföras till landskapets lagstiftningsbehörighet.

15 §

Beslut om antagande av landskapslag skall tillställas republikens president. Innan beslutet föredras för honom skall Ålandsdelegationens yttrande inhämtas.

Finner republikens president, att lagtinget har överskridit sin behörighet att lagstifta eller att landskapslagen rör rikets inre eller yttre säkerhet, kan han, efter att ha inhämtat högsta domstolens yttrande, inom fyra månader från den dag då lagtingsbeslutet delgavs honom förordna att lagen skall förfalla i dess helhet eller till viss del.

Har i landskapslag för vinnande av enhetlighet och överskådlighet upptagits även stadganden av rikslagstiftningsnatur utgör detta inte hinder för landskapslagens ikraftträdande, om dessa stadganden i sak överensstämmer med motsvarande stadganden i rikslag. Upptagande av sådana stadganden i landskapslag medför inte ändring i det inbördes förhållandet mellan rikets och landskapets lagstiftningsbehörighet.

16 §

Om republikens president förordnat, att landskapslag skall förfalla eller om han beslutat att inte använda sin vetorätt, skall landskapsstyrelsen underrättas därom.

Gäller republikens presidents veto blott en viss del av en landskapslag, skall landskapsstyrelsen på sätt som i landskapslag stadgas avgöra, huruvida lagen skall träda i kraft till övriga delar eller om den skall förfalla i sin helhet.

Landskapslag utfärdas av landskapsstyrelsen. Har lagtinget inte bestämt när lagen träder i kraft, skall landskapsstyrelsen fatta beslut härom.

17 §

Landskapsstyrelsen kan, då bemyndigande givits i landskapslag, genom landskapsförordning meddela stadganden rörande landskapsförvaltningens organisation och verksamhet, rörande verkställighet och tillämpning av lag och rörande annan till landskapets behörighetsområde hörande angelägenhet.

Vad i 15 § 3 mom. stadgas om landskapslag skall äga motsvarande tillämpning i fråga om landskapsförordning.

18 §

Lagtinget kan väcka initiativ i angelägenhet som underlyder rikets lagstiftningsbehörighet. Initiativet föreläggs riksdagen genom regeringens försorg.

Landskapsstyrelsen kan i angelägenhet som nämns i 1 mom. göra framställning om utfärdande av administrativa stadganden för landskapet.

Förvaltning och förvaltningsrättskipning

19 §

Förvaltningen i fråga om angelägenheter som hänförts till landskapets lagstiftningsbehörighet ankommer på självstyrelsemyndigheterna, dock med iakttagande av

1) att för riksbehov behövliga statistiska uppgifter, som landskapsmyndighet har tillgång till, på begäran skall tillhandahållas statsmyndighet;

2) att insamlandet av statistiska uppgifter för landskapets behov skall ske i samarbete med vederbörande riksmyndigheter;

3) att landskapsstyrelsen skall inhämta utlåtande av vederbörande riksmyndigheter innan åtgärd som berör fast fornlämning vidtas; samt

4) att landskapsstyrelsen skall inhämta riksarkivets utlåtande innan beslut fattas om utgallring av handlingar ur landskapsmyndigheternas eller de kommunala och kyrkliga myndigheternas arkiv i landskapet.

20 §

I landskapets och kommuns tjänst kan anställas finsk medborgare och medborgare i annat nordiskt land. Som polisman kan likväl anställas endast finsk medborgare.

21 §

Besvär över beslut i förvaltningsangelägenhet, som fattats av landskapsstyrelsen underlydande myndighet och som inte angår skatt eller avgift, anförs hos landskapsstyrelsen. Beslut av kommunal myndighet överklagas hos länsrätten, om inte besvär över beslutet enligt rikslag skall anföras hos annan myndighet. I landskapslag kan dock bestämmas, att beslut av kommunal myndighet i ärende som hör till landskapets behörighet skall överklagas hos landskapsstyrelsen.

Över lagligheten av landskapsstyrelsens beslut får besvär anföras hos högsta förvaltningsdomstolen. I landskapsstyrelsens beslut i utnämningsärende får ändring ej sökas genom besvär.

För förvaltningsrättskipningen i landskapet kan genom lag inrättas en särskild förvaltningsdomstol. Utan hinder av vad i 1 mom. stadgas kan sådan domstol i landskapslag anförtros rättskipningsuppgifter i de förvaltningsangelägenheter som hör till landskapets behörighet.

3 kap.

Rikets behörighet

Lagstiftning

22 §

Rikets lagstiftande organ tillkommer lagstiftningsbehörighet i fråga om

1) stiftande, ändring, förklaring och upphävande av grundlag samt avvikelse från sådan lag, dock så att lagtingets behörighet inte härigenom kan inskränkas, om inte lagtinget samtyckt därtill i den ordning som stadgas i 50 §;

2) rikets flagga och vapen samt deras användning med de undantag som anges i 14 § 2 punkten;

3) statsmyndigheternas organisation och verksamhet;

4) förhållandet till utländska makter med beaktande av stadgandena i 6 kap.; medborgarskap; utlänningslagstiftning; pass; allmänna villkor för utlännings och utländsk sammanslutnings rätt att äga och besitta fast egendom och aktier och att idka näring;

5) rätt att vistas i landet, att välja boningsort och att färdas från en ort till en annan; utövande av yttrande-, förenings- och församlingsfriheten; brev-, telegraf- och telefonhemligheten;

6) televäsendet, dock så att tillstånd att anlägga och använda teleförbindelser för allmänt begagnande i landskapet får av riksmyndighet beviljas endast med landskapsstyrelsens samtycke;

7) skjutvapen och skjutförnödenheter;

8) arkivalier som härrör från statsmyndighet med beaktande av vad härom stadgas i 24 § 1 mom. 5 punkten;

9) kyrkolagen och annan lagstiftning om religionssamfund samt medborgares rätt till offentlig tjänst utan avseende på trosbekännelse;

10) befolkningsskyddet, dock så att beslut om förflyttning av i landskapet bosatta personer till ort utanför landskapet kan fattas endast med landskapsstyrelsens samtycke;

11) smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur; förbud mot införande av djur och djurprodukter; kastrering och steriliserings; avbrytande av havandeskap; rättsmedicinska undersökningar; behörighet att verka inom hälso- och sjukvården; apoteksväsendet; apoteksvaror, narkotiska ämnen samt framställning av gifter och fastställande av deras användningsändamål;

12) försvarsväsendet och gränsbevakningen med beaktande av vad i 12 § stadgas; ordningsmaktens verksamhet till tryggande av statens säkerhet; krigstillstånd; beredskap inför undantagsförhållanden; explosiva ämnen till den del rikets säkerhet berörs;

13) sedelutgivning och valuta;

14) skatter och avgifter med de undantag som avses i 14 § 5 och 8 punkten;

15) statistik för rikets behov;

16) äktenskap och familjeförhållanden, barns rättsliga ställning, förmynderskap, adoption; släkt- och förnamn; dödförklaring; arv med de undantag som avses i 10 §;

17) stiftelser samt bolag och andra privaträttsliga samfund; bokföring;

18) upphovsrätt; patenträtt, mönsterrätt och varumärkesrätt;

19) konsumentskydd; otillbörligt förfarande vid näringsverksamhet; främjande av konkurrens;

20) försäkringsavtal;

21) handeln med utlandet;

22) handelssjöfart samt farleder för handelssjöfarten;

23) luftfart;

24) priset på lantbruks- och fiskeriprodukter; främjandet av exporten av lantbruksprodukter;

25) fastighetsbildning och fastighetsregistrering samt därmed sammanhängande uppgifter;

26) mineralfyndigheter och gruvdrift med de undantag som anges i 14 § 25 punkten;

27) kärnkraft, dock så, att byggande, innehav och användning av anläggning för utvinnande av kärnkraft eller hantering eller förvaring av material i anslutning härtill får i landskapet ske endast med landskapsstyrelsens samtycke;

28) måttenheter, mätredskap och mätmetoder; standardisering; tillverkning och kontrollstämpling av samt handel med arbeten innehållande ädla metaller;

29) arbetsrätt med de undantag som anges i 14 § 14 punkten och med

beaktande av vad i 23 § 1 mom. 6 punkten och 23 § 2 mom. stadgas;

30) annan än i 14 § 29 punkten nämnd straffrätt; administrativt ingrepp i den personliga friheten;

31) rättskipning med beaktande av vad i 21 § stadgas, förundersökning, verkställighet av domar och straff samt utlämning för brott;

32) annan än i denna paragraf särskilt nämnd privaträttslig angelägenhet, för så vitt den inte direkt ansluter sig till rättsområde som enligt denna lag är hänfört till landskapets lagstiftningsbehörighet; samt

33) övriga angelägenheter, vilka enligt grundsatserna i denna lag bör hänföras till rikets lagstiftningsbehörighet.

Utan lagtingets samtycke kan ändring i grundlag eller annan rikslag inte vidtas med verkan för landskapet, såvitt fråga är om grundsatserna om enskilds rätt att äga fast egendom eller sådana tillgångar som hör till näring.

I fråga om lag som har särskild betydelse för landskapet skall innan lagen antas landskapets yttrande inhämtas.

23 §

Rikets lagstiftande organ tillkommer utöver vad i 22 § stadgas lagstiftningsbehörighet i fråga om

1) folkbokföring;

2) handels-, förenings- och fartygsregister;

3) arbetspensionsskydd och annan socialförsäkring;

4) annan än i 14 § 26 punkten nämnd alkohollagstiftning;

5) bank- och kreditväsendet; samt

6) arbetsavtal och samarbete inom företag.

Inom rättsområden som avses i 1 mom. kan med lagtingets samtycke behörigheten att lagstifta helt eller till vissa delar överföras på landskapet genom förordning. I sådan förordning skall intas stadganden om de åtgärder som föranleds av överförandet.

Den vars anställningsförhållande till staten berörs av i 2 mom. avsedd behörighetsöverföring skall, såvida han samtycker därtill, med bibehållna förmåner överföras till motsvarande uppgifter i landskapets tjänst i enlighet med vad därom närmare stadgas i förordning.

Förvaltning

24 §

Förvaltningen i fråga om angelägenheter som hänförts till rikets lagstiftningsbehörighet ankommer på riksmyndigheterna, dock med iakttagande av följande:

1) innan beslut om indragning av inrättning eller fast arbetsställe vid statens lokalförvaltning i landskapet fattas, skall landskapsstyrelsen höras;

2) vid besättande av statstjänst i landskapet skall särskild betydelse tillmätas att vederbörande har kännedom om landskapets förhållanden eller är bosatt i landskapet;

3) i pass som i landskapet utfärdas åt den som åtnjuter åländsk hembygdsrätt skall ingå ordet "Åland";

4) beviljande av tillstånd åt utlänning eller utländsk sammanslutning att äga och besitta fast egendom i landskapet eller att där idka näring ankommer på landskapsstyrelsen, som innan sådant ärende avgörs, skall inhämta utlåtande av vederbörande riksmyndighet;

5) arkivalier som härrör från i landskapet verksamma statsmyndigheter får bortföras från landskapet endast efter samråd med landskapsstyrelsen;

6) landskapsmyndigheterna deltar i befolkningsskyddet i enlighet med vad därom stadgas i överenskommelseförordning;

7) de uppgifter som enligt lagstiftningen om bekämpande av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur och om framställning och användning av gifter ankommer på riksmyndighet, skall i landskapet omhänderhas av landskapsstyrelsen eller av annan i landskapslag bestämd myndighet;

8) på landskapsstyrelsen ankommer att avgöra, huruvida sådan medborgare i ett nordiskt land, som är behörig att verka inom hälso- och sjukvården eller veterinärväsendet i annat nordiskt land än Finland, kan efter att ha godkänts i prov, som anordnats av landskapsstyrelsen rörande den i landskapet på området gällande lagstiftningen, förklaras behörig till sådan verksamhet i landskapet;

9) fullgörande av arbetsplikt, som under krigstid gäller medborgarna allmänt, kan för den som innehar åländsk hembygdsrätt endast åläggas inom landskapet och blott i civila uppgifter som är nödvändiga för upprätthållandet av samhällsfunktionerna;

10) beslut av Finlands Bank som kan väntas få särskild betydelse för landskapets näringsliv eller sysselsättningen i landskapet skall såvitt möj-

ligt fattas först efter det att samråd med landskapsstyrelsen ägt rum;

11) statistiska uppgifter om förhållandena i landskapet, som riksmyndighet har tillgång till, skall på begäran tillhandahållas landskapets vederbörande myndigheter;

12) insamlandet av statistiska uppgifter rörande landskapet Åland för rikets behov skall ske i samarbete med landskapets vederbörande myndigheter;

13) riksmyndigheterna bör tillse att landskapet erhåller för radio- och televisionsutsändningar behövliga frekvenser;

14) de uppgifter som i riket ankommer på konsumentklagonämnden handhas i landskapet av en särskild av landskapsstyrelsen tillsatt nämnd; de i lagstiftningen om konsumentrådgivning på kommun ankommande uppgifterna skall i landskapet handhas av landskapsmyndigheterna i enlighet med avtal mellan landskapet och kommunerna;

15) vid handläggningen av frågor rörande hastighetsbegränsningar för handelsfartyg i farleder inom landskapet samt av sådana övriga frågor rörande sjötrafiken, som är av särskild betydelse för landskapet, skall samråd äga rum med landskapsstyrelsen;

16) ny farled för handelssjöfarten kan inrättas i landskapet endast med landskapsstyrelsens samtycke;

17) vid handläggning av ansökan om tillstånd att med utländskt fartyg idka handelssjöfart i landskapet eller mellan landskapet och det övriga Finland skall samråd äga rum med landskapsstyrelsen;

18) när riksmyndighet handlägger sådana frågor angående lufttrafiken som är av särskild betydelse för landskapet skall samråd med landskapsstyrelsen äga rum; på landskapsstyrelsen ankommer att handlägga frågor rörande den interna lufttrafiken i landskapet;

19) landskapsstyrelsen har rätt att jämte statsrådet vara företrädd vid förhandlingar med producenternas centralorganisationer om inkomsten för lantbrukare och fiskare och om styrningen av lantbruksproduktionen och fiskerinäringen;

20) innan beslut fattas om sådana ändringar i importskyddet för lantbruks- och fiskeriprodukter som särskilt kan beröra lantbruksproduktionen och fiskerinäringen i landskapet, skall landskapsstyrelsen höras;

21) landskapsstyrelsens yttrande skall inhämtas innan tillstånd beviljas för utövande av reglementerad näring, om beviljandet ankommer på riksmyndighet.

Riksmyndighet är skyldig att inom gränserna för sin allmänna befogenhet på anhållan av landskapsstyrelsen bistå landskapsmyndighet vid

handhavandet av uppgift som hör till självstyrelsen.

25 §

Med landskapsstyrelsens samtycke kan till riksförvaltningen hörande uppgift för viss tid eller tillsvidare genom förordning överföras på landskapsmyndighet eller till landskapsförvaltningen hörande uppgift överföras på riksmyndighet (<u>överenskommelseförordning</u>).

Uppsägs överenskommelsen, skall förordningen ändras eller upphävas snarast, dock senast inom ett år räknat från dagen för uppsägningen. Ändras eller upphävs förordningen inte inom sagda tid, skall överenskommelsen likväl anses ha upphört ett år efter uppsägningen. Landskapslag som innebär ändring av överenskommelseförordning får till den delen inte tillämpas så länge förordningen är i kraft.

26 §

Innan republikens president eller statsrådet utfärdar stadganden, som uteslutande gäller landskapet eller som annars har särskild betydelse för landskapet, skall landskapsstyrelsens yttrande i ärendet inhämtas. Detsamma gäller bestämmelser som utfärdas av annan myndighet.

27 §

Republikens president fattar beslut i ärenden, som rör landskapets självstyrelse, på sätt i 34 § regeringsformen stadgas.

Ärenden rörande självstyrelsen föredras i statsrådet från justitieministeriet. Ärende rörande landskapets hushållning föredras dock från finansministeriet.

Till föredragande i ärenden som avses i 2 mom. förordnar statsrådet personer som är förtrogna med landskapets självstyrelse.

<u>Rättskipning</u>

28 §

Rättskipningen i landskapet ankommer på de domstolar och myndigheter varom stadgas i rikslag, om inte annat följer av 21 §.

4 kap.

Språkstadganden

29 §

Landskapet är enspråkigt svenskt i stats-, landskaps- och kommunalförvaltningen. Finsk medborgare har dock rätt att i egen sak inför domstol och annan statsmyndighet i landskapet använda finska. Domstol och länsstyrelsen skall på begäran av sakägare till sin expedition foga översättning till finska. Är handling som tillställts domstol eller annan statsmyndighet avfattad på finska, skall myndigheten vid behov ombesörja översättning av handlingen till svenska.

Ålandsdelegationens ämbetsspråk är svenska. Högsta domstolens i denna lag förutsatta yttranden och avgöranden skall avfattas på svenska.

Angående erforderlig språkkunskap för statstjänst i landskapet stadgas med landskapsstyrelsens samtycke genom förordning.

Vad i denna lag stadgas om språket inom statsförvaltningen gäller i tillämpliga delar även för den evangelisk-lutherska kyrkans myndigheter i den mån annat inte följer av kyrkolagen (635/64).

30 §

Skrivelser och andra handlingar, som utväxlas mellan landskapsmyndigheterna och statens myndigheter i landskapet, skall avfattas på svenska. Detsamma gäller utväxlingen av skrivelser och andra handlingar mellan å ena sidan nämnda myndigheter och å andra sidan statsrådet, de centrala riksmyndigheterna samt sådana överdomstolar och andra riksmyndigheter vilkas ämbetsdistrikt innefattar landskapet eller del därav. Fördrag som enligt 43 § 2 mom. skall tillställas lagtinget för godkännande, kan likväl översändas till landskapet på originalspråket, då fördraget med stöd av lag inte publiceras på svenska.

Enskild sakägare i landskapet har rätt att i ärenden, som handläggs av i 1 mom. avsedd riksmyndighet i riket, till expeditionen få fogad en översättning till svenska i de fall då expeditionen med stöd av den allmänna språklagstiftningen utfärdas på finska.

Det som sägs i 1 mom. om landskapsmyndighet gäller även kommunal myndighet i landskapet.

31 §

Landskapet och de åländska kommunerna är inte skyldiga att upprätt-

hålla eller lämna bidrag till skolor med annat undervisningsspråk än svenska. I statens undervisningsanstalter skall undervisningsspråket vara svenska.

Utan vederbörande kommuns samtycke får undervisning i annat språk än svenska inte meddelas i läropliktsskola som erhåller bidrag av allmänna medel.

Staten bör tillhandahålla utbildning på svenska för sina anställda i landskapet.

Den som avlagt examen vid undervisningsanstalt i landskapet kan, i enlighet med vad i förordning närmare stadgas, vinna inträde och avlägga examen vid svensk- och tvåspråkig undervisningsanstalt som upprätthålls av staten eller som åtnjuter understöd av staten, oaktat han inte har de insikter i finska som möjligen annars krävs för inträde och avläggande av examen.

32 §

Genom förordning kan stadgas, att examen som utgör kompetensvillkor för statstjänst i landskapet kan ersättas med en jämförbar examen i annat nordiskt land.

33 §

Statsrådet skall verka för att erforderlig information om varor och tjänster till åländska konsumenter i mån av möjlighet ges på svenska.

Statsrådet skall även tillse att föreskrifter som skall gälla i landskapet finns tillgängliga på svenska.

5 kap.

Landskapets hushållning

34 §

Lagtinget fastställer årsstat för landskapet, innefattande landskapets samtliga inkomster och utgifter. Lagtinget kan i landskapslag besluta om bildande av fonder, som inte upptas i årsstaten.

Vid fastställandet av årsstat bör lagtinget sträva efter att de sociala förmånerna för landskapets befolkning är minst de samma som i riket.

Om lagtingets rätt att lagstifta om skatter samt om grunderna för avgifter, som uppbärs inom landskapsförvaltningen, stadgas i 14 §.

35 §

För täckande av utgifterna för självstyrelsen tillförs landskapet årligen av statsmedel ett belopp, som fastställs vid särskild avräkning (avräkningsbeloppet).

Avräkningen verkställs årligen i efterhand för ettvart kalenderår såsom i 36 och 37 §§ stadgas. På avräkningsbeloppet betalas årligt förskott.

36 §

Avräkningsbeloppet fastställs så att de i statsbokslutet för vederbörande år redovisade inkomsterna med undantag för upptagna nya statslån multipliceras med ett visst relationstal (avräkningsgrunden).

37 §

Avräkningsgrunden är vid ikraftträdandet av denna lag 0,48 procent.

Om grunderna för statsbokslutet undergår förändringar, som väsentligt inverkar på avräkningsbeloppets storlek, skall avräkningsgrunden justeras.

Avräkningsgrunden skall höjas, om

1) landskapets utgifter ökat genom övertagande av på riket ankommande förvaltningsuppgifter eller, efter överenskommelse med riket, genom upprätthållande av verksamhet, som helt eller till betydande del tjänar riksintressen;

2) uppnåendet av självstyrelsens syften orsakar väsentligt ökade kostnader; samt

3) landskapets förvaltning annars belastas av betydande utgifter, som inte förutsatts vid stiftandet av denna lag.

Avräkningsgrunden skall sänkas, om riket övertagit på landskapet ankommande förvaltningsuppgifter och landskapets utgifter därigenom minskat.

38 §

Överstiger den i landskapet för ett skatteår debiterade inkomst- och förmögenhetsskatten 0,52 procent av motsvarande skatt i hela riket, tillkommer landskapet det överstigande beloppet (skattegottgörelse).

39 §

För landskapets behov kan upptas obligations- och andra lån. För upptagande av lån i utlandet erfordras likväl samtycke av republikens president.

40 §

Till landskapet skall betalas bidrag av statsmedel

1) till förhindrande eller undanröjande av väsentliga rubbningar i samhällsekonomin, vilka särskilt drabbar landskapet; samt

2) för täckande av sådana kostnader som föranleds av naturkatastrof, kärnkraftsolycka, oljeutsläpp eller därmed jämförbar händelse, om inte landskapet skäligen bör bära kostnaderna ensamt.

I 1 mom. nämnda ärenden skall anhängiggöras av landskapsstyrelsen senast under året efter det till vilket utgifterna hänför sig. Ärende skall om möjligt avgöras inom sex månader efter anhängiggörandet.

41 §

På Ålandsdelegationen ankommer

1) att verkställa den i 35 § avsedda avräkningen;

2) att justera avräkningsgrunden enligt 37 §;

3) att fastställa skattegottgörelsen enligt 38 §; samt

4) att bevilja bidrag, som avses i 40 §, och besluta om de villkor som möjligen förenas därmed.

Ålandsdelegationen fastställer det i 35 § 2 mom. avsedda förskottets storlek.

Beslut av Ålandsdelegationen i fråga som avses i 1 mom. stadfästes av republikens president. Beslutet skall inom tre månader stadfästas oförändrat eller lämnas utan stadfästelse. Lämnas beslut utan stadfästelse, skall ärendet hänskjutas till Ålandsdelegationen för förnyad behandling.

6 kap.

Internationella fördrag

42 §

Landskapsstyrelsen kan hos vederbörande myndighet göra framställning om förhandlingar rörande fördrag med främmande makt.

Landskapsstyrelsen skall underrättas om förhandlingar rörande ingående av fördrag med främmande makt, då fråga är om angelägenhet som faller inom landskapets behörighet. Gäller sådana förhandlingar angelägenhet, som annars kan ha särskild betydelse för landskapet, skall landskapsstyrelsen likaså underrättas, om detta lämpligen kan ske. Landskapsstyrelsen skall om särskilda skäl föreligger ges tillfälle att delta i här avsedda förhandlingar.

43 §

Ingår i fördrag, som Finland sluter med främmande makt, bestämmelse som står i strid med stadgandena i denna lag, blir bestämmelsen gällande endast om därom stiftas lag i den ordning som stadgas i 50 §.

Om fördrag innehåller bestämmelse i angelägenhet, som enligt denna lag faller inom landskapets behörighet, skall lagtinget för att bestämmelsen skall bli gällande i landskapet ge sitt bifall till den författning genom vilken bestämmelsen bringas i kraft.

Lagtinget kan bemyndiga landskapsstyrelsen att ge i 2 mom. avsett bifall.

7 kap.

Särskilda stadganden

44 §

Om stadgande i landskapsförordning står i strid med landskapslag eller i landskapet tillämplig rikslagstiftning, får det inte tillämpas av myndighet.

Uppstår meningsskiljaktighet angående landskaps- eller riksmyndighets befogenhet till viss förvaltningsåtgärd, avgörs frågan på framställning av landskapsstyrelsen eller riksmyndigheten av högsta domstolen, sedan yttrande inhämtats av vederbörande myndighet och Ålandsdelegationen.

45 §

Behöver staten mark i landskapet för egentlig statsförvaltning, skall landskapet tillhandahålla lämpliga områden. Blir behovet ej tillgodosett genom landskapets försorg, är staten oförhindrad att utan landskapets medverkan förvärva erforderlig mark.

Erfordras ej längre i 1 mom. avsedd mark för egentlig statsförvaltning, övergår statens rätt till landskapet, varvid byggnader och anläggningar som blivit obehövliga tillfaller landskapet om de inte flyttas bort.

Om tillhandahållande av mark enligt 1 mom. och om övertagande av mark och annan egendom enligt 2 mom. skall vederbörande ministerium och landskapsstyrelsen överenskomma. Yppas meningsolikhet angående fråga, som avses i 1 och 2 mom., avgörs saken av skiljemän enligt gällande lag om skiljemannaförfarande. Till skiljemannaförfarande hörande frågor, som enligt lag kan hänskjutas till domstol, ankommer på den allmänna underrätten i landskapet.

Vid inlösen av fast egendom för statens behov tillämpas rikets lag.

46 §

Finns ej arvinge till den som vid sitt frånfälle var fast bosatt i landskapet tillfaller arvet landskapet. Detsamma gäller arv efter den som var bosatt utom landskapet till den del fråga är om fast egendom eller därmed jämförbar egendom i landskapet.

47 §

Förbehålls staten, självständig statsanstalt eller samfund i vilket staten har avgörande inflytande ensamrätt till utövande av näringsverksamhet, som enligt 22 och 23 §§ skall regleras genom rikslagstiftning, kan genom förordning stadgas, att landskapet eller samfund där landskapet har avgörande inflytande skall tillkomma samma rätt såvitt gäller utövande av näringen på Åland, om inte vägande skäl mot detta föreligger.

Vad i 24 § 1 mom. 2 punkten, 29 § 3 mom. och 32 § stadgas om statstjänst gäller även tjänst i landskapet vid självständig statsanstalt. Detsamma gäller också för tjänst i samfund, i vilket staten har avgörande inflytande, såsom därom stadgas genom förordning.

I fråga om skattefrihet och andra därmed jämförbara förmåner åtnjuter landskapet samma rätt som staten.

48 §

Genom landskapslag kan, under de förutsättningar som närmare anges i lagen, finsk medborgare som saknar åländsk hembygdsrätt och medborgare i annat nordiskt land medges rösträtt och valbarhet vid val av förtroendevalda inom kommunalförvaltningen.

För att beslut om antagande av i 1 mom. avsedd landskapslag skall anses fattat skall beslutet ha omfattats av minst två tredjedelar av dem som röstat.

49 §

Vid riksdagsmannaval och vid val av republikens president utgör landskapet en valkrets. Om dessa val är särskilt stadgat.

50 §

Denna lag gäller som grundlag. Den kan inte ändras, förklaras eller upphävas, ej heller kan avvikelse från den göras på annat sätt än genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget, vilka fattats för

riksdagens del i den ordning som gäller vid ändring, förklaring eller upphävande av grundlag och för lagtingets del med en majoritet uppgående till minst två tredjedelar av dem som röstat.

I landskapslag kan stadgas att beslut om antagande av landskapslag skall fattas av minst två tredjedelar av dem som röstat. Landskapslag där sådant stadgande ingår skall antas i samma ordning.

8 kap.

Ikraftträdelse- och övergångsstadganden

51 §

Denna lag träder i kraft den 1 januari 19 .

Genom denna lag upphävs självstyrelselagen för Åland av den 28 december 1951 (670/51) jämte senare ändringar, nedan benämnd den äldre lagen, samt lagen den 16 februari 1979 om tillämpningen i landskapet Åland av lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden (182/79) ävensom övriga stadganden som står i strid med denna lag.

Åtgärder som verkställigheten av denna lag förutsätter kan vidtas innan lagen träder i kraft. Landstinget kan redan före denna lags ikraftträdande vid antagandet av landskapslag tillämpa denna lags stadganden; sådan landskapslag blir dock inte gällande förrän denna lag trätt i kraft.

52 §

Har genom denna lag eller med stöd av den till rikslagstiftningen hänförts rättsområde, som tidigare reglerats genom landskapslag, eller till landskapets lagstiftningsbehörighet överförts område, som tidigare reglerats genom rikslagstiftning, skall landskapslag eller rikslagstiftning, som inom sådant rättsområde tillkommit innan denna lag trätt i kraft, fortfarande tillämpas i landskapet till dess den upphävts, landskapslagen genom förordning och rikslagstiftningen genom landskapslag.

53 §

Den som vid denna lags ikraftträdande har sitt egentliga bo och hemvist i landskapet har rätt att på ansökan hos landskapsstyrelsen erhålla åländsk hembygdsrätt i enlighet med den äldre lagens stadganden därom.

I fråga om åländsk hembygdsrätt följer adoptivbarn sina adoptivföräldrar även då barnet adopterats före denna lags ikraftträdande.

54 §

Den som vid denna lags ikraftträdande har sitt egentliga bo och hemvist i landskapet har rätt att, sedan han utan avbrott varit bosatt under fem år i landskapet, utöva näring i landskapet med stöd av den äldre lagens stadganden.

Enskild person, bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning eller stiftelse, som vid denna lags ikraftträdande utövar näring i landskapet med stöd av den äldre lagens stadganden, är berättigad att även framdeles utöva sådan näring.

55 §

Ärende som är anhängigt hos myndighet, när behörighetsöverföring sker enligt denna lag, skall slutbehandlas av samma myndighet, varvid den före överföringen gällande lagstiftningen skall iakttas. Då ändring sökes i myndighets avgörande, som givits före behörighetsöverföringen, skall den äldre lagen och annan tillämplig tidigare lag följas.

56 §

Landshövdingstjänsten i landskapet Åland ombildas när denna lag träder i kraft till en tjänst som riksombudsman. Landshövdingen överförs, såvitt han samtycker därtill, med bibehållna förmåner till tjänsten som riksombudsman.

Vad om landshövding är stadgat gäller i tillämpliga delar riksombudsmannen.

57 §

Den vars uppgifter i anställningsförhållande till staten enligt denna lag överförts till landskapet skall, såvida han samtycker därtill, med bibehållna förmåner överflyttas till motsvarande uppgifter i landskapets tjänst i enlighet med vad därom stadgas i förordning.

Till dess i 29 § 3 mom. avsedd förordning givits, skall om den språkkunskap som erfordras av den, som anställs i statens tjänst i landskapet, gälla vad som stadgas i den äldre lagen och i lagstiftningen om den språkkunskap, som skall av statstjänsteman fordras, när denna lag träder i kraft.

Utan hinder av vad i 29 § 3 mom. stadgas är den som vid denna lags ikraftträdande innehar anställning som där avses fortfarande behörig att inneha anställningen.

58 §

Vad i den äldre lagen stadgas om tjänsteåtal mot lantrådet, ledamot och föredragande vid landskapsstyrelsen samt annan innehavare av tjänst eller befattning vid landskapsförvaltningen skall gälla till dess genom förordning annorlunda stadgas.

59 §

Ordinarie utjämning enligt den äldre lagen verkställs sista gången för året före denna lags ikraftträdande. Ålandsdelegationen som utsetts enligt denna lag verkställer utjämningen.

När denna lag träder i kraft upphör beviljandet av extraordinarie anslag, dock så att tillägg till sådant tidigare stadfäst anslag kan beviljas under två år efter ikraftträdandet.

60 §

Vad som stadgas i 45 § 2 mom. gäller även mark, byggnad och anläggning som används för egentlig statsförvaltning då denna lag träder i kraft.

Genom förordning kan stadgas att annan än i 1 mom. avsedd staten tillhörig mark, byggnad eller anläggning övergår till landskapet.

61 §

Då landskapsmyndighet enligt denna lag övertar statsmyndighets verksamhet, skall statsmyndighetens i landskapet befintliga, för verksamheten erforderliga lösöre utan ersättning överlåtas till landskapet.

---

2. **L a g**

om ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland

I enlighet med riksdagens beslut, tillkommet på det sätt som 67 § riksdagsordningen stadgar, ändras med Ålands landstings bifall 2 och 3 §§ lagen den 3 januari 1975 om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland (3/75) som följer:

2 §

Person, som inte åtnjuter åländsk hembygdsrätt, samt bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning, anstalt, stiftelse eller samfund får inte utan landskapsstyrelsens för varje särskilt fall givna tillstånd med äganderätt förvärva eller på grund av lego- eller annat avtal besitta fast egendom i landskapet.

Vad i denna lag är stadgat om förvärv av fast egendom skall även gälla outbruten del av fastighet samt förvärv genom överlåtelse av andel i sådant dödsbo som äger eller besitter fast egendom.

I landskapslag kan stadgas om undantag från stadgandet i 1 mom.

3 §

Utan hinder av stadgandena i denna lag får bröstarvinge genom arv förvärva egendom som avses i 2 § och förvärva andel i dödsbo, som äger eller besitter fast egendom, då han är delägare i dödsboet.

Är annan än bröstarvinge delägare i sådant dödsbo som äger eller besitter fast egendom och saknar sådan delägare åländsk hembygdsrätt, kan landskapsstyrelsen, om dödsboet inte skiftats inom två år från dödsfallet och dödsbodelägaren inte beviljats tillstånd som avses i 2 § 1 mom., med samma rätt som dödsbodelägare yrka på skifte av dödsboet. Angående rätten att besitta fast egendom, som vid skiftet tillfallit här nämnd dödsbodelägare, gäller i övrigt vad om förvärv av fast egendom stadgas i denna lag.

I 2 § avsedd egendom, som utgör pant eller säkerhet för obetald fordran, kan utan tillstånd förvärvas av bank för högst fem år. Sedan sagda tid löpt ut skall i fråga om sådant förvärv iakttas vad i denna lag stadgas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 19 .

På förvärv av i denna lag avsedd egendom, som skett innan lagen

trätt i kraft, skall de stadganden som upphävts eller ändrats genom denna lag tillämpas.

Vid förlängning av giltighetstiden för lego- eller annat avtal, som ingåtts före denna lags ikraftträdande, skall stadgandena i denna lag tillämpas.

Helsingfors den 19

Republikens President

Justitieminister

L a g

om ändring av lagen om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland

I enlighet med riksdagens beslut, tillkommet på det sätt som 67 § riksdagsordningen stadgar, ändras med Ålands landstings bifall 2 och 3 §§ lagen den 3 januari 1975 om inskränkning i rätten att förvärva och besitta fast egendom i landskapet Åland (3/75) som följer:

Gällande lydelse	Föreslagen lydelse
2 §	
Person, som ej åtnjuter åländsk hembygdsrätt, samt bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning, anstalt, stiftelse eller samfund får icke utan landskapsstyrelsens för varje särskilt fall givna tillstånd med äganderätt förvärva eller på grund av lego- eller annat avtal besitta fast egendom i landskapet Åland.	Person, som inte åtnjuter åländsk hembygdsrätt, samt bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning, anstalt, stiftelse eller samfund får inte utan landskapsstyrelsens för varje särskilt fall givna tillstånd med äganderätt förvärva eller på grund av lego- eller annat avtal besitta fast egendom i landskapet.
Utan särskilda skäl får tillstånd likväl icke förvägras bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning, anstalt, stiftelse eller samfund, som under fem års tid haft laglig hemort inom landskapet och har en styrelse, vars alla medlemmar åtnjuter åländsk hembygdsrätt.	
Vad i denna lag är stadgat om fast egendom skall i tillämpliga delar gälla även outbruten del av fastighet.	Vad i denna lag är stadgat om förvärv av fast egendom skall även gälla outbruten del av fastighet samt förvärv genom överlåtelse av andel i sådant dödsbo som äger eller besitter fast egendom.

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

I landskapslag kan stadgas om undantag från stadgandet i 1 mom.

3 §

Utan hinder av stadgandena i denna lag får

1) staten, landskapet och åländsk kommun förvärva eller besitta fast egendom i landskapet Åland;

2) bank på sätt därom är särskilt stadgat temporärt förvärva fast egendom, som utgör pant eller säkerhet för ogulden fordran; samt

3) envar äga och besitta den egendom han före ikraftträdandet av denna lag lagligen i sin ägo eller besittning bekommit, såvitt av 18 § icke annat följer, eller därefter erhållit i arv eller genom expropriation.

Utan hinder av stadgandena i denna lag får bröstarvinge genom arv förvärva egendom som avses i 2 § och förvärva andel i dödsbo, som äger eller besitter fast egendom, då han är delägare i dödsboet.

Är annan än bröstarvinge delägare i sådant dödsbo som äger eller besitter fast egendom och saknar sådan delägare åländsk hembygdsrätt, kan landskapsstyrelsen, om dödsboet inte skiftats inom två år från dödsfallet och dödsbodelägaren inte beviljats tillstånd som avses i 2 § 1 mom., med samma rätt som dödsbodelägare yrka på skifte av dödsboet. Angående rätten att besitta fast egendom, som vid skiftet tillfallit här nämnd dödsbodelägare,

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

gäller i övrigt vad om förvärv av fast egendom stadgas i denna lag.

I 2 § avsedd egendom, som utgör pant eller säkerhet för obetald fordran, kan utan tillstånd förvärvas av bank för högst fem år. Sedan sagda tid löpt ut skall i fråga om sådant förvärv iakttas vad i denna lag stadgas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 19 .

På förvärv av i denna lag avsedd egendom, som skett innan lagen trätt i kraft, skall de stadganden som upphävts eller ändrats genom denna lag tillämpas.

Vid förlängning av giltighetstiden för lego- eller annat avtal, som ingåtts före denna lags ikraftträdande, skall stadgandena i denna lag tillämpas.